

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
DEPARTAMENTUL DREPT PROCEDURAL**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 347.94(043.3)**

CHIFA Felicia

**OBIECTUL ȘI SARCINA PROBAȚIUNII
ÎN PROCEDURA CIVILĂ**

SPECIALITATEA 553.03 – DREPT PROCESUAL CIVIL

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

**COBAN Igor,
doctor în drept,
conferențiar universitar**

Autor

Chișinău, 2024

© CHIFA, Felicia, 2024

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile: română, engleză și rusă)	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. ANALIZA SITUAȚIEI ȘTIINȚIFICE ACTUALE ÎN DOMENIUL OBIECTULUI ȘI SARCINII PROBAȚIUNII ÎN PROCEDURA CIVILĂ	
1.1. Interpretări științifice ale obiectului și sarcinii probațiunii în procedura civilă.....	19
1.2. Analiza cadrului național și internațional privind obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă.....	31
1.3. Concluzii la Capitolul 1	41
2. OBIECTUL PROBAȚIUNII ÎN PROCEDURA CIVILĂ	
2.1. Etapele probațiunii și probele în procedura civilă.....	43
2.2. Modul de determinare a obiectului probațiunii în procedura civilă.....	61
2.3. Faptele care constituie obiectul probațiunii în procedura civilă.....	75
2.4. Temeiurile degrevării de probațiune.....	83
2.5. Concluzii la Capitolul 2.....	97
3. SARCINA PROBAȚIUNII ÎN PROCEDURA CIVILĂ	
3.1. Natura juridică a sarcinii probațiunii.....	103
3.2. Conținutul sarcinii probațiunii în procedura civilă.....	109
3.3. Particularitățile repartizării sarcinii probațiunii în dependență de felul de procedură.....	133
3.4. Reguli speciale de determinare a sarcinii probațiunii în procedura civilă.....	160
3.5. Concluzii la Capitolul 3.....	168
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	173
BIBLIOGRAFIE	184
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	198
CV-ul AUTORULUI	199

ADNOTARE

CHIFA Felicia, „Obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă”. Teză de doctor în drept la specialitatea științifică 553.03 - Drept procesual civil, Chișinău, 2023

Structura tezei: Teza conține 203 de pagini ce includ: adnotări (în trei limbi), lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, lista bibliografiei consultate din 194 de surse. Rezultatele obținute sunt publicate în 15 articole științifice.

Cuvinte-cheie: probațiune, probă, obiectul probațiunii, circumstanță, fapt, temei de degrevare de probațiune, sarcina probațiunii, mijloc de proba.

Scopul lucrării este de a stabili conceptele de bază ale probațiunii pentru dezvoltarea unei științe procesuale temeinice.

Obiectivele cercetării. Scopul se va realiza prin: elaborarea unor concepte ale probațiunii, ale obiectului și ale sarcinii probațiunii; identificarea modului de determinare și a conținutului obiectului probațiunii, stabilirea cercului de fapte care fac parte din categoria celor necesare de dovedit, pentru a soluționa just o cauză civilă; stabilirea particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune; determinarea naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii; stabilirea modului de repartizare a sarcinii probațiunii și a excepțiilor de la repartizarea sarcinii probațiunii; formularea propunerilor *de lege ferenda*, în scopul remedierii lacunelor legislative și perfecționării procesului civil.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării: studiul realizat reprezintă unica lucrare în Republica Moldova ce reflectă obiectul și sarcina probațiunii. Noutatea științifică a acestei lucrări constă în efectuarea unui studiu temeinic al probațiunii, prin care au fost reevaluate etapele probațiunii, a fost constatat modul de determinare a obiectului probațiunii, a fost stabilit conținutul sarcinii probațiunii și a fost analizată oportunitatea includerii unor concepte noi, cum ar fi: convențiile asupra probelor și includerea unor noi temeiuri de degrevare de probațiune.

Rezultatele obținute care contribuie la soluționarea problemei științifice importante rezidă în *elaborarea cadrului conceptual modern a elementelor de bază* a probațiunii prin stabilirea conținutului obiectului probațiunii, a particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune, a naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii, *care a clarificat* pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual civil aspectele relevante în vederea aplicării corecte a normelor juridice ce se referă la aceste instituții.

Semnificația teoretică a lucrării: cercetarea acoperă golul cauzat de inexistența unei lucrări de specialitate ce ar reflecta probațiunea. A fost efectuată sistematizarea conceptelor doctrinare privind probațiunea, obiectul și a sarcina probațiunii și au fost identificate carențele din cadrul de reglementare și aplicare a aspectelor ce vizează instituțiile cercetate. Totodată a fost soluționată o

Valoarea aplicativă a lucrării: conceptele elaborate, precum și recomandările formulate pot fi luate în considerare în cadrul eficientizării și optimizării procesului civil, iar rezultatele obținute vor putea oferi opinii, trimiteri, soluții utile judecătorilor, avocaților, cadrelor didactice, studenților și justițiabililor implicați în procesele civile.

Implementarea rezultatelor științifice: rezultatele cercetării sunt utilizate în procesul didactic și științific de la Universitatea de Stat din Moldova în instruirea studenților și a masteranzilor. Totodată, principale repere metodologice ale lucrării au fost publicate în reviste de specialitate, au fost expuse în diferite foruri științifice internaționale și naționale.

ANNOTATION

Chifa Felicia, “The Object and Burden of Proof in the Civil Procedure”.
Ph.D. Dissertation in Law at the Scientific Specialty 553.03 - Civil Procedural Law,
Chisinau, 2023.

Dissertation structure: annotations (in three languages), list of abbreviations, introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography consisting of 194 titles, 203 of text pages. The results are published 15 academic articles covering the dissertation’s subject.

Keywords: evidentiary process, evidence, object of proof, circumstance, fact, grounds for exemption from probation, burden of proof, means of proof.

The scope of the paper: The purpose of the paper is to establish the basic concepts of evidentiary process for the development of a thorough procedural science.

Research objectives: the following objectives were achieved: develop several concepts object and task of probation; identify-the method of determining probation and the content of the object of the proof, and establish-the circle of facts that are part of the category of those necessary to prove in order to resolve a civil case fairly; establish-the particularities of the grounds for exemption from probation; determine-the legal nature and content of the burden of probation; establish-the way of distributing the burden of probation and the exceptions to the distribution of the burden of probation; formulate-ferenda law proposals.

The scientific novelty and originality of the dissertation: the study is the only work in the Republic of Moldova that reflects the object and burden of probation. The scientific novelty of the work consists in a thorough study of probation, which re-evaluated the stages of probation, clarified the way of defining the object of probation established the content of the task of probation and, analysed the possibility to include new concepts such as: conventions on evidence and the inclusion of new grounds for exemption from probation, as well as the need for new regulations in the legislation.

Results obtained that contribute to the solution of an important academic problem: the research contributes to the solution of an important scientific problem, which resides in the elaboration of the modern concepts of probation by establishing the content of the object of probation, the legal nature and the content of the burden of probation, which led to the clarification for theorists and the practitioners in the field of civil procedural law of the aspects in order to correctly apply the legal norms that refer to these institutions.

Theoretical significance of the paper: the present research covers the gap in the absence of scholarly work that would analyze the probation activity. Systematization of doctrinal concepts on probation, object and task has been carried out and gaps in the regulatory framework and application of the issues targeting the researched institutions have been identified.

The applicative value of the research: The elaborated concepts, as well as the formulas of *lege ferenda* formulated, can be considered in the efficiency of the civil process. We are confident that the results obtained will offer valuable insights, references, and practical solutions to judges, lawyers, teachers, students, and all participants involved in the Civil Process.

The implementation of the research findings: The results of the investigation are used in the didactic and scientific process at USM, in the training of bachelor-and master degree program students. Also, the results of this study were communicated at various national and international conferences, and published in specialized journals, which contributed to the enrichment of the national theoretical framework.

АННОТАЦИЯ

Кифа Феличия, « Предмет и бремя доказывания в гражданском процессе», докторская диссертация по праву по специальности 553.03 - Гражданское процессуальное право, Кишинёв, 2023.

Структура диссертации: аннотации (на трех языках), список сокращений, введение, три главы, общие выводы и рекомендации, список использованной литературы из 194 источников, резюме, 203 страниц текста. По теме диссертации опубликовано 15 научных работ.

Ключевые слова, доказывания, доказательства, предмет доказывания, обстоятельство, факт, основания для освобождения от дознания, бремя доказывания, средства доказывания.

Цель работы: заключается в установлении основных концепций доказывания для развития основательной процессуальной науки.

Задачи исследования: установление понятий доказывания, предмета и бремени доказывания; выявление способа определения и содержания предмета доказывания, установление круга фактов входящих в категорию необходимых для доказывания; установление особенностей фактов освобождения от доказывания; определение правовой природы и содержания бремени доказывания; установление порядка распределения бремени доказывания; формулирование предложений *lege ferenda*.

Научная новизна и оригинальность диссертации: исследование является единственной работой в Республике Молдова, которая полностью исследует предмет и бремя доказывания в гражданском процессе. Научная новизна данной работы заключается в проведении тщательного исследования доказывания, в ходе которого была проведена переоценка этапов доказывания, выяснен способ определения предмета доказывания, установлено содержание бремени доказывания и возможность введение новых понятий, таких как: конвенции о доказательствах и включение новых оснований освобождения от доказывания.

Полученные результаты способствующие решению важной научной проблемы: исследование вносит вклад в решение важной научной проблемы, заключающейся в разработке современных концепции доказывания путем установления содержания предмета доказывания, правовой природы и содержания бремени доказывания, что привело к уточнению для теорий и практики гражданского процессуального права всех аспектов для правильного применения правовых норм, относящихся к этим институтам.

Теоретическая значимость: в данной работе проведена систематизация доктринальных представлений о доказывание, предмете доказывания и бремени доказывания и выявлены недостатки в рамках их регламентации и применения.

Прикладная ценность исследования: Мы убеждены, что полученные результаты предоставят пользу судьям, адвокатам, преподавателям, студентам и всем участникам процесса.

Внедрение научных результатов: Результаты исследования используются в дидактическом и научном процессе в ГУМе, при обучении студентов и магистрантов. результаты этого исследования были представлены на различных национальных и международных конференциях, опубликованы в специализированных журналах, что способствовало обогащению национальной теоретической базы.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	alineat
art.	articol
c.	contra
CC	Codul civil al Republicii Moldova
CPC	Codul de procedură civilă al Republicii Moldova
CSJ	Curtea Supremă de Justiție
CEDO	Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
etc.	etcetera
lit.	literă
nr.	număr
p.	pagina
pct.	punct
с.	страница

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Asigurarea unei justiții echitabile, eficiente și de calitate constituie un postulat central al statului de drept. Potrivit noii Strategii privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022-2025, „pentru Republica Moldova îmbunătățirea sectorului justiției a fost și rămâne o prioritate majoră, care are o importanță covârșitoare pentru întreaga societate și constituie o condiție esențială pentru dezvoltarea cu adevărat a unei societăți democratice, în care supremația legii și respectarea drepturilor și a libertăților omului reprezintă valori supreme garantate. Asigurarea unui act de justiție eficient, accesibil și de calitate reprezintă o așteptare legitimă a cetățenilor unei societăți întemeiate pe respectul normei de drept. Un sistem judiciar dobândește legitimitate și respect în urma funcționării excelente, care are drept rezultat hotărâri judecătorești imparțiale, clare și bine motivate”¹. O condiție esențială, dacă nu principala, pentru emiterea unei hotărâri judecătorești legale și întemeiate este stabilirea circumstanțelor importante pentru cauză, care sunt constatate prin procesul de probațiune, începând de la clarificarea tuturor faptelor care fac parte din obiectul probațiunii, de la cunoașterea participantului responsabil de probarea acestor fapte și până la aprecierea și concluzia despre aceste fapte, care este făcută de către judecător.

Este evident că a stabili corect obiectul probațiunii este o sarcină deosebit de importantă, or, obiectul probațiunii este elementul primar și primordial al probațiunii. Examinarea completă a cauzei este determinată de probarea tuturor faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei și de excluderea faptelor care nu au legătură cu cauza. Pentru a dovedi faptele importante pentru soluționarea cauzei, se va recurge la o regulă esențială a probațiunii, și anume la relevanța probelor. Doar determinând corect obiectul probațiunii, vom decide asupra fiecărei probe dacă aceasta este sau nu relevantă. Determinarea greșită a obiectului probațiunii va conduce la stabilirea eronată a relevanței probelor, având ca efect examinarea probelor lipsite de relevanță sau necercetarea probelor necesare. Despre importanța determinării corecte a obiectului probațiunii putem vorbi și prin prisma delegațiilor judecătorești, dar și a asigurării probelor, astfel încheierea privind delegația sau asigurarea probelor trebuie să conțină circumstanțele ce urmează a fi clarificate prin respectivele probe. Obiectul probațiunii are o pondere majoră și în aprecierea corectă a probelor, deoarece probele

---

¹ Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, nr. LP211 din 06.12.2021. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 325-333, art. 496.

se apreciază, în primul rând, prin prisma legăturii lor cu faptele importante pentru soluționarea cauzei. Totodată, determinarea justă a obiectului probațiunii va decide legalitatea și temeinicia actelor procesuale, în special a hotărârii judecătorești și, nu în ultimul rând, precizarea corectă a obiectului probațiunii face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil. În caz de constatare greșită a obiectului probațiunii, prin includerea în cercul faptelor care necesită a fi probate a unor circumstanțe care nu au nicio relevanță pentru soluționarea cauzei, procesul se va tergiversa, ceea ce va duce la cheltuieli inutile de timp și de mijloace procesuale.

O importanță evidentă la soluționarea corectă a cauzei o au etapele probațiunii și sarcina care revine participanților la proces în cadrul acestora. Repartizarea obligației de a prezenta probe, de a participa la administrarea lor și de a contribui la aprecierea justă de către judecător, este esențială pentru un proces civil contradictoriu. Întrebările despre cine și în ce măsură ar trebui să depună eforturi pentru a stabili circumstanțele cauzei, în ce măsură instanța este implicată în dovedirea a ceea ce ar trebui să se întâmple, în caz de pasivitate a participanților la proces în activitatea de probare, sunt esențiale pentru procesele civile.

Toate persoanele care participă la examinarea unui dosar civil pot avea un rol activ în probațiune, acesta fiind un drept al lor, însă dovedirea fiecărei circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei, în temeiul legii, revine unui anumit participant. Regulile de repartizare a sarcinii probațiunii formează un sistem complex, care depinde de felul de procedură civilă.

Normele privind repartizarea sarcinii probațiunii au o importanță deosebită atât în domeniul dreptului material – participanții la raporturile juridice materiale sunt încurajați să își formalizeze drepturile prin mijloacele prevăzute de lege, care vor putea fi prezentate, la necesitate, în calitate de mijloc de probă în procesele civile ulterioare –, cât și în domeniul procesual, sarcina probațiunii fiind ca o forță motrice în proces, stimulând persoanele implicate în cauză să participe activ la probarea pretențiilor și obiecțiilor sale.

În pofida importanței obiectului și a sarcinii probațiunii, în Republica Moldova aceste subiecte n-au fost analizate în nicio lucrare monografică, mai mult decât atât, nici probațiunea în ansamblu nu a fost cercetată în vreo lucrare științifică din țara noastră. Deseori, chestiunile ce țin de probațiune creează contradicții teoretico-practice, care justifică necesitatea de a cerceta instituția în cauză și de a clarifica momentele contradictorii ce se referă la obiectul probațiunii, de a stabili cu certitudine faptele care fac parte din obiectul probațiunii, particularitățile repartizării sarcinii probațiunii în diferite feluri

de procedură, din ce constă obligația de a proba, să analizăm lacunele legislației și aspectele practice deficitare și să propunem modificări de *lege ferenda* care vor înlătura lacunele legislative.

Identificarea problemei științifice În doctrina și legislația națională și internațională referitoare la obiectul și sarcina probațiunii în procesul civil nu există o abordare conceptuală uniformă a acestui subiect. În afară de aceasta, legislația în vigoare nu se referă explicit la obiectul și sarcina probațiunii, ci reglementează doar anumite aspecte. Lucrarea dată, intitulată „Obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă”, va acoperi lipsa unei cercetări temeinice în domeniul probațiunii, acesta fiind și un scop al elaborării ei.

Dintr-un punct de vedere practic, cercetarea asupra temei ”Obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă” este deosebit de importantă, având în vedere că probele reprezintă elementul fundamental în examinarea unei cauze civile. În completare, normele juridice în vigoare reglementează aspectele legate de probațiune în diferite capitole ale CPC și chiar în alte legi, ceea ce poate crea dificultăți în aplicarea consecventă a legii și poate genera neclarități în ceea ce privește regulile și condițiile referitoare la utilizarea diverselor mijloace de probă.

Problema științifică propusă spre soluționare rezidă în elaborarea cadrului conceptual modern a elementelor de bază a probațiunii prin stabilirea conținutului obiectului probațiunii, a particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune, a naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii, care va clarifica pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual civil aspectele relevante în vederea aplicării corecte a normelor juridice ce se referă la aceste instituții.

Scopul tezei. Scopul tezei este de a stabili conceptele de bază ale probațiunii pentru dezvoltarea unei științe procesuale temeinice. Remarcăm că CPC nu conține nici un articol concret ce ar stabili definiția probațiunii, a obiectului și a sarcinii probațiunii, acestea pot fi deduse doar din analiza tuturor articolelor ce țin de probe, dar și de principiul contradictorialității și nemijlocirii în procesul civil. Astfel, fiind necesară determinarea conținutului probațiunii, a obiectului probațiunii, a aspectelor primordiale ale faptelor ce constituie temei de degrevare de probațiune, realizarea analizei conținutului sarcinii probațiunii, a regulilor generale și speciale de repartizare a sarcinii probațiunii, precum și studiul particularităților repartizării sarcinii probațiunii în raport cu felurile de procedură.

Scopul va fi realizat prin îndeplinirea următoarelor obiective:

1. Identificarea caracteristicilor de bază ale probațiunii, ale obiectului probațiunii și ale sarcinii probațiunii prin examinarea multiaspectuală a acestor instituții și analiza perspectivelor doctrinare din țara noastră și din alte țări cu privire la natura juridică și caracteristicile fundamentale ale probațiunii,

ale obiectului probațiunii și ale sarcinii probațiunii, precum și prin formularea unor concepte clare ce vizează instituțiile cercetate.

2. Identificarea modului de determinare a obiectului probațiunii și a aspectelor ce țin de conținutul acestuia, prin stabilirea cercului de fapte care fac parte din categoria celor necesare de dovedit, pentru a soluționa just o cauză civilă. Modul de determinare a obiectului probațiunii constă din numeroase acțiuni procesuale, realizate la diferite etape ale procesului civil.

3. Stabilirea particularităților și a caracterelor temeiurilor de degrevare de probațiune. Temeiurile de degrevare de probațiune, deși sunt reglementate expres în art. 123 CPC, totuși, la aplicarea lor practică, se caracterizează prin mai multe particularități, iar practica judiciară uneori prezintă deficiențe în a le aplica.

4. Determinarea naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii. Cercetarea naturii juridice a sarcinii probațiunii a fost dintotdeauna complicată din motivul existenței mai multor aspecte controversate, dar și din cauza dualității repartizării sarcinii între dreptul material și cel procesual.

5. Stabilirea modului de repartizare a sarcinii probațiunii și a excepțiilor de la repartizarea sarcinii probațiunii. Considerăm superficială examinarea sarcinii probațiunii, fără a cerceta modul de repartizare a acesteia în diferite feluri de procedură, de aceea vom analiza faptele necesare a fi probate în diferite feluri de procedură, indicând persoana care are obligația de a le proba.

6. Formularea conceptelor teoretice privind instituțiile cercetate, care vor determina modul de abordare a acestora în cercetările ulterioare. Știința procesual civilă nu a identificat, deocamdată, conceptele instituțiilor cercetate în prezenta lucrare, așa încât vom stăruii asupra identificării unor concepte care să includă caracteristicile de bază ale probațiunii, ale obiectului și sarcinii probațiunii și care să determine modul de abordare a acestora în legislație, dar și în practica judiciară.

7. Elaborarea propunerilor *de lege ferenda*, care ar înlătura unele lacune în legislația procesuală, dar și ar îmbunătăți procesul civil, în general. Deși unele elemente ale probațiunii nu s-au schimbat în timp, totuși unele reglementări ce vizează obiectul și sarcina probațiunii necesită modificări. În cadrul lucrării, vom identifica nevoile esențiale și vom propune modificări *de lege ferenda* relevante.

Metodologia de cercetare. Ținând cont de specificul și complexitatea subiectului ce vizează obiectul și sarcina probațiunii, am efectuat studiul prin utilizarea mai multor metode de cercetare. În acest sens remarcăm că, cercetarea formării și evoluției conceptelor, dar și determinarea naturii juridice și a caracteristicilor generale a fost efectuată prin utilizarea metodei istorice.

Metoda comparativ-juridică ne-a permis efectuarea unui studiu comparativ al legislației și al doctrinei în domeniul probațiunii și delimitarea unor concepte clare ce ar conține toate elementele necesare pentru a identifica instituțiile cercetate.

Metoda dialectică se bazează pe descoperirea adevărului prin confruntarea unor păreri contrare, iar în cadrul studierii probațiunii, a obiectului probațiunii și a sarcinii probațiunii; în acest sens, am examinat opiniile doctrinare contradictorii, pentru a identifica cele mai potrivite concepte care ar caracteriza instituțiile cercetate. Totodată, în urma studierii diverselor opinii doctrinare, am formulat idei proprii, menite să reflecte cel mai precis, în opinia noastră, instituțiile cercetate.

Prin metodele logice, dintre care am folosit analiza sistemică, inducția, deducția, am efectuat analiza legislației și a doctrinei în domeniul procesual și am dedus cele mai potrivite concepte care ar caracteriza instituțiile cercetate. Metoda analizei sintetice ne-a permis concluzionarea celor mai importante constatări din domeniul cercetat și, drept urmare, formularea de propuneri *de lege ferenda*, care ar îmbunătăți cadrul legal existent.

Baza normativă a cercetării a inclus următoarele surse: Constituția Republicii Moldova, legislația în vigoare procesual civilă și civilă în sens larg. De asemenea, au fost analizate și legislațiile altor state, precum România, Franța, Rusia, Polonia etc., dar și documentele de drept internațional. În același timp, în procesul de elaborare a tezei, a fost examinată jurisprudența națională și internațională relevantă din domeniu.

Fundamentul empiric al cercetării a fost reprezentat de actele judecătorești de dispoziție ale instanțelor de judecată, care reprezintă modul de aplicare a normelor referitoare la probațiune.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Probațiunea, în general, dar și aspectele ce vizează obiectul și sarcina probațiunii, au o importanță științifico-practică deosebită, însă acestea nu au fost cercetate suficient: la etapa actuală, nu există, la nivel național, lucrări de specialitate care ar aborda comprehensiv aceste instituții. Astfel, în literatura de specialitate, chestiunile ce țin de probațiune sunt cercetate foarte succint, într-o viziune generală și doar în manualele sau cursurile universitare care se referă la procesul civil integral. În acest sens menționăm capitolul dedicat probațiunii din manualul de Drept procesual civil. Partea generală, din 2016, a cărei elaborare a fost coordonată de către Belei E., în care au fost definite instituțiile de bază ale probațiunii și explicat specificul mijloacelor de probă. Remarcăm că este făcută o analiză tangențială a chestiunilor ce se referă la obiectul și sarcina probațiunii și în alte lucrări care descriu procesul civil la general, în acest sens remarcăm autorii Savva A. și Tihon V. (Drept procesual civil (partea generală), 2012), Pisarenco

O (Drept procesual civil, 2012), Dorfman I. (Drept procesual civil (partea generală), 2005). De remarcat sunt și lucrările care abordează aspectul practic al probațiunii cum ar fi Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova realizat de către Prisac A., unde autorul accentuează valoarea probelor și a cercetării corecte a acestora, în scopul adoptării unei hotărâri legale. La fel în Manualul judecătorului pentru cauze civile (Poalelungi, M., Filincova, S., Sârcu, I. și alții. 2013.), autorii au descris cele mai importante aspecte ce vizează probațiunea și trebuie luate în considerare de către judecători la fiecare fază a procesului civil. Cu părere de rău, am atestat foarte puține articole științifice, care să vizeze cercetarea probațiunii, a probelor și a instituțiilor care fac parte din probațiune, practic, lipsesc studii cu privire la obiectul și sarcina probațiunii, cu excepția articolelor scrise în contextul respectivei teze de doctorat.

Comparativ cu situația din Republica Moldova, doctrina altor state este mult mai variată. În România există mai mulți autori care s-au preocupat de instituțiile probațiunii. De remarcat sunt monografiile referitoare la probe, cum ar fi, Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență, Fodor M. București, 2021. La fel probațiunea și instituțiile acesteia au fost abordate de autori ca, Leș I, Deleanu, Ciobanu V.-M., Mărgineanu F, etc. Instituția prezintă un interes și în alte țări ale Uniunii Europene, de remarcat sunt lucrările mai multor doctrinari ca: Croze, H., Morel, C., Fradin, O., Guinchard, S., Ferrand, F., Chainais, C, Hoffschir, N., etc

O varietate deosebită de literatură de specialitate există în Federația Rusă. Remarcabile pentru distingerea conceptelor cercetate sunt lucrările elaborate de Решетникова И.В, Девицкий, И., Треушников, М.К, Юдельсон, К.С. Клейнман, А. Ф. Афанасьев, С. Ф. Курьлев, Орлов, И., Осокина, Г., etc.

Concepte diferite de cele ale dreptului continental au cercetătorii științifici din SUA și Marea Britanie, unde obiectul probațiunii nu este cercetat separat, ci doar în contextul pertinentei probelor, în acest sens sunt de remarcat autorii: Cross R., Wilkins N., Martin M, etc.

Totodată, trebuie remarcat că doctrina de specialitate – națională și străină – conține mai multe controverse, astfel instituțiile fiind relatate foarte divers, neexistând un concept bine definit al instituțiilor cercetate. Trebuie remarcat însă că este important de a stabili conceptele de bază ale probațiunii pentru dezvoltarea unei științe procesuale temeinice.

Noutatea științifică. Lucrarea dată este unica în RM care abordează integral și complet obiectul și sarcina probațiunii în procesul civil. Noutatea științifică rezidă și din necesitatea de a examina instituțiile cercetate multiaspectual, datorită diverselor abordări a acestora în literatura de

specialitate și în contextul modificărilor CPC care sunt propuse pentru îndeplinirea obligațiilor RM în calitate de candidat la UE.

În această ordine de idei, am identificat toate aspectele ce vizează locul și rolul probațiunii judiciare în procesul civil, am stabilit conceptul obiectului probațiunii și faptele care fac parte din conținutul obiectului probațiunii, am remarcat particularitățile sarcinii probațiunii și a modului de repartizare a acesteia. Noutatea pentru Republica Moldova constă în faptul că, pentru prima dată, a fost determinată separat o etapă a probațiunii judiciare (*concluzia despre existența sau inexistență faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei*), a fost cercetat conținutul obiectului probațiunii, modul lui de determinare în cazul aplicării diferitor tipuri de norme juridice, în premieră au fost cercetate elementele sarcinii probațiunii, dar și repartizarea sarcinii probațiunii prin prisma felurilor de procedură, și au fost elaborate propuneri de îmbunătățire a cadrului legal, pentru a avea în viitor o abordare corectă a probațiunii judiciare. Noutate științifică reprezintă și chestiunile ce vizează temeiurile de degrevare de probațiune. Totodată, teza constituie prima lucrare științifică în care a fost cercetată importanța practică a faptelor ce fac parte din obiectul probațiunii și aspectele pozitive pe care le au convențiile în domeniul probațiunii, iar în concluzie a fost elaborat proiectul unor modificări legislative care ar îmbunătăți probațiunea.

Ipotezele de cercetare. Prezenta lucrare s-a axat pe câteva probleme, întrucât probațiunea este una din cele mai importante instituții care garantează dreptul persoanelor la apărare și la un proces echitabil, având etape clare în care se desfășoară. Obiectul probațiunii reprezintă instituția primordială care determină întreaga activitate de probare, iar într-un final, determină adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate, și aceasta constă din totalitatea faptelor necesare a fi dovedite în cadrul unui proces civil; sarcina probațiunii fiind o obligație complexă a participanților la proces de a efectua anumite acțiuni concrete, iar repartizarea ei depinde de felul de procedură civilă în care se va examina o anumită cauză.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Studiarea probațiunii prezintă interes teoretic și practic. Astfel, cercetarea obiectului și a sarcinii probațiunii a permis identificarea, sistematizarea tuturor conceptelor existente în privința acestora și elaborarea unui concept care încubă toate aspectele importante. Totodată, această lucrare va facilita înțelegerea faptelor ce trebuie dovedite și va releva cine trebuie să le dovedească, pentru a soluționa just cauza, remarcând și acele fapte care nu sunt supuse întregii activității de probare, dar au o importanță majoră în soluționarea cauzei.

În același timp, cercetarea acoperă golul format de inexistența unei lucrări de specialitate ce ar analiza obiectul și sarcina probațiunii. În teză au fost conceptualizate probațiunea, probele, obiectul probațiunii, sarcina probațiunii și modul de repartizare a acesteia; a fost realizată o examinare exhaustivă a faptelor care fac parte din obiectul probațiunii; a fost efectuată o prezentare complexă a temeiurilor de degrevare de probațiune; a fost determinat modul de repartizare a sarcinii probațiunii în diferite feluri de procedură și au fost examinate excepțiile de la regula generală de repartizare sarcinii probațiunii.

Conceptele elaborate și propunerile *de lege ferenda* formulate pot fi utilizate pentru a reglementa mai eficient probațiunea, probele și mijloacele de probă. Rezultatele obținute în cadrul cercetării vor fi utile judecătorilor, justițiabililor, avocaților, cadrelor didactice, studenților, masteranzilor și altor persoane care sunt interesate de procesul civil.

Aprobarea rezultatelor. La tema cercetării au fost înaintate către autoritățile responsabile propuneri *de lege ferenda*, care vizează probațiunea judiciară în procesele civile.

Principalele repere metodologice ale lucrării au fost expuse la diferite foruri științifice internaționale și naționale, precum ar fi: Conferințele științifice *Integrare prin cercetare și inovare*, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, (anii 2019, 2017, 2014, 2013); Conferința națională cu participare internațională *Realități și perspective ale învățământului juridic național*, Chișinău, Universitatea de Stat (2019); Simpozionul Internațional UNIVERSUL STIINTELOR, Ediția a V-a, Iași, România (2014); *Conferința internațională biennială*, Ediția a VIII-a, Universitatea de Vest din Timișoara, România (2010); Conferința internațională *Dreptul și provocările mileniului trei*, Universitatea 1 decembrie 1918, din Alba Iulia, România (2019); Conferința internațională științifico-practică *Educație și cercetare într-un stat bazat pe drept*, Chișinău 16 octombrie 2009 etc.

La tema cercetării au fost publicate mai multe articole științifice în reviste de peste hotare și din Republica Moldova: Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, Chișinău, 2023; Prezentarea probelor în procesul civil. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, Chișinău, 2018; Soluționarea disputelor prin mediere în spațiul virtual, în revista *Curierul Judiciar* nr. 6/2020, București, 2020; Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil, în *Revista Națională de Drept* nr 10-12 Chișinău, 2009; Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe, în *Revista Română de Dreptul Proprietății intelectuale*, nr.3, București (România), 2008; Particularitățile obiectului probațiunii în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe, în revista *Intelectus*, nr.2,

Chișinău, 2008; Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică), în *Revista Națională de Drept*, nr.8., Chișinău, 2007 etc.

Totodată, au fost publicate capitolele care vizează probațiunea și probele în procesul civil din două manuale, la care am fost coautor: *Drept procesual civil. Partea generală*, red. E. Belei, Chișinău 2014 (cap. XIV. Probațiunea și probele judiciare în procesul civil) și în ediția redactată a aceluiași manual: *Drept procesual civil. Partea generală*, red. E. Belei, Chișinău, 2016 (cap. XIV. Probațiunea și probele judiciare în procesul civil). În afară de aceasta, în baza materialelor elaborate la tema tezei, am fost coautor la: *Modele de acte judecătorești. Procedură civilă*, Ediția III, capitolul I, Chișinău, 2014, care conține modele de acte ce vizează probațiunea judiciară în procesul civil.

Sumarul capitolelor tezei. Structura tezei a fost determinată de complexitatea și specificul subiectului cercetat, de metodele științifice utilizate și de scopul și obiectivele pe care ni le-am propus.

Prezenta teză este constituită din *Introducere*, trei capitole, *Concluzii generale și recomandări*, lista bibliografiei consultate.

În *Introducere* este prezentată actualitatea și importanța temei abordate, scopul și obiectivele tezei, metodologia de cercetare, descrierea situației în domeniul de cercetare, noutatea științifică, ipotezele de cercetare, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul capitolelor tezei.

Primul capitol, *Analiza situației științifice privind obiectul și sarcina probațiunii în procesul civil*, are un caracter introductiv și abordează ansamblul reglementărilor internaționale și naționale, dar și doctrina privind probațiunea, obiectul și sarcina acesteia. În primul paragraf au fost analizate cele mai relevante lucrări științifice din țară și de peste hotare, care ating problema cercetată în prezenta teză. S-a constatat că în Republica Moldova nu există nicio lucrare ce ar aborda în profunzime obiectul și sarcina probațiunii, dar pot fi remarcate unele cercetări care, tangențial, se referă la aceste subiecte. În lucrările cercetătorilor români este efectuată o analiză a probațiunii din perspectiva elementelor acesteia, însă nu ca instituție separată. Iar în studiile celor mai renumiți savanți din domeniul dreptului procesual civil au fost remarcate similitudini și divergențe în abordarea principalelor aspecte ale probațiunii.

În al doilea paragraf au fost analizate standardele CEDO ce pot fi raportate la probațiune în cadrul procesului civil, dar și reglementările legislative străine. S-a remarcat că obiectul și sarcina probațiunii sunt reglementate în majoritatea Codurilor de procedură civilă, totuși unele elemente ale

acestora sunt legiferate în legislația materială. De asemenea, au fost analizate divergențele de reglementare a obiectului și sarcinii probațiunii în diferite sisteme de drept.

În capitolul 2, intitulat *Obiectul probațiunii în procedura civilă*, a fost realizată o analiză a conceptelor existente privind probațiunea, a fost examinat conceptul de *probă*, au fost stabilite cu certitudine etapele probațiunii judiciare și a fost determinat locul obiectului probațiunii în cadrul acestor etape. A fost definit, în premieră, conceptul probațiunii, tratat foarte divers în literatura de specialitate. (De menționat că în literatura de specialitate românească, în general, nu există un asemenea concept). În afară de aceasta, a fost determinată separat o etapă a probațiunii judiciare (*concluzia despre existența sau inexistență faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei*), care nu este examinată în literatura de specialitate, dar – din punct de vedere atât teoretic, cât și practic – aceasta se cere a fi inclusă în etapele probațiunii. La fel, în acest capitol, a fost abordată, pentru prima dată, necesitatea de a include în CPC și alte mijloace de probă, decât cele existente, argumentându-se modul de administrare a mijloacelor de probă, care nu sunt indicate în legislație, dar totuși sunt cercetate de către judecător. Totodată, aici, a fost tratat multiaspectual obiectul probațiunii, a fost stabilit modul în care acesta este constatat, dar și particularitățile constatării lui, în cazul existenței unor norme cu ipoteză relativ-determinată. A fost relevat, de asemenea, rolul judecătorului și al părților în stabilirea obiectului probațiunii, dar și momentul determinării acestuia, raportat la fazele procesului civil. A fost determinat cercul de fapte care fac parte din obiectul probațiunii, explicându-se necesitatea clasificării acestor fapte, dar și particularitățile temeiurilor de degrevare de probațiune. Cu titlu de noutate pentru Republica Moldova, au fost sistematizate categoriile faptelor ce fac parte din obiectul probațiunii, indicându-se asupra importanței majore a stabilirii corecte a acestora – atât raportat la întreaga probațiune, cât și la întreg procesul civil, pentru garantarea temeiniciei și legalității hotărârilor judecătorești. În ultima secțiune a acestui capitol au fost abordate temeiurile de degrevare de probațiune, remarcându-se particularitățile de reglementare și de aplicare a faptelor notorii, a prejudicialității actelor judecătorești, dar și a recunoașterii faptelor. Analiza acestor caracteristici a permis stabilirea aspectelor legislative care trebuie îmbunătățite, pentru a eficientiza aplicarea lor în practică.

În capitolul 3, cu genericul *Sarcina probațiunii procedură civilă*, a fost cercetată natura juridică a sarcinii probațiunii, caracterul hibrid al acesteia, care are atât elemente de drept procesual, cât și elemente de drept material, a fost explicată necesitatea plasării sarcinii probațiunii în categoria de obligații, care au consecințe negative (sanțiuni specifice) – atât material-juridice, cât și procesuale.

În acest capitol, în calitate de inovare științifică a fost stabilit conținutul obligației de a proba și au fost indicate acțiunile necesare a fi îndeplinite de fiecare participant la proces, pentru a executa obligația procesuală de a proba la fiecare etapă a probațiunii, această abordare fiind considerată foarte utilă, deoarece a analiza doar repartizarea sarcinii probațiunii, fără a indica din ce anume constă această obligație, este insuficient. Într-un paragraf separat, au fost evidențiate particularitățile repartizării sarcinii probațiunii în diferite feluri de procedură, dar și excepțiile de la regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii. Cu titlu de noutate, a fost analizată repartizarea sarcinii probațiunii în procedurile nou-reglementate în Codul de procedură civilă, fiind identificate mai multe deficiențe practice în aplicarea normelor ce reglementează sarcina probațiunii în procedurile de control. În ultimul paragraf, au fost abordate excepțiile de la regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii. Ca excepții de la regula generală, au fost analizate separat și ficțiunile, alături de prezumții, propunându-se, totodată, modificări legislative, cu scopul îmbunătățirii aplicării în practică a normelor ce țin de repartizarea sarcinii probațiunii.

Concluziile generale și recomandările tezei prezintă rezultatele cercetării prin expunerea a celor mai relevante rezultate referitoare la controversele subiectelor analizate. Concomitent, recomandările reflectă viziunea autoarei privind modalitatea de remediere a lacunelor legislative, prin formularea unor propuneri *de lege ferenda* și expunerea unor noi direcții de cercetare în perspectivă.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ȘTIINȚIFICE ACTUALE ÎN DOMENIUL OBIECTULUI ȘI SARCINII PROBAȚIUNII ÎN PROCEDUL CIVIL

1.1. Interpretări științifice ale obiectului și sarcinii probațiunii în procesul civil.

Cercetând probațiunea în cadrul procesului civil, se poate constata, fără îndoială, că aceasta are o importanță științifică semnificativă. Respectarea regulilor probațiunii este crucială pentru desfășurarea unui proces civil echitabil. De asemenea, probațiunea prezintă un interes practic remarcabil, deoarece doar prin stabilirea obiectului probațiunii, prin repartizarea sarcinii probațiunii și executarea obligației de a proba, se poate ajunge la o soluționare corectă a cauzei, prin adoptarea unei hotărâri legale și temeinice. Cu toate că probațiunea în procesul civil merită o atenție științifică specială, observăm că la nivel național nu există o cercetare dedicată studierii și definirii conceptelor de bază ale probațiunii judiciare, precum și ale obiectului și sarcinii acesteia. Astfel, în literatura de specialitate din țară, probațiunea a fost abordată tangențial în cadrul unor manuale sau monografii de drept procesual civil, care analizează procesul în ansamblu. De asemenea, până în prezent, nu s-au elaborat teze de doctorat care să aibă ca subiect de cercetare probele sau probațiunea. Deși nu există o lucrare sistemică, totuși unii autori au abordat probațiunea în lucrările lor, încercând să definească unele concepte sau să identifice unele norme de aplicare ce vizează obiectul și sarcina probațiunii. În acest sens, o să le analizăm pe cele mai relevante. Bunăoară, în manualul de *Drept procesual civil* din 2016, a cărui elaborare a fost coordonată de către Belei E., se menționează că *probațiunea judiciară* este activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată în scopul aflării informației veridice despre circumstanțele de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei, prin determinarea obiectului probațiunii, indicarea, prezentarea, cercetarea și aprecierea probelor judiciare. Obiectul probațiunii reprezintă totalitatea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe importante pentru justa soluționare a pricinii, iar constatarea obiectului probațiunii e o condiție indispensabilă pentru soluționarea justă a cauzei civile și, în esență, permite realizarea sarcinilor unui proces echitabil în fiecare caz concret, iar sarcina probațiunii „reprezintă obligația ce incubă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta,².

---

² BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p., p.264. ISBN 978-9975-4072-9-8

Autorii Savva A. și Tihon V. au ajuns la concluzia că „obiect al probațiunii sunt faptele juridice în sens restrâns și actele juridice, care au dat naștere, au modificat sau au stins raportul juridic dedus judecătii, împrejurări, fapte, acte sau întâmplări, de care legea leagă anumite consecințe juridice”³, expunând, astfel, obiectul probațiunii într-un sens restrâns, ce constă din faptele material-juridice. Autorii nu definesc sarcina probațiunii, nici nu se referă la elementele din care se constituie aceasta, indicând doar unele reguli ce vizează repartizarea sarcinii probațiunii.

O cercetare care abordează aspectul practic al probațiunii este Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova⁴. realizată de către Prisac A. În lucrarea sa, autorul accentuează valoarea probelor și a cercetării corecte a acestora, în scopul adoptării unei hotărâri legale. Totodată, cercetătorul se expune în privința modului de constatare a obiectului probațiunii, remarcând rolul părților, dar și al instanței de judecată în constatarea acestuia, atunci când părțile indică greșit anumite circumstanțe. Se referă și la sarcina probațiunii, menționând judicios că „sarcina probațiunii nu presupune doar obligația părților de a prezenta probe. Simpla prezentare a probelor nicidecum nu se identifică cu posibilitatea părților și a participanților la proces de a dovedi poziția în proces. Susținem opinia potrivit căreia probațiunea cuprinde în sine obligația: a) de a prezenta probe pentru a dovedi circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, care urmărește respingerea pretențiilor și obiecțiilor părții opuse; b) de a convinge instanța de judecată asupra temeiniciei pretențiilor și obiecțiilor formulate; c) de a se expune asupra cercetării probelor”⁵. Deducem, astfel, din cele expuse de autor, unele aspecte ce țin de conținutul sarcinii probațiunii, care lipsesc la alți autori.

În *Manualul judecătorului pentru cauze civile*,⁶ TITLUL III. *Procedura în fața primei instanțe*, autorii au descris cele mai importante aspecte ce vizează probațiunea și trebuie luate în considerare de către judecători la fiecare fază a procesului civil, remarcând, astfel, importanța includerii circumstanțelor de fapt în cererea de chemare în judecată și menționând că invocarea circumstanțelor de fapt în cerere reprezintă un element esențial al cererii de chemare în judecată. Totodată, invocarea nu este suficientă, reclamantul urmând să dovedească anume aceste circumstanțe

---

³ SAVVA A., TIHON V. *Drept procesual civil (partea generală)*. Chișinău: Bons Offices, 2012, 220 p. ISBN 978-9975-80-544-5.p. 62

⁴ PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-72-309-1.

⁵ PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-72-309-1, pag 401

⁶ POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Manualul judecătorului pentru cauze civile I*, ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.

de fapt, pe care le invocă drept temei al pretențiilor sale. Importanța practică a circumstanțelor de fapt este indispensabil legată de obiectul probației. La primirea cererii de chemare în judecată, judecătorul va putea impune doar indicarea circumstanțelor de fapt, nu și faptul că acestea nu sunt suficiente, convingătoare sau imposibil a fi probate. În asemenea cazuri, „judecătorul anticipează posibila examinare în fond, expunându-se asupra acestuia, fapt pe care îl considerăm inadmisibil și incompatibil cu standardele CEDO”⁷. Pe parcursul celorlalte faze ale procesului civil, autorii au remarcat particularități ce țin de administrarea mijloacelor de probă. Unele aspecte speciale ale obiectului și sarcinii probației sunt elucidate prin prisma examinării unor proceduri speciale⁸, determinându-se în fiecare procedură care sunt circumstanțele pe care petiționarul va fi obligat să le probeze.

Totodată, aspecte importante ce țin de obiectul probației au fost expuse în TITLUL IV, *Căile de atac ale hotărârii judiciare*, unde este elucidată importanța constatării corecte a obiectului probației prin prisma declarării hotărârii judecătorești ca fiind neîntemeiată.

În celelalte surse, de asemenea, se face o analiză tangențială a chestiunilor ce e referă la obiectul și sarcina probației. Astfel, în opinia cercetătoarei Olga Pisarenco, menționată în lucrarea *Drept procesual civil. Note de curs*, „probațiunea reprezintă activitatea logico-juridică, pe care o desfășoară participanții la proces și, tangențial, instanța de judecată, îndreptată spre aflarea informației veridice despre circumstanțele de fapt ale apariției modificării și stingerii raporturilor juridice, înfăptuită într-o anumită formă procesuală”⁹. Autoarea nu specifică tipul de raport juridic material sau procesual, dar consideră drept subiecți de bază ai probației doar pe participanții la proces, concretizând rolul subsidiar al instanței, deși din analiza etapelor probației, este remarcat în mod deosebit rolul instanței de judecată. Autoarea nu se referă la conținutul sarcinii probației, fiind indicate doar regulile de repartizare a acesteia.

Ina Dorfman, în lucrarea *Drept procesual civil. Partea generală*, a dedicat probației un capitol, în care analizează succint toate instituțiile probației, raportându-se la conceptele ce reies din Codul de procedură civilă și definind probațiunea ca fiind: „activitatea logico practică a părților și a altor persoane participante la proces ce reiese din conținutul principiului contradictorialității procesului civil, îndreptată spre obținerea cunoștințelor corecte despre faptele ce au importanță pentru

---

⁷ POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Op.cit.*, p.115.

⁸ POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Op.cit.*, p.174-210.

⁹ PISARENCO, O. *Drept procesual civil*. Chișinău: Tehnica Info, 2012, 404 p, p. 153. ISBN 978-9975-45-180-2.

cauză”¹⁰. De menționat că definiția dată de autor se referă doar la părți, nu și la instanța de judecată, deși pe parcursul capitolului autoarea analizează și unele aspecte ale activității instanței în cadrul probațiunii.

Referindu-se la obiectul probațiunii, ea îl percepe ca pe un concept larg care incubă toate faptele ce necesită a fi dovedite¹¹.

Cu părere de rău, am atestat foarte puține articole științifice, care să vizeze cercetarea probațiunii, a probelor și a instituțiilor care fac parte din probațiune¹², practic, lipsesc studii cu privire la obiectul și sarcina probațiunii, cu excepția articolelor scrise în contextul acestei cercetări¹³.

Niciuna din lucrările prezentate mai sus însă nu și-a propus o cercetare fundamentală a obiectului și a sarcinii probațiunii. Lipsa doctrinei naționale în domeniul probațiunii denotă faptul că instituția este una complexă, cu repercusiuni esențiale practice și necesită mult mai multă atenție din partea cercetătorilor.

Comparativ cu situația din Republica Moldova, doctrina altor state este mult mai variată.

În **România** există mai mulți autori care s-au preocupat de instituțiile probațiunii și de aspectele ce țin de probe, astfel Fodor M. a dedicat probelor câteva monografii, cea mai recentă fiind *Probele în procesul civil*¹⁴, respectiva monografie abordând mai multe aspecte ale probelor în procesul civil, prin prisma legislației, a doctrinei și a jurisprudenței române. Totodată, în România există mai multe cursuri universitare de procedură civilă, care abordează și aspectele ce țin de probațiune. De menționat că probele nu sunt examinate într-un capitol separat, fiind, de regulă, încorporate în tema ce se referă la Dezbaterea cauzei, cum ar fi lucrările scrise de Leș I.¹⁵

Totodată, e de menționat că în doctrina românească probațiunea nu este abordată ca fiind un subiect aparte de cercetare, autorii români nefiind preocupați să definească respectiva instituție sau s-o delimiteze de alte instituții, fiind cercetate separat toate etapele probațiunii. Reiterăm că probele, până la cea mai recentă modificare a CPC din România, erau reglementate dual: în Codul de procedură civilă și în legislația materială (Codul Civil și Codul Comercial). Această abordare, fiind o preluare a

---

¹⁰DORFMAN I. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Foxtrot, 2005. 124 p. ISBN9975-9738-1-7, pag 87

¹¹ DORFMAN I. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.* pag.88.

¹² Spre exemplu: CRUGLIȚCHI T. Reguli privind probațiunea în procesul civil. In: *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor. Volumul II*. 2020. Bălți. ISBN 978-9975-50-256-6, care oferă niște definiții privind aspectele generale ale probațiunii.

¹³ Menționate în *Introducere*.

¹⁴ FODOR M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență*. București: Universul Juridic, 2021, 1368 p. ISBN/ISSN: 978-606-39-0783-8.

¹⁵ LEȘ, I. *Drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 2002, 696 p., p.548. ISBN 973-588-548.

modelului francez, a fost criticată în doctrina română¹⁶. În prezent, tot mai mulți autori înclină înspre soluția apartenenței probelor la dreptul procesual civil, indicând că reglementarea probelor în codul civil în legătură cu obligațiile s-a dovedit a fi inefficientă, deoarece probele vizează dreptul civil în sens larg (dreptul familiei, dreptul locativ, dreptul muncii etc).

Literatura juridică românească a propus numeroase și diverse definiții pentru probe Studiile din România abordează *proba*, de regulă, într-un sens larg sau într-un sens restrâns. Respectiva abordare teoretică o vedem expusă de către Stoenescu I., Zilberstein S.¹⁷, Ciobanu V.M.¹⁸. În sens larg, proba semnifică: 1) fie acțiunea de stabilire a unui raport juridic; 2) fie mijlocul prin care se poate stabili raportul juridic litigios; 3) fie rezultatul obținut prin folosirea mijloacelor de probă.

Potrivit lui V.Bâc, în sens restrâns, noțiunea de *probă* are două înțelesuri. Într-un prim înțeles, proba semnifică mijlocul de probă. În acest sens, potrivit art. 250 C. pr. civ. român, constituie mijloace de probă înscrisurile, martorii, prezumțiile, mărturisirea părților, expertiza, mijloacele materiale de probă, cercetarea la fața locului și orice alte mijloace prevăzute de lege. În al doilea înțeles, proba „semnifică faptul probator, adică un fapt material care e dovedit printr-un mijloc de probă este folosit, la rândul său, pentru a dovedi un alt fapt material, determinant în soluționarea pricinii”¹⁹. Tot într-o accepțiune restrânsă, *proba* evocă și faptul probator, adică faptul material, care, odată dovedit, este folosit spre a stabili un alt fapt, ce este relevant pentru soluționarea cauzei²⁰.

Într-o altă viziune, proba este o entitate de fapt extraprocusuală, care vizează obiectul procesului civil, iar prin administrarea lor, în desfășurarea procesului, ele dobândesc caracter procesual²¹.

Obiectul probațiunii este denumit, în literatura română, obiect al probei și este perceput de către Leș I. ca fiind tocmai actele și faptele ce au semnificație juridică, în sensul că ele creează, modifică sau sting raporturi de drept. Iar Măgureanu F. definește obiectul probei ca pe un „element

---

¹⁶ A se vedea: MIHULEAC, E. *Expertiza judiciară*. București: Ed. Științifică, 1971. 351 p., p. 351, p. 161. p. 100-101; LEȘ I. *Drept procesual civil. Op.cit.*, p.292.

¹⁷ STOENESCU, I., ZILBERSTEIN, S., *Drept procesual civil. Teoria generală*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1977, 531 p., p.334.

¹⁸ CIOBANU, V. M., *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Vol.II, Judecata în prima instanță. Căile de atac. Proceduri Speciale. Arbitrajul. Activitatea Notarială. București: Editura National, 1997. 733 p., p. 147. ISBN: 973-9308-00-7.

¹⁹ BÂC, V. Probele în procesul civil. Dispoziții generale, In: *Studium Legis*, 2016, nr. 12 , pp. 4-12, p.4. ISSN: 2069 – 3680.

²⁰ LEȘ, I. *Drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 2002, 696 p., p.289. ISBN 973-588-548.

²¹ GOFU, N. Unele considerații în legătură cu sistemul mijloacelor de probă în concepția noului Cod de procedură penală. In: *Dreptul*, 2011, nr.1, pp.128-129, p. 128. ISSN 1018-0435.

de dovedit, respectiv faptele juridice în sens restrâns și actele juridice care au dat naștere, au modificat sau au stins raportul juridic dedus judecății, împrejurări, fapte, acte sau întâmplări, de care legea leagă anumite consecințe juridice”²². Astfel, obiect al probei sunt actele și faptele generatoare de drepturi și obligații și cu privire la care s-a declanșat conflictul dintre părți. Rezultă că orice act sau fapt cu semnificație juridică face parte din obiectul probațiunii. „Faptele care trebuie dovedite în procesul civil pot fi fapte materiale (care se exteriorizează în concret) sau fapte psihologice (se materializează numai prin consecințele pe care le determină). Și unele, și altele pot forma obiect al probațiunii judiciare”²³.

Sarcina probațiunii, la fel, nu a reprezentat un subiect de cercetare separată în doctrina românească, dar în manualele de *Drept procesual civil* și în monografiile referitoare la probe ea este explicată prin prisma repartizării sarcinii probațiunii. Astfel, regula generală indicată de doctrinarii români este că cel care face o afirmație în instanță trebuie să o probeze²⁴.

Similar celor expuse în literatura română sunt tratate instituțiile probațiunii în literatura franceză, acest fapt datorându-se reglementării duale a probelor și în dreptul francez. Astfel, în doctrina franceză (a se vedea: H.Croze, C.Morel, O. Fradin²⁵; S. Guinchard, F. Ferrand, C. Chainais²⁶), s-a propus, deseori, distincția între regulile care determină sarcina probei și mijloacele de probă admisibile, pe de o parte, și regulile care se referă la administrarea probei, pe de alta, autorii menționând că administrarea probei nu este în mod necesar judiciară, fiindcă un drept poate fi probat și în afara cadrului procesual. În plus, se întâmplă frecvent ca mijloacele de probă supuse judecătorului să preceadă (preexiste) oricărei intervenții judiciare; perspectiva fiind destul de diferită când elementele de probă sunt rezultatul intervenției judiciare²⁷. De menționat că Nicolas Hoffschir, care a câștigat Premiul anului 2015 de la firma Lexavoué pentru teza care abordează sarcina probei, consideră că sarcina probei desemnează, astfel, toate obligațiile pe care părțile trebuie să le

---

²²MĂGUREANU, F. *Înscrierile. Mijloace de proba în procesul civil*. București: ALL BECK, 1998, 232 p., p.29. ISBN: 973-98765-1-X.

²³ LEȘ I. *Drept procesual civil. Op.cit.*, p. 293.

²⁴ LEȘ I. *Drept procesual civil. Op.cit.*, p. 292.

²⁵ CROZE, H., MOREL, C., FRADIN, O. *Procédure civile*. Manuel pédagogique et pratique, Paris: Editions Litec, 2001, 458 p., p.215. ISBN 2711002187.

²⁶ GUINCHARD, S., FERRAND, F., CHAINAIS, C. *Procédure civile: droit interne et droit communautaire*. Dalloz, 2008. 1382 p., p.927. ISBN: 2247080022, 9782247080021.

²⁷ CROZE, H., MOREL, C., FRADIN, O. *Procédure civile, Op.cit.*, p. 216.

îndeplinească, pentru a-l convinge pe judecător în ceea ce privește realitatea unei circumstanțe litigioase²⁸.

O varietate deosebită de literatură de specialitate există în Federația Rusă, aici e de remarcat și literatura din perioada sovietică, ce reprezenta baza teoretică pentru fostele republici sovietice, inclusiv pentru Republica Moldova. Multitudinea de monografii și manuale, scrise în perioada sovietică și în perioada modernă în Federația Rusă, lansează și diferite viziuni privind probațiunea și instituțiile acesteia.

În literatura de specialitate rusă, opiniile cu privire la definirea *probațiunii judiciare* sunt uneori contradictorii, chiar opuse în ceea ce ține de cercul subiecților implicați în procesul de probațiune și de etapele acesteia. În perioada URSS, probațiunea era definită ca activitate a subiecților procesului civil, desfășurată cu ajutorul mijloacelor procesuale prevăzute de lege cu privire la stabilirea adevărului obiectiv despre existența sau inexistența anumitor circumstanțe, necesare pentru soluționarea litigiului între părți²⁹, instanța de judecată având un rol activ. Remarcăm că autorii ruși, din perioada sovietică, considerau că probațiunea este o activitate juridică realizată prin intermediul probelor, în scopul aflării adevărului într-o anumită cauză³⁰. Odată cu dezvoltarea principiului contradictorialității și a rolului dirigitor al judecătorului, această viziune nu mai poate fi aplicată studiului probațiunii.

La etapa actuală, deși nu mai este aplicabil principiul aflării adevărului obiectiv, viziunile despre probațiune sunt diverse. Aceste concepții le putem grupa *în două* categorii distincte:

1. Într-o primă viziune, Клейнман А. Ф consideră că probațiunea în procesul civil reprezintă activitatea exclusivă a părților, bazată pe totalitatea drepturilor lor procesuale, care constă din afirmațiile despre circumstanțele de fapt ale cauzei, prezentarea de probe, combaterea probelor părții adverse, înaintarea demersurilor cu privire la solicitarea probelor, participarea la cercetarea probelor, probațiunea fiind o activitate a părților de convingere a instanței în veridicitatea propriilor afirmații. Potrivit acestei opinii, noțiunea de *probațiune* nu include aprecierea probelor de către

---

²⁸ HOFFSCHIR, N. *La charge de la preuve en droit civil*. Dalloz, 2016. 576 p. ISBN: 978-2-247-15952-9.

²⁹ ЮДЕЛЬСОН, К.С. *Проблема доказывания в советском гражданском процессе*. *Op.cit.*, с. 33-34.

³⁰ НОВИЦКИЙ, В.А. Теории доказывания: проблемы и их решение. В: *Проблемы понимания права и государства. Материалы научно-практической конференции* Ставрополь, 2003. с. 22-26, с.23.

instanța de judecată³¹. probațiunea este interpretată ca o activitate exclusivă a părților³². În acest caz, probațiunea ar fi determinată de următoarele caracteristici:

- Este o activitate de prezentare a probelor, de combatere a probelor părții adverse, de participare la cercetarea probelor;
- Această activitate este îndeplinită exclusiv de părți și alți participanți, instanța nu participă în cadrul probațiunii;
- Activitatea în cauză are ca scop convingerea instanței de veridicitatea propriilor afirmații;
- În cadrul probațiunii nu se include aprecierea probelor de către instanța de judecată, aprecierea fiind o activitate logică, non-juridică.

În această ordine de idei, Афанасьев С.Ф. a scris despre necesitatea distingerii dintre cunoașterea judiciară și probațiunea judiciară, ceea ce, în opinia sa, se datorează faptului că „funcția procesuală principală a reclamantului și a pârâtului se exprimă în activitatea lor probatorie, spre deosebire de funcția instanței – de a cunoaște drepturile și obligațiile reale ale părților”³³. În lucrările sale care s-au referit la probațiune, С.В. Курьлев С.В a considerat necesar să facă distincția între probațiunea judiciară și aprecierea probelor, pe care o consideră o activitate logică a judecătorului³⁴.

2. Într-o altă viziune, o parte semnificativă a proceduriștilor moderni ruși consideră că probațiunea este o activitate procesuală unică, fără a diviza subiecții sau etapele probațiunii. Треушников М.К a remarcat, în mod rezonabil, că excluderea acțiunilor procedurale pentru examinarea probelor de către instanță, verificarea acestora și, în special, funcțiile de apreciere a probelor din conceptul de probă sărăcește întregul conținut al probațiunii, pentru că aceasta nu și-a atins scopul³⁵, astfel probațiunea ar reprezenta activitatea pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, având ca scop constatarea faptelor care au importanță pentru soluționarea a cauzei³⁶. Iar prin *proba* înțelegem mijloacele legale de convingere a instanței despre existența sau lipsa faptelor litigioase³⁷. În acest caz, caracteristicile probațiunii sunt:

---

³¹ КЛЕЙНМАН, А. Ф. *Новейшие течения в советской науке процессуального права*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1967, 119 с., с. 47.

³² КЛЕЙНМАН, А. Ф. *Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе*. *Op.cit.*, с. 47.

³³ АФАНАСЬЕВ, С. Ф. *Проблема истины в гражданском судопроизводстве*. Саратов: СГАП, 1999. 136 с., с.43.

³⁴ КУРЬЛЕВ, С.В. *Основы теории доказывания в советском правосудии*. Минск: Изд-во БГУ, 1969. 204 с., с.29.

³⁵ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*. Москва: Городец, 1997. 320 с., с. 31. ISBN 5-89391-014-1.

³⁶ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*. *Op.cit.*, с.31. МОЛАЧНОВ В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Учебное пособие*. Москва: ИКД Зерцало-М, 2012, 360 с., с.68. ISBN 978-5-94373-203-4.

³⁷ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*. *Op.cit.*, с. 73.

- Este o activitate complexă;
- Subiecții sunt participanții și instanța de judecată;
- În etapele probațiunii se include și aprecierea probelor.

În analiza probațiunii remarcăm și lucrarea semnată de Власов А.А., *Адвокат как субъект доказывания в гражданском и арбитражном процессе*, în care probațiunea judiciară este considerată o activitate complexă și cu mai multe fațete, care îmbină aspecte filozofice, informaționale, logice, psihologice și altele³⁸. Remarcabile pentru distingerea conceptelor cercetate sunt și lucrările elaborate de Решетникова И.В.: astfel, în *Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве*, autoarea menționează că probațiunea este un tip special de activitate cognitivă, care se distinge prin principii stabilite de lege și impuse de instanța de judecată ca organ de soluționare a litigiului³⁹. Un alt cercetător rus, care s-a preocupat de subiectul probațiunii judiciare, este Юдельсон К.С; acesta făcea parte din procesualiștii care califică drept probațiune orice activitate ce vizează stabilirea faptelor necesare pentru soluționarea justă a cauzei și o caracterizează ca un gen special de activitate cognitivă, recunoscând atât persoanele care participă la cauză, cât și instanța ca subiecte a probațiunii. În opinia sa, probațiunea judiciară înseamnă activitatea subiecților procesului de a stabili adevărul obiectiv prin constatarea prezenței sau absenței unor fapte necesare soluționării litigiului dintre părți⁴⁰.

În doctrina rusă identificăm lucrări temeinice în care se analizează *obiectul probațiunii* și se precizează care sunt faptele incluse în conținutul acestuia. Totodată trebuie de remarcat că există opinii diferite privind această instituție, astfel:

1. Într-o primă viziune, obiectul probațiunii este caracterizat ca *fiind orice circumstanță (fapt), care este examinată în cadrul ședinței de judecată*. Astfel, Девицкий И., cercetând obiectul probațiunii, consideră ca acesta reprezintă orice circumstanță (fapt), care este examinată în cadrul ședinței de judecată, apreciind ca absolut inoportună limitarea obiectului probațiunii doar la anumite

³⁸ ВЛАСОВ, А. *Адвокат как субъект доказывания в гражданском и арбитражном процессе*. Москва: Юрлитинформ, 2000, 240 с., с.20. ISBN 5-93295-013-7.

³⁹ РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве*, Москва: Норма, 2000, 288 с., с.5. ISBN 5-89123-465-3.

⁴⁰ ЮДЕЛЬСОН, К.С. *Проблема доказывания в советском гражданском процессе*. Москва: Госюриздат, 1951. 296 с., с.33.

fapte⁴¹. Unii autori, cum este, spre exemplu, Осокина Г, sunt de părerea că această poziție este prea extensivă și este aptă a largi neîntemeiat instituția examinată.⁴²

2. Alți cercetători determină obiectul probațiunii ca pe o instituție specială, în care se include doar acele fapte care au importanță material-juridică, fără constatarea cărora este imposibil a soluționa just cauza și a aplica norma materială⁴³. Procesualiștii care susțin această poziție consideră că doar actele și faptele generatoare de drepturi și obligații cu privire la care s-a declanșat conflictul dintre părți și de care depinde soluționarea cauzei în fond pot fi incluse în obiectul probațiunii, celelalte fapte care se constată pe parcursul soluționării cauzei fac parte din obiectul cunoașterii, care este mai vast decât obiectul probațiunii⁴⁴, incluzând toate faptele care au caracter procesual-juridic, faptele ce nu necesită a fi probate, precum și alte fapte ce se constată pe parcursul unui proces judiciar, dar nu poartă caracter material-juridic. Aceasta este o viziune foarte restrictivă privind conținutul obiectului probațiunii, considerând că acesta reprezintă doar faptele material juridice și excluzând din obiectul probațiunii atât alte categorii de fapte, cât și circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei⁴⁵.

Însă, cu precădere, obiectul probațiunii a fost definit ca un cumul de fapte sau de circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei civile. La această concluzie ajung, în lucrările lor, Клейнман А.Ф., Треушников М.К., Баулин О. etc⁴⁶.

Dintr-un alt punct de vedere, Иванов О.В. a definit obiectul probei ca pe „un set de versiuni, ipoteze despre existența anumitor circumstanțe de fapt, fiecare dintre ele se poate dovedi a fi corectă, adevărată – astfel, versiunea se va transforma în cunoștință certă despre o anumită circumstanță, care există sau a existat în realitate, dar se poate dovedi a fi falsă, neconfirmată, neadevărată”⁴⁷.

Sarcina probațiunii, deopotrivă cu obiectul probațiunii, a fost cercetată de mai mulți procesualiști ruși, dar nu s-a ajuns la un consens asupra conceptului acesteia, în privința căruia există

---

⁴¹ ДЕВИЦКИЙ, И. К вопросу о понятии предмета доказывания в российском гражданском процессе. В: *Академический юридический журнал*, 2001, №. 4, с.38-44, р.42. ISSN 1819-0928.

⁴² ОСОКИНА, Г. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Юристъ, 2004. 667 с., с.558. ISBN 5-7975-0636X.

⁴³ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с.12.

⁴⁴ ОСОКИНА, Г. *Гражданский процесс. Общая часть. Op.cit.*, с.558.

⁴⁵ КАМЕНКОВ, В. Предмет доказывания в хозяйственном процессе Беларуси. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2009, № 13, с.21-88., с.21. ISSN 2519-4437.

⁴⁶ КЛЕЙНМАН, А.Ф. *Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе*. Москва: Изд-во АН СССР, 1950. 72 с., с.33; ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства., Op.cit.*, с.20; БАУЛИН, О.В. *Время доказывания при разбирательстве гражданских дел*. Москва: Городец, 2004, 272 с., с.61. ISBN: 5-9584-0018-5.

⁴⁷ ИВАНОВ, О.В. *Доказательства и доказывание в гражданском процессе*. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1974. 113 с., с.49.

teorii diferite. Astfel, unii specialiști consideră că termenul de *sarcină a probațiunii* este unul corect, cel de *obligația probațiunii* fiind imprecis; aceștia sunt de părerea că ”sarcina probei” nu poate fi considerată nici ca o obligație legală, nici ca un drept legal⁴⁸.

Баулин О opinează că dilemă ce urmează a fi cercetată este *apartenența instituției date la dreptul procesual sau material*⁴⁹. În literatura de specialitate rusă, există și părerea potrivit căreia repartizarea sarcinii probațiunii este o instituție exclusiv a dreptului material. Bunăoară, renumitul savant М. А. Гурвич aprecia repartizarea sarcinii probațiunii ca o instituție a dreptului material, care relevă relațiile dintre părți în raporturile juridice civile. Această părere este criticabilă, deoarece este imposibil a atribui sarcina probațiunii exclusiv dreptului material, dat fiind faptul că în cadrul acestuia nu este și nici nu poate fi probațiune în sens juridic.

Însă, la moment, este acceptată poziția argumentată de Лим А.⁵⁰: sarcina probațiunii este o instituție care reprezintă un ansamblu de reguli prevăzute de normele de drept procesual și de unele norme de drept material, care ghidează instanța de judecată în impunerea obligației de a proba faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei unor subiecți ale procesului civil.

O altă discuție vizează apartenența sarcinii probațiunii la drepturi sau obligații. În susținerea poziției potrivit căreia probarea faptelor care se invocă ar fi un drept al justițiabilului, Васьковский Е. а menționat că persoanele în cadrul procesului civil sunt libere să nu realizeze nicio acțiune⁵¹, iar instanța de judecată nu poate refuza examinarea cauzei în lipsa probelor, un subiect al acestei discuții fiind problema prezenței sau absenței sancțiunilor pentru neîndeplinirea obligației de probă. În literatura de specialitate rusă vom întâlni cu precădere opinia potrivit căreia sarcina probațiunii este o obligație⁵². М. Гурвич а recunoscut natura juridică a obligației de probă, dar а specificat că această obligație legală este garantată nu de constrângere (sancțiune), ci de alte măsuri. El а caracterizat sarcina probațiunii ca pe un fel de construcție juridică intermediară. Formațiunile juridice intermediare ar fi fenomene de drept (juridice), ce nu sunt acoperite în întregime de unul dintre elementele clasificării adoptate pentru aceste fenomene. Ele се caracterizează prin faptul că trăsăturile individuale

---

⁴⁸ АБРАМОВ, С.Н. *Гражданский процесс*. Москва: Госюриздат, 1952, 420 с., с. 198-199; ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса*. / Под ред. В.А. Томсинова. Москва: Зерцало, 2003. 464 с., с.243. ISBN 5-8078-0090-7; КУРЫЛЕВ, С.В. *Основы теории доказывания в советском правосудии*. *Op.cit.*, с. 97.

⁴⁹ БАУЛИН О.В. *Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел*. *Op.cit.*, с. 83.

⁵⁰ ЛИМ, А. *Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2008. 201 с., с. 65.

⁵¹ ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса*. *Op.cit.*, с. 233.

⁵² ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*, *Op.cit.*, с. 56.

de clasificare fie sunt absente în ele, fie apar într-o altă formă, acestea au pierdut semnele unui element al clasificării și încă nu au dobândit complet sau deloc semnele altuia⁵³.

Concepte diferite de cele ale dreptului continental au cercetătorii științifici din SUA și Marea Britanie, unde obiectul probațiunii nu este cercetat separat, ci doar în contextul pertinentei probelor. Totodată, putem releva că Cross R., Wilkins⁵⁴ au remarcat că sursele pentru stabilirea obiectului probei în cauzele civile sunt normele de drept material și înscrisurile contradictorii transmise de către părți. Cel mai adesea, obiectul probei face parte din ansamblul faptelor de dovedit. Dar câteodată se poate reduce la unul dintre ele. Dacă în privința obiectului probațiunii nu sunt mari deosebiri, atunci sarcina probațiunii este tratată diferit în Marea Britanie și în SUA. În SUA, sarcina probațiunii este interpretată ca sarcina prezentării probelor și ca sarcina convingerii în veridicitatea și importanța lor pentru soluționarea cauzei. Astfel, cum explică Martin M., judecătorul stabilește dacă partea și-a îndeplinit sarcina de prezentare a probei. Iar dacă, în opinia judecătorului, această sarcină este îndeplinită, jurații vor decide dacă probele prezentate sunt suficiente pentru a-i convinge că fapta pretinsă a avut loc cel mai probabil⁵⁵. La fel, repartizarea sarcinii probațiunii în același tip de cauze poate să difere la de Stat la Stat. În literatura engleză, sunt delimitate sarcina prezentării probelor de sarcina probării. Prima depinde de dreptul material, a doua – de părți. Sarcina de a prezenta probe apare în faza incipientă a procesului civil și urmărește să furnizeze dovezi suficiente pentru a permite judecătorului să concluzioneze că această cauză urmează a fi judecată. Reclamantul are, în acest sens, două „sarcini”: de a convinge judecătorul să pună cauza pe rol și, doar dacă a reușit această primă etapă, va trebui să dovedească faptele importante pentru cauză⁵⁶.

În literatura de specialitate s-a menționat că e rațional de a distinge 3 tipuri de sarcini în domeniul probațiunii: 1) sarcina generală (general burden) – obligația de a proba, pentru a avea câștig de cauză; 2) sarcina legală (legal burden) – obligația de a proba obiectul acțiunii; 3) sarcina probațiunii (evidential burden) – sarcina care determină suficiența probelor pentru ca judecătorul să decidă cine are câștig de cauză⁵⁷.

---

⁵³ ГУРВИЧ, М. Является ли доказывание в гражданском процессе юридической обязанностью? В: *Советская юстиция*, 1975, №5, с. 14-17, с. 16.

⁵⁴ CROSS R., WILKINS N. *Outline of the Law of Evidence*. London : Butterworths, 1986. 307 p., p.13. ISBN: 0406570817.

⁵⁵ MARTIN M. *Basic problems of Evidence*. American Law Institute-American Bar Association Committee on Continuing Professional Education, 1988. 498 p., p.27. ISBN: 0831805250, 9780831805258.

⁵⁶ CROSS R., WILKINS N. *Outline of the Law of Evidence*. *Op.cit.*, p. 27-28.

⁵⁷ BOJCZUK, W. *Evidence: Textbook*. / 5-th ed. London: HLT Publications, 1993. 242 p., p.53. ISBN: 1853523771, 9781853523779.

Analizând o multitudine de studii care se referă la probațiune, la obiectul probațiunii, la sarcina probațiunii, am constatat că nu există un concept unic referitor la instituțiile respective, iar în Republica Moldova nu există nicio lucrare care ar cerceta temeinic aceste instituții.

1.2. Analiza cadrului național și internațional privind obiectul și sarcina probațiunii

În cadrul procesului civil, în calitate de o primă condiție a justiției apare necesitatea constatării de către instanța de judecată a circumstanțelor de fapt, care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei. De regulă, momentul inițierii litigiului este ulterior momentului derulărilor acțiunilor și cunoașterea acestora poate avea loc doar prin intermediul probelor. Întreaga activitate de probațiune este un proces complex, iar pentru a garanta dreptul la apărare și adoptarea unor hotărâri legale și întemeiate, legislația Republicii Moldova, deopotrivă cu legislația altor state, stabilește reguli imperative ce reglementează cele mai importate aspecte ale probațiunii judiciare: probele, mijloacele de proba, aprecierea probelor, obiectul și sarcina probațiunii etc.

Importanța reglementării instituției probațiunii rezidă din necesitatea absolută de înfăptuire a justiției, garantând justițiabilului un proces echitabil în care părțile au posibilitatea de a argumenta și proba poziția sa. Pentru ca probarea circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei să corespundă principiilor generale de drept și celor caracteristice procedurii civile, este importat să fie stabilite reguli clare privind stabilirea obiectului probațiunii, repartizarea sarcinii probațiunii și, ulterior, nemijlocit prezentarea, administrarea și aprecierea probelor.

Obiectul și sarcina probațiunii, fiind instituții fundamentale în procesul civil, sunt reglementate, practic, în toate statele democratice în legislația procesuală sau, dual, în legislația materială și procesuală și, tangențial, în actele internaționale.

În doctrina contemporană se discută în privința existenței *dreptului probator*. Obiectul reglementării juridice a dreptului probator l-ar constitui relațiile sociale în legătură cu probațiunea pe anumite cauze, care se desfășoară în fața organelor competente, în scopul soluționării acestor cauze. Normele juridice ce reglementează relațiile de acest tip, în ansamblul lor, constituie dreptul probator. Acest ansamblu este un complex normativ, care, la moment, ar include norme din diverse ramuri ale dreptului: din dreptul procesual penal și civil, dar și din cel administrativ, constituțional, funciar, vamal, fiscal, comercial, ecologic etc. Cu luarea în considerare a legăturilor dintre norme, a regimului

de reglementare și a arhitectonicii dreptului probator, putem constata că dreptul probator poate reprezenta o formațiune normativă autonomă⁵⁸. Analiza teoretică ar permite existența dreptului probator autonom, dar, din punct de vedere practic, particularitățile probațiunii în diverse ramuri de drept nu dau o valoare deosebită acestui concept.

La fel, în literatura de specialitate este pus în discuție și *dreptul la probă*⁵⁹. Deși în legislațiile naționale și în actele internaționale nu avem prevăzut expres dreptul la probă într-un articol separat, sunt numeroase reglementări care îl garantează sau din care acesta rezultă: menționăm aici articolele care se referă la *dreptul la apărare*, *dreptul la un proces echitabil* sau la *contradictorialitatea procesului*.

La nivel internațional menționăm: Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice prevede, în art. 14, că „toți oamenii sunt egali în fața tribunalelor și curților de justiție. Orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă asupra contestărilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil”⁶⁰. Raportând cele expuse la probațiunea judiciară, putem afirma că statele trebuie să garanteze ca fiecare parte să poată prezenta și administra – în mod egal și echitabil – mijloacele de probă, pentru a le fi garantat dreptul la apărare, iar judecătorul trebuie să garanteze aprecierea legală a probelor și formarea unor concluzii legale și imparțiale despre faptele examinate.

Similar conținutului expus în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Declarația universală a drepturilor omului prevede, în art. 10, că „orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale”⁶¹, iar soluționarea echitabilă a unui caz implică în mod evident respectarea regulilor privind probațiunea judiciară.

---

⁵⁸ ARAMĂ, E., PANĂ, O. Unele reflecții privind constituirea ramurii de drept probator. In: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*. 2002, nr. 6/55.

⁵⁹ FODOR, M. *Problele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență*. București: Universul Juridic, 2021. 1368 p. ISBN/ISSN: 978-606-39-0783-8, p.49

⁶⁰ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. New York, 16.12.1966. Publicat: 30.12.1998 în *Tratate Internaționale* Nr. 1 art. 31. [online]. [cit 25.03. 2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro

⁶¹ Declarația universală a drepturilor omului. New York, 10.12.1948. Publicat : 30.12.1998 în *Tratate Internaționale* Nr. 1 art. 12. . [online]. [cit 25.03. 2022]Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro.

Un act internațional deosebit de important din perspectiva efectelor sale generale asupra reglementărilor naționale, dar și raportat la efectele speciale asupra cauzelor soluționate la CtEDO, este Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care prevede, în cadrul art. 6, că „orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil”⁶². Efectele CEDO le putem analiza prin prisma jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, în acest sens, mai multe Hotărâri CtEDO le putem raporta la probe și probațiune, iar unele dintre acestea se referă nemijlocit la modul de apreciere a probelor. În scopul identificării unor cerințe față de probațiune, considerăm necesar de a remarca aspectele specificate în câteva Hotărâri CtEDO, în acest sens, în cauza Ruiz-Mateos contra Spaniei din 23.06.1993⁶³, CtEDO a constatat încălcarea art. 6 par. 1 din CEDO, deoarece petiționarul nu a avut posibilitatea efectivă de a lua cunoștință cu susținerile celeilalte părți, de a da răspuns la cele invocate, iar în Hotărârea Bulut contra Austriei⁶⁴ că fiecare parte la o procedură civilă trebuie să beneficieze de posibilitatea de a-și prezenta cauza unui tribunal⁶⁵. Totodată CtEDO a remarcat în mai multe cauze că egalitatea armelor implică obligația ca fiecareia dintre părți să i se ofere o posibilitate rezonabilă de a-și prezenta cauza, inclusiv probele, în condiții care să nu o plaseze într-o situație de dezavantaj față de partea adversă (Regner împotriva Republicii Cehe⁶⁶, pct. 146; Dombó Beheer B.V. împotriva Țărilor de Jos⁶⁷, pct. 33). A fost remarcat de către CtEDO că Convenția nu garantează drepturi teoretice și iluzorii, ci drepturi concrete și efective⁶⁸, iar reieșind din cauza Albina contra

---

⁶² Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Roma, 04.11.1950. Publicat: 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr. 1 art. 342. [online]. [cit. 03.03.2022].

Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro.

⁶³ Hotărârea Ruiz-Mateos contra Spaniei, 23.06.1993. [online]. [cit. 03.02.2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838>

⁶⁴ Hotărârea Bulut contra Austriei, 22.02.1996. [online]. [cit. 25.09.2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57971>

⁶⁵ Hotărârea Dombó Beheer B.V. contra Țărilor de Jos, 27.10.1993. [online]. [cit. 25.09.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57850>

⁶⁶ Hotărârea Regner contra Republicii Cehe, 19.09.2017. [online]. [cit. 25.09.2022]. Disponibil: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/12/Regner-impotriva-Republicii-Cehe.pdf>

⁶⁷ Hotărârea Dombó Beheer B.V. contra Țărilor de Jos 27.10.1993. [online]. [cit. 25.09.2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57850>

⁶⁸ Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, Consiliul European/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2018. [online]. [cit. 25.09.2022]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ROM.pdf, pag 48; Hotărârile CEDO, Airey contra Irlandei, 9.10.1979. [online]. [cit. 25.09.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=00157420&filename=CASE%20OF%20AIREY%20v.%20IRELAND>, pct. 24; Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [cit. 25.09.2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>, pct. 80.

României⁶⁹, acestea nu pot fi efective, dacă părțile nu vor avea dreptul de a prezenta argumente în susținerea cauzei sale, dar și de a proba aceste argumente, art. 6 incumbând în sarcina instanței obligația de a proceda la un examen efectiv al mijloacelor, argumentelor și al elementelor de probă ale părților, cel puțin pentru a le aprecia relevanța. Totodată în mai multe hotărâri CtEDO s-a expus că dreptul la un proces contradictoriu este o componentă a procesului echitabil și presupune posibilitatea părților în cauză civilă și penală de a lua cunoștință de concluziile și probele prezentate de cealaltă parte și de a le discuta.⁷⁰

Într-o altă ordine de idei, CtEDO s-a referit la probe prin prisma imparțialității judecătorilor, indicând asupra aspectului potrivit căruia cunoașterea aprofundată a dosarului de către judecător nu implică o prezumție ce împiedică imparțialitatea acestuia în momentul pronunțării hotărârii pe fond. În cele din urmă, evaluarea preliminară a datelor disponibile nu poate fi considerată ca prezumare a evaluării finale. Este important ca această evaluare să intervină în momentul pronunțării hotărârii și să se întemeieze pe probele prezentate și dezbătute în ședință (cauza Morel împotriva Franței, pct. 45)⁷¹.

CtEDO a indicat de mai multe ori asupra importanței examinării efective a tuturor probelor și a argumentelor prezentate de către părți, în acest sens, sunt de menționat Hotărârile Kraska împotriva Elveției, pct. 30⁷²; Van de Hurk împotriva Țărilor de Jos, pct. 59⁷³; Perez împotriva Franței⁷⁴.

Convenția nu reglementează regimul probelor ca atare (Mantovanelli împotriva Franței⁷⁵, pct. 34). Garanțiile art. 6 § 1 nu se referă decât la administrarea de probe la nivel procedural. Pe de altă parte, admisibilitatea și aprecierea probelor pe fond ține, în principiu, de competența exclusivă a instanțelor interne, cărora le revine sarcina să cântărească probele obținute de acestea (García Ruiz

---

⁶⁹Hotărârea Albina contra României, din 28.04.2005. [online]. [cit 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122732>

⁷⁰ Hotărârea J.J. contra Pays-Bas, 27.03.1994. [online]. [cit 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58147>

⁷¹Hotărârea Morel contra Franței 6.09.2000. [online]. [cit 25.09. 2022]. Disponibil <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58598&filename=CASE%20OF%20MOREL%20v.%20FRANCE>

⁷² Hotărârea Kraska contra Elveției, 19.04.1993. [online]. [cit 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57828&filename=CASE%20OF%20KRASKA%20v.%20SWITZERLAND>, pct. 59.

⁷³ Hotărârea Van der Hurk contra Olandei, 19.04.1994. [online]. [cit 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>

⁷⁴ Hotărârea Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [cit 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>

⁷⁵ Hotărârea Mantovanelli contra Franței, 18.03.97. [online]. [cit 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58023&filename=CASE%20OF%20MANTOVANELLI%20v.%20FRANCE>, pct. 34

împotriva Spaniei, pct. 28⁷⁶; Farange S.A. împotriva Franței⁷⁷). Astfel, art. 6, § 1 nu permite Curții să pună la îndoială echitatea pe fond a rezultatului unui litigiu civil, în care, de regulă, una dintre părți câștigă, iar cealaltă pierde. Atunci când un capăt de cerere privind instanța de gradul al patrulea este formulat în temeiul art. 6, § 1, Curtea îl respinge, constatând că reclamantul a beneficiat de o procedură contradictorie; că a putut, în diferite etape ale acesteia, să prezinte argumentele și probele pe care le considera relevante pentru apărarea cauzei sale; că a putut contesta efectiv argumentele și probele prezentate de partea adversă; că toate argumentele sale obiectiv relevante pentru soluționarea litigiului au fost ascultate și examinate de instanță în mod corespunzător; că decizia în litigiu este amplu motivată, atât în fapt, cât și în drept; că, în consecință, procedura, considerată în ansamblul său, a fost echitabilă (García Ruiz împotriva Spaniei, pct. 29). Majoritatea absolută a cererilor de gradul al patrulea sunt declarate inadmisibile *de plano* de către un judecător unic sau de un comitet format din trei judecători (art. 27 și 28 din Convenție)⁷⁸.

Garanțiile prevăzute în tratatele internaționale sunt asigurate și de normele constituționale. Astfel, Constituția Republicii Moldova a reglementat, în art. 20, Accesul liber la justiție, astfel: „orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime”, iar prin art. 26, Dreptul la apărare, a garantat că „fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale, și în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu”. Constituția reglementează principiile generale, pe când concretizarea probațiunii în general și în special obiectul și sarcina probațiunii este efectuată prin normele prevăzute în legislația procesuală. Codul de procedură civilă nu conține nici un articol concret ce ar stabili definiția probațiunii, a obiectului și a sarcinii probațiunii, acestea pot fi deduse doar din analiza tuturor articolelor ce țin de probe, dar și de principiul contradictorialității și nemijlocirii în procesul civil.

---

⁷⁶ Hotărârea García Ruiz contra Spaniei, 21.01.99. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58907%22%7D>, pt. 28

⁷⁷ Hotărârea Farange S.A. contra Franța, 13.07.2006. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76406>

⁷⁸ Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, Consiliul European/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2018, *op.cit.*, pag 56.

Analizând legislația altor state, am constatat că instituția cercetată este reglementată diferit. Codul de procedură civilă al României⁷⁹ reglementează probațiunea, structurând-o în două părți:

- *partea generală* (art.249-264 CPC al României), care prevede principiile generale, sarcina probei, obiectul probei, aspecte ce țin de propunerea, încuviințarea, admisibilitatea, administrarea, (inclusiv convențiile asupra probelor) și aprecierea probelor. În acest sens, potrivit art. 249 CPC al României, intitulat *Sarcina probei*, „cel care face o susținere în cursul procesului trebuie să o dovedească, în afară de cazurile anume prevăzute de lege”⁸⁰. Iar art. 250 al CPC al României reglementează *Obiectul probei și mijloacele de probă*, indicând că „dovada unui act juridic sau a unui fapt se poate face prin înscrisuri, martori, prezumții, mărturisirea uneia dintre părți, făcută din proprie inițiativă sau obținută la interogatoriu, prin expertiză, prin mijloacele materiale de probă, prin cercetarea la fața locului sau prin orice alte mijloace prevăzute de lege”⁸¹. Trebuie menționat că articolul se referă mai ales la mijloacele de probă, nefiind reglementată o noțiune specifică a obiectului probei.

- *partea specială* (art. 265-358 CPC al României), care reglementează reguli speciale privind fiecare mijloc de probă prevăzut de lege.

De menționat că reglementările ce se referă la probe și la probațiune sunt, la moment, prevăzute în Codul de procedură civilă român, dar, până la noile reglementări, erau încorporate atât în Codul de procedură civilă (din 1865), cât și în legislația materială: Codul civil al României (din 1864), precum și Codul Comercial (din 1887). Astfel, teoria probelor era inclusă în Codul civil, dispozițiile care constituiau dreptul comun al probelor. Codul comercial prevedea teoria unor mijloace de probă nereglementate în Codul civil, iar Codul de procedură civilă prevedea aspecte de administrare a probelor.

În dreptul francez nu s-a renunțat la reglementarea duală a probelor. Astfel, Codul Civil Francez, Cartea III, Titlu III, Capitolul 5 (art. 1353-1386), reglementează sarcina probațiunii, obiectul probațiunii, mijloacele de probă, admisibilitatea lor. În acest context, sarcina probațiunii este prevăzută la art. 1353 a CC al Franței, unde este indicat că „cine pretinde executarea unei obligații

---

⁷⁹ Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247. [online]. [citat 25.09.2022]. Disponibil http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php

⁸⁰ CPC al României, *op.cit.*, art 249

⁸¹ CPC al României, *op.cit.*, art.250

trebuie să o dovedească. În schimb, persoana care pretinde a fi liberată trebuie să justifice plata sau faptul care a produs stingerea obligației sale”⁸².

Codul de procedură civilă al Franței⁸³, în art. 132-322, prevede dispoziții referitoare la administrarea probelor.

În provincia canadiană Québec, regulile generale referitoare la admisibilitatea probelor și a mijloacelor de probă, precum și cele ce se referă la forța probantă a acestora sunt de inspirație franceză și se găsesc în Codul civil, art.2803-2874, iar regulile referitoare la administrarea probelor se regăsesc în Codul de procedură civilă al Quebecului⁸⁴, art. 274-447.

Art. 2803 C. civ. Q. consacră principiul conform căruia sarcina probei incumbă celui care dorește să valorifice un drept sau celui care pretinde că un drept este nul, a fost modificat sau este stins, adică cel care invocă o pretenție, trebuie să dovedească faptele care susțin pretenția respectivă. Deci ceea ce trebuie dovedit este faptul; dreptul nu trebuie dovedit, întrucât judecătorul este presupus a cunoaște legea. Părțile au responsabilitatea de a comunica între ele cu privire la faptele și probele pe care se bazează apărarea lor în cadrul procesului. În majoritatea legislațiilor examinate, instanța judecătorească are obligația de a asigura dreptul la apărare, dar Codul de procedură civilă al Quebecului a ales să atribuie această responsabilitate părților, într-un efort de a promova cooperarea între ele. În acest sens, este important să menționăm că legislația procesuală civilă din Quebec are întotdeauna ca scop reconcilierea părților implicate în litigiu și încurajarea acestora să rezolve conflictul prin acord. Prin urmare, putem concluziona că obligația de a comunica și a se informa reciproc are scopul de a facilita dialogul între părți, astfel încât ambele să poată urmări interesul comun de a ajunge la o soluție de compromis în rezolvarea cauzei.

CPC al Federației Ruse⁸⁵ prevede un capitol care se referă la probațiune (Capitolul 6: *Probele și Probațiunea*), unde sunt reglementate atât aspecte generale privind probațiunea și probele, cât și speciale ce țin de mijloacele de probă. Art. 56 CPC al Federației Ruse reglementează, fără a defini expres sarcina și obiectul probațiunii, fiind indicat că fiecare parte trebuie să dovedească

---

⁸² Cod Civil Francais, [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil:

https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006118074/#LEGISCTA000032042346

⁸³ Code de Procédure Civile Français. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20050514>

⁸⁴ Code of Civil Procedure of Quebec. [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil:

<http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/C-25.01>

⁸⁵ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil:

<https://docs.cntd.ru/document/901832805>

circumstanțele pe care se bazează pretențiile și obiecțiile sale, cu excepția cazului în care legea prevede altfel. Instanța stabilește care împrejurări sunt relevante cauzei, care parte urmează să le dovedească, pune în discuție aceste circumstanțe, chiar dacă părțile nu s-au referit la niciuna dintre ele. Fiecare participant la cauză trebuie să comunice probele, la care face referire ca temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, altor persoane care participă la cauză, în termenul stabilit de instanță, dacă legea nu prevede altfel.

La fel ca și în exemplul anterior, CPC al Kazahstanului⁸⁶ prevede un capitol ce se referă la probe și probațiune (Capitolul 7), care reglementează toate aspectele referitoare la probe. Totodată, CPC al Kazahstanului nu reglementează obiectul probațiunii împreună cu sarcina probațiunii, astfel art. 72 prevede obligația probațiunii, indicând că fiecare parte trebuie să dovedească împrejurările la care se referă ca temei pentru pretențiile și obiecțiile sale, să folosească mijloacele de apărare, să afirme, să conteste faptele, să prezinte probe și obiecții la probe în termenele stabilite de judecător. În acest mod, CPC al Kazahstanului reglementează și o parte din conținutul sarcinii probațiunii, indicând elementele acesteia, fapt pe care îl consideram necesar pentru aplicarea corectă în practică a instituției. Normele privind obiectul probațiunii nu sunt expres indicate, dar le putem deduce din alte articole, în special din art. 64, care reglementează relevanța probelor și din care rezultă că probele sunt acceptate de către instanță ca fiind pertinente pentru cauză, dacă conțin informații despre fapte care confirmă, infirmă sau pun la îndoială concluziile cu privire la existența unor circumstanțe relevante pentru cauză.

O abordare diferită există în CPC al Poloniei, unde art. 227 este chiar intitulat *Definiția obiectului probațiunii* și prevede că *obiectul probațiunii îl constituie fapte semnificative pentru soluționarea cauzei*⁸⁷. Deci a fost ales de legislativ conceptul de *obiect al probațiunii* în sens larg. Definiția pentru care a optat legiuitorul polonez garantează o claritate în vederea conștientizării obiectului probațiunii. Totuși trebuie menționat că unele aspecte privind probele sunt reglementate ambiguu în CPC polonez. Astfel, termenul de „probă” în analiza prevederilor legale este folosit în sensuri diferite: în sensul *probei* (de exemplu, art. 3 și art. 210 alin. 1), al *obținerii de probe* (de exemplu, art. 236 și 242) și al *rezultatului obținerii probelor* (de exemplu, articolul 233 alin 1)⁸⁸.

---

⁸⁶Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=743

⁸⁷Codul de procedură civilă al Poloniei (Kodeks postępowania cywilnego) [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postępowania-cywilnego-16786199/art-227>

⁸⁸ BRONIEWICZ, W., MARCINIĄK, A., KUNICKI, I. *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa: Wolters Kluwer, 2020. 668 p. ISBN 978-83-8187-979-8

În dreptul american sunt în vigoare *Regulile Federale cu privire la probe* (Federal Rules of Evidence), care sunt un set de prevederi ce guvernează prezentarea și administrarea probelor în procesele civile și penale în instanțele federale ale Statelor Unite ale Americii. Regulile actuale au fost inițial adoptate de Congres în 1975 și redactate de Curtea Supremă. Ele sunt simple și relativ scurte, în comparație cu alte seturi de norme ale instanțelor, cum ar fi *Regulile federale de procedură civilă*. *Regulile Federale privind probele* sunt împărțite în 11 articole: dispoziții generale, notificarea instanțelor, prezumții în acțiuni și proceduri civile, relevanța și limitele ei, privilegiile, martorii, mărturiile ale experților, „din auzite”, autentificare și identificare, conținutul înscrisurilor, înregistrărilor și fotografiilor și alte reguli⁸⁹. Curtea Supremă a Statelor Unite, în general, modifică regulile în luna martie a fiecărui an, acestea intrând în vigoare în decembrie al aceluiași an. De remarcat că în sistemul de drept anglo-saxon nu putem găsi o noțiune care ar caracteriza obiectul probațiunii, iar regulile ce vizează instituția sunt reflectate prin relevanța probelor.

Rezumând ceea ce a fost discutat anterior, considerăm că probațiunea judiciară reprezintă o componentă esențială a procesului civil și este reglementată în detaliu în legislația procesuală a diferitor state. Aceasta guvernează întregul proces civil și doar aplicarea corectă a regulilor probațiunii judiciare poate garanta o hotărâre judecătorească bine motivată și legală. De asemenea, regulile probațiunii judiciare asigură respectarea principiului contradictorialității, care permite părților să cunoască poziția celorlalte părți cu privire la litigiul examinat, precum și probele pe care acestea le-au prezentat, asigurând respectarea principiilor procesului civil.

În Republica Moldova, având deja statut de stat independent și suveran, probațiunea a fost reglementată în Codul de procedură civilă al RSSM din 1964. În 2003 intră în vigoare noul Cod de procedură civilă, care păstrează o mare parte din reglementările anterioare ce se referă la probațiune și probe. Prin urmare, legislația națională prevede regulile generale și speciale referitoare la probe, probațiune și mijloacele de probă în Codul de procedură civilă. Din art. 117, care conține o normă-definiție, deducem că probe în cauze civile sunt „elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei”. În calitate de probe în cauze civile se admit elementele de fapt, constatate din explicațiile părților și ale altor persoane interesate în soluționarea cauzei, din depozițiile martorilor, din înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video,

---

⁸⁹ Federal Rules of Evidence, USA. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://www.rulesofevidence.org/>

din concluziile experților. Probele obținute cu încălcarea legii nu au putere de probațiune și nu pot fi puse de instanță în temeiul hotărîrii.

Referitor la obiectul și sarcina probațiunii, legiuitorul moldav nu le definește expres, dar le putem deduce din art. 118 *Obligația probațiunii în judecată*, care prevede că „fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea nu dispune altfel” (fiind, astfel, prevăzută regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii). Trebuie menționat că reguli speciale de determinare a sarcinii probațiunii sunt prevăzute, în special, în legislația materială, drept exemplu fiind: art. 1015 din Codul Civil al Republicii Moldova, Cerințe de conținut al informațiilor în cazul contractelor la distanță și al celor negociate în afara spațiilor comerciale, care prevede că *sarcina probei în ceea ce privește îndeplinirea cerințelor în materie de informare stabilite de prezentul articol și de art. 1016 și 1017 ale CC al RM revine profesionistului*; art.1054, Termenul de revocare (Dreptul la revocarea contractului): *Sarcina probei privind exercitarea dreptului de revocare în conformitate cu dispozițiile aplicabile ale prezentului capitol revine consumatorului*; art. 1450, Sarcina probațiunii (transport): *Sarcina probei faptului că distrugerea, pierderea, deteriorarea bunului ori depășirea termenului de livrare se datorează uneia din împrejurările menționate la art.1449 alin. (1) revine transportatorului. În cazul în care transportatorul susține că, în funcție de împrejurări, distrugerea, pierderea sau deteriorarea bunului se putea produce din cauza unui sau mai multor riscuri menționate la art. 1449 alin. (3), se prezumă că prejudiciul s-a produs în acest fel. Cel îndreptățit să dispună de bun poate însă dovedi că prejudiciul nu s-a produs ori nu s-a produs exclusiv din cauza unuia dintre aceste riscuri*; art. 1598, Sarcina probei (Pachetele de servicii de călătorie și produsele de vacanță): *Sarcina probei în ceea ce privește îndeplinirea cerințelor în materie de informare stabilite la art. 1595-1597 revine profesionistului etc.*

Cu referire la obiectul probațiunii, la fel, putem deduce unele aspecte din art. 118, care, în alin.(3), prevede că „circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicat”. Iar în alin (5) al aceluiași articol este indicat că „instanța judecătorească (judecătorul) este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii, pentru a se convinge de veridicitatea lor”.

După analiza prevederilor din legislațiile procesuale civile ale altor state, putem constata că toate statele recunosc ponderea probațiunii la soluționarea cauzelor civile. În unele state, probațiunea este reglementată de legislația procesuală, în alte state există un format hibrid, probațiunea având natură atât procesuală, cât și materială. Analizând legislația autohtonă, constatăm că lipsa unor norme concrete, din care ar fi clar care este conținutul obiectului probațiunii și al sarcinii probațiunii, complică aplicarea practică a acestor instituții.

1.3. Concluzii la capitolul 1

După analiza reglementărilor naționale și internaționale, a practicii CtEDO și a literaturii de specialitate, am constatat că subiectul cercetării doctorale "Obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă" prezintă o importanță vădită atât din perspectivă teoretică, cât și practică. Respectarea normelor care reglementează probațiunea contribuie, fără îndoială, la asigurarea unui proces echitabil și la realizarea efectivă a principiilor și sarcinilor procesului civil. Totodată, sinteza legislației procesual-civile indică asupra faptului că legiuitorul nu a acordat întotdeauna atenția cuvenită reglementării instituției probațiunii, fapt care-și lasă amprenta asupra interpretării științifice contradictorii a acestui subiect.

Instituțiile probațiunii (obiectul și sarcina probațiunii, admisibilitatea mijloacelor de probă, relevanța probelor) au fost abordate de către autorii din Republica Moldova mai modest, în comparație cu cercetările din acest domeniu efectuate în alte state, în care există un șir de monografii și articole științifice. Astfel, baza teoretico-științifică a lucrării elaborate este asigurată, în mare parte, de lucrări ale autorilor din România, Federația Rusă, Franța, Marea Britanie, SUA etc., și mai puțin ale celor din Republica Moldova.

Analiza perspectivelor doctrinare din țara noastră și din alte țări cu privire la natura juridică și caracteristicile fundamentale ale probațiunii, ale obiectului probațiunii și ale sarcinii probațiunii, ne permite să remarcăm complexitatea formulării unor concepte clare ce vizează instituțiile cercetate, stabilirea acestora fiind dificilă, deoarece, în literatura de specialitate nu există o concepție unică referitoare la probațiune. E de menționat că tratările diferite vizează nu doar definiția probațiunii, dar și etapele, și subiecții acesteia. Unii autori sunt de părerea că subiecți ai probațiunii sunt doar părțile, excluzând, astfel, etapa aprecierii din cadrul etapelor probațiunii, alții includ și instanța de judecată în categoria subiecților. Autorii români, în general, nu examinează separat probațiunea.

Obiectul probațiunii este un subiect dificil de examinat, din considerentul lipsei reglementării legislative definitive, dar și al viziunii diferite doctrinare. Cel mai discutabil în literatura de specialitate se prezintă cercul faptelor care fac parte din obiectul probațiunii. Autorii la care se face referire în cadrul cercetării nu au o poziție comună în vederea determinării cercului de fapte ce se includ în obiectul probațiunii.

Dificil de constatat este și natura juridică a sarcinii probațiunii, care a fost privită diferit în literatura de specialitate. Cercetarea naturii juridice a sarcinii probațiunii a fost dintotdeauna complicată din motivul existenței mai multor aspecte controversate, dar și din cauza dualității repartizării sarcinii între dreptul material și cel procesual. Din examinarea studiilor care vizează sarcina probațiunii, nu putem stabili din ce se constituie sarcina probațiunii, dar nici definiția acesteia, mai cu seamă cu referire la elementele obligației de a proba, cercetătorii fiind preocupați de regulile de repartizare a sarcinii probațiunii.

Știința procesual civilă nu a identificat, deocamdată, conceptele instituțiilor cercetate în prezenta lucrare, așa încât vom stărui asupra identificării unor concepte care să includă caracteristicile de bază ale probațiunii, ale obiectului și sarcinii probațiunii și care să determine modul de abordare a acestora în legislație, dar și în practica judiciară.

2. OBIECTUL PROBAȚIUNII ÎN PROCEDURA CIVILĂ

2.1 Etapele probațiilor și probele în procedura civilă.

Pentru a asigura realizarea justiției, este esențial ca instanța de judecată să constate circumstanțele de fapt care au avut loc înainte de intentarea procesului. Această cunoaștere a trecutului este obținută prin utilizarea probelor, respectând principiul contradictorialității, al nemijlocirii și rolul diriguitor al judecătorului. Probațiunea judiciară reprezintă o activitate complexă și multidimensională, implicând adesea aspecte filosofice, informaționale, logice și psihologice⁹⁰.

Instanța de judecată nu e în drept să creadă părțile și nu poate să admită acțiunea doar pentru faptul că reclamantul este un om cinstit și nici nu poate respinge acțiunea doar pentru că obiecțiile pârâtului sunt credibile⁹¹, căci, pentru ca afirmațiile care se fac în drept să fie considerate adevărate, acestea trebuie să fie dovedite⁹². Orice soluție a instanței trebuie întemeiată pe constatarea faptelor relevante pentru cauză prin activitatea de probare.

În literatura de specialitate, cum am menționat și în primul capitol, opiniile cu privire la definirea probațiilor judiciare sunt uneori contradictorii, chiar opuse în ceea ce ține de cercul subiecților implicați în procesul de probațiune și de etapele acesteia. Într-o primă viziune, probațiunea este interpretată ca o activitate exclusivă a părților, care constă din afirmațiile despre circumstanțele de fapt ale cauzei, din prezentarea de probe, combaterea probelor părții adverse, înaintarea demersurilor cu privire la solicitarea probelor, participarea la cercetarea probelor⁹³. Într-o altă viziune, probațiunea ar reprezenta activitatea pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, având ca scop constatarea faptelor care au importanță pentru soluționarea a cauzei⁹⁴.

Pentru a formula un concept care ar reda multiaspectual această instituție, este necesar a examina probațiunea prin prisma subiecților implicați în această activitate, a etapelor ei și a scopului pe care îl urmărește.

Pentru determinarea **subiecților** implicați în probațiune, remarcăm faptul că subiecții principali sunt participanții la proces, prevăzuți în art. 55 CPC, în primul rând, părțile, căci anume între acestea

---

⁹⁰БАУЛИН О.В. *Время доказывания при разбирательстве гражданских дел. Op.cit.*, с. 10.

⁹¹ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса. Op.cit.*, с. 88.

⁹²FODOR M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 29.

⁹³КЛЕЙНМАН, А.Ф. *Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе. Op.cit.*, с. 47.

⁹⁴ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с.31. МОЛАЧНОВ В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Учебное пособие.* Москва: ИКД Зерцало-М, 2012, 360 с., с.68. ISBN 978-5-94373-203-4.

există raportul juridic dedus judecății. Părțile au obligația de probare a faptelor afirmate de ele, având sarcina de a indica, a prezenta și a participa la cercetarea probelor și la convingerea instanței în veridicitatea și suficiența lor. Intervenienții principali au un statut similar părților. Intervenienții accesorii ”împart” sarcina probațiunii cu partea în favoarea căreia participă la proces. În procesul civil, procurorul poate intenta o cauză civilă pentru compensarea prejudiciului cauzat autorităților publice prin infracțiune, precum și pentru anularea actelor care au cauzat prejudiciul, în cazul încetării urmăririi penale sau al neînceperii urmăririi penale în temeiul art. 275 pct. 4), 5) și 9) din Codul de procedură penală, iar autoritățile, organizațiile și persoanele fizice, conform legii, pot intenta procese pentru apărarea drepturilor altor persoane fizice. În aceste cazuri, atât procurorul, cât și autoritățile sus-menționate sunt subiecți ai probațiunii și funcțiile lor în cadrul acestei activități sunt similare celor de reclamant, cu specificul care rezultă din lipsa interesului material.

Probele se administrează în proces, pentru a convinge judecătorul asupra existenței faptului dovedit, deci subiect al probațiunii este și judecătorul. Considerăm că instanța de judecată nu poate fi exclusă din cadrul probațiunii judiciare, dar sarcinile și drepturile acesteia sunt diferite de cele ale părților. Astfel, conform art. 118 alin. (3) CPC, „instanța judecătorească determină definitiv circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei. Instanța judecătorească (judecătorul) este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii, pentru a se convinge de veridicitatea lor”. Instanța poate contribui la procesul de adunare a probelor, dacă părțile sau alți participanți la proces solicită ajutorul instanței din cauza dificultăților întâlnite (reclamarea probelor, art. 119 CPC). Totodată, instanța dirijează procesul de administrare a probelor, iar sarcina de bază, care reprezintă și un drept specific al instanței, este aprecierea probelor (art.130 CPC).

Scopul probațiunii poate fi examinat *în lato sensu*, așa încât să-l deducem din sarcinile procedurii civile, stabilite în art. 4 CPC. *Stricto sensu*, scopul probațiunii judiciare nu se reduce doar la colectarea și prezentarea probelor, ci și la aprecierea acestora de către instanța de judecată și formularea unor concluzii logice, care permit motivarea actului de dispoziție judecătorească. Adică scopul specific al probației este de a constata circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei.

Etapele probațiunii. Probațiunea este o activitate complexă, iar structurarea acesteia prezintă importanță atât științifică, cât și practică. În literatura de specialitate, divizarea etapelor s-a făcut în funcție de viziunile asupra probațiunii în general, așa încât procesualiștii care consideră că aprecierea

este o activitate logică, nefiind juridică, divizează probațiunea în etapa de prezentare și cea de cercetare a probelor⁹⁵.

Totodată, majoritatea autorilor preocupați de probațiune consideră că etape ale probațiunii reprezintă: determinarea obiectului probațiunii, colectarea probelor, administrarea și aprecierea acestora.

Considerăm că nici o asemenea divizare a etapelor probațiunii nu va reda întreg procesul complex de probațiune. **În opinia noastră, este rezonabilă divizarea etapelor probațiunii după cum urmează:**

1. *Indicarea circumstanțelor de fapt importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc.* Reclamantul, la depunerea cererii de chemare în judecată, trebuie să indice circumstanțele de fapt ce s-au produs, din care rezultă pretențiile sale, și să prezinte documentele de care dispune la momentul depunerii cererii, ce ar certifica circumstanțele indicate. Totodată, trebuie să depună și „cererile de reclamare a probelor, de efectuare a expertizei, de numire/recuzare a expertului” (art.166 alin. (2) lit. e) e¹), e²), e³) și art.167 alin (1) lit. d), f), g) CPC). Pârâtul va indica circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei și probele în referința depusă, în conformitate cu art.186 CPC

2. *Determinarea obiectului probațiunii.* Obiectul probațiunii este determinat de instanța de judecată, ținându-se cont de pretențiile și obiecțiile părților, dar și de norma juridică care reglementează raportul material litigios. El poate fi modificat pe parcursul examinării cauzei civile în temeiul unor acte de dispoziție ale părților, spre exemplu, de schimbare a obiectului sau a temeiului acțiunii.

3. *Colectarea (adunarea) probelor* – acest element este unul complex, care constă din:

a) *Prezentarea probelor*, care este o etapă indispensabilă a probațiunii judiciare și reprezintă transmiterea *de facto* a probelor către instanță⁹⁶. Pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare este faza procesului civil care are ca sarcină prezentarea tuturor probelor (art.183 alin. (2) lit. d) CPC), această sarcină fiind realizată prin mai multe acte procesuale specifice acestei etape, ordinea prezentării probelor fiind prevăzută de art. 119¹ CPC.

---

⁹⁵КУРЫЛИЕВ С.В. *Основы теории доказывания в советском правосудии. Op.cit., c.64.*

⁹⁶ CHIFA, F. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. In: *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Sociale), 2019, nr. 3(123), pp. 133-137, p.133. ISSN 1814-3199.

b) *Reclamarea probelor*. Art. 119 CPC indică asupra faptului că, dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța poate contribui la solicitarea părților și a altor participanți la proces.

4. Administrarea (cercetarea) probelor, care se manifestă prin cercetarea lor de către cel care examinează cauza și are ca scop determinarea conținutului probelor. Administrarea probelor reprezintă o garanție a dreptului de apărare al părților. CEDO impune instanței sarcina de a „asculta” argumentele părților și de a realiza o examinare efectivă a motivelor, asigurând caracterul echitabil al procedurii⁹⁷. Altfel spus, art. 6 CEDO incumbă, în special, în sarcina instanței obligația de a proceda la un examen efectiv al mijloacelor, argumentelor și al elementelor de probă furnizate de părți, cel puțin, pentru a le aprecia relevanța⁹⁸.

Administrarea probelor presupune operațiuni logice, empirice și procesuale ce se vor face în conformitate cu principiile publicității, contradictorialității și nemijlocirii. Pentru a adopta o hotărâre care să capete autoritatea lucrului judecat, este necesar ca în faza administrării probelor să fie respectată o anumită procedură, strict determinată de legea procesuală. De regulă, administrarea probelor se face în instanța de judecată abilitată să soluționeze cauza, respectându-se principiul nemijlocirii, cu excepțiile stabilite de lege, în vederea asigurării probelor, înfăptuirii delegațiilor și în unele cazuri de strămutare a cauzei.

Administrarea probelor se face în consecutivitatea stabilită de lege sau reiese din specificul cauzei. Conform art. 214 CPC, instanța judecătorească, după ce ascultă explicațiile participanților la proces, stabilește consecutivitatea cercetării probelor.

Probele sunt administrate în funcție de specificul fiecărui mijloc de probă:

- ascultarea explicațiilor părților;
- audierea martorilor;
- cercetarea înscrisurilor;
- examinarea probelor materiale;
- audierea concluziilor expertului;
- reproducerea, audierea înregistrărilor audio-video.

---

⁹⁷Hotărârea Albina contra România, din 28.04.2005. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122732>

⁹⁸Hotărârea Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>; Hotărârea Van der Hurk vs Olanda, 19.04 1994. [online]. [citat 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>

Din legislația și practica judiciară a Republicii Moldova rezultă că administrarea probelor este efectuată de către judecător și cu participarea participanților la proces și a persoanelor care contribuie la înfăptuirea justiției. În plan comparativ, spre exemplu, în România există și procedura de administrare a probelor de către avocați sau consilieri juridici, astfel art. 239 CPC al României prevede posibilitatea alegerii „procedurii de administrare a probelor”. Judecătorul, la primul termen de judecată, la care părțile sunt legal citate, pune în vedere acestora – dacă sunt reprezentate sau asistate de avocat – că pot să convină ca probele să fie administrate de către avocații lor. Administrarea probelor de către avocați se face doar având consimțământul ambelor părți. Probele pot fi administrate în cabinetul unuia dintre avocați sau în orice alt loc convenit, dacă natura probei impune aceasta. După administrarea probelor, avocații părților vor alcătui pentru fiecare parte câte un dosar și unul pentru instanță, în care vor depune câte un exemplar al tuturor înscrisurilor prin care se constată administrarea fiecărei probe. Instanța va putea hotărî – doar pentru motive temeinice – să administreze noi probe sau să administreze nemijlocit în fața instanței unele dintre probele administrate de avocați (procedură prevăzută de art. 366-388 Cod de procedură civilă al României). Procedura dată a fost instituită cu scopul soluționării rapide a cauzelor civile și al favorizării încheierii procesului prin tranzacție.

5. *Aprecierea probelor* este preponderent funcția instanței de judecată, dar nu putem ignora și rolul părților în această activitate⁹⁹, căci fiecare participant are un rol esențial în formarea concluziei instanței de judecată.

Aprecierea reprezintă operațiunea logico-juridică, făcută de către instanța de judecată și participanții la proces, pentru a determina puterea probantă și valoarea fiecărei probe în parte, precum și a tuturor probelor împreună. Instanța judecătorească apreciază probele potrivit intimei ei convingeri, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor din dosar în ansamblu și în interconexiunea lor, călăuzindu-se de lege. Niciun fel de probe nu au pentru instanța judecătorească o forță probantă prestabilită, fără aprecierea lor. Fiecare probă se apreciază de instanță referitor la relevanța, admisibilitatea, veridicitatea ei, iar toate probele în ansamblu – în privința legăturii lor reciproce și a suficienței pentru soluționarea cauzei.

Aprecierea probeleor, după cum am relevat mai sus, este o etapă importantă a probațiunii, dar, totodată, nu există în literatura de specialitate o viziune unică asupra acesteia. Unii procesualiști nu includ aprecierea probelor în conținutul procesului de probațiune, bazându-și opinia pe faptul că aprecierea probelor se realizează printr-un act de gândire, care nu este supus regulilor stabilite de lege.

---

⁹⁹ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с. 43.

Alții consideră aprecierea probelor drept o totalitate concretă de acțiunii procesuale, concretizând că procesul intelectual nu reprezintă o acțiune procesuală. Considerăm acceptabilă poziția care ar include ambele opinii menționate, deoarece normele juridice nu stabilesc ordinea raționamentelor, ci condițiile, scopul, principiile aprecierii, precum și exteriorizarea lor în acte procesuale.

Aprecierea probelor nu este doar un act de gândire al judecătorilor, care nu poate fi reglementat de normele procesual civile, ea este supusă reglementărilor de drept. Această opinie este fundamentată legislativ, întrucât art.130 alin. (1) CPC prevede modul de apreciere a probelor.

În Republica Moldova este aplicabil sistemul liber de apreciere a probelor, adică:

- a) instanța le apreciază după intima ei convingere;
- b) niciun fel de probe nu au pentru instanță o forță probantă prestabilită.

Totodată, trebuie remarcat că și aprecierea legală (formală) nu a dispărut întru totul din legislație, fiind reglementată, spre exemplu, lipsa de importanță a probelor. După cum am menționat anterior, art. 322 Cod civil prevede că nerespectarea formei scrise a actului juridic face să decadă părțile din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic.

Instanța de judecată apreciază probele ținând cont de relevanța, admisibilitatea și veridicitatea lor, iar toate probele în ansamblu – privitor la legătura lor reciprocă și suficiența pentru soluționarea cauzei”.

Veridicitatea probelor. Potrivit legislației, „proba este declarată ca fiind veridică, dacă instanța constată, prin cercetare și comparare cu alte probe, că datele pe care le conține corespund realității”. La aprecierea probelor pot apărea dubii referitor la veridicitate din mai multe considerente. Astfel, ar putea apărea dubii în privința mijlocului de probă, adică trebuie analizată facultatea sursei mijlocului de probă de a reține și a reda corect informația. Spre exemplu, la aprecierea depozițiilor martorilor se iau în considerare calitățile fizico-psiologice ale persoanei. În cazul aprecierii înscrisului, se iau în considerare defectele de formare, cum ar fi lipsa elementelor constitutive sau procedura greșită de întocmire. Dubii în vederea veridicității pot apărea și în cazurile când în proces sunt prezentate câteva probe cu conținut diferit, atunci proba veridică se stabilește prin coraportarea cu alte probe din dosar.

Suficiența probelor pentru soluționarea cauzei. Dacă celelalte criterii de apreciere se referă la calitatea probelor, atunci suficiența e o cerință atât calitativă, cât și cantitativă. Suficiența se apreciază în funcție de caz și poate fi coraportată doar la probe pertinente, admisibile și veridice. Uneori și o singură probă directă poate fi suficiență. Important în stabilirea acestui criteriu este ca, în temeiul probelor examinate, să fie posibilă formularea unei concluzii certe despre faptele litigioase.

Principiile aprecierii probelor. Aprecierea după intima convingere constă în sentimentul de certitudine al judecătorului în corectitudinea concluziilor sale.

Intima convingere nu este arbitrară, ci se bazează pe lege. Intima convingere poate fi caracterizată ca efect gnoseologic și ca o anumită stare psihologică a persoanei care le apreciază. Această convingere se caracterizează sub diferite aspecte: *primo* – cunoștința, *secundo* – credința în corectitudinea acestei cunoștințe și *tertio* – stimulentele volitive ce îndeamnă la acțiuni determinate.

Aprecierea probelor are loc doar în temeiul legislației. Conținutul legislativ al aprecierii este statuat de art. 130 CPC, care indică obligația judecătorului de a aprecia probele după „intima sa convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor din dosar în ansamblul și interconexiunea lor, călăuzindu-se de lege”.

La aprecierea probelor, judecătorul trebuie să fie imparțial și independent. Imparțialitatea în aprecierea probelor e posibilă, dacă nu există păreri preconceptuate, prejudecăți și interese proprii.

Literatura de specialitate, de obicei, determină aprecierea probelor ca fiind elementul final al probațiunii. Nu se poate accepta această poziție, pe motiv că procesul nu poate finaliza cu determinarea importanței probelor și se finalizează cu o concluzie despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea.

Actualul Cod de procedură civilă prevede în calitate de temei declararea recursului „aprecierea arbitrara a probelor” (art. 432, alin. 4). Sintagma dată, apărută în urma modificărilor survenite prin Legea nr. 155/2012, a oferit posibilitatea recurentului de a se adresa cu recurs împotriva deciziei instanței de apel nu doar pe temeiurile clasice ce vizează recursul și țin de legalitatea hotărârii/deciziei (art. 432 alin. 2 și 3), dar și pe un temei care, aparent, nu se referă la legalitate, ci la temeinicie. Totodată, trebuie remarcat că respectiva percepție nu corespunde intenției legiuitorului. Astfel, temeiul prevăzut la art. 432 alin. 4 vizează, ca și celelalte temeiuri, legalitatea hotărârii, făcând referire la posibilitatea CSJ de a interveni, în cazul încălcării regulilor de procedură privind aprecierea probelor, prevăzute la art.130 CPC. Dacă analizăm semnificația oferită de DEX, prin ”arbitrar” se subînțelege „care pornește dintr-o hotărâre luată după propria apreciere, fără a ține seamă de părerea altuia, de adevăr etc.”, având ca sinonim „abuziv”¹⁰⁰.

---

¹⁰⁰ Dicționarul explicativ al limbii române. (ediția aII-a revăzută și adăugită). București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/arbitrar>

Considerăm corectă abordarea potrivit căreia recursul poate fi declarat pe temeiul că aprecierea probelor a fost arbitrară, dacă se va constata că instanța ierarhic inferioară a încălcat, spre exemplu, un șir de norme, ca:

a) instanța a aplicat eronat regulile cu privire la repartizarea sarcinii de probație între părți (art.118 CPC) sau la degrevarea de probațiune (art.123 CPC);

b) concluziile instanței se bazează pe probe inadmisibile (art.122 CPC) (spre exemplu, drept probă principală pe care instanța și-a întemeiat soluția au servit depozițiile unor persoane care, în virtutea legii, nu pot fi audiate ca martori);

c) probele puse la baza hotărârii sunt în mod vădit insuficiente;

d) instanța judecătorească a considerat un fapt dovedit numai prin copia de pe document, în cazul când originalul este pierdut, iar copiile de pe el, prezentate de părți, nu sunt identice, rămânând imposibilă determinarea prin intermediul altor probe a adevăratului cuprins în original;

e) în dosar existau probe contradictorii cu cea pe care instanța și-a întemeiat soluția;

f) instanța n-a reflectat în hotărâre motivele concluziilor sale privind admiterea unor probe și respingerea altora;

g) soluția a fost bazată pe o probă care nu a fost cercetată în instanța de judecată (art.25 CPC)¹⁰¹.

Dat fiind faptul că respectiva interpretare e doar de recomandare, iar norma din CPC fost percepută diferit de către justițiabili, recursurile declarate pe acest temei se referă deseori la dezacordul recurentului cu soluția pronunțată de către instanța de apel, nefiind indicate aspectele privind încălcarea normelor legale. Curtea Supremă de Justiție a adoptat numeroase încheieri de inadmisibilitate a cerilor întemeiate pe acest temei, explicând recurenților că *„instanța de recurs nu verifică modul de apreciere a probelor de către instanțele de fond și de apel. Forța atribuită unei probe sau alteia, coraportul dintre probe, suficiența probelor și concluziile făcute în urma probațiunii sunt în afara controlului instanței de recurs. Prin prisma art. 432 alin. (4) CPC, instanța de recurs poate interveni în materia probațiunii doar sub aspect procedural, și anume dacă se invocă că instanța de apel a apreciat în mod arbitrar probele, încălcând în mod flagrant regulile de apreciere a*

---

¹⁰¹ Pt. 26 din Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs nr. 5 din 11.11.2013, Modificată de: Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.25 din 22.10.2018. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=357

probelor, stabilite în art. 130 CPC, însă din recursul declarat nu rezultă argumentul privind încălcarea flagrantă a regulilor de apreciere a probelor”¹⁰².

Totodată trebuie menționat că instanța de recurs nu este în drept să înlocuiască intima convingere pe care au avut-o judecătorii din instanța de fond sau din instanța de apel cu propria sa intimă convingere. Astfel, nu poate fi modificată decizia instanței de apel în partea în care se referă, spre exemplu, la cuantumul despăgubirii încasate pentru prejudiciului moral cauzat, dacă decizia instanței de apel este motivată și nu sunt depășite limitele intimei convingeri¹⁰³.

Astfel, din 2012 până în prezent, CSJ a format o practică relativ uniformă la examinarea acestui temei, fapt ce este extrem de important, ținând cont de ambiguitatea acestuia. Totuși după adoptarea noi Legi cu privire la CSJ¹⁰⁴, sunt în proiect Legile de modificare a CPP și CPC, care vor schimba temeiurile de recurs în scopul reformării CSJ și transformării acesteia într-o veritabilă Curte de Casație. Astfel, în proiectul elaborat de către Ministerul Justiției al Republicii Moldova, art. 432, alin 1 lit. d) va avea următorul conținut: *hotărârea sau decizia este arbitrară sau se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor*¹⁰⁵.

Nota informativă la acest proiect explică doar prima parte a acestui alin. din art. 432 CPC, precizând că utilizarea noțiunii de „*hotărâre arbitrară*” derivă din practica CtEDO, fiind utilizată pentru a defini situația în care judecătorii nu aduc nicio motivare pentru deciziile/ hotărârile luate sau când acestea sunt bazate pe greșeli evidente de fapt sau de drept, comise de judecători. Spre exemplu: respingerea fără o motivare clară a unui recurs al unei decizii care era, în mod clar, contrară circumstanțelor cauzei, chiar dacă recurentul indica expres asupra acestei contradicții (Dulaurans v. France, 2000, § 38); refuzul judecătorilor, fără vreun motiv, de a anula ordinul de eliberare din funcție, care era bazat pe un raport de evaluare a performanțelor anulat anterior de aceeași judecători (Tel v.

---

¹⁰² A se vedea: Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 31 martie 2021, Dosarul nr. 2ra-258/21. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=60555; Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 18 noiembrie 2020, I Dosarul nr. 2ra-1322/20. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=58960; Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2022, Dosarul nr.2rac-198/22. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68949 etc.

¹⁰³ MUNTEANU, A. Criterii de delimitare între ilegalitatea și netemeinicia hotărârii în jurisprudența Curții Federale de Justiție a Germaniei. In: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr. 3(114), pp. 55-56, p.56. ISSN 1811-0770.

¹⁰⁴ Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție Nr. 64 din 30-03-2023 Publicată: 06-04-2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 117-118, art. 190. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.

¹⁰⁵ Proiect de lege cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție), remis spre coordonare, nr. de ordine 687. [online]. [citat 25.03.2023]. Disponibil: https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/pl_cadrul_conex_csj.pdf

Turkey, 2017); anularea de către instanța de recurs a deciziei instanței de fond (prin care au fost acordate compensații prevăzute de legislația muncii), fără a explica în vreun fel acest lucru și fără a face referire la legea care prevedea aceste compensații (Anđelković v. Serbia, 2013; Lazarević v. Bosnia and Herzegovina, 2020)¹⁰⁶.

Este salutară intenția de a raporta recursul la cerințele ce rezultă din CEDO, fiind cert faptul că echitatea este evaluată în lumina întregii proceduri, în special a modului în care au fost administrate și apreciate probele, astfel încât să garanteze un proces echitabil, instanța fiind obligată să efectueze o examinare efectivă a probelor propuse de ambele părți. Și, atunci când se invocă caracterul nelegal al hotărârii prin prisma aprecierii greșite a probelor, instanța de recurs va fi obligată să supună unei noi examinări și aprecieri probatoriul administrat în cauză, pentru a verifica. Totuși observăm că sintagma actuală – fiind una ambiguă – de „apreciere arbitrară” va fi înlocuită cu altă sintagmă, la fel de neclară, de „apreciere vădit nerezonabilă”, care, cu siguranță, va crea dificultăți de aplicare, cel puțin, până la uniformizarea practicii judiciare în aplicarea acestui temei.

Considerăm că ar fi mult mai corect ca temeiul de recurs să fie clar stabilit ca: *încălcarea normelor procedurale stabilite pentru aprecierea probelor în art.130 CPC*. Astfel, recurentul va fi obligat să invoce acest motiv și să expună modul în care acestea au fost încălcate. Totodată, păstrarea temeiului de recurs așa cum este el prevăzut în actualul proiect va avea efecte similare cu temeiul de inadmisibilitate, care a existat în CPC în perioada 2003-2006 și prin care recursul se considera inadmisibil, dacă era „vădit nefondat”, întrucât, în lipsa unei definiții legale, aplicarea în practică a acestei noțiuni a întâmpinat dificultăți serioase și a condus la „interpretări diferite, inclusiv incorecte, ce distorsionau esența procedurii de admisibilitate a recursului împotriva deciziilor instanței de apel”¹⁰⁷.

6. Concluzia despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea. Deși preponderent în literatura de specialitate aprecierea probelor este considerată ultima etapă a probațiunii, considerăm că formarea acestei concluzii finale reflectate în partea motivată a hotărârii nu reprezintă numai materializarea aprecierii probelor, deoarece, în cadrul acesteia, se evaluează exclusiv probe, și aceasta nu reprezintă singurul proces de constatare a faptelor. Actuala legislație

---

¹⁰⁶ Notă informativă la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție). [online]. [citat 25.03.2023]. Disponibil: https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_pl_cadrul_conex_csj.pdf

¹⁰⁷ MUNTEANU, A., STERNIOALĂ, O. Admisibilitatea recursului în procedura civilă: experiența Republicii Moldova în contextul regional (I). In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2017, nr. 4(43), pp. 28-35, p.34. ISSN 1857-2405.

procesuală prevede și alte modalități de constatare a faptelor – în primul rând, menționăm aici existența faptelor unanim recunoscute, prejudicial stabilite și a celor recunoscute de părți.

Divizarea în etapele sus-menționate permit realizarea scopului probațiunii de a constata corect și în termen rezonabil circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei.

După examinarea subiecților, a scopului și a etapelor probațiunii judiciare, formulăm următoarea definiție: ***probațiunea judiciară reprezintă activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată prin determinarea obiectului probațiunii, adunarea, cercetarea, aprecierea probelor și formarea unei concluzii despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea.***

Stabilind conceptul probațiunii, constatăm că activitatea de probare are ca element de bază însăși proba, iar studiile teoretice din alte state nu abordează conceptul de *probațiune*, focusându-și atenția pe *probă*. Cuvântul *probă* provine de la latinescul *probatio*, care, la rândul său, își are originea în cuvântul *probus* și înseamnă „bun, onest”. În *sens restrâns*, conceptul de *probă* evocă însuși mijlocul legal folosit pentru dovedirea unui fapt¹⁰⁸.

Codul de Procedură civilă național conține o normă-definiție a probelor. Conform art. 117 alin. (1) CPC, probele în cauzele civile sunt definite ca „elementele de fapt, dobândite în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei”.

Codul de Procedură Civilă al Federației Ruse conține următoarea definiție: *probe* în proces sunt datele despre fapte obținute în modul prevăzut de lege, în baza cărora judecătorul poate stabili existența sau lipsa circumstanțelor ce dovedesc pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe care au importanță pentru o corectă soluționare a cauzei¹⁰⁹. În doctrina dreptului procesual civil, se atrage atenția că definirea probelor prin noțiunea de „element de fapt” nu corespunde în realitate stării de lucruri. E știut că, în cadrul judecării unei cauze concrete, judecata nu percepe nemijlocit „împrejurările de fapt ori elementele de fapt”, deoarece faptele pe care instanța trebuie să le constate au avut loc până la judecată. Instanța obține numai informații despre fapte care s-au desfășurat în trecut, prin intermediul mijloacelor stabilite în art. 117 alin. (2) CPC. Așadar, nu

---

¹⁰⁸ CHIFA, F. Clasificarea probelor în procesul civil. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice*, 7-8 noiembrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, SJE, pp. 305-308, p.305. ISBN 978-9975-149-46-4.

¹⁰⁹Гражданский процессуальный кодекс РФ (ГПК РФ) от 14.11.2002 N 138-ФЗ, Глава 6. ДОКАЗАТЕЛЬСТВА И ДОКАЗЫВАНИЕ, Статья 55. Доказательства, пункт 1.

elementele de fapt constituie probe, ci informația despre faptele care au importanță pentru soluționarea cauzei concrete.

Astfel, art. 117 alin. 1 ar trebui să aibă următorul conținut: *Probe în cauze civile reprezintă informația despre fapte, dobândită în modul prevăzut de lege, care servește la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei.*

Considerăm că pentru a examina multiaspectual probele, trebuie să menționăm că natura lor juridică este triplă:

- în primul rând, probele au un anumit conținut – informația despre circumstanțele cauzei;
- în al doilea rând, au o formă procesuală, numită *mijloc de probă* (explicațiile părților și ale altor persoane interesate, depozițiile martorilor, înscrisurile, probele materiale, înregistrările audio-video, concluziile expertului);
- în al treilea rând, probele trebuie să urmeze o anumită ordine de administrare (colectare, prezentare și cercetare).

Potrivit art. 117 alin. (3) CPC, „datele obținute cu încălcarea legii nu au putere de probațiune și nu pot fi puse de instanță în temeiul hotărârii”.

Reieșind din cele menționate, ***probe în procesul civil sunt considerate orice informații despre fapte obținute în modul stabilit de lege, în baza cărora instanța de judecată stabilește existența sau inexistența împrejurărilor care justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și alte circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei.***

Probele sunt obținute prin intermediul ***mijloacelor de probă***, care reprezintă forma pe care o îmbracă informația necesară pentru soluționarea justă a cauzei. Pentru a fi acceptat spre examinare, mijlocul de probă trebuie să fie admisibil. ***Admisibilitatea*** este o cerință înaintată față de mijloacele de probă, potrivit căreia circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei trebuie dovedite prin mijloace legale, iar din punct de vedere legal acestea trebuie confirmate prin anumite mijloace de probațiune și nu pot fi dovedite cu niciun fel de alte mijloace probante. Din punct de vedere istoric, admisibilitatea probelor în procesul civil a fost asociată cu legea materială și, în special, cu condițiile de formă a actului juridic. Actualmente, conceptul de ***admisibilitate a probelor*** este cercetat într-un sens mai larg, această regulă vizând și dobândirea legală a probelor.

Analizând legislația în vigoare, am putea caracteriza admisibilitatea prin următoarele condiții:

1. Circumstanțele cauzei trebuie dovedite doar prin mijloacele de probă stabilite de lege: astfel, în acest sens, avem următoarele mijloace de probă stabilite de lege:

a) *Explicațiile părților și intervenienților*, ce constau din informații care elucidează circumstanțele importante ale cauzei și parvin de la subiecții raportului material litigios. Acestea reprezintă mijloace de probă, atunci când se comunică informații ce elucidează faptele care fac parte din obiectul probațiunii, nu și demersurile, cererile, opiniile și argumentările referitoare la aceste circumstanțe, care nu au valoare probantă. În literatura de specialitate există și opinia potrivit căreia explicațiile părților nu ar trebui să fie mijloc de probă, dacă partea nu recunoaște faptele¹¹⁰. Această poziție e întemeiată pe faptul că explicațiile date de părți (intervenienți) parvin de la persoane interesate, părțile nu răspund nici într-un fel pentru explicații false, nu există nicio garanție a veridicității informației obținute prin audierea explicațiilor părților¹¹¹. Codul de procedură civilă român, la fel, reglementează doar mărturisirea (recunoașterea) ca mijloc de probă¹¹². Nu putem fi de acord cu această poziție din considerentul că părțile sunt persoanele care cunosc cel mai bine circumstanțele cauzei, fiind subiecți ai raporturilor juridice materiale, iar apariția, modificarea și stingerea raporturilor juridice depind de acțiunile sau inacțiunile lor și, mai rar, de evenimente. Astfel, ei sunt cunoscătorii direcți ai faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, deci sunt purtători de informație și pot să comunice instanței, de regulă, detaliat și relativ complet, faptele ce au avut loc.

b) *Depozițiile martorilor ca mijloc de probă*. Martor poate fi „orice persoană care nu are interes în proces și căreia îi sunt cunoscute, direct sau indirect, fapte referitoare la cauză” (art.132 alin.(1) CPC). Depozițiile martorilor constau din informații care confirmă sau combat anumite circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei. Conținutul depozițiilor poate fi delimitat în partea generală, care conține informații despre personalitatea martorului și despre relațiile și atitudinea acestuia față de participanții la proces și în partea specială, care conține informații despre circumstanțele cauzei examinate. Legislația procesuală prevede că depozițiile martorului nu pot fi considerate probă, dacă el nu a cunoscut personal faptele (art.132 CPC). În legislația altor state, precum România, Finlanda, Suedia, Iran, mărturia indirectă este admisă, dacă marturia directă nu este posibilă; spre exemplu, în Codul civil iranian este indicat că „mărturia indirectă este admisă, dacă

---

¹¹⁰ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса. Op.cit.*, c. 238.

¹¹¹МОЛАЧНОВ В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Учебное пособие*. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2012, 360 с., с. 196. ISBN 978-5-94373-203-4.

¹¹²Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247., art.348 [online]. [citat 25.09.2022]. Disponibil http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php .

martorul inițial a decedat sau dacă se află în imposibilitate de a depune mărturii ca urmare a unei boli, călătorii, detenții etc.”. În literatura de specialitate s-a menționat ca asemenea mărturii nu trebuie admise, dacă martorul nu poate indica sursa informării sale. Dacă faptele relatate de martor sunt cunoscute prin intermediul unei persoane determinate, care, la rândul său, a perceput în mod nemijlocit anumite împrejurări, mărturia indirectă poate fi reținută de instanță. Se consideră totuși că această relatare nu este admisibilă atunci când, din motive obiective, instanța nu ar putea să-l audieze pe cel care a fost prezent la producerea faptului de probat. Forța de convingere a mărturiei indirecte este, de regulă, inferioară forței de convingere a mărturiei directe.

c) *Înscrisurile*. Prin înscris înțelegem orice scriere, indiferent de obiectul în care se încorporează (hârtie, cărămidă, o bucată de lemn sau de metal etc.), dar și cele în formă electronică. Conform art.137 alin. (1) CPC, înscrisul este definit ca fiind „orice document, act, convenție, contract, certificat, scrisoare de afacere ori scrisoare personală, alt material expus în scris cu litere, cifre, semne grafice, precum și primit prin fax, poștă electronică ori prin alt mijloc de comunicare sau în alt mod ce permite citirea informației care se referă la circumstanțe importante pentru soluționarea cauzei și care pot confirma veridicitatea lor”. Totodată, alin. (2) al aceluși articol prevede că se consideră probă scrisă sentințele, hotărârile și alte acte judecătorești, procesele-verbale ale actelor procedurale, procesele-verbale ale ședințelor judiciare, anexele (scheme, proiecte, desene etc.), procesele-verbale ale actelor procedurale. Înscrisurile, ca mijloc de probă, au anumite avantaje în raport cu altele, deoarece înscrisurile sunt create înainte de apariția litigiului și sunt utilizate ulterior, pentru a dovedi relațiile juridice dintre părți, ele devin în mod inevitabil mijloace de probă, care prezervă obiectivitatea actelor și a faptelor ce au avut loc în trecut. Acest aspect conferă înscrisurilor o mai mare credibilitate, spre deosebire de alte probe care apar în timpul procesului și pot fi create sub influența părților. De aceea, în privința înscrisurilor, de regulă, se discută nu atât despre conținut, cât despre autenticitate.

d) *Probele materiale*. Probele materiale sunt „obiectele care, prin aspect, calitate, proprietăți, însușiri, schimbări, loc de aflare sau prin alte caracteristici, pot servi la constatarea circumstanțelor importante pentru soluționarea cauzei” (art.142 alin.(1) CPC). Deși prezintă interes probatoriu, în procesul civil aceste probe au un rol mai redus decât în procesul penal¹¹³. Termenul de *obiect* trebuie înțeles într-un sens larg, deoarece drept *probe materiale* pot fi și anumite lucruri care nu se includ în sensul clasic de *obiect* (spre exemplu, substanțele în formă gazoasă, animalele etc.). În lege nu pot fi enumerate exhaustiv obiectele care pot fi considerate probe materiale în procesul civil.

---

¹¹³BOROI, G. *Drept civil. Partea generală. Persoanele*. București: All Beck, 2002. 414 p., p.135. ISBN: 973-655-217-9.

Proba materială poate constitui o probă propriu-zisă și, în același timp, obiect al litigiului. În cazul probelor materiale, informația necesară pentru soluționarea cauzei nu este imprimată prin semne, așa cum este în cazul înscrisurilor, ci o percepem din caracteristicile obiectelor lumii materiale. Înscrisurile, care sunt probe prin conținutul lor, pot constitui și ele probe materiale, atunci când ceea ce trebuie dovedit este înfățișarea exterioară a înscrisului, suportul material, starea sa (măsura în care a fost degradat, de exemplu), unele alterări pe care le-a suferit (adăugiri, corectări, ștersături), cerneala cu care a fost scris, tehnica la care a fost scris sau alte elemente materiale. Mai mult decât atât, probele materiale în procesul civil aproape întotdeauna constituie probe cu caracter primar, adică instanța le examinează și le apreciază nemijlocit.

e) *Înregistrările audio-video ca mijloc de probă.* Mijloacele de proba audio-video au căpătat statut juridic de sinestătător relativ recent, prin includerea lor în Codul de Procedură Civilă actual. Totuși necesitatea și posibilitatea utilizării lor în procesul civil apăruse anterior, cercetarea lor fiind posibilă în temeiul normelor juridice care reglementau cercetarea altor mijloace de probă, cum ar fi înscrisurile sau probele materiale. Astfel, dacă pentru soluționarea justă a cauzei era important conținutul audio sau video, acesta era administrat conform normelor specifice înscrisurilor, iar dacă interes prezenta suportul, atunci se considera probă materială. Această poziție devenise inacceptabilă, deoarece înregistrările audio-video se deosebesc de înscrisuri și probe materiale atât prin esență, cât și prin modalitatea de formare, păstrare și recepționare a informației.

Codul de Procedură Civilă nu definește înregistrările audio-video. Uzual, am putea defini termenul "audio" ca pe un element de compunere, care se referă la frecvențele undelor sonore, iar termenul "video" semnifică elementul de compunere în care sunt efectuate operații cu informația luminoasă, conținută în imagini sau care se referă la sistemele de înregistrare și transmitere a imaginii. Înregistrarea semnifică imprimarea cu mijloace tehnice a sunetelor, fenomenelor luminoase etc., adică rezultatul acțiunii de a înregistra¹¹⁴.

Pentru a defini conceptul de *înregistrare audio-video*, este necesar a menționa unele caracteristici ale acestuia: proba este informația care are importanță pentru soluționarea justă a cauzei; informația este stocată pe suportul material în format video sau audio; proba trebuie să fie obținută în ordinea stabilită de lege.

---

¹¹⁴PETRE, A. *Înregistrările audio și audio-video, mijloace de probă în procesul penal*. București: C.H. Beck, 2008. 170 p., p.84. ISBN: 978-973-115-367-4.

Înregistrările video/audio sunt suporturi materiale ce conțin informația despre faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei, stocate în format video/audio și obținute în modul prevăzut de lege. Înregistrările video pot conține și sunet¹¹⁵.

Înregistrările audio și video asigură rapiditatea procesului de fixare a informației, obiectivitatea și plenitudinea faptelor fixate, dar și posibilitatea de a modifica proporțiile imaginii, timpul înregistrării, iar la vizionare și demonstrare – de a opri cadrul sau de a reduce viteza de reproducere etc.

La analiza acestor mijloace de probă este necesar a se face o precizare referitor la fotografia.

Legiuitorul nu distinge fotografia ca mijloc de probă aparte, dându-i, spre exemplu, un statut de sine stătător – după modelul Codului de procedură penală (art.93). Am considera necesar ca aceasta să primească o reglementare separată, pentru moment, opinăm că fotografia trebuie cercetată și apreciată ca probă materială, dacă importante pentru soluționarea cauzei sunt calitățile materiale ale acesteia, referitoare, de exemplu, la deteriorări sau la calitatea hârtii pe care a fost imprimată fotografia. Iar dacă ne interesează conținutul acesteia, adică imaginea propriu-zisă, atunci ea trebuie calificată ca înregistrare video, deoarece modul de formare a acesteia este identic cu cel de formare a probelor video.

f) Concluziile experților ca mijloc de probă. Pentru elucidarea unor aspecte din domeniul științei, artei, tehnicii, meșteșugurilor artizanale și din alte domenii, apărute în proces, care cer cunoștințe speciale, instanța dispune efectuarea unei expertize, la cererea părții sau a unui alt participant la proces, iar în cazurile prevăzute de lege, din oficiu. „Actele reviziei ori ale inspecțiilor departamentale, precum și raportul scris al specialistului, nu pot înlocui raportul de expertiză și nici exclude necesitatea efectuării expertizei în aceeași problemă” (art.148 alin. (1) CPC). Remarcăm următoarele trăsături:

- expertiza reflectă o anumită teză științifică confirmată în practică;
- expertiza reprezintă o concluzie formulată prin aplicarea principiilor științifice și a legilor relevante asupra unui caz specific.

Obiectul expertizei îl pot constitui acele fapte, chestiuni, lucruri, pentru a căror cunoaștere este necesară o competență specială și poate fi efectuată în cele mai variate domenii: contabil, psihiatric,

---

¹¹⁵МОЛАЧНОВ В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Op.cit.*, c. 298.

medical, tehnic, artistic, chimic, veterinar, merceologic, grafologic, biologic, ihtiologic, agronomic, comercial, industrial, economico-financiar, cu privire la însușirile produselor, starea și calitatea acestora, natura și calitatea ambalajului, genetic, filatelic, sanitar-alimentar ș.a.

În calitate de expert este numită o persoană dezinteresată în soluționarea cauzei, care este înscrisă în Registrul de stat al experților judiciari atestați. Expertul va prezenta raportul de expertiză care va conține concluziile acestuia.

2. Mijloacele de probă trebuie să fie colectate, prezentate și administrate cu respectarea regulilor stabilite de lege. Potrivit art. 122 alin. (3) CPC, se consideră inadmisibile „probele obținute cu încălcarea prevederilor legii, cum ar fi inducerea în eroare a participantului la proces, încheierea actului de către o persoană neîmputernicită, încheierea defectuoasă a actului de procedură, alte acțiuni ilegale. De asemenea, inadmisibile se vor considera probele care, deși dovedesc circumstanțele cauzei, au fost colectate, prezentate sau administrate cu încălcarea regulilor”. În determinarea mijlocului de probă ca inadmisibil, instanța de judecată trebuie să-și argumenteze hotărârea, în caz contrar, neexaminarea și neindicarea probelor în partea motivatorie a hotărârii pot fi considerate drept o încălcare a art. 6 CEDO. Astfel, în cauza *Fomin vs Republica Moldova*¹¹⁶, reclamantul a fost sancționat pentru faptul că ar fi insultat o altă persoană. CtEDO a constatat că atât instanța de fond, cât și cea de apel au început descrierea situației de fapt prin a-l acuza pe reclamant că ar fi săvârșit contravenția, ignorând cu desăvârșire argumentele pe care acesta le-a formulat în apărarea sa și omițând mențiunea lor în hotărâri. Curtea a considerat că argumentele aduse de către reclamant nu erau în mod evident inadmisibile sau irelevante, astfel încât instanțele aveau obligația de a le examina. Faptul că acestea nici măcar nu le-au menționat în hotărâri a semnatificat o încălcare de către instanțele naționale a dreptului reclamantului la un proces echitabil.

3. Utilizarea mijloacelor de probațiune prescrise de lege pentru dovedirea anumitor circumstanțe (admisibilitate pozitivă). Potrivit art. 304 CPC, în procedura de instituire a măsurilor de protecție, în vederea constatării stării psihice a persoanei, judecătorul, în pregătirea cauzei către dezbateri judiciare, ordonă efectuarea unei expertize psihiatrice. Dacă persoana se eschivează instanța poate decide asupra efectuării unei expertize psihiatrice forțate. Prin această normă juridică,

---

¹¹⁶ Hotărârea *Fomin contra Moldovei* din 11.10.2011. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106789>

legiuitorul stabilește expertiza ca mijloc de probă obligatorie în asemenea cazuri. Reguli de admisibilitate pozitivă sunt prevăzute și în legislația materială¹¹⁷.

4. Interzicerea utilizării unor mijloace de probațiune (admisibilitate negativă). În cazul nerespectării formei scrise a actului juridic, părțile decad din dreptul de a cere, în caz de litigiu, proba cu martori pentru dovedirea actului juridic (art.322, alin.(1) Cod civil). Trebuie să fie încheiate în scris actele juridice dintre persoanele juridice, dintre persoanele juridice și persoanele fizice și dintre persoanele fizice, dacă valoarea obiectului actului juridic depășește 1000 de lei, iar în cazurile prevăzute de lege – indiferent de valoarea obiectului. Valoarea care se ia în considerare pentru a stabili dacă actul juridic poate sau nu fi dovedit prin declarațiile martorilor este aceea din momentul încheierii actului, fiindcă, numai în funcție de valoarea actului din acel moment, părțile și-au putut da seama dacă este nevoie de întocmirea unui înscris. Astfel, atunci când la încheierea actului, valoarea obiectului acestuia era inferioară sumei de 1000 lei, iar apoi s-a majorat, proba testimonială va fi primită și, din contra, în cazul în care la încheierea actului valoarea obiectului depășea această sumă și ulterior a scăzut, dovada cu martori nu va fi admisă. Quantumul dobânzilor nu trebuie să se ia în considerare. În unele cazuri, legea impune forma scrisă a actului juridic, de exemplu, pentru contractul de administrare fiduciară (art. 1504 Cod civil), contractul de depozit bancar (art. 1742 Cod civil) etc.

5. Probele trebuie prezentate de participanții la proces până la data stabilită de judecător. Potrivit art. 119¹ CPC, „toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, dacă legea nu prevede altfel. În cazul prezentării probelor contrar condițiilor prevăzute de lege, judecătorul dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară”. De la această regulă există și excepții, care permit prezentarea probei mai târziu, dacă: - participantul a fost în imposibilitate de a prezenta proba în termen; - administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței.

Proba prezentată după faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, care determină întreruperea ședinței, se administrează, dacă este acceptată de partea adversă. Considerăm că prezentarea probelor în termenul stabilit de instanță este esențială, pentru a garanta celeritatea procesului. Totodată, legiuitorul a prevăzut anumite excepții de la regulă, aceste excepții pot fi justificate prin dreptul la apărare, doar în cazul în care participantul nu a avut posibilitatea obiectivă de a le prezenta în termen. Celelalte excepții menționate au ca scop cercetarea multiaspectuală a

---

¹¹⁷ Spre exemplu, art. 545 alin. (1) Cod civil prevede că „Fiecare coproprietar este proprietarul exclusiv al unei cote-părți ideale din bunul comun. Cotele-părți sunt prezumate a fi egale până la probă contrară. Dacă bunul a fost dobândit printr-un act juridic, nu se va putea face probă contrară decât prin înscrisuri”.

cauzei, însă considerăm că legiuitorul ar trebui să responsabilizeze părțile, în vederea prezentării probelor la timp, de aceea, în opinia noastră, CPC ar trebui modificat prin includerea în art. 119¹ a alin 6, care ar prevedea că *partea care a prezentat tardiv proba va suporta cheltuielile de prezentare a probelor în temeiul alin.3 lit. b și a alin.4. Respectivele cheltuieli nu vor fi repartizate între părți după finalizarea procesului.*

După termenul stabilit de judecător, se vor prezenta probe și în cazul în care se depune acțiune reconvențională, conform art.173 CPC, se admite un coparticipant obligatoriu (art.62 CPC) sau un intervenient principal (art. 65 CPC) ori accesoriu (art.67 CPC).

Decăderea din dreptul de a prezenta proba este o sancțiune procesuală, prin care se stinge dreptul de a propune și prezenta proba, dar nu și celelalte posibilități de apărare, astfel partea poate participa la discuții privind temeinicia de fapt și de drept a acțiunii¹¹⁸. Considerăm acest aspect important în vederea garantării dreptului la apărare.

2.2. Modul de determinare a obiectului probațiunii în procedura civilă

Constatarea obiectului probațiunii e o condiție indispensabilă pentru soluționarea justă a cauzei civile și permite realizarea sarcinilor unui proces echitabil în fiecare caz concret. În încercarea de a face unele generalizări asupra conceptului *obiectului probațiunii*, suntem de acord cu poziția potrivit căreia este foarte complicat a analiza obiectul probațiunii în mod abstract¹¹⁹, adică invocând caracteristici care ar putea fi atribuite tuturor cauzelor civile. Viziunea clasică a conținutului obiectului probațiunii a fost atribuită procedurilor contencioase, în special, acțiunii civile.

În pofida importanței instituției examinate, după cum am remarcat în primul capitol al tezei, doctrina nu a elaborat un concept unanim acceptat asupra obiectului probațiunii, existând opinii diferite, fapt determinat și de lipsa definiției „obiectului probațiunii” în legislația procesuală a Republicii Moldova, dar și în cea a altor state. Este evident că, din punct de vedere practic, obiect al probațiunii este ceea ce se dovedește prin probe și, deși art. 117 alin. (1) CPC prevede că „probele în cauzele civile servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei”, iar art.118 CPC reglementează modalitatea de determinare a „circumstanțelor ce au importanță pentru soluționarea

---

¹¹⁸ LEȘ, I. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*, București: Ed. Hamangiu, 2008. 384 p. , p.189. ISBN 978-973-1836-50-8.

¹¹⁹ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с. 18.

justă a cauzei”, totuși, la nivel științific, putem remarca câteva poziții diferite referitoare la conținutul obiectului probațiunii:

Pentru a concretiza obiectul probațiunii considerăm necesar a stabili mai multe aspecte importante ce țin de conținutul obiectului probațiunii. Astfel, în legislație, dar și în doctrină, sunt întrebuițate noțiunile de „fapte” sau „circumstanțe”, deseori, ca sinonime. Potrivit dicționarului explicativ, cuvântul *circumstanță* semnifică o „împrejurare în care s-a petrecut un fenomen”¹²⁰ sau o „împrejurare (particulară) care însoțește o întâmplare, un fapt, o acțiune sau un fenomen,”¹²¹ iar *fapt* este o „întâmplare real petrecută, o acțiune săvârșită de cineva”¹²². Deși au unele similitudini, totuși semnificațiile juridice ale acestor cuvinte sunt diferite. De remarcat că legiuitorul folosește termenul „circumstanță” într-un sens mai larg decât cel obișnuit. Deseori, elementele care trebuie dovedite într-un proces civil concret corespund mai mult sensului de „fapt”, alături celui de „circumstanță”. Astfel, spre exemplu, judecătorul, la soluționarea unei cauze privind anularea unui contract de donație, stabilind faptele și circumstanțele care necesită a fi dovedite, a constatat *faptul* că „bunul a fost transmis” și *circumstanțele* în care acesta a fost transmis” *în fața notarului*” „*cu titlu gratuit*”¹²³ sau, soluționând cauza privind anularea unui contract, a considerat important pentru soluționarea justă a cauzei *faptul* încheierii contractului, dar și *circumstanța* din care rezultă că reclamantul nu poate citi, fiind analfabet.

Considerăm oportun din punct de vedere științific de a utiliza în definirea obiectului probațiunii ambii termeni (atât *fapte* ce au importanță pentru soluționarea justă a cauzei, cât și *circumstanțele* care se refera la aceste fapte).

Sușinem părerea potrivit căreia *obiect al probațiunii reprezintă totalitatea de fapte sau circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei civile. Considerăm inoportun ca în cadrul probațiunii să fie folosiți și alți termeni, precum „limitele probațiunii ” sau „obiect al cunoașterii”, noțiuni care nu aduc plusvaloare teoretică, iar din punct de vedere practic, vor complica percepția probațiunii, mai ales că orice fapt care are importanță pentru soluționarea justă*

---

¹²³CHIHAI, L. *Dicționar Enciclopedic*. Chișinău: Cartier, 2001. 1696 p., p.100. ISBN: 9975-79-080-1.

¹²¹Dicționarul explicativ al limbii române. *Op.cit.* Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/circumstan%C8%9B%C4%83>

¹²²CHIHAI, L. *Dicționar Enciclopedic*. *Op.cit.*, p. 327.

¹²³ Hotărârea Judecătorei Chișinău din 19 mai 2023. Dosarul nr.2-21884/20. [online]. [cit. 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integratiune/pdf/68d0a8ba-108c-4e10-bdb1-c60c2d886c87

*a cauzei va fi definitiv pentru adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate. Astfel, obiect al probațiunii ar fi orice fapt sau circumstanță, a cărei probare are anumite consecințe juridice*¹²⁴.

În susținerea acestei păreri este și analiza obiectului probațiunii împreună cu conceptele esențiale ale acțiunii civile: pretențiile reclamantului și obiecțiile pârâtului¹²⁵, care considerăm că reprezintă atât faptele material-juridice, cât și cele procesuale, precum și obiecțiile pârâtului pot fi atât materiale, cât și procesuale.

Pentru a evita anumite aspecte problematice, ar fi oportună includerea în CPC a unui articol nou, 117¹, care s-ar referi la obiectul probațiunii, similar Codului de procedură civilă polonez. Acest articol ar prelua norma din art. 118, alin 3 și ar prevedea o normă-definiție în primul aliniat, astfel se propune următorul conținut: art. 117¹ Obiectul probațiunii. (1) Obiectul probațiunii îl constituie fapte și circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei. (2) Faptele și circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicate.

Modul de determinare a obiectului probațiunii

Obligația de determinare a obiectului probațiunii incumbă judecătorului, deși în literatura de specialitate există și părerea potrivit căreia părțile determină obiectul probațiunii într-un proces contradictoriu. Astfel, dacă obiectul probațiunii pentru reclamant sunt faptele care vor determina ca acestuia să i se admită acțiunea, iar pentru pârât sunt faptele pe care trebuie să le dovedească în scopul apărării sale¹²⁶, totuși, potrivit art. 118 CPC, „circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procesual care urmează a fi aplicate”.

Examinând prevederile legale, putem determina că obiectul probațiunii în procedurile contencioase are următoarele surse de formare:

- obiectul, temeiul acțiunii, precum și obiecțiile pârâtului împotriva acțiunii;

---

¹²⁴ КЛЕЙМАН, А.Ф. *Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе*. Москва: Изд-во АН СССР, 1950. 72 с., с.33

¹²⁵ CHIFA, F. Particularitățile obiectului probațiunii în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Intellectus*, 2008, nr.2, pp.55-59. ISSN 1810-7079.

¹²⁶ РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Доказательственное право Англии и США*. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1997, 240 с., с.98-99. ISBN 5-7845-0025-2.

- ipoteza și dispoziția normei sau a unui șir de norme de drept material și procesual, ce urmează a fi aplicate, norma juridică fiind o regulă generală și obligatorie de conduită, al cărui scop este acela de a asigura ordinea socială, realizabilă, inclusiv prin aplicarea forței de constrângere.¹²⁷

Din cele expuse rezultă că instanța nu se limitează la afirmațiile părților în determinarea obiectului probațiunii. Spre exemplu, deseori părțile expun fapte care nu au nicio importanță juridică, cum ar fi unele aprecieri morale ale faptelor săvârșite de către participanții la proces. Judecătorul, în acest caz, nu le include în obiectul probațiunii. La faza de intentare a procesului, odată cu depunerea cererii de chemare în judecată, reclamantul este obligat să indice atât circumstanțele de fapt, cât și de drept ale acțiunii sale, însă obiectul probațiunii se determină la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Pe parcursul soluționării litigiului, conținutul și numărul faptelor pot suferi modificări, în funcție de schimbarea obiectului și a temeiului acțiunii sau chiar de creșterea ori micșorarea cuantumului pretențiilor acțiunii înaintate.

Un rol deosebit în constatarea obiectului probațiunii îl au hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, în care sunt expuse faptele ce necesită a fi constatate pentru anumite categorii de cauze. În hotărârile menționate sunt indicate fapte comune pentru anumite tipuri de cauze, care necesită a fi stabilite de către instanța de judecată. Acestea rezultă din conținutul normei juridice cu caracter general, însă pentru fiecare cauză civilă concretă se stabilesc și fapte specifice, care sunt deduse din pretențiile și obiecțiile părților, numărul lor fiind determinat de circumstanțele fiecărui litigiu concret. Potrivit noii legi care reglementează activitatea Curții Supreme de Justiție¹²⁸, în scopul interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție, aceasta va emite, cu caracter de recomandare, avize consultative cu privire la aplicarea legislației și va întreprinde alte măsuri necesare pentru uniformizarea procesului de aplicare a legislației, prevăzute în regulamentul Curții Supreme de Justiție. Aceste acte ar putea viza tangențial și modul de determinare a obiectului probațiunii în anumite cauze concrete.

O dificultate esențială o prezintă determinarea obiectului probațiunii în cazul soluționării litigiilor izvorâte din raporturile reglementate de normele de drept material cu ipoteză relativ

---

¹²⁷ **CHIFA, F.** Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86., p.84. ISBN 978-9975-149-46-4.

¹²⁸ Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Nr. 64 din 30-03-2023 Publicat : 06-04-2023 în Monitorul Oficial Nr. 117-118 art. 190

determinată, de exemplu, litigiile privind repararea prejudiciului moral, litigiile privind privarea de drepturile părintești etc., atunci când judecătorul trebuie să țină cont de circumstanțe concrete și să le aprecieze din punct de vedere al semnificației lor juridice. Circumstanțe de acest tip avem în mai multe norme juridice, spre exemplu, „alte motive temeinice” (art.20 alin.(4), Codul familiei): „Instanța judecătorească va desface căsătoria, dacă va constata că conviețuirea soților și păstrarea familiei în continuare sunt imposibile” (art.37 alin.(3) Codul familiei). Criteriile de determinare a motivelor temeinice sau criteriile de determinare că viața în comun este imposibilă nu sunt expres stipulate în nicio lege și, ținând cont de principiul accesului liber la justiție, „niciunei persoane nu i se poate refuza apărarea judiciară, din motiv de inexistență a legislației, de imperfecțiune, coliziune sau obscuritate a legislației în vigoare” (art.5 alin.(2) CPC). Judecătorul singur trebuie să determine aceste criterii conform intimei sale convingeri. Evitarea completă a normelor cu o ipoteză relativ determinată este imposibilă, de aceea trebuie depuse eforturi considerabile, pentru a le aplica corect. Aplicarea normelor cu o ipoteză relativ determinată, spre deosebire de cele cu ipoteză determinată, se realizează în trei etape:

- dovedirea faptelor care pot avea importanță juridică;
- aprecierea circumstanțelor stabilite;
- concluzia juridică.

În cazul aplicării normelor juridice cu o ipoteză determinată, a doua etapă lipsește.

În scopul realizării justiției, judecătorul trebuie să examineze minuțios și să aprecieze afirmațiile părților despre însemnătatea juridică a unor sau altor circumstanțe, să determine legătura între acestea și normele de drept ce prevăd fapte relativ determinate, astfel, va fi posibilă aprecierea corectă a probelor. Spre exemplu: „mărimea prejudiciului va fi apreciată în baza probelor anexate la materialele cauzei și se va ține cont de gradul de vinovăție a angajatorului, temeiurile de fapt sau doar de procedură, care au servit drept temei pentru recunoașterea ilegalităților acțiunii angajatorului, impactul acțiunilor angajatorului pentru salariat etc.¹²⁹” Aplicarea în practică însă va necesita analiza tuturor circumstanțelor și aprecierea importanței acestora pentru stabilirea mărimii prejudiciului cauzat.

Propriu-zis, procedura de determinare a obiectului probațiunii începe de la depunerea cererii de chemare în judecată. Potrivit art. 166 alin. (1) CPC, Oricine pretinde un drept împotriva unei alte

---

¹²⁹ Recomandarea CSJ nr. 66 Cu privire la încasarea prejudiciului moral în litigiile de muncă. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=100

persoane ori are un interes pentru constatarea existenței sau inexistenței unui drept trebuie să depună în instanța competentă o cerere de chemare în judecată. Cererea de chemare în judecată trebuie să corespundă unor cerințe de formă și de conținut.

Conținutul oricărei cereri de chemare în judecată este compus din:

a) elemente esențiale, adică obligatorii, fără de care respectiva cerere nu poate fi pusă pe rolul instanței de judecată. Judecătorul nu va da curs unei cereri de chemare în judecată, căreia îi lipsește măcar un element esențial. Alte elemente ale cererii de chemare în judecată, se pot regăsi la discreția reclamantului în cerere, însă lipsa lor nu afectează valoarea procesuală a actului.

b) elemente neesențiale, adică facultative, care pot fi incluse în cerere, doar dacă este posibil sau dacă reclamantul consideră necesar. Lipsa unui element facultativ într-o cerere de chemare în judecată nu constituie un neajuns și nu poate constitui un impediment pentru acceptarea cererii¹³⁰. Circumstanțele de fapt și de drept pe care reclamantul își întemeiază pretențiile (lit.e) alin. (2) art. 166 CPC) fac parte din elementele esențiale ale cererii.

Circumstanțele de fapt care trebuie incluse în conținutul oricărei cereri de chemare în judecată se rezumă la expunerea unor fapte juridice care s-au produs și care au generat pretențiile reclamantului. Acestea întruchiează temeiul acțiunii civile, adică justificarea pe care reclamantul o invocă pentru a putea convinge instanța că pretențiile sale trebuie admise. Evident, disponibilitatea reclamantului permite acestuia să-și întemeieze pretențiile cum crede că e mai corect, precum și să le modifice pe parcursul examinării cauzei (art. 60 alin. (2) CPC).

În literatura de specialitate există și părerea potrivit căreia temeiul acțiunii este identic cu temeiul probațiunii¹³¹, bazată pe faptul că, într-un proces contradictoriu, instanța nu va cerceta decât cele invocate de părți. ***Nu putem fi de acord cu această poziție, deoarece nu putem ignora importanța circumstanțelor de drept, care deseori pot schimba cercul faptelor incluse în obiectul probațiunii.***

Circumstanțele de drept sunt prevederile normelor juridice materiale și procesuale pe care se bazează reclamantul în formularea și probarea pretențiilor sale.

Este adevărat că un justițiabil care se adresează nemijlocit în instanță, fără a beneficia de asistența juridică a unui avocat, avocat-stagiatar, a unui subiect prevăzut în art. 73 CPC, poate să nu cunoască exact și exhaustiv pe care articole din care legi se poate baza pentru apărarea drepturilor sale.

---

¹³⁰ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea specială. / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p., p.19. ISBN 978-9975-4072-2-9.

¹³¹ АМОСОВ, С. Предмет доказывания в арбитражном процессе. В: Хозяйство и право. 1997. №. 9, с.111-114, с.111-112. ISSN 0134-2398.

Ținem să menționăm că, oricum, judecătorul verifică doar dacă acest element esențial se conține în textul cererii de chemare în judecată și nu va aprecia dacă suportul normativ este suficient, relevant sau corect invocat¹³².

Anume de la aceste circumstanțele de fapt și de drept, indicate obligatoriu de către reclamant în cererea de chemare în judecată, demarează procesul de stabilire a obiectului probațiunii.

Activitatea de determinare a obiectului probațiunii, de facto, începe încă înainte de depunerea cererii de chemare în judecată, adică extraproces, când reclamantul trebuie să-și formuleze pretențiile și să adune probe necesare pentru dovedirea acestora, care vor fi depuse în modul stabilit de art. 166 și 167 CPC. Trebuie remarcat că intentarea procesului este singura fază a procesului civil în care reclamantul este singurul subiect principal al probațiunii, el, prin cererea de chemare în judecată și probele anexate, va stabili, la această etapă, obiectul probațiunii, iar instanța de judecată va avea un rol subsidiar, după cum bine a fost menționat în literatura de specialitate. La primirea cererii de chemare în judecată, judecătorul va putea impune doar indicarea circumstanțelor de fapt, nu și faptul că acestea nu sunt suficiente, convingătoare sau imposibil de probat. În asemenea cazuri, judecătorul anticipează posibila examinare în fond, expunându-se asupra acestuia, fapt pe care îl considerăm inadmisibil și incompatibil cu standardele CEDO¹³³. Totodată, trebuie remarcat că includerea indicării obligatorii a circumstanțelor de fapt și anexarea obligatorie a probelor pe care se bazează reclamantul face ca nerespectarea acestei obligații, în general, să ducă la aplicarea instituției de a nu da curs cererii (171 CPC), uneori și a instituției restituirii (în cazul neanexării probelor care confirmă procedura prealabilă (170 CPC, alin.1 lit.a). Totodată, în vederea aplicării acestor norme, judecătorul va adopta încheieri în care va indica motivul de neacceptare a cererii, astfel contribuind de fapt la activitatea de probare la care este obligat reclamantul, chiar în contradicție cu normele generale care rezultă din principiul contradictorialității. Pârâtul, deși este obligat, conform CPC, să prezinte referința, în caz de neprezentare a ei și de neanexare a probelor necesare, judecătorul nu îi va explica cum ar trebui să o facă printr-o încheiere, doar va aplica o sancțiune prin care îl va decădea pe pârât din dreptul de a mai prezenta probe, dacă legea nu prevede altfel, iar cauza este examinată în baza materialelor anexate la dosar (art.186 CPC, alin 2).

Însă, potrivit CPC, momentul de determinare a obiectului probațiunii este faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. După acceptarea cererii de chemare în judecată, judecătorul

---

¹³² BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit., p.23

¹³³ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit., p.23.

pregătește cauza pentru dezbateri judiciare, pentru a asigura judecarea ei justă și promptă. Pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare are mai multe scopuri, prevăzute la art. 183 alin. (2) CPC, dintre care a) „precizarea legii care urmează a fi aplicată și determinarea raporturilor juridice dintre părți” și b) „constatarea circumstanțelor care au importanță pentru soluționarea justă a pricinii”, aceste două sarcini, de fapt, sunt extrem de importante pentru determinarea obiectului probațiunii, așa încât determinarea corectă a legii este o sarcină de realizarea căreia depinde și constatarea corectă a tuturor circumstanțelor importante.

În procedura civilă se examinează o diversitate foarte mare de cauze civile, raporturile juridice între părți sunt și ele destul de diversificate. Astfel, acestea pot rezulta din raporturi juridice civile, familiale, de muncă, locative, funciare, ecologice și din alte raporturi juridice (art. 2 alin. (4) CPC)¹³⁴. După cum am remarcat mai sus, la faza de intentare a procesului, reclamantul este obligat să indice normele de drept, dar corectitudinea, relevanța și suficiența lor se va stabili de către judecător.

Precizarea legii care urmează a fi aplicată și determinarea raporturilor juridice dintre părți

Dacă nu a fost precizată legea materială care urmează a fi aplicată raportului material litigios, atunci soluția dată de instanță nu va fi una corectă, întrucât ori nu a fost aplicată legea care trebuia să fie aplicată, ori a fost aplicată o lege care nu trebuia să fie aplicată. Instanțele de apel și/sau de recurs vor constata încălcarea sau aplicarea eronată a normelor de drept material (art. 387, 432 alin. (2) CPC), fapt care, inevitabil, va determina casarea hotărârii judecătorești¹³⁵. După constatarea corectă a normei juridice aplicabile, examinarea cererii de chemare în judecată și a referinței pârâtului, judecătorul va stabili obiectul probațiunii (circumstanțele de fapt importante pentru soluționarea justă a cauzei).

Totodată, trebuie remarcat că faza dezbaterilor judiciare, în urma administrării unor probe, poate, uneori, schimba percepția privind importanța unor fapte în soluționarea corectă a cauzei. În cazul în care, „în timpul pledoariilor sau după încheierea lor, instanța consideră că trebuie clarificate noi circumstanțe importante pentru soluționarea cauzei, aceasta dispune printr-o încheiere reluarea examinării cauzei în fond și a pledoariilor, conform regulilor generale” (conform art.235 CPC). În acest caz, deși judecătorul a constatat – la faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare – obiectul probațiunii, totuși nu a fost constatat pe deplin. Putem afirma că limitele finale ale obiectului

---

¹³⁴ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit., p.36.

¹³⁵ *Ibidem*.

probațiunii pe un anumit caz, la soluționarea acestuia în prima instanță, le putem deduce din adoptarea hotărârilor, cercetând motivarea acestora¹³⁶.

În cadrul soluționării cauzei în apel, obiectul probațiunii, la fel, se determină din actele depuse de părți (cererea apelantului și referința intimatului), din norma juridică aplicabilă raportului juridic și, totodată, ținându-se cont de specificul soluționării cauzei în apel. Astfel, deși în CPC nu avem norme care ar prevedea expres obiectul probațiunii, totuși, interpretând sistemic CPC, concluzionăm că sunt aplicabile principiile generale, cu unele specificări: - obiectul probațiunii a fost deja stabilit în prima instanță, - instanța de apel, ca și prima instanță, are obligația de a stabili obiectul probațiunii, aceasta rezultă din norma care dă posibilitatea instanței de apel de a casa hotărârea primei instanțe, în cazul în care circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost constatate și elucidate pe deplin (art. 386 alin. 1 CPC), însă, chiar dacă părțile își fundamentează cererea pe alt temei de casare, oricum, instanța de apel are obligația de a stabili faptele importante pentru soluționarea cauzei în apel, deoarece alături de faptele deja incluse în cercul celor importante de către prima instanță, adică cele care vizează raportul juridic de bază, în apel se vor adăuga faptele care se pretinde că au dus la adoptarea unei hotărâri ilegale sau neîntemeiate¹³⁷. Spre exemplu, vor fi incluse în obiectul probațiunii fapte care vor permite prezentarea probelor relevante dovedirii circumstanțelor care au dus la încălcarea regulilor cu privire la limba procesului sau la afectarea drepturilor unor persoane neantrenate în proces etc.

Trebuie să menționăm că CPC este ambiguu terminologic, fapt ce creează neclarități la aplicarea în practică a aspectelor ce țin de obiectul probațiunii. Astfel, în CPC sunt întrebuințate mai multe cuvinte cu același sens, unele fiind folosite impropriu, ceea ce nu corespunde necesităților tehnicii legislative, bunăoară avem: „a determina” - în art. 118 alin. 3; „a stabili” - în art. 240 alin. 1; „a constata” - în art. 183, alin 2 lit. b și art. 241 alin. 5.

Verbele „stabilite”, din art. 240 alin. (1) CPC, cu cele „constatate”, din art. 241, alin 5, au același sens, așa încât considerăm necesară o modificare în art. 240, prin înlocuirea verbului „stabilite” cu verbul „constatate”. Totodată, în art. 240 alin. 1, și verbul *a determina* este folosit ca sinonimul lui „a preciza”, nu cu sensul în care este folosit în articolele menționate mai sus. Considerăm că art. 240 CPC alin 1, ar trebui să aibă următoarea redacție : „La deliberarea hotărârii, instanța

---

¹³⁶ КАШПЕРСКИЙ, Р. Предмет доказывания по делам особого производства. В: *Legea și viața*, 2012, nr. 4., с.81. ISSN 1810-309X.

¹³⁷ ЧАГАРОВ, Р. *Особенности доказывания при пересмотре гражданских дел*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук Саратов, 2013. 180 с., с. 67

judecătorească apreciază probele, precizează circumstanțele care au importanță pentru soluționarea cauzelor, care au fost sau nu constatate, caracterul raportului juridic dintre părți, legea aplicabilă soluționării cauzei și admisibilitatea acțiunii”.

Totodată, referindu-ne la faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, nu putem spune că instanța constată circumstanțele, doar le determină, respectiv, în art. 183, este necesar a înlocui verbul „a constata” cu verbul „a determina”. Astfel, art. 183, alin 2, lit. b ar trebui să aibă următorul conținut: „determinarea circumstanțelor care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei”.

Temeiul de casare din art. 386 alin. (1) lit. a) se referă la greșeala de determinare a circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, respectiv verbul „a constata” nu este folosit corespunzător, fiind necesar a-l substitui cu verbul „a determina”, or la constatare se referă alin 2 al aceluiași articol. În acest sens, în art.386 ar trebui să se regăsească următorul conținut: „circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost determinate și elucidate pe deplin”.

În plan comarativ, după cum am menționat mai sus, o importanță deosebită o au convențiile asupra probelor, adică acordurile de voință, prin care părțile derogă de la normele legale cu privire la probațiunea judiciară, aceste acorduri pot fi anterioare procesului sau în cursul acestuia. Astfel, în CPC al României, este prevăzut că *„convențiile asupra admisibilității, obiectului sau sarcinii probelor sunt valabile, cu excepția celor care privesc drepturi de care părțile nu pot dispune, a celor care fac imposibilă ori dificilă dovada actelor sau faptelor juridice ori, după caz, contravin ordinii publice sau bunelor moravuri”* (art. 256 CPC al României). În doctrina românească, convențiile asupra obiectului probațiunii constau în înțelegerea – scrisă sau orală – a părților de a nu contesta un oarecare fapt important pentru soluționarea justă a cauzei, excluzându-l din cercul faptelor necesare de a fi dovedite¹³⁸. Totodată, după cum menționează norma din CPC al României, convențiile sunt posibile și asupra admisibilității probelor. La modul practic, spre exemplu, într-un caz în care nu este posibilă, conform CC, utilizarea probei cu martori la probarea unui act juridic (spre exemplu, care depășește suma de 1000 de lei), printr-o convenție, părțile pot să permită folosirea acestui mijloc de probă¹³⁹.

Apreciem convențiile drept o instituție care poate simplifica probațiunea judiciară, poate micșora termenul de judecare a cauzelor și poate reduce din situațiile când este complicat a proba unele fapte.

---

¹³⁸ FODOR M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p.298.

¹³⁹ ANGHEL, D. *Probele în procesul civil. Practica judiciară*. București: Ed. Hamangiu, 2017, 552 p., p.52. ISBN: 978-606-27-0928-0.

Particularități majore prezintă modalitatea de constatare a obiectului probațiunii în SUA și Marea Britanie, unde, după depunerea cererii de către reclamant, care trebuie notificată pârâtului, acesta va face o serie de acțiuni în scopul apărării sale, inclusiv și cereri făcute către reclamant de a-și preciza faptele și pretențiile. La rândul său, va depune un răspuns la aceste pretenții. După ce au fost depuse concluziile de către ambele părți, avocații părților și judecătorul vor participa la o ședință preliminară, la care vor încerca să ajungă la un acord pe cauză sau la acorduri asupra faptelor care să nu fie contestate. Acordul (*stipulation*) poate prevedea atât chestiuni de fapt, cât și de drept, care au ca scop, inclusiv, reducerea duratei procesului¹⁴⁰.

Desfășurarea procesului cuprinde două etape: a) etapa preliminară (pregătitoare) și b) etapa dezbaterilor judiciare.

Etapă pregătitoare are o importanță primordială pentru stabilirea faptelor relevante pentru soluționarea justă a cauzei, dar și pentru stabilirea probelor pertinente și admisibile; în cadrul acesteia, părțile își prezintă reciproc și instanței de judecată toate informațiile relevante pentru cauză (*discovery*). Procedura de *discovery* este un pilon al contradictorialității și are două etape: precizarea documentelor care vor fi depuse în cadrul procesului și depunerea lor. Totodată, nu putem spune că doar părțile participă la formarea obiectului probațiunii, deoarece anume judecătorul decide asupra pertinentei faptelor și a probelor¹⁴¹. Judecătorul este cel care controlează volumul probelor prezentate, în dependență de necesitățile cauzei concrete. În unele jurisdicții, cum ar fi în Australia, partea care efectuează această procedură fără încheierea instanței de judecată nu are dreptul la compensarea cheltuielilor de judecată¹⁴².

Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii

Faptele, până a-și manifesta semnificația lor juridică, trebuie să fie în mod corespunzător determinate și constatate. Constatarea faptelor juridice se prezintă ca un proces informațional, al cărui conținut constă în transformarea informației despre fapte: din izolat - în sistematizat, din verosimil (probabil) - în veridic, exact.¹⁴³ Determinarea și constatarea corectă a obiectului probațiunii în cauzele civile este un procedeu complex, cu o importanță practică deosebită pentru soluționarea justă a cauzei.

---

¹⁴⁰ FODOR M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 241.

¹⁴¹ РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Доказательственное право Англии и США. Op.cit.*, с. 99.

¹⁴² ЛОЗОВИЦКАЯ, А. *Раскрытие доказательств в гражданском процессе Англии. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук, Москва, 2021, 220 с., с. 220.*

¹⁴³ BONTEA, O. Unele considerente teoretice privind faptele juridice. In: *Legea și viața*, 2003, nr. 5/41, pp. 41-54., p.41. ISSN 1810-309X.

Fixarea tuturor faptelor necesare de a fi dovedite va decide, în final, soarta procesului și a actelor procesuale, fapt pentru care considerăm oportun a indica asupra ponderii determinării corecte prin prisma câtorva aspecte:

- *Precizarea corectă a obiectului probațiunii este elementul primar și primordial al probațiunii*¹⁴⁴.

Examinarea completă a cauzei este determinată de probarea tuturor faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei și prin excluderea faptelor care nu au legătură cu cauza. Pentru a dovedi faptele importante pentru soluționarea cauzei, se va recurge la o regulă esențială a probațiunii, și anume: pertinența probelor. Doar determinând corect obiectul probațiunii, vom decide asupra fiecărei probe dacă aceasta este sau nu pertinentă. Corect s-a menționat în literatura de specialitate că prezentarea și colectarea probelor fără determinarea obiectului probațiunii deseori conduce la comiterea unor greșeli procesuale¹⁴⁵. Determinând corect obiectul probațiunii, vom decide asupra fiecărei probe dacă aceasta este sau nu pertinentă. Chiar dacă legiuitorul face referire directă la pertinență doar în art. 121 CPC, în care probele pertinente sunt definite ca fiind cele ce confirmă, combat sau pun la îndoială concluziile referitoare la existența unor circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei, și în art. 130 CPC, potrivit căruia pertinența este un principiu ce vizează aprecierea probelor, totuși valoarea acestei instituții este una fundamentală și garanțiile acesteia le regăsim în întregul proces de probațiune. Pertinența probei este legătura obiectivă, bazată pe procedee logice inductive între faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei și conținutul probelor. Determinarea greșită a obiectului probațiunii va conduce la stabilirea eronată a probelor pertinente, având ca efect examinarea probelor lipsite de pertinență sau necercetarea probelor necesare. Pertinența este o măsură ce determină introducerea în proces doar a probelor necesare și suficiente pentru soluționarea unei cauze concrete. Prezintă dificultăți stabilirea legăturii dintre faptele ce constituie obiectul probațiunii și probele indirecte, care dovedesc faptele conexe, pentru că este necesară, în primul rând, stabilirea legăturii faptului indirect (probatoriu) cu faptele principale și apoi stabilirea legăturii obiective dintre probă și fapt.

Regula pertinenței este adresată, prioritar, instanței de judecată, deoarece participanții la proces pot greși atunci când indică asupra probelor necesare. Astfel, judecătorul stabilește atât obiectul

---

¹⁴⁴ CHIFA, F. Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil, In: *Simpozionul International „UNIVERSUL ȘTIINTELOR”*/ Rezumatele comunicărilor, Ediția a V-a, 7 sept. 2014, Iași, România. ISSN 2285-8407.

¹⁴⁵ ВЛАСОВ, А. А. *Адвокат как субъект доказывания в гражданском и арбитражном процессе*. Москва: Юрлитинформ, 2000, 240 с., с.81. ISBN 5-93295-013-7.

probațiunii, cât și probele care vor dovedi aceste fapte. În sistemul de drept anglo-american, subiecții principali în determinarea pertinentei sunt reprezentanții părților, deoarece anume ei selectează probele și combat, pentru irelevanță, probele părții adverse.

Unii autori consideră că pertinența este un principiu care se referă doar la prezentarea de probe, nu și la examinarea și aprecierea lor ulterioară, deoarece, odată ce o probă a fost prezentată, judecătorul, dacă o consideră irelevantă, nu o admite spre examinare. O atare abordare supraestimează întrucâtva capacitatea judecătorului ce examinează cauza de a stabili, de fiecare dată, legătura obiectivă între faptul examinat și conținutul probei. Deseori, această legătură sau lipsa ei se determină doar după examinarea sau chiar după aprecierea probei. Dacă am admite poziția examinată mai sus, ar reieși că judecătorul, dacă a examinat o probă irelevantă, nu trebuie să facă referire la ea în hotărâre. Considerăm că pertinența vizează toată activitatea de probațiune, deoarece judecătorul nu poate decât să prezume – la faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare – legătura probei cu faptele obiectului probațiunii, iar pe parcursul examinării și a aprecierii probelor poate să o determine concret, așa încât, potrivit art. 241 alin. (5) CPC, „instanța va indica argumentele care au dus la respingerea probelor, inclusiv din motivul irelevanței”. În acest sens, jurisprudența CtEDO confirmă că „art. 6 din CEDO incumbă în sarcina instanței obligația de a proceda la un examen efectiv al mijloacelor, argumentelor și al elementelor de probă furnizate de părți, cel puțin, pentru a le aprecia pertinența”.

Pentru a garanta legătura conținutului probei cu obiectul probațiunii, Codul de Procedură Civilă prevede unele reguli de prezentare și reclamare a probelor. Astfel, potrivit art. 119 alin. (1) CPC, „instanța este obligată să contribuie, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, la adunarea și prezentarea probelor necesare, cu excepția cazurilor în care instanța constată că cererea de reclamare a probelor este înaintată în mod neîntemeiat și cu scopul vădit de a tergiversa examinarea cauzei sau că proba reclamată este în mod vădit lipsită de pertinență”, iar alin.(2) prevede că „judecătorul va satisface cererea de reclamare a probelor, doar dacă persoana va indica proba și circumstanțele care ar putea fi confirmate sau infirmate prin proba respectivă”. O altă garanție a examinării probelor care au legătură cu obiectul probațiunii este art. 132 alin. (2) CPC, prin care solicitantul citării în judecată a unui martor este obligat să demonstreze ce fapte importante pentru soluționarea cauzei poate confirma acest martor. Această prevedere asigură nu numai faptul că declarația martorului va avea legătură cu cauza examinată, dar și va concretiza întrebările la care va răspunde un martor, deoarece, dacă se omite acest moment, audierea martorului poate fi haotică și insuficientă, ceea ce va conduce la audieri repetate. În acest context, putem menționa și alte prevederi,

cum ar fi art.153 alin. (1) CPC, unde, în „încheierea de efectuare a exercițiului, este obligatoriu a se indica faptele a căror elucidare o efectuează expertiza”.

Despre importanța determinării corecte a obiectului probațiunii putem vorbi și prin prisma delegațiilor judecătorești, dar și a asigurării probelor Astfel, art. 125 alin. (1) CPC prevede că încheierea privind delegația judecătorească trebuie să conțină circumstanțele ce urmează a fi clarificate și probele pe care trebuie să le adune instanța executoare a delegației. Totodată, „participanții la proces, interesați să prevină dispariția ori imposibilitatea administrării în viitor a unei probe utile pentru dovedirea pretențiilor, pot cere instanței judecătorești asigurarea probei”, prin examinarea acestei probe înainte de timpul prevăzut pentru această activitate, adică înaintea dezbaterilor judiciare. Pentru a admite cererea de asigurare a probei, instanța trebuie să determine preventiv obiectul probațiunii, elucidând necesitatea administrării probei cerute spre asigurare.

- *Determinarea justă a obiectului probațiunii va decide legalitatea și temeinicia actelor procesuale.*

Art. 386 alin. 1) lit. a) CPC conține primul temei de casare sau modificare a hotărârii instanței de fond. Respectivul temei este oglindirea elementului factual al temeiniciei unei hotărâri, acesta ținând totalmente de completa determinare a faptelor importante pentru justa soluționare a pricinii¹⁴⁶. Art. 386 alin.(1) lit. a) CPC prevede că hotărârea primei instanțe se casează sau se modifică de instanța de apel, dacă circumstanțele importante nu au fost constatate și elucidate pe deplin. Totodată, *temeiul prevăzut de art. 386 alin.(1) lit. b) din Codul de procedură civilă, este aplicabil doar procedurii de apel și nu se regăsește în art. 432 din Codul de procedură civilă, aplicabil recursului.*¹⁴⁷

- *Precizarea corectă a obiectului probațiunii face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil. În caz de constatare greșită a obiectului probațiunii, prin includerea în cercul faptelor care necesită a fi probate a unor circumstanțe care nu au nicio importanță pentru soluționarea cauzei, procesul se va tergiversa, ceea ce va duce la cheltuieli inutile de timp și de mijloace procesuale.*

Analizând cele expuse putem afirma cu certitudine că obiectul probațiunii este un element primordial al probațiunii. Modul de determinare a obiectului probațiunii constă din numeroase acțiuni

---

¹⁴⁶ FALĂ, N., ȘPAC, V. Temeiurile casării sau modificării hotărârii judecătorești în ordine de apel. In: *Studii Juridice Universitare*, 2017, nr. 3-4(39-40). p. 140-167. ISSN 1857-4122.

¹⁴⁷ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27 februarie 2019, Dosarul nr. 2ra-311/19. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=49555

procesuale, realizate la diferite etape ale procesului civil, iar stabilirea corectă a acestuia va influența direct calitatea actului de justiție.

2.3. Faptele care constituie obiectul probațiunii în procedura civilă

După cele menționate, se impune stabilirea categoriilor de fapte ce fac parte din obiectul probațiunii, deoarece aceasta are o importanță deosebită nu numai pentru teoria procesului civil, ci și pentru practica judiciară, facilitând procesul de probațiune, fiecare din acestea manifestând o serie de particularități.

Faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei pot fi clasificate în temeiul mai multor criterii. Preponderent în literatura de specialitate faptele sunt clasificate **după natura lor juridică**, avem câteva categorii de fapte:

1. **Faptele cu caracter material-juridic** (*facta*, sau *res probandae*). Acestea reprezintă faptele principale, care necesită a fi dovedite pentru a soluționa cauza în fond și a aplica corect norma material-juridică. De aceste fapte normele dreptului material leagă survenirea consecințelor material-juridice vizate. Stabilirea lor este necesară pentru aplicarea corectă a normelor de drept material ce direcționează litigiul și soluționarea acestuia. De exemplu, înainte ca instanța să poată hotărî dacă o parte este obligată să-i achite celeilalte părți o anumită sumă de bani, rezultată dintr-un contract de vânzare-cumpărare, este necesar să se constate dacă un astfel de contract a fost încheiat, care este obiectul contractului, termenele de executare ale obligațiilor contractuale etc.

2. **Faptele probatorii** (*facta*, sau *res probantes*), care nu au o importanță directă, dar de care normele material-juridice leagă survenirea unor consecințe nu direct, ca în cazul faptelor material-juridice, ci prin intervenția altui fapt juridic material, adică indirect. Spre exemplu, art. 47 alin. (3), Codul familiei, stipulează: „*Copilul născut din părinți căsătoriți ori în timp de 300 zile din momentul despărțirii căsătoriei, declarării căsătoriei nule sau decesului soțului mamei are ca tată pe soțul (fostul soț) al mamei, dacă nu a fost stabilit contrariul, dar soțul poate declara contrariul prin indicarea asupra lipsei sale de lungă durată din țară*”. Un alt exemplu în litigiul de reparare a prejudiciului material este faptul aflării pârâtului în alt loc (*alibi*), fapt ce nu face parte direct din obiectul probațiunii, dar va permite constatarea faptului direct că prejudiciul nu a fost cauzat de această persoană. Potrivit naturii lor juridice, faptele probatorii se aseamănă cu cele material-juridice¹⁴⁸. Ele au ca scop probarea faptelor material-juridice principale. Necesitatea examinării

---

¹⁴⁸ИВАНОВ О.В. Доказательства и доказывание в гражданском процессе. *Op.cit.*, c.93-100.

faptelor probatorii este determinată nu de norma material-juridică, ci de legătura lor cu faptele material-juridice. Am considera că faptele probatorii, ca și cele material-juridice, trebuie incluse în obiectul probațiunii.

3. **Faptele juridice cu caracter procesual** au importanță pentru săvârșirea unor acțiuni procesuale. Ele pot determina apariția, suspendarea, încetarea procesului judiciar sau alte acțiuni determinate de lege. Preponderent, aceste fapte le putem coraporta la respectarea dreptului în cazul intentării acțiunii și continuării procesului. Dacă includerea faptelor material-juridice în sfera obiectului probațiunii nu a fost contestată, faptele procesual-juridice mulți dintre procesualiști¹⁴⁹ nu le includ în obiectul probațiunii, deoarece nu ar avea importanță pentru soluționarea cauzei în fond, ci doar pentru a săvârși anumite acte procesuale. Dar chiar și ei recunosc necesitatea probării acestor fapte. Considerăm criticabilă această părere, căci, după cum am mai menționat, dacă admitem că obiecțiile pârâtului reprezintă o sursă de formare a obiectului probațiunii, atunci amintim că obiecțiile pot fi și procesual-juridice, adică pot fi îndreptate chiar și spre scoaterea cererii de pe rol sau încetarea procesului, care, deși sunt acțiuni procesuale, vor duce la soluționarea justă a cauzei, iar în cazul încetării, vor exclude chiar intentarea ulterioară a unui alt proces identic. Necesitatea includerii faptelor procesual-juridice în obiectul probațiunii este remarcată și de unii cercetători în domeniul probelor¹⁵⁰. Dacă instanță de judecată va ignora faptele procesual-juridice, nu se va îndeplini scopul probațiunii, adică soluționarea justă a cauzei, deoarece nu vor fi determinate toate faptele ce au importanță pentru cauză. După cele expuse, putem conchide că și faptele procesual-juridice pot fi incluse în obiectul probațiunii. Iar numărul acestor fapte depinde de fiecare cauză concretă, totodată fiind unele fapte procesuale necesare a fi probate corespunzător în fiecare cauză.

Faptele enumerate mai sus fac parte din obiectul probațiunii, fiind fapte principale, dar există și alte fapte, auxiliare, care trebuie probate. Astfel de fapte ar fi:

4. **Faptele ce favorizează aprecierea corectă a probelor.** Această categorie de fapte ajută judecătorul să dea o valoare corectă fiecărei probe analizate. Astfel, drept exemplu, am putea menționa circumstanțele care indică asupra relațiilor de rudenie sau de dușmanie ale martorului cu unul din participanții la proces sau faptul care indică asupra existenței dubiilor în privința veridicității unui document etc.

---

¹⁴⁹ОСОКИНА Г. *Гражданский процесс. Общая часть. Ор.сйт.*, с. 239.

¹⁵⁰СКУРАТОВСКИЙ, М. Л. *Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде первой инстанции*. Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2006, 26 с., с. 14

5. **Faptele a căror constatare asigură îndeplinirea sarcinilor preventive și educative ale justiției.** În trecut, aceste fapte puteau fi examinate cu precădere prin prisma încheierilor interlocutorii, care au fost excluse din CPC¹⁵¹, însă asemenea fapte sunt și acum în CPC. Drept exemplu, ar fi art. 119 alin. (3) CPC, potrivit căruia „persoanele care nu execută încheierea instanței de judecată de a prezenta probele reclamate se sancționează cu o amendă, nefiind scutită de obligația de a prezenta proba”; art.135 alin (3) CPC: „dacă martorul refuză să depună depoziții, fără a indica motivele, sau dacă motivele sunt considerate de instanță ca fiind neintemeiate, martorul poate fi supus unei amenzi,” etc.

Unii autori clasifică obiectul probațiunii în unul general și în obiect „local”, care are importanță pentru o situație concretă în cadrul procesului civil¹⁵². Alții însă consideră că trebuie să existe două noțiuni distincte: *obiectul probațiunii și limitele probațiunii*¹⁵³. Astfel, *obiectul probațiunii* l-ar constitui doar faptele material-juridice, iar celelalte fapte ar face parte din *limitele probațiunii*. Aceste abordări nu sunt acceptabile din punct de vedere practic, deoarece includerea unor noțiuni distincte ar produce o confuzie și ar diminua din importanța dovedirii corecte a altor circumstanțe și fapte, care nu sunt material-juridice, fapt ce ar duce la încălcări procesuale evidente. *Considerăm binevenită includerea în obiectul probațiunii a tuturor faptelor care au impact asupra soluționării juste a cauzei, cu posibilitatea de a le diferenția în fapte de bază (principale) și fapte auxiliare (suplimentare). „Faptele de bază ar fi cele care, odată fiind dovedite, vor contribui la soluționarea cauzei în fapt, fiind determinante pentru constatarea drepturilor și a obligațiilor persoanelor”¹⁵⁴, auxiliare (suplimentare) fiind celelalte fapte, constatate în timpul examinării cauzei.*

În funcție de voința subiecților raportului juridic, am putea preciza următoarele fapte ce formează obiectul probației:

- **Acțiuni** – fapte voluntare, a căror săvârșire în condițiile prevăzute de lege atrage consecințe juridice. Spre exemplu, faptul încheierii unui contract, faptul efectuării unor plăți etc.;
- **Evenimente** – fapte care se produc independent de voința omului, dar cărora legea le atribuie anumite efecte juridice (de exemplu, calamitățile naturale, cum ar fi cutremurul, inundația etc., iar din

---

¹⁵¹ Art. 271, exclus prin Legea nr. 244-XVI din 21.07.2006, în vigoare din 17.11.2006.

¹⁵² РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве*, *Op.cit.*, c.137.

¹⁵³ МОЛАЧНОВ В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Учебное пособие*. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2012, 360 с., с.83. ISBN 978-5-94373-203-4.

¹⁵⁴ ЧЕРЕПАНОВ, В. *Доказательства и доказывание в гражданском процессе Гонконга, Сингапура и Малайзии*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2017. с. 76.

viața omului – nașterea și moartea)¹⁵⁵. Bunăoară, într-un litigiu privind partajul averii, moartea persoanei este un fapt esențial, care va fi dovedit de către părți anterior altor fapte ce au importanță pentru soluționarea justă a unui asemenea caz.

În contextul clasificării examinate, putem face o subclasificare după criteriul **corespunderii acțiunilor cu ordinea juridică în societate**, și anume:

- **Fapte licite** – care corespund normelor juridice în vigoare, actele juridice fiind cea mai vastă categorie de fapte licite, categoria de bază a actelor juridice licite fiind contractele civile;

- **Fapte ilicite** – care contravin normelor juridice în vigoare. Faptele ilicite pot fi diverse, în funcție de ramura de drept ale cărei norme se încalcă și de felul răspunderii survenite în urma încălcării, astfel delictelor civile au drept consecință aplicarea răspunderii civile, contravențiile administrative au ca efect aplicarea răspunderii contravenționale, infracțiunile au ca efect aplicarea pedepsei penale. Aceeași faptă ilicită poate să comporte mai multe feluri de răspundere.

Clasificarea este importantă, deoarece instanța de judecată nu va putea califica o anumită acțiune ca fiind infracțiune, dacă ea nu a fost clasificată ca atare printr-o sentință penală. Totodată, instanța poate și trebuie să ia în considerare la soluționarea anumitor cauze civile și sentința penală în ceea ce privește existența faptei, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia.

Potrivit modalității de exteriorizare a faptelor, stabilim următoarele fapte ce formează obiectul probației:

- **Faptele materiale** – acele fapte care se pot exterioriza în concret¹⁵⁶, cum ar fi cauzarea unui prejudiciu prin vătămarea corporală, distrugerea unei clădiri, rănirea unui animal etc., adică fapte ale omului sau cauzarea unui prejudiciu ca urmare a unei inundații, cutremur, furtună etc., adică evenimente ale naturii.

- **Faptele psihologice** – acele fapte care nu pot fi exteriorizate, ele fiind deduse din consecințele pe care le determină. Cu titlu de exemplu, enumerăm: rea-credință, dolul etc.

Importanța acestei clasificări se determină în modalitatea de cunoaștere a acestor fapte de către instanța de judecată, faptele psihologice fiind mai greu de stabilit.

După caracterul lor, putem releva următoarele fapte, ce formează obiectul probației:

---

¹⁵⁵ BĂIEȘU, S., ROȘCA, N. *Drept civil, Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică.*/ Ediția V, revizuită. Chișinău: Î.S. FEP „Tipografia Centrală”, 2014. 390 pag.

¹⁵⁶LEȘ, I. *Drept procesual civil. Op.cit.*, p.293.

- **Fapte pozitive**, care reprezintă o stare sau o circumstanță existentă ori care a existat în realitatea obiectivă (întocmirea unui contract, cauzarea prejudiciului etc.). În majoritatea cauzelor civile, probațiunea are ca scop stabilirea faptelor pozitive concrete.

- **Fapte negative**, care indică asupra inexistenței unei circumstanțe sau stări, neîndeplinirii unor acte, neexecutării unor obligații. Logic, într-un proces contradictoriu, numărul faptelor negative trebuie să fie egal cu cel al faptelor pozitive, deoarece pretențiile unei părți, de obicei, sunt urmate de negarea acestora de către cealaltă parte. Uneori, necesitatea probării faptelor negative este prevăzută în mod expres în legislație. Astfel, spre exemplu, persoana fizică „poate fi declarată dispărută fără veste, dacă lipsește de la domiciliu și a trecut, cel puțin, un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei” (art. 165 alin. (1) Cod civil); și „poate fi declarată decedată prin hotărâre a instanței de judecată, dacă timp de 3 ani la domiciliul său lipsesc știri despre locul unde se află, sau după 6 luni, dacă a dispărut în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei a presupune că a decedat în urma unui anumit accident” (art. 168 alin (1) Cod civil). Dovada faptelor negative material-juridice poate fi făcută printr-un fapt pozitiv contrar sau printr-un fapt conex¹⁵⁷. Spre exemplu, poți dovedi că la o anumită oră o persoană nu se afla într-un anumit loc, prin proba faptului pozitiv contrar că la acea oră persoana dată se afla într-o altă localitate. Nu pot fi probate faptele nedefinite, dar aceste fapte nu au importanță în soluționarea cauzei, deoarece procesul civil vizează mereu fapte definite. Astfel, spre exemplu, faptul că o persoană nu a fost niciodată într-o anumită localitate este aproape imposibil de dovedit¹⁵⁸. La fel, cercetătorii în domeniul probelor menționează că nu pot fi probate faptele care, în general, nu exista¹⁵⁹, cum ar fi invazia extraterestrilor sau influența magiei asupra comportamentului unei persoane etc.

Această clasificare are o importantă practică deosebită, deoarece este unanim recunoscut că faptele negative sunt mai greu de probat, ceea ce determină alegerea mijloacelor de probă specifice și, de regulă, ele se vor dovedi prin dovedirea unui fapt pozitiv conex.

Potrivit **influenței faptelor asupra drepturilor și obligațiilor părților**, sunt delimitate următoarele fapte ce formează obiectul probației:

---

¹⁵⁷ CHIFA, F. Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil. In: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 10-12(109), p. 144. ISSN 1811-0770.

¹⁵⁸ FODOR M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 93.

¹⁵⁹ КУРЫЛЕВ С.В. *Основы теории доказывания в советском правосудии. Op.cit.*, с. 49.

1. Fapte generatoare de drepturi și obligații, acestea sunt evenimente sau acțiuni care duc la formarea unor drepturi noi sau la asumarea unor obligații noi de către părți. De exemplu, încheierea unui contract poate genera drepturi și obligații pentru părțile implicate în contract.

2. Fapte care încetează drepturile și obligațiile, care sunt evenimente sau acțiuni care pun capăt sau anulează drepturile și obligațiile existente ale părților. De exemplu, îndeplinirea totală a obligațiilor contractuale sau anularea actului juridic pot duce la încetarea drepturilor și obligațiilor asociate.

3. Faptele care modifică drepturile și obligațiile, sunt evenimente sau acțiuni care schimbă sau modifică drepturile și obligațiile existente ale părților. De exemplu, o înțelegere între părți pentru modificarea unui contract sau o conciliere pot schimba termenii și condițiile contractului și, implicit, drepturile și obligațiile părților implicate.

Orice apariție, modificare sau încetare a unui raport juridic are ca efect apariția, modificarea sau încetarea drepturilor și obligațiilor subiecților raporturilor juridice. Astfel, pentru a judeca asupra drepturilor și obligațiilor trebuie examinată dinamica raportului juridic. Pot avea ca efect apariția, modificarea sau încetarea drepturilor și obligațiilor așa fapte ca încheierea unui contract, cauzarea unui prejudiciu, adică pot fi atât fapte legale, cât și ilegale.

4. Fapte care împiedică apariția drepturilor și a obligațiilor. Existența acestor fapte împiedică apariția consecințelor juridice pentru reclamant, chiar dacă există toate faptele generatoare de drepturi. Astfel, spre exemplu, lipsa capacității de a contracta duce la paralizarea efectelor unui contract încheiat între părți. Faptele ce împiedică apariția (după caz – modificarea, încetarea) drepturilor și a obligațiilor sunt fapte generale, comune mai multor tipuri de raporturi juridice. Această categorie de fapte a fost supusă unor critici dure¹⁶⁰, deoarece existența lor într-un raport concret nu este altceva decât lipsa faptelor generatoare de drepturi, așa încât capacitatea juridică este una din faptele care duce la apariția dreptului.

În literatura românească, găsim o altă interpretare a acestei clasificări, și anume: în fapte generatoare de drepturi și obligații, fapte modificatoare de drepturi și obligații, fapte extinctive de drepturi și obligații și fapte de ineficacitate¹⁶¹.

La etapa apariției acestei clasificări, ea era argumentată prin necesitatea determinării corecte a sarcinii probațiunii, bunăoară, se releva că reclamantul trebuie să dovedească faptele care au generat

---

¹⁶⁰КУРЫЛЕВ, С.В. Доказывание и его место в процессе судебного познания. *Op.cit.*, c. 47.

¹⁶¹ FODOR, M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 92.

dreptul său, pe când ceilalți participanți vor dovedi categoriile de fapte pe care le invocă. Clasificarea dată a fost criticată de unii procesualiști, inclusiv pentru că, în funcție de specificul fiecărui proces, participanții pot fi obligați să dovedească diferite categorii de fapte și deci este imposibil a le împărți. Susținem această părere, cu concretizarea că această clasificare totuși are dreptul la existență, deoarece este important ca instanța să urmărească dinamica evoluției raporturilor juridice dintre părți, pentru a examina multiaspectual litigiul¹⁶².

Doctrina propune și viziunea potrivit căreia într-un litigiu concret putem delimita faptele în:

- *fapte care reprezintă temeiul pretențiilor reclamantului,*
- *fapte ce reprezintă temeiul obiecțiilor pârâtului*¹⁶³ și
- *fapte care rezultă din norma juridică pe caz.*

Aceasta clasificare are ca scop evidențierea modului de formare a obiectului probațiunii.

În literatură de specialitate sunt și alte clasificări ale faptelor ce fac parte din obiectul probațiunii, însă orice clasificare trebuie să aibă, alături de importanța sa pentru teoria dreptului, și o importanță practică.

Am precizat, în această secțiune, categoriile de fapte pe care le credem suficiente pentru a determina esența și conținutul obiectului probațiunii din mai multe puncte de vedere.

În acest sens, trebuie menționat că acțiunile în instanță au elemente de fapt și de drept. Raportat la faptele care necesită a fi dovedite, noi ne-am referi doar la partea faptică, or în privința normelor juridice există prezumția cunoașterii legii adoptate și publicate de către orice persoană, cu precădere de către judecători. Totodată, această prezumție se răsfrânge și asupra tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, dar și asupra Hotărârilor CtEDO. Deși trebuie să remarcăm că în instanță deseori sunt discuții contradictorii privind normele aplicabile unor pretenții și decizia de a aplica o anumită normă juridică poate, evident, schimba cercul faptic al cauzei, clarificarea noimei juridice aplicabile unui caz face parte din procesul de aplicare a legii, și nu din obiectul probațiunii.

Situația este discutabilă în raport cu legislația străină, or prezumția menționată mai sus nu se referă și la cunoașterea dreptului altor state. CPC al Republicii Moldova prevede, în art. 13: „La judecarea cauzelor civile, instanța judecătorească aplică legislația unui alt stat în conformitate cu legea sau cu tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. În scopul constatării existenței și

---

¹⁶²ТРЕУШНИКОВ, М. К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с. 45.

¹⁶³ ШТУТИН, Я. Л. *Предмет доказывания в советском гражданском процессе*, Москва: Госюриздат, 1963, 186 с, с. 19.

conținutului legii sau al unui alt act normativ străin, instanța solicită, în modul stabilit, asistența organelor competente ale Republicii Moldova. În cazul imposibilității de a obține informația necesară despre o lege sau un alt act juridic străin, deși a întreprins măsurile de rigoare, instanța aplică legea națională”. Legislația obligă nu părțile, ci instanța de judecată să facă unele acțiuni în vederea aflării conținutului legii străine. Unele mijloace pe care le-ar putea folosi instanța sunt directe, astfel „este posibil ca să se recurgă la asistența judiciară internațională pentru a obține informații referitoare la sistemul de drept al altui stat¹⁶⁴, dar nu sunt excluse și alte modalități, ca avizul unui specialist în dreptul străin, culegeri de legi și jurisprudență, nu este exclusă nici participarea părților la aflarea conținutului dreptului străin. În practică, au mai fost utilizate: certificate emise de către ministerul justiției al statului străin, informații de la misiunile diplomatice etc. În materia de cunoaștere a dreptului străin și de probare a acestuia, părțile nu au obligația impusă de lege de a face unele acțiuni ce țin de atribuțiile instanței. Totuși elementul de drept străin trebuie probat și, respectiv, el este inclus în categoria elementelor din obiectul probațiunii, dar nu are nici un impact asupra sarcinii probațiunii. Trebuie să menționăm că Convenția europeană în domeniul informării asupra dreptului străin din 7.06.1968 prevede principiile și procedura de informare. În cadrul UE, există Rețeaua Judiciară Europeană prin intermediul căreia statele membre află ușor conținutul normei juridice străine. Rețeaua judiciară europeană în materie civilă și comercială fost creată în temeiul unei decizii a Consiliului din 28 mai 2001 (220), a început să funcționeze de la 1 decembrie 2002 și este obligatorie pentru toate statele-membre cu excepția Danemarcei.¹⁶⁵ Pentru a obține informații cu privire la conținutul legii străine, judecătorul se adresează persoanei care reprezintă punctul de contact pentru statul solicitant în Rețeaua judiciară europeană. Punctul de contact acordă tot sprijinul la elaborarea cererii de obținere a informațiilor și la stabilirea contactelor directe dintre autoritățile străine și instanță. Următoarea etapă ar fi că punctul de contact național transmite cererea punctului de contact din statul străin, care trebuie să răspundă cel târziu în termen de 15 zile (în unele cazuri acest termen poate prelungi cel mult 30 de zile), răspunsul punctului de contact din statul străin referitor la conținutul legii interne solicitate se transmite rapid, prin mijloace tehnologice adecvate, punctului de contact din statul solicitant care, îl va pune la dispoziția judecătorului. Informațiile cuprinse în răspuns nu au caracter

---

¹⁶⁴ COJOCARU, V. Cadrul legal al asistenței judiciare internaționale. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe sociale*, 10-11 noiembrie 2014. Chisinau, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, 2014, Vol.2, R, SS, pp. 165-168, p.165.

¹⁶⁵ COJOCARU, V. Cooperarea internațională prin intermediul rețelei judiciare europene. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice*, Ed. Vol.2, 28-29 septembrie 2016, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2016, Vol.2, R, SJ, pp. 77-80, p. 77, ISBN 978-9975-71-816-5.

obligatoriu pentru judecător, iar în cazul în care, într-un termen rezonabil, nu se poate stabili conținutul legii străine, judecătorul aplică legea proprie.¹⁶⁶

Conștientizarea particularităților categoriilor de fapte care reprezintă conținutul obiectului probațiunii este necesară pentru a facilita procesul de probațiune și respectiv pentru a ordona procesul judiciar și a soluționa just cauza.

2.4 Temeiurile degrevării de probațiune

Faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei civile devin cunoscute prin activitatea de probare, totodată, în legislația procesuală sunt prevăzute fapte care, deși au importanță pentru cauză, nu necesită a fi dovedite conform regulilor generale.

Art. 123 CPC și art.131 alin. (4) CPC prevăd că participantul la proces poate fi eliberat de obligația probațiunii, în temeiul faptelor unanim recunoscute, al celor prejudicial stabilite și în cazul recunoașterii acestora de către partea adversă.

Faptele notorii (unanim recunoscute)

Literatura de specialitate determină faptele notorii ca fapte ce sunt cunoscute de un cerc nedeterminat de persoane, inclusiv de instanța de judecată¹⁶⁷, sau ca fapte care trebuie să fie cunoscute, într-o regiune, fiecărei persoane cu deprinderi de viață, inclusiv instanței în care acestea se invocă¹⁶⁸. Potrivit art.123 CPC, alin 1, „faptele pe care instanța le-a declarat unanim cunoscute (faptele de notorietate publică) nu se cer a fi dovedite”.

Faptele notorii sunt similare faptelor material-juridice care trebuie dovedite, deosebirea procesuală constă în aceea ca ultimele devin cunoscute prin activitatea de probație guvernată de regulile principiului nemijlocirii, iar cele notorii – din cunoștințe acumulate în afara procesului. Deși aceasta nu este prevăzut expres în lege, faptele notorii nu sunt total izolate de probațiune, căci în structura probațiunii, analizată în primul paragraf al acestui capitol, la o etapă inițială, părțile trebuie să indice asupra faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, iar instanța va avea sarcina determinării circumstanțelor ce au importanță pentru soluționarea justă a cauzei. Instanța, în primul rând, trebuie să constate valoarea faptelor unanim cunoscute pentru un proces concret. Ulterior,

---

¹⁶⁶ COJOCARU, V. Cooperarea internațională prin intermediul rețelei judiciare europene. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice*, Ed. Vol.2, 28-29 septembrie 2016, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2016, Vol.2, R, SJ, pp. 77-80, p. 79-80, ISBN 978-9975-71-816-5.

¹⁶⁷МОХОВ, А. А. Подлежат ли доказыванию, факты не подлежащие доказыванию. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002, №. 5, с.16-17. ISSN 1812-383X.

¹⁶⁸АФНАСЬЕВ, С.Ф., ЗАЙЦЕВ, А.И. *Гражданский процесс*. Москва: Норма, 2004. 495 с. ISBN 5-89123-855-1.

urmează declararea notorietății lor și administrarea informației necesare,¹⁶⁹ iar apoi instanța își va face o concluzie în privința valorii acestor fapte. În acest sens, CPC al României conține o prevedere mai reușită, fiind expus expres că, „dacă un fapt este de notorietate publică ori necontestat, instanța va putea decide, ținând cont de circumstanțele cauzei, că nu este necesară dovedirea lui” (art.255, alin (2))¹⁷⁰, iar Codul civil din Québec prevede expres obligația instanței de a aprecia existența unui fapt notoriu: *tribunalul trebuie să ia cunoștință din oficiu de orice fapt a cărui notorietate îi face existența în mod rezonabil de necontestat*¹⁷¹.

Totodată, partea trebuie să-și rezerve dreptul de a ridica obiecții atât în legătură cu notorietatea faptei (adică de a cere investigarea împrejurărilor în mod general), cât și de a prezenta dovezi că fapta nu corespunde realității¹⁷².

Pentru ca un fapt să fie declarat notoriu, sunt necesare două elemente întrunite cumulativ¹⁷³:

În primul rând, *elementul obiectiv*, care constă în necesitatea cunoașterii lui de către un cerc larg de persoane. Metodele prin care faptele devin cunoscute tuturor sunt diferite – discursuri publice, comunicate oficiale, aflarea mai multor persoane într-o anumită situație etc. – și depind, în mare măsură, de influența progresului științific. La etapa actuală, ele devin cunoscute unui cerc larg de persoane prin mijloacele de informare în masă: presă, televiziune, radio și, desigur, prin intermediul rețelei internet.

Condiția întrunirii elementului obiectiv nu implică cunoașterea obligatorie a faptului de către toți participanții la proces. Faptele notorii trebuie cunoscute, posibil, în mod obiectiv, dar nu, efectiv, de un număr nedeterminat de persoane.

În al doilea rând, *elementul subiectiv*, care prezintă cerința înaintată față de un fapt ce constă în necesitatea cunoașterii lui de către instanța împuternicită cu judecarea cauzei în care se cere constatarea notorietății faptului. Dacă instanța nu cunoaște despre un fapt pe care unul din participanți cere să fie declarat notoriu, ea va cere probe nu pentru a dovedi notorietatea lui, ci existența acestuia, ca și a altor circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei. Altfel spus, necunoașterea faptului de către instanță îl transformă din notoriu într-un fapt material-juridic, care trebuie dovedit.

---

¹⁶⁹ЮДЕЛЬСОН, К. С. *Проблемы доказывания в советской гражданском процессе*. *Op.cit.*, c. 535.

¹⁷⁰ Codul procedură civilă al României, *Op.cit.*, art.255 alin. 2.

¹⁷¹ Code of Civil Procedure of Québec., art.2808 [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/C-25.01> .

¹⁷² ЧЕРЕПАНОВ, В. *Доказательства и доказывание в гражданском процессе Гонконга, Сингапура и Малайзии*. *Op.cit.*, c.93.

¹⁷³ CHIFA, F. Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică). In: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82, p.80. ISSN 1811-0770.

Totodată, menționăm ca în doctrină există și părerea potrivit căreia partea trebuie să dovedească notorietatea faptului în acest caz¹⁷⁴, poziție pe care o considerăm criticabilă, deoarece ***probarea notorietății ar trebui făcută prin mijloace de probă admisibile în procedura civilă, întrucât nu există reguli speciale în acest caz și, respectiv, pare a fi rațional a proba existența faptului în sine, nu notorietatea lui.***

La fel, considerăm că trebuie declarat notoriu un fapt pe care instanța nu-l cunoaște, dar care poate fi cunoscut instanței din surse credibile, spre exemplu, prin accesarea unui site guvernamental. În SUA, unde aplicabilitatea faptelor notorii e foarte mare și cu tradiții, Curtea de Apel, examinând apelul împotriva unei hotărâri judecătorești, a casat hotărârea pentru aplicarea incorectă a normelor cu privire la faptele notorii, deoarece instanța nu a considerat notoriu un fapt care putea fi ușor stabilit prin accesarea site-ului Centrului național de protecție a datelor cu caracter personal (Cauza versus Dunlap 330F,3d 919, 927 (7 Cir. 2003))¹⁷⁵.

Menționăm că a constata notorietatea unui fapt intră în atribuțiile instanței de fond și ale celor ierarhic superioare. Instanțele ierarhic superioare pot să aprecieze diferit viziunea asupra unui fapt notoriu, respectiv, prin decizia sa, Curtea Supremă de Justiție, referindu-se la „*argumentele Curții de Apel Chișinău, precum că hotărârea adoptată la ședința din 27 septembrie 2019 a Adunării Generale Extraordinare a Judecătorilor, în urma căreia s-a decis revocarea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii, este, prin prisma art. 22 Cod administrativ, fapt general notoriu, prezumat, acestea nu pot fi reținute, deoarece, contrar normei enunțate, faptul respectiv este și a fost cunoscut doar numai unui grup de judecători, care au participat la Adunarea respectivă. Respectiv, „hotărârea” adoptată la ședința din 27 septembrie 2019 nu este un fapt notoriu prezumat în virtutea prevederilor legale și urma a fi probat, condiție însă ce nu se atestă la caz*”¹⁷⁶

O particularitate a faptelor notorii este că ele nu sunt constante în timp, deoarece, odată cu trecerea lui, memoria oamenilor poate să nu rețină un anumit volum de informație.

O altă caracteristică este dependența lor de teritoriul în care se invocă și, în temeiul acestor particularități, putem evidenția câteva categorii de fapte unanim cunoscute:

---

¹⁷⁴ FODOR, M. *Problele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 95.

¹⁷⁵ CHIFA F. Temeiurile degrevării de probațiune. In: *Realități și perspective ale învățământului juridic național:: Culegerea comunicărilor*, 1-2 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol.2, pp. 539-547, p.540. ISBN 978-9975-149- 88-4.

¹⁷⁶ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 15 ianuarie 2020, Dosarul nr. 3r-1/20 (3r-251/19). [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=54924

- Fapte *universale*. De exemplu: începutul celui de-al Doilea Război Mondial – 1 septembrie 1939; accidentul de la Cernobîl – 26 aprilie 1986 etc. Aceste fapte sunt cunoscute de un cerc foarte larg de persoane și, practic, sunt excluse situațiile în care un om rațional, cu un nivel mediu de cultură generală, să nu le cunoască.

- Fapte cunoscute *pe teritoriul țării* noastre. Spre exemplu, la 17 martie 2020, a fost instituită starea de urgență în legătură cu situația epidemiologică, creată de răspândirea virusului COVID-19, sau că la 7 aprilie 2009, în Chișinău, au avut loc proteste urmare a alegerilor parlamentare din Republica Moldova. Aceste fapte sunt cunoscute de majoritatea persoanelor care locuiesc în țară și deci și de judecători, care sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

- Fapte cunoscute *în teritoriul unei localități*: inundațiile, incendiile etc. De obicei, acestea sunt cunoscute de persoanele care locuiesc pe teritoriul în care s-au produs aceste calamități și de judecătorii din această circumscripție. Spre exemplu, „*instanța a respins critica recurentului cu privire la lipsa probelor ce ar indica efectuarea cărorva lucrări urbanistice pe porțiunile unde se află panourile SRL „Solei-Turism”*”, menționând că „*lucrările de reconstrucție a bd. Negruzzi, mun. Chișinău, se află în derulare de o perioadă îndelungată, faptul dat fiind unul notoriu*”¹⁷⁷. Însă ele nu sunt cunoscute pe teritoriul întregii țări și, în momentul în care va fi atacată hotărârea judecătorească în instanța ierarhic superioară, judecătorii acestei instanțe, care, de regulă, se află într-o altă localitate, nu vor cunoaște situația în cauză. Pentru a garanta eficacitatea justiției, instanța va face o mențiune în partea motivată a hotărârii despre notorietatea publică a acestui fapt, pentru ca instanța de control să înțeleagă esența degrevării de probațiune, constatând că faptul dat este unanim cunoscut într-o anumită localitate.

Deși aplicarea în practică a normei cu privire la eliberarea de probațiune în temeiul faptelor notorii prezintă unele dificultăți, iar stabilirea unor categorii de fapte notorii în lege ar simplifica procedura de soluționare a cauzei, atunci când există asemenea fapte, totuși nu putem stabili decât anumite caracteristici ale faptelor notorii, nu și o listă a acestora, nici chiar aproximativă, deoarece, cum am relevat mai sus, faptele notorii sunt relative în timp și spațiu. Totodată, remarcăm că există state, cum ar fi Singapore¹⁷⁸, care au încercat o enumerare în lege a categoriilor de fapte, dar

---

¹⁷⁷ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 10 august 2016, Dosarul nr. 3ra-1079/16.[online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30267

¹⁷⁸ Singapore Evidence Act 1893. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://sso.agc.gov.sg/Act/EA1893?ProvIds=P12-#pr59->

acestea nu sunt exhaustive, iar judecătorii pot recunoaște ca notorii și alte fapte decât cele stabilite în lege.

În procesul civil al SUA și al Marii Britanii, printre faptele notorii putem deosebi: fapte cunoscute pe teritoriul unei localități în care activează instanța de judecată și fapte care pot fi ușor constatate prin consultarea unor surse de încredere, a căror veridicitate nu trezește niciun dubiu. Practica judiciară a acestor state permite ca, în cazul în care judecătorul nu cunoaște faptul notoriu, să poată efectua unele acțiuni de aflare a conținutului acestuia. Spre exemplu, dacă judecătorul nu cunoaște data în care s-a petrecut un eveniment istoric, el poate audia un expert sau poate să cerceteze literatura în domeniu¹⁷⁹.

În acest context, trebuie să delimităm faptele notorii de cele cunoscute personal de judecător, întrucât este posibil ca, uneori, judecătorul să aibă personal cunoștință de raporturile dintre părți, aceasta mai ales în localitățile relativ mici din Republica Moldova, însă aceste fapte nu pot fi declarate unanim recunoscute, nici măcar local, deoarece nu este întrunit elementul obiectiv, și aceste fapte vor fi probate nemijlocit în instanța de judecată.

Dacă judecătorul cunoaște personal anumite fapte indispensabile soluționării cauzei, el poate fi audiat ca martor. Prin audierea sa în calitate de martor, el devine incompatibil de a soluționa cauza respectivă¹⁸⁰.

Totodată, trebuie să remarcăm că notorietate au faptele, nu și părerea cuiva despre fapte, chiar dacă o împărtășește majoritatea populației, spre exemplu, părerea că drumurile din Republica Moldova sunt de proastă calitate este una extrem de răspândită în societate, dar nu poate fi considerată un fapt notoriu, deși în practica judiciară găsim asemenea situații, ca, spre exemplu, în *„hotărârea care prevede faptul că produsele cu marca originală ADIDAS se comercializează în magazine, nu în piață, este unanim cunoscut, fiind de notorietate publică”*¹⁸¹.

Efectul prejudicial al hotărârii judecătorești

Hotărârea judecătorească este actul final al instanței, prin care se pune capăt litigiului dintre părți și care stabilește soluția pe o anumită cauză. Hotărârea judecătorească capătă, odată cu

---

¹⁷⁹ PHIPSON, E., ELLIOTT, D.W. *Manual of the Law of Evidence*, 12 ed. London: Sweet & Maxwell, 1987. 376 p., p.29-34. ISBN: 0421237406, 9780421237407.

¹⁸⁰ FODOR, M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 94.

¹⁸¹ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții de Apel Chișinău din 9 noiembrie 2017, Dosarul nr. 2a-1172/17. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a5df4303-9bd9-e711-80d5-0050568b7027

irevocabilitatea, autoritatea de lucru judecat și deci obligativitatea, executorialitatea, exclusivitatea, prejudicialitatea și incontestabilitatea.

În pofida prejudicialității, faptele și raporturile juridice, stabilite anterior printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă, sunt obligatorii pentru instanța care judecă o altă cauză și nu se cer a fi dovedite din nou, **dacă participă aceleași persoane** (art. 123 alin. (2) CPC).

Prejudicialitatea implică raportul dintre actele judecătorești. Aceasta apare, dacă există, cel puțin, două acte, unul dintre care stabilește anumite circumstanțe care, ulterior, vor fi „transmise” celuilalt, fără a fi probate suplimentar. Această relație este întotdeauna unilaterală și directă, în sensul că actul nou, care va obține putere de lucru judecat, nu va putea influența nicidecum un act anterior, prioritate având cel care primul a căpătat această calitate de lucru judecat¹⁸². Totodată, „asigură evitarea adoptării hotărârilor contradictorii în examinarea cauzelor conexe și soluționarea eficientă a cauzei civile în termeni optimi,¹⁸³.

Efect prejudicial îl au hotărârile judecătorești irevocabile, indiferent de tipul de procedură în care au fost adoptate (acțiune civilă, contencios administrativ sau procedură specială). Dacă hotărârile nu sunt irevocabile, ele vor fi administrate în calitate de înscrisuri.

Art. 123 CPC indică doar hotărârile ca acte ce pot degreva de probațiune, fără a atribui un asemenea efect ordonanțelor judecătorești și încheierilor, astfel, CSJ a remarcat că „*nu pot fi reținute nici argumentele recurentului precum că prin încheierea Judecătoriei Căușeni din 25 noiembrie 2011 au fost stabilite în mod irevocabil unele fapte relevante cu puterea de lucru judecat, deoarece, potrivit art. 123 alin. (2) CPC, faptele stabilite printr-o hotărâre judecătorească într-o pricină civilă soluționată anterior în instanță de drept comun sau în instanță specializată sînt obligatorii pentru instanța care judecă pricina și nu se cer a fi dovedite din nou și nici nu pot fi contestate la judecarea unei alte pricini civile la care participă aceleași persoane. Pe când din conținutul încheierii Judecătoriei Căușeni din 25 noiembrie 2011 nu se desprinde că în privința SA „Raiffaizen Bank Avali” au fost stabilite careva fapte privind răspunderea acesteia, care s-ar încadra în temeiul degrevării de probațiune menționat*”¹⁸⁴.

---

¹⁸² БЕЗРУКОВ, А. *Преюдициальная связь судебных актов*. Автореф. дисс. канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2005. 28 с., с.17.

¹⁸³ CHIFA F. Efectul prejudicial al hotărârilor judecătorești civile. In: *Integrare prin cercetare și inovare.*: Științe juridice, 9-10 noiembrie 2017, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2017, R, SJ, pp. 222-225, p.222. ISBN 978-9975-71-924.

¹⁸⁴ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 13 iulie 2016, Dosarul nr. 2rac-158/16. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=29850

Spre exemplu, în Federația Rusă, efect prejudicial îl au hotărârile, încheierile și ordonanțele judecătorești, CPC al Federației Ruse făcând referire la *actele de dispoziție*, nu doar la hotărâri (art. 61, alin.2 CPC al Federației Ruse), fapt pe care îl considerăm rațional, deoarece există încheieri prin care s-au finalizat procesele civile sau ordonanțe care deja au constatat anumite fapte sau rapoarte juridice, așa încât o dublă interpretare a acestora ar putea conduce la dispoziții judecătorești contradictorii și, astfel, ar știrbi din imaginea justiției.

Alături de actul care degreveză de probațiune, relevante pentru această instituție sunt limitele raportului prejudicial care, tradițional, sunt cele subiective și obiective.

Limitele subiective rezultă din art.123 alin. (2) CPC: „...*la care participă aceleași persoane*”. La o primă investigare, această prevedere ar părea cât se poate de clară. Totuși sunt necesare anumite concretizări. Precizăm că trebuie avută în vedere identitatea juridică a părților, dar nu cea fizică. Astfel, deși reprezentantul convențional al persoanei fizice a participat la judecată, nu se va putea prevala de efectul prejudicial al lucrului judecat într-o cauză viitoare cu oricare din participanții din proces, după cum nici aceștia nu vor putea opune efectul lucrului judecat între alte părți. În schimb, partea care nu a participat personal la judecată, dar a fost reprezentată, deși nu a apărut în fața instanței în mod fizic, se va putea prevala sau, după caz, i se va putea opune efectul prejudicial. De menționat că în practica judiciară sunt situații când se confundă identitatea fizică cu cea juridică, astfel CSJ a indicat „*că nu pot fi reținute argumentele recurentului, precum că instanțele au dispus încasarea onorariului avocatului fără existența unui contract de asistență juridică între SRL „Gheton Grup” și Biroul Asociat de avocați „Genesis” și fără eliberarea mandatului care ar justifica împuternicirile avocatului. În acest sens, instanța de recurs menționează că participarea avocatului Iurie Alexa în calitate de reprezentant al SRL „Gheton Grup” în cadrul dosarului civil nominalizat se confirmă prin hotărâre judecătorească definitivă și irevocabilă, care, prin prisma art. 123 alin. (2) CPC, este degrevată de probațiune*”¹⁸⁵.

Menționăm că, în toate cazurile, nu este determinantă participarea efectivă a persoanelor în proces, ci atragerea lor, cu alte cuvinte, participarea în sens procesual. Pentru a ne argumenta poziția, facem referire la art.69 din CPC, potrivit căruia, dacă, în urma pronunțării hotărârii, partea în proces obține un drept față de intervenientul accesoriu sau acesta poate înainta pretenții împotriva ei, partea interesată este obligată să-l înștiințeze despre pornirea procesului și să prezinte în judecată un demers.

---

¹⁸⁵ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 21 februarie 2018, Dosarul nr. 2rac-49/18. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=42287

În caz de examinare a cauzei fără ca partea interesată să atragă în proces intervenientul accesoriu, faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească irevocabilă nu au efecte juridice la examinarea acțiunii de regres, depuse împotriva intervenientului. Totodată CPC prevede: „Neintervenirea în proces fără motive întemeiate a intervenientului accesoriu, înștiințat legal, îl decade din dreptul de a dovedi că litigiul a fost soluționat greșit din cauza incorectitudinii în proces a părții la care urma să se alăture, în măsura în care nu dovedește că explicațiile, acțiunile și mijloacele de apărare ale părții au fost greșite din intenție sau din culpă gravă”.

În acest context, prezintă interes și prejudicialitatea în cazul înaintării acțiunilor pentru apărarea drepturilor și intereselor unui număr nedeterminat de persoane, deoarece, la momentul soluționării cauzei, nu se cunoaște numărul și identitatea persoanelor în favoarea cărora se înaintează această acțiune. Soluția trebuie să permită degrevarea de probațiune ori de câte ori într-o cauză ulterioară se va examina un raport juridic sau un fapt ce are conexiune obiectiva cu cele stabilite într-un asemenea proces, dacă va participa același pârât și orice persoană în interesele căruia s-a înaintat acțiunea.

Concomitent cu limitele subiective, există și limite obiective, care permit a evidenția cercul circumstanțelor care, odată stabilite, ulterior nu vor necesita probare. La limitele obiective se referă faptele și raporturile juridice stabilite în hotărârea judecătorească anterioară. În argumentarea acestei teze, invocăm art.123 alin. (2) și art. 254 alin. (3) CPC, care stipulează că părțile și ceilalți participanți la proces, precum și succesorii lor în drepturi, nu pot să conteste în alt proces faptele și raporturile juridice stabilite în hotărârea judecătorească irevocabilă.

Prejudicialitatea *faptelor* semnifică importanța juridică a unui fapt pentru două sau mai multe raporturi juridice. Dacă într-un proces acest fapt a fost constatat, la soluționarea altei cauze, care rezultă dintr-un alt raport juridic, instanța nu va mai cere probarea lui, dar se va folosi de rezultatele din procesul anterior. Ca exemplu, pot fi faptele stabilite în hotărârea inițială pentru acțiunile de regres.

Prejudicialitatea *raporturilor juridice* presupune că hotărârea instanței va fi obligatorie nu numai în vederea faptelor constatate, dar și pentru concluziile instanței, în temeiul acestor fapte, referitoare la drepturile și obligațiile părților.¹⁸⁶

În doctrină sunt opinii diferite în privința soluției care trebuie optată în cazul în care limitele obiective ale prejudicialității intră în contradicție cu materialele dosarului și cu intima convingere a judecătorului. Legislația procesuală nu indică cum trebuie să procedeze judecătorul în acest caz. Unii

---

¹⁸⁶ГУРВИЧ, М. А. *Судебное решение*. Москва: Юридическая литература, 1976. 176 с., с.164.

procesualiști consideră că aceste fapte nu fac parte din obiectul probațiunii și, respectiv, sunt prezumate ca fiind adevărate¹⁸⁷. Alții însă susțin că, dacă judecătorul are dubii în privința veridicității unui asemenea fapt, el este în drept să-l examineze¹⁸⁸, căci această soluție ar fi un mod de înlăturare a greșelilor și ar preveni „lanțul” hotărârilor ilegale și netemeinice. ***Cu toate acestea, ținând cont de principiul care asigură securitatea raporturilor juridice, nu putem fi de acord cu poziția care permite adoptarea deciziilor ce se contrazic pentru cazuri care au elemente comune.*** Legiuitorul moldav a optat pentru prima soluție. Soluția corespunde și cu practica judiciară, astfel chiar hotărârea are efect prejudicial și contestarea acesteia nu este posibilă în nicio instanță. Astfel, spre exemplu, CSJ a declarat inadmisibil recursul, indicând în încheiere că *nu pot fi reținute argumentele recurenței precum că instanța de apel urma să verifice legalitatea hotărârii Judecătoriei Cahul din 31 iulie 2008, prin care s-a încasat greșit de la Ivanov Tamara în beneficiul ÎM „Apă-Canal” Cahul datoria în sumă de 3635,76 lei, din următoarele considerente. În conformitate cu art. 123 alin. (2) CPC, „faptele stabilite printr-o hotărâre judecătorească irevocabilă într-o pricină civilă soluționată anterior în instanță de drept comun sau în instanță specializată sunt obligatorii pentru instanța care judecă pricina și nu se cer a fi dovedite din nou și nici nu pot fi contestate la judecarea unei alte pricini civile la care participă aceleași persoane”. Astfel, prin hotărârea vizată supra în folosul ÎM „Apă-Canal” Cahul deja a fost încasată datoria acumulată pe imobilul dat – apartamentul 37, str. Ștefan cel Mare 35, or. Cahul până la 25 iunie 2008 de la Ivanov Tamara. Acel fapt că hotărârea judecătorească anterioară nu a fost executată este irelevant în speță, or acesta nu constituie temei de a înainta o altă acțiune în judecată pe aceeași sumă*¹⁸⁹.

Similar este abordat acest aspect și în alte decizii judecătorești¹⁹⁰.

Faptele constatate printr-un act al autorității publice nu au putere de lucru judecat pentru instanță și pot fi contestate în condițiile legii.

Efectul prejudicial al sentinței penale

---

¹⁸⁷МОХОВ, А. А. Подлежат ли доказыванию, факты не подлежащие доказыванию. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002, №. 5, с.16-17. ISSN 1812-383X .

¹⁸⁸ ПАПКОВА, О. А. Судебное доказывание и усмотрение суда в гражданском процессе. В: *Государство и право*, 2000, №. 2., с.30-35. ISSN 1026-9452.

¹⁸⁹ Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 13 aprilie 2016, Dosarul nr. 2ra-824/16. [online]. [citat 24.09.2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=27445

¹⁹⁰ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 29 decembrie 2020, Dosarul nr. 3ra-361/20. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=59623

Legislația procesuală prevede că „sentința pronunțată de instanța judecătorească într-o cauză penală este obligatorie pentru instanța chemată să se pronunțe asupra efectelor juridice civile ale actelor persoanei împotriva căreia s-a pronunțat sentința sau hotărârea, numai dacă aceste acte au avut loc și numai în măsura în care au fost săvârșite de persoana în cauză” (123 alin. (3) CPC). Trebuie menționat că, spre exemplu, în România, prevederea dată este legiferată în Codul de procedură penală, care menționează că „hotărârea definitivă a instanței penale are autoritate de lucru judecat în fața instanței civile ce judecă acțiunea civilă cu privire la existența faptei și a persoanei care a săvârșit-o”. (art. 28, alin1, Cod de procedură penală al României)¹⁹¹.

Pentru ca sentința penală să degreveze de probațiune în examinarea cauzelor civile, trebuie să fie întrunite cumulativ următoarele condiții:

a) sentința pronunțată să aparțină unei instanțe competente care să examineze cauza penală. Această cerință poate fi dedusă, în mod neîndoielnic, chiar din dispozițiile art. 123, alin. (3) CPC;

b) sentința instanței penale să fi rămas irevocabilă. Condiția este întru totul firească, pentru că numai așa se poate impune autoritatea soluției pronunțate de către instanța penală. Aici menționăm că sentința poate fi atât de condamnare, cât și de achitare. Bunăoară, achitarea inculpatului în procesul penal nu atrage neapărat respingerea ca neîntemeiată a acțiunii civile în despăgubiri, îndreptată împotriva sa. Astfel, acțiunea civilă este admisibilă, când achitarea s-a dispus pe motiv că fapta nu prezintă pericolul social al unei infracțiuni ori că există o cauză care înlătură caracterul penal al faptei sau lipsește unul din elementele constitutive ale infracțiunii etc. Dacă însă hotărârea de achitare are ca temei inexistența faptei sau, deși fapta există, ea nu a fost săvârșită de inculpat, cererea în despăgubiri, pornită de persoana vătămată împotriva sa se va respinge ca neîntemeiată;

c) sentința să fie rezultatul soluționării cauzei în fond, și nu doar o chestiune incidentală. Uneori, acest aspect este aplicat greșit de instanțele de judecată, astfel, casând Decizia instanței de apel, CSJ a remarcat că „*aceasta a aplicat greșit prevederile art. 123 alin. (3) CPC, apreciind greșit, de fapt, încheierea nr. 10-484/18 din 14 decembrie 2018 ca fiind o sentință, or art. 6, punctele 12 și 42 din CPP definește clar noțiunea de încheiere, ca fiind hotărâre adoptată de către instanța de judecată până la darea sentinței sau deciziei, și noțiunea de sentință, ca fiind hotărâre prin care cauza penală se soluționează în fond de instanța de judecată*”. Curtea a mai remarcat: „*O astfel de abordare,*

---

¹⁹¹ Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010.

bazată pe interpretarea eronată a normelor de drept material și aplicarea necorespunzătoare a normelor de drept procedural este contrară unui proces echitabil în cadrul unui dosar civil”¹⁹²;

d) sentința penală să fie anterioară hotărârii civile. Este o condiție evidentă. În realitate, se pot distinge următoarele situații: instanța penală și instanța civilă au fost sesizate concomitent, cea dintâi – pentru soluționarea cauzei penale, iar cea de-a doua – pentru soluționarea acțiunii civile; înainte de a fi fost pusă în mișcare cauza penală, persoana vătămată s-a adresat instanței civile, ulterior pornindu-se și cauza penală; pentru asemenea cazuri, art. 261, alin. (1) lit. h) CPC, stabilește un caz de suspendare facultativă a judecării civile, „când cauza nu poate fi judecată înainte de soluționarea unei altei cauze conexe”.

Cauza de suspendare facultativă este, de asemenea, aplicabilă, atunci când numai instanța penală a fost sesizată cu soluționarea laturii penale, cât privește latura civilă, partea vătămată optează pentru o acțiune separată, introdusă la instanța civilă, drept garantat și de art. 221 alin. (5), Codul procesual penal al Republicii Moldova¹⁹³.

Odată ce condițiile enunțate mai sus sunt întrunite, aceste fapte prevăzute de lege nu mai pot fi contestate, astfel CSJ a apreciat corect ca fiind *neîntemeiate concluziile instanței de apel, potrivit cărora se invocă că recurentul SRL „Tărășean Plus” ar nega faptul semnării de către TĂRIȚĂ Tatiana, în calitate de conducător al întreprinderii, a contractului de cesiune a creanței nr. 04/31a din 04.12.2008, supliniit prin act, și a chitanței la dispoziția de încasare a numerarului nr. 448 din 04.12.2014 sau a oricăror altor documente, or, în condițiile existenței sentinței penale de condamnare, nici recurentul SRL „Tărășean Plus”, nici instanța de judecată nu poate afirma sau nega acest fapt, acesta fiind unul deja stabilit, obligatoriu și care nu mai necesită a fi probat*¹⁹⁴.

Probabil, cea mai controversată discuție referitor la această instituție vizează limitele obiective și subiective ale sentinței. Legea prevede expres limite mult mai restrânse pentru sentința penală în raport cu hotărârea civilă anterioară, rezumându-se la constatarea faptului că infracțiunea a avut loc și numai în măsura în care au fost săvârșite de o anumită persoană. Degrevarea de probațiune se

---

¹⁹² Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20 decembrie 2019, Dosarul nr.2ra-1918/19. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=54722

¹⁹³ Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110/447. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.248-251/699. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.

¹⁹⁴ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 18 februarie 2015, Dosarul nr. 2rac-59/15. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=16956

manifestă pentru aceste chestiuni, celelalte fapte însă necesită a fi stabilite în ordine generală, inclusiv în cazul în care instanța penală s-a referit și la alte momente, în special la mărimea prejudiciului, când acesta este necesar pentru calificarea infracțiunii. În procedură civilă se va mai constata încă o dată acest fapt, cu posibilitatea evaluării unui quantum diferit, deoarece procesul de probare, cu toate elementele sale, în procesul penal este diferit de cel civil.

Apreciem părerea unor autori care consideră ca limitele indicate în Codul de Procedură Civilă sunt nejustificate și că de la regula nominalizată în lege tot sunt posibile excepții, în cazul în care în procesul penal s-a soluționat și litigiul civil prin acțiune civilă (art.219-226, Cod de procedură penală), căci, dacă raportul juridic civil constatat astfel va avea tangențe într-o altă cauză civilă, atunci efect prejudicial vor avea toate faptele constatate prin sentință¹⁹⁵, nu doar cele prevăzute de art. 123 alin.(2) CPC.

Uneori instanțele aplică extensiv limitele obiective, considerând ca incontestabile și unele fapte care rezultă din sentință, spre exemplu: „CSJ a constatat că, odată ce, prin decizia irevocabilă a Curții de Apel Chișinău din 27 ianuarie 2014, s-a constatat că contractul de împrumut cu destinație specială cu dobândă nr. CRTS-55.08 din 25 martie 2008, a fost semnat de către Stahi Liubovi și Istrati Vladimir, ca urmare a acțiunilor dolosive comise de Tanasiev Serghei, Vozian Nina și Chetreanu Liliana, care pentru faptele comise au fost condamnați cu închisoare, este incontestabil faptul că contractul de împrumut respectiv este afectat de eroare”¹⁹⁶. În acest caz, instanța a considerat incontestabil că respectivul contract este afectat de eroare, fapt ce putea fi constatat de instanță în temeiul sentinței, dar nu considerat ca incontestabil.

Cât privește limitele subiective, autoritatea de lucru judecat a hotărârii penale referitoare la aceste elemente are efecte *erga omnes*, chiar și pentru persoanele care nu au participat la proces. Deci interesează numai identitatea persoanei inculpatului. Lipsa de identitate între ceilalți participanți din proces este irelevantă.

Trebuie remarcat că art.123 CPC nu prevede ca și temei de degrevare de probațiune faptele și/sau raporturile juridice stabilite în hotărârile contravenționale, acte prin care se înfăptuiește justiția în cauzele contravenționale. În unele state, norma cu privire la efectul prejudicial al sentinței penale

---

¹⁹⁵ БЕРЕЗИЙ, А, МУСИН, В. О преюдиции судебных актов. В: *Вестник Высшего Арбитражного Суда РФ*, nr. 6, 2001, c. 65-66. ISSN 0869-7426..

¹⁹⁶ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 4 martie 2015, Dosarul nr.2ra-309/15. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=17433

se aplică prin analogie asupra hotărârilor contravenționale¹⁹⁷, aspect pe care îl considerăm judicios, deoarece instanța, examinând cauza contravențională, încadrează juridic fapta și, totodată, stabilește și vinovăția persoanei, acte ce pot avea importanță într-o oarecare cauză civilă și probarea acestora tergiversează procesul civil prin probațiunea unor fapte deja constatate, dar nu sunt excluse situațiile în care instanța ar putea ajunge la concluzii diferite, ceea ce ar putea știrbi din imaginea de ansamblu a justiției. În acest sens, în argumentarea aspectului indicat remarcăm că, pentru a degreva de probațiune, contează nu tipul procesului (civil, penal sau contravențional), dar faptul că instanța de judecată a constatat anumite fapte sau raporturi juridice printr-un act judecătoresc.

Recunoașterea faptelor de către una din părți

Literatura de specialitate apreciază recunoașterea de către una din părți a unui fapt pe care cealaltă își întemeiază pretențiile sale ca fiind de natură să producă efecte probatorii împotriva celei ce a făcut-o, scutind cealaltă parte de prezentarea probelor pentru dovedirea acestuia.

Recunoașterea își pierde valabilitatea, numai dacă partea care a recunoscut faptele dovedește că mărturisirea lor nu corespunde adevărului, ci este rezultatul unei erori. Potrivit legislației, „în cazul în care instanța judecătorească are îndoieli referitor la recunoașterea efectuată, constatând că s-a procedat astfel pentru tănuirea circumstanțelor reale ale cauzei ori în urma unei înșelăciuni, violențe, amenințări sau erori, ea va respinge printr-o încheiere recunoașterea. În această situație, faptele ce au fost recunoscute urmează a fi dovedite în baza regulilor generale. Recunoașterea faptelor efectuată în prima instanță își păstrează veridicitatea și în instanțele ierarhic superioare” (art.131 CPC).

Deși recunoașterea nu mai este considerată, ca în trecut, „regină a probelor” (*probatio probatissima*), ea își păstrează și în prezent utilitatea practică. Forța sa este în însuși actul de voință al părții, căci, dacă partea face unele declarații potrivnice propriilor sale interese, explicația unei atare atitudini rezidă în faptul că ea corespunde, cel mai adesea, realității.

„Recunoașterea nu trebuie privită sub raportul consecințelor ce le determină exclusiv ca pe un act de voință, adică nici ca renunțare, nici ca dispoziție. Ea este un mijloc de probă, întocmai ca și înscrisurile, care constituie în fapt o mărturisire anticipată, sau ca depozițiile martorilor”¹⁹⁸.

Dacă examinăm natura juridică a acestui temei ce eliberează de probare, observăm că recunoașterea faptelor nu este necondiționată și obligatorie pentru instanța de judecată. Dimpotrivă, e

---

¹⁹⁷ Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2003 N 23 (ред. от 23.06.2015) "О судебном решении". pt.8 [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_45640/

¹⁹⁸ STOENESCU, I., ZILBERSTEIN, S., *Drept procesual civil. Teoria generală*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1977, 531 p., p. 388-389.

particulară și relativă, căci, de fapt, dacă judecătorul va avea temeiuri pentru a considera că ea se face cu scopul ascunderii realității sau că asupra părții s-a exercitat presiune, sau că aceasta a fost indusă în eroare, atunci faptul recunoscut va fi probat în ordine generală. Deci natura sa va depinde, în principiu, de voința judecătorului, bazată pe intima convingere. Unii autori afirmă, în acest context, că recunoașterea nu cere ulterior confirmarea faptelor prin probe, iar ea nu înlătură probele anterioare. Cu alte cuvinte, dacă mărturisirea vine în contradicție cu materialele din dosar, atunci ea nu obligă instanța și se apreciază ca și celelalte mijloace de probă¹⁹⁹.

Considerăm corectă modalitatea preluată în dreptul autohton, din care rezultă că recunoașterea faptului nu are o valoare probatorie absolută. Prin urmare, este lăsată la libera apreciere a judecătorului. Acesta este în drept să evalueze recunoașterea făcută de parte și să o rețină în întregime sau numai în parte.

Din legislația procesuală a Republicii Moldova rezultă un rol activ al părților în cadrul probațiunii, bazat pe principiul contradictorialității, astfel „faptele invocate de una din părți nu trebuie dovedite în măsura în care cealaltă parte nu le-a negat” (art 123, alin. (6) CPC). Pasivitatea părții în ceea ce privește contestarea sau exprimarea dezacordului cu faptele invocate de partea adversă este echivalentă cu o recunoaștere a acestora. Astfel, CSJ a remarcat corect că „*instanța de apel a subliniat că Ceban Vasile a fost angajat la SRL „Autosprint” în baza contractului individual de muncă, fapt invocat de către Florea Aliona și necontestat de către SRL „Autosprint”, care prin prisma prevederilor art.123 alin.(6) CPC, este degrevat de probațiune*”²⁰⁰, abordări similare remarcându-se și în alte decizii ale CSJ²⁰¹.

Trebuie delimitată recunoașterea faptelor de recunoașterea acțiunii, întrucât recunoașterea acțiunii, fiind un act de dispoziție a pârâtului, are ca scop stingerea litigiului între părți prin recunoașterea pretențiilor înaintate de către reclamant (recunoaște obiectul acțiunii), recunoașterea faptelor vizează recunoașterea unor părți ce stau la baza temeiului acțiunii, având efectele analizate mai sus asupra mersului procesului.

---

¹⁹⁹ МОХОВ, А. А. Подлежат ли доказыванию, факты не подлежащие доказыванию. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002, №. 5, с.16-17. ISSN 1812-383X.

²⁰⁰ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 6 iunie 2018, Dosarul nr. 2ra-1046/18. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=44492

²⁰¹ De ex.: Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16 iunie 2021, Dosarul nr. 2ra-503/21. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61991; Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16 iunie 2021, Dosarul nr. 2rac-98/21. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61963 etc.

2.5. Concluzii capitolul 2

Examinând în acest capitol probațiunea, pentru a elucida elementele de bază ale acesteia – obiectul probațiunii, faptele ce fac parte din obiectul probațiunii și temeiurile de degrevare de probațiune –, putem afirma cu certitudine că probațiunea este o instituție importantă atât din punct de vedere științific, cât și practic. În legislația Republicii Moldova nu se regăsește o definiție a probațiunii, iar în literatura de specialitate nu există un concept al probațiunii, care ar fi unanim acceptat. Cercetarea minuțioasă a instituției ne permite să definim probațiunea ca fiind *activitatea logico-juridică pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată prin determinarea obiectului probațiunii, prin adunarea, cercetarea, aprecierea probelor și formarea unei concluzii despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea*. Totodată, subiecți ai probațiunii sunt participanții la proces, în special părțile, dar și instanța de judecată.

Probațiunea este o activitate complexă și constă din următoarele *etape*: - indicarea circumstanțelor de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc; - determinarea obiectului probațiunii; - colectarea (adunarea) probelor; - administrarea (cercetarea) probelor; - aprecierea probelor (etapă care, de regulă, este considerată ultima în literatura de specialitate); și - concluzia despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea, etapă importantă, deoarece concluzia nu se formează doar din aprecierea probelor.

Activitatea de probare are ca element de bază *proba*, care nu reprezintă elementele de fapt, cum prevede art. 117 alin 1 CPC, ci informația despre fapte care au importanță pentru soluționarea cauzei concrete. În acest sens, ca propunere *de lege ferenda*, considerăm necesar a modifica articolul dat, după cum urmează: „*Probe în cauze civile reprezintă informația despre fapte dobândită în modul prevăzut de lege, care servesc la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei*”(art. 117 alin 1 CPC).

CPC prevede exhaustiv *mijloace de probă admisibile*, iar fiecare mijloc de probă comportă anumite particularități referitor la prezentare, administrare și apreciere. În literatura de specialitate s-a pus la îndoială necesitatea existenței explicațiilor date de părți în calitate de mijloc de probă. Noi considerăm necesare aceste explicații, deoarece participanții la proces sunt cunoscătorii direcți ai faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, deci sunt purtători de informație și pot să comunice instanței, detaliat și relativ complet, faptele ce au avut loc. Legiuitorul nu distinge fotografia

ca mijloc de probă aparte. În acest sens, considerăm că fotografia trebuie cercetată și apreciată ca probă materială, dacă importante pentru soluționarea cauzei sunt calitățile materiale ale acesteia, iar dacă ne interesează conținutul ei, adică imaginea propriu-zisă, atunci ea trebuie calificată ca înregistrare video, deoarece modul de formare a acesteia este identic cu cel de formare a probelor video.

*Prezentarea probelor se va face până la termenul stabilit de judecător, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Totodată, legiuitorul a prevăzut anumite excepții de la regulă, aceste excepții pot fi justificate prin dreptul la apărare, doar în cazul în care participantul nu a avut posibilitatea obiectivă de a le prezenta în termen. Celelalte excepții menționate au ca scop de a cerceta cauza multiaspectual, însă credem că legiuitorul ar trebui să responsabilizeze părțile, în vederea prezentării la timp a probelor. În această ordine de idei, considerăm că CPC ar trebui modificat prin includerea în art. 119¹ a alin 6, care ar prevedea că *partea care a prezentat tardiv proba va suporta cheltuielile de prezentare a probelor în temeiul alin.3 lit. b și a alin.4. Respectivele cheltuieli nu vor fi repartizate între părți după finalizarea procesului.**

Deși în literatura de specialitate nu există o părere unanimă, în acest capitol am elucidat conceptul *obiectul probațiunii* ca fiind *orice fapt sau circumstanță, a căror probare are anumite consecințe juridice*. Totodată, considerăm oportun din punct de vedere științific de a utiliza în definirea obiectului probațiunii atât fapte ce au importanță pentru soluționarea justă a cauzei, cât și circumstanțele care se refera la aceste fapte. În opinia noastră, obiectul probațiunii *reprezintă totalitatea de fapte și/sau circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei civile*, fiind inoportun ca în cadrul probațiunii să fie folosite și alte noțiuni, precum „limitele probațiunii” sau „obiect al cunoașterii”, noțiuni care, din punct de vedere practic, complică percepția probațiunii.

Pentru claritate în privința instituției, considerăm necesar, ca propunere *de lege ferenda*, introducerea unui articol nou, 117¹, care s-ar referi la obiectul probațiunii. Acest articol ar prelua norma din art. 118, alin 3 și ar prevedea o normă-definiție în primul anineat, după cum propunem următorul conținut: *art. 117¹ Obiectul probațiunii. (1) Obiectul probațiunii îl constituie faptele și circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei. (2) Faptele și circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicate.*

Deși în literatura de specialitate există și părerea potrivit căreia părțile determină obiectul probațiunii într-un proces contradictoriu, iar temeiul acțiunii este identic cu temeiul probațiunii, totuși considerăm că obligația de determinare a obiectului probațiunii incumbă judecătorului. Întâlnim și în literatura de specialitate o prezintă determinarea obiectului probațiunii, în cazul soluționării litigiilor izvorâte din raporturile reglementate de normele de drept material cu ipoteză relativ-determinată. Aplicarea normelor cu o ipoteză relativ-determinată, spre deosebire de cele cu ipoteză determinată, se realizează în trei etape: – dovedirea faptelor, care pot avea importanță juridică; – aprecierea circumstanțelor stabilite; – concluzia juridică. În cazul aplicării normelor juridice cu o ipoteză determinată, a doua etapă lipsește.

Activitatea de determinare a obiectului probațiunii începe încă înainte de depunerea cererii de chemare în judecată, adică extra proces, când reclamantul este singurul subiect principal al probațiunii și trebuie să-și formuleze pretențiile și să adune probele necesare pentru dovedirea acestora, care vor fi depuse în modul stabilit de art. 166 și 167 CPC. În caz că regulile de depunere a probelor nu vor fi respectate, în vederea aplicării acestor norme, judecătorul va adopta încheieri în care va indica motivul de neacceptare a cererii, astfel contribuind, de fapt, la activitatea de probare la care este obligat reclamantul, chiar în contradicție cu normele generale ce rezultă din principiul contradictorialității. Pârâtul, deși este obligat, conform CPC, să prezinte referința, în caz de neprezentare a ei și de neanexare a probelor necesare, judecătorul nu îi va explica cum ar trebui să o facă printr-o încheiere, doar va aplica o sancțiune pentru a-l decădea pe pârât din dreptul de a mai prezenta probe, dacă legea nu prevede altfel, iar cauza este examinată în baza materialelor anexate la dosar (art.186 CPC, alin. 2).

Limitele finale ale obiectului probațiunii pe un anumit caz, la soluționarea acestuia în prima instanță, le putem deduce din adoptarea hotărârilor, cercetând motivarea acestora.

Trebuie să menționăm că CPC este foarte ambiguu terminologic, fapt ce creează confuzii la aplicarea în practică a aspectelor ce țin de obiectul probațiunii. În acest sens considerăm că art. 240 CPC alin 1 ar trebui să aibă următoarea redacție: „*La deliberarea hotărârii, instanța judecătorească apreciază probele, precizează circumstanțele ce au importanță pentru soluționarea cauzelor, care au fost sau nu constatate, caracterul raportului juridic dintre părți, legea aplicabilă soluționării cauzei și admisibilitatea acțiunii*”, iar art. 183, alin 2, lit. b ar trebui să aibă următorul conținut: *determinarea circumstanțelor care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei*. Temeiul de casare din art.386

alin. (1) lit. a) se referă la greșeala de determinare a circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, respectiv verbul „a constata” nu este folosit adecvat, fiind necesar a-l substitui cu verbul „a determina”, or la constatare se referă alin 2 al aceluiași articol. În consecință, secvența dată ar avea următorul conținut: *circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost determinate și elucidate pe deplin.*

În legislația și practica altor state o importanță deosebită o au convențiile asupra probelor, adică acordurile de voință prin care părțile derogă de la normele legale cu privire la probațiunea judiciară, aceste acorduri pot fi anterioare procesului sau în cursul acestuia.

Fixarea tuturor faptelor necesare de a fi dovedite va decide în final soarta procesului și a actelor procesuale, fapt pentru care considerăm oportun a indica asupra ponderii determinării corecte prin prisma câtorva aspecte: – Precizarea corectă a obiectului probațiunii este elementul primar și primordial al probațiunii; – Determinarea justă a obiectului probațiunii va decide legalitatea și temeinicia actelor procesuale; – Precizarea corectă a obiectului probațiunii face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil.

Am precizat că faptele ce fac parte din obiectul probațiunii sunt diverse, iar clasificarea lor în temeiul mai multor criterii scoate în evidență particularități esențiale care au importanță teoretico-practică. În acest capitol, ne-am referit la partea faptică ce reprezintă conținutul obiectului probațiunii, iar în privința temeiurilor de drept există prezumția cunoașterii legii. Totodată, această prezumție nu se referă și la dreptul străin, deși CPC al Republicii Moldova obligă nu părțile, ci instanța de judecată să facă unele acțiuni în vederea aflării conținutului legii străine. Unele mijloace pe care le-ar putea folosi instanța sunt directe, cum ar fi asistența organelor statului în aflarea conținutului, dar nu sunt excluse și alte modalități, ca: avizul unui specialist în dreptul străin, culegeri de legi și jurisprudență, dar nu este exclusă nici participarea părților la aflarea conținutului dreptului străin.

Faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei civile devin cunoscute prin activitatea de probare, însă în legislația procesuală sunt prevăzute fapte care, deși au importanță pentru cauză, nu necesită a fi dovedite conform regulilor generale. Art. 123 CPC prevede temeiurile de degrevare de probațiune, acestea fiind: faptele notorii, unanim recunoscute, care au un element obiectiv, ce presupune cunoașterea acestora de către un număr nedeterminat de persoane, și un factor subiectiv care înseamnă că faptele sunt cunoscute de către judecătorul care judecă cauza. Dacă lipsește elementul subiectiv, acest fapt se transformă din notoriu într-un fapt material-juridic, ce trebuie dovedit, iar partea nu trebuie să dovedească notorietatea faptului în acest caz, ci însuși faptul. La fel,

considerăm că trebuie declarat notoriu un fapt pe care instanța nu-l cunoaște, dar care poate fi cunoscut instanței din surse credibile, spre exemplu, prin accesarea unui site guvernamental. De precizat însă că notorietate au faptele, nu și părerea cuiva despre ele, chiar dacă această părere o împărtășește majoritatea populației.

Efect prejudicial îl au hotărârile judecătorești irevocabile, indiferent de tipul de procedură în care au fost adoptate (acțiune civilă, contencios administrativ sau procedură specială). Dacă hotărârile nu sunt irevocabile, ele vor fi administrate în calitate de înscrisuri.

Prejudicialitatea se referă la cazurile în care participă aceleași persoane, însă menționăm că nu este determinantă participarea efectivă a persoanelor în proces, ci participarea în sens procesual. Prejudicialitatea se referă la faptele juridice stabilite anterior și la raporturile juridice stabilite, adică hotărârea instanței va fi obligatorie nu numai în vederea faptelor constatate, dar și pentru concluziile instanței, în temeiul acestor fapte, referitor la drepturile și obligațiile părților.

Comparativ cu hotărârea judecătorească, CPC prevede limite mult mai restrânse pentru sentința penală în raport cu hotărârea civilă anterioară, rezumându-se la constatarea dacă infracțiunea a avut loc și numai în măsura în care a fost săvârșită de o anumită persoană. Celelalte fapte însă necesită a fi stabilite în ordine generală, inclusiv în cazul în care instanța penală s-a referit și la alte momente. Cât privește limitele subiective, autoritatea de lucru judecat a hotărârii penale referitoare la aceste elemente are efecte erga omnes, chiar și pentru persoanele care nu au participat la proces. Deci, în acest sens, interesează numai identitatea persoanei inculpatului, iar lipsa de identitate a celorlalți participanți din proces este irelevantă.

Trebuie remarcat că art.123 nu prevede ca temei de degrevare de probațiune faptele și/sau raporturile juridice stabilite în hotărârile contravenționale. Întrucât acestea sunt acte prin care se înfăptuiește justiția în cauzele contravenționale, considerăm că și hotărârile respective ar trebui să aibă efect prejudicial, deoarece instanța, examinând cauza contravențională, încadrează juridic fapta și, totodată, stabilește și vinovăția persoanei, fapte ce pot avea importantă într-o oarecare cauză civilă și probarea acestora tergiversează procesul civil prin probațiunea unor fapte deja constatate, Totodată, nu sunt excluse situațiile în care instanța ar putea ajunge la concluzii diferite, ceea ce ar putea știrbi din imaginea de ansamblu a justiției.

În argumentarea aspectului indicat, remarcăm că, pentru degrevarea de probațiune contează nu tipul procesului (civil, penal sau contravențional), dar aspectul că instanța de judecată a constatat anumite fapte sau raporturi juridice printr-un act judecătoresc.

Un alt temei de degrevare este recunoașterea faptelor de către una dintre părți. În dreptul nostru, recunoașterea faptului nu are o valoare probatorie absolută, prin urmare, aceasta este lăsată la libera apreciere a judecătorului, care este în drept să evalueze recunoașterea făcută de parte și să o rețină în întregime sau numai în parte. Din legislația procesuală a Republicii Moldova rezultă un rol activ al părților în cadrul probațiunii, bazat pe principiul contradictorialității, astfel nu necesită probare faptele care nu au fost negate de partea adversă.

3. SARCINA PROBAȚIUNII ÎN PROCEDURA CIVILĂ

3.1 Natura juridică a sarcinii probației

Atunci când există temeieri de degrevare de probațiune clasice, sau dacă partea sau a recunoscut, sau nu a negat faptele, nu va fi nevoie de alte reguli de constatare a circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, în celelalte cazuri, pentru a le constata, este necesar a stabili sarcina probației și a o repartiza corect.

Sarcina probației reprezintă obligația ce incubă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta, sub forma unor sancțiuni specifice procesului civil.

Dacă am privi lucrurile din perspectivă istorică, din legile lui Hammurabi reiese clar că reclamantul era obligat să prezinte martori în susținerea pretenției sale. Judecătorul i-ar putea acorda reclamantului șase luni pentru a aduce un martor. Dacă reclamantul nu a adus martori, cererea nu era satisfăcută, iar reclamantul era declarat mincinos și suporta pedeapsa aplicată în asemenea cazuri – până la pedeapsa cu moartea, dacă o astfel de pedeapsă amenința pârâtul în cererea depusă de reclamant²⁰². Probațiunea în procesul roman antic era, de asemenea, supusă regulii conform căreia dovezile ar trebui să fie prezentate de persoana care afirmă un fapt, și nu de cea care neagă adevărul afirmației (*ei incubit probatio qui dicit, non qui negat*).

Această regulă însemna, în primul rând, că sarcina probei ar fi trebuit să fie atribuită persoanei care credea că i-au fost încălcate drepturile, adică reclamantului. Reclamantul, fiind inițiatorul procesului, trebuia să convingă instanța că încălcarea drepturilor este reală, și nu imaginară, și că această încălcare a fost cauzată de pârât. Nerealizarea acestei obligații întotdeauna era considerată motiv pentru o decizie care nu era în favoarea sa.

În al doilea rând, pentru pârât, în dreptul roman, probarea falsității declarațiilor reclamantului nu era o obligație, ci un drept. Însă, în cazul în care pârâtul a hotărât să se folosească de dreptul de a se opune pretențiilor, atunci era obligat să-și dovedească obiecțiile.

Totodată, instanței, în temeiul principiului contradictorialității, i s-a atribuit rolul de observator pasiv al duelului părților, fără a participa la repartizarea atribuțiilor de probă²⁰³.

Această construcție a fost preluată ulterior ca bază a proceselor contradictorii.

---

²⁰² КРЫЖАНОВСКИЙ, Д. *Обязанность по доказыванию в арбитражном процессе*. Дисс. на соиск.учен. степ. канд. юрид. наук. Саратов, 2006. 165 с., с. 56.

²⁰³ КРЫЖАНОВСКИЙ, Д. *Обязанность по доказыванию в арбитражном процессе*. *Op.cit.*, с. 57.

Sarcina probațiunii are o conexiune directă cu principiul contradictorialității și a evoluat în timp. Astfel, în legislația anterioară a Republicii Moldova – în special ne referim la CPC din 1963 –, principiul contradictorialității era ”slăbit” de punerea în aplicare a principiului adevărului obiectiv, potrivit căruia instanța era obligată să ia măsuri pentru un studiu cuprinzător, complet și obiectiv al tuturor împrejurărilor cauzei, pentru a stabili drepturile și obligațiile părților. În prezent, principiul contradictorialității este fortificat prin stabilirea obligației de a proba faptele de către persoanele interesate și excluzând dreptul instanței de a colecta probe, cu excepția cazurilor în care persoanele interesate solicită reclamarea probelor din cauza dificultăților de prezentare a acestora²⁰⁴.

În pofida importanței practice deosebite și a cercetărilor ample, *conținutul și natura juridică* a sarcinii probațiunii rămân a fi discutabile.

O primă dilemă ce urmează a fi cercetată *este apartenența instituției date la dreptul procesual sau material*²⁰⁵. La prima vedere, nu ar trebui să apară nicio nelămurire: întrucât probațiunea și probele se referă la dreptul procesual, atunci și problema repartizării sarcinii probațiunii ar fi procesuală. Însă, în literatura de specialitate, există și părerea potrivit căreia repartizarea sarcinii probațiunii este o instituție exclusiv a dreptului material, care reprezintă relațiile dintre părți în raporturile juridice civile. Această părere este pasibilă de critică, deoarece este imposibil să se atribuie sarcina probațiunii exclusiv dreptului material, dat fiind faptul că, în cadrul dreptului material, nu este și nici nu poate fi probațiune în sens juridic.

Subiecții raportului juridic material au posibilitatea să realizeze activitatea probatorie numai în limitele procedurii judiciare. Desigur, participanții raportului juridic civil pot să-și demonstreze reciproc anumite lucruri, însă aceasta reprezintă probațiune în sens cotidian-practic, nesupusă formalităților, fiind o dispută, nimic mai mult, iar rezultatul ei nu va avea consecințe juridice. Repartizarea și informarea părților despre obligațiile lor privind probațiunea reprezintă prerogativa instanței de judecată în cadrul raporturilor procesual juridice, reglementate de normele dreptului procesual.

În literatură a fost expusă părerea potrivit căreia instituția repartizării sarcinii probațiunii are conotație atât materială, cât și procesuală, ținând cont de faptul că normele care prevăd modalitatea de repartizare a sarcinii probațiunii, în fiecare caz concret, sunt cele care reglementează raportul

---

²⁰⁴ ОРЛОВ, И. Некоторые проблемные аспекты распределения обязанностей по доказыванию в состязательном судопроизводстве В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2009, № 2, с.133-136., с.133. ISSN 2519-4437.

²⁰⁵ БАУЛИН, О.В. *Время доказывания при разбирательстве гражданских дел. Ор.сит.* с.83.

material litigios și sunt prevăzute în Codul Civil, al Familiei, al Muncii etc. Rezultatul îndeplinirii sarcinii probațiunii, care se conține în hotărârea judecătorească, are o importantă material-juridică deosebită, iar repartizarea se face de către instanța de judecată, în temeiul normelor de drept procesual.

În opinia noastră, sarcina probațiunii este de natură procesuală, din considerentul că, fără activitatea instanței de judecată, nu poate fi constatat conținutul sarcinii probațiunii, dar nici nu poate fi realizată repartizarea acesteia, conform art. 118 CPC. Totodată, nu putem nega influența legislației materiale, care conține norme importante ce reglementează sarcina probațiunii în anumite cauze civile. În acest sens, Codul civil, dar și alte legi materiale, conține prevederi care inversează sarcina probațiunii (numeroase prezumții) sau norme ce prevăd reguli speciale de repartizare a sarcinii probațiunii, menite să indice concret care dintre subiecții raportului juridic va fi responsabil pentru a proba anumite fapte sau circumstanțe, în caz de apariție a litigiilor²⁰⁶.

Pe baza acestor concluzii, am putea afirma că ***repartizarea sarcinii probațiunii reprezintă un ansamblu de reguli, prevăzute de normele de drept procesual și de unele norme de drept material, care ghidează instanța de judecată în impunerea obligației de a proba faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei unor subiecți ai procesului civil.***

Punctele-cheie ale acestui concept sunt următoarele:

- regulile de repartizare a sarcinii probei sunt determinate de normele de drept procesual și de drept material;
- subiectul care distribuie sarcina probei în proces este instanța de judecată;
- obligația de a dovedi împrejurările de importanță juridică revine persoanelor care participă la cauză²⁰⁷.

O altă chestiune discutabilă în cadrul examinării naturii juridice a sarcinii probațiunii o constituie plasarea acesteia în categoria drepturilor sau a obligațiilor juridice.

Dreptul la probațiune reprezintă posibilitatea de a prezenta probe, precum și de a participa la examinarea și aprecierea preliminară a acestora, garantată de ansamblul de norme procesuale și realizată de către persoanele interesate.

Obligația probațiunii, spre deosebire de dreptul de a prezenta probe, reprezintă necesitatea săvârșirii unor acțiuni complexe în vederea probării, determinate nu de voința subiectului probațiunii, ci de survenirea consecințelor nefaste, în cazul neîndeplinirii acestora, sau de aplicare a unor măsuri

---

²⁰⁶ A se vedea articolele: 1015, 1015, 1054, 1450, 1461, 1496, 1598, 2611 din Codul civil.

²⁰⁷ ЛИМ, А. *Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству. Op.cit.*, с. 65.

de constrângere, spre exemplu, refuzul instanței de a recunoaște existența unui fapt, afirmat de o parte, în cazul neîndeplinirii obligației probării acestuia.

În susținerea poziției potrivit căreia probarea faptelor care se invocă ar fi un drept al justițiabilului, s-a menționat că persoanele, în cadrul procesului civil, sunt libere să nu realizeze nicio acțiune, iar instanța de judecată nu poate refuza examinarea cauzei în lipsa probelor. Dacă sarcina probațiunii ar fi o obligație, atunci trebuie să recunoaștem ca unei astfel de obligațiuni îi lipsește un element indispensabil, și anume sancțiunea care ar asigura îndeplinirea obligației probațiunii atât de către părți, cât și de către alte persoane interesate²⁰⁸.

În disputa privind natura juridică a obligației probațiunii, în primul rând, trebuie să precizăm ce fel de obligație, adică dacă este o obligație juridică sau o obligație *de facto*, principalul subiect al acestei discuții fiind problema prezenței sau absenței sancțiunilor pentru neîndeplinirea obligației de probă. În literatura de specialitate vom întâlni, cu precădere, opinia potrivit căreia sarcina probațiunii este o obligație, a cărei executare este garantată de urmările nefaste pe care le-ar suferi persoana care nu a exercitat această obligațiune. Instanța va respinge drept inexistent un fapt, în confirmarea căruia o parte nu a prezentat probe²⁰⁹, examinarea cauzei se va finaliza cu un rezultat nefavorabil, acțiunea reclamantului fiind respinsă sau admisă (în cazurile când sarcina probațiunii încubă pârâtului) și părțile vor fi în imposibilitate de a se adresa repetat cu o cerere identică.

În literatura de specialitate, unii cercetători au recunoscut natura juridică a obligației de probă, dar au specificat că această obligație legală este garantată nu de constrângere (sancțiune), ci de alte măsuri. Sarcina probațiunii este un fel de construcție juridică intermediară, care se caracterizează prin faptul că trăsăturile individuale specifice instituției fie sunt absente, fie apar într-o altă formă, sau că acestea au pierdut semnele unui element al clasificării și nu au dobândit încă complet sau deloc semnele altuia²¹⁰.

Totuși, opinia predominantă este că urmările nefavorabile pentru neîndeplinirea sarcinii probațiunii (respingerea acțiunii – pentru reclamant, pierderea procesului – pentru pârât) reprezintă o sancțiune pentru neîndeplinirea acestei obligații de a proba.

Dacă o persoană participă la un proces, aceasta are obligația de a proba ceea ce afirmă, obligație care este asigurată de faptul că această persoană suportă riscul unor consecințe, în cazul

---

²⁰⁸ ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса. Op.cit.*, с. 233.

²⁰⁹ ТРЕУШНИКОВ, М. К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с. 56.

²¹⁰ ГУРВИЧ, М. *Является ли доказывание в гражданском процессе юридической обязанностью. Op.cit.*, с. 16.

neîndeplinirii obligației de probă, care sunt direct opuse intereselor sale. Și, indiferent de dorința persoanei - un participant la proces, legea îi impune sarcina de a suporta riscul acestor consecințe negative.

Analizând natura juridică a sarcinii probațiunii în proces, nu trebuie uitate principiile fundamentale ale procesului civil. Pârâtul, de exemplu, poate lua o poziție pasivă, fără a prezenta vreo contraprobă, ci, pur și simplu, nefiind de acord cu pretențiile împotriva sa. Putem spune că aceasta este o manifestare a principiului disponibilității, potrivit căruia participanții la proces, în primul rând, părțile, au posibilitatea de a „dispune de drepturile procedurale, de a alege modalitatea și mijloacele procedurale de apărare” (art. 27 CPC). După depunerea cererii de chemare în judecată, sunt aplicate și rigorile principiului contradictorialității, prin prisma căruia părțile vor depune tot efortul pentru a convinge instanța că au dreptate și că hotărârea judecătorească trebuie să fie în favoarea lor. Principiul contradictorialității implică organizarea procesului într-un mod care să ofere părților și celorlalți participanți posibilitatea de a formula și dovedi propria poziție în fața instanței, de a alege modalitățile de susținere a ei, independent de intervenția altor organe sau persoane, de a-și exprima opinia cu privire la orice problemă de fapt și de drept, legată de cauza supusă judecării și de a-și exprima punctul de vedere cu privire la acțiunile întreprinse de instanță.

Dacă am recunoaște că sarcina probațiunii nu este o obligație, am recunoaște și o ineficiență a principiului contradictorialității. Rezumând, în acest context, putem afirma că sarcina probei este necesitatea ca persoanele care participă la examinarea cauzei să efectueze un set de acțiuni pentru a dovedi împrejurările relevante, urmate de riscul apariției unor consecințe nefavorabile pentru fiecare dintre ele, dacă nu vor efectua acțiunile corespunzătoare.

Potrivit opiniei noastre, specificul relațiilor procesuale este de o astfel de natură, încât despre sarcina probațiunii se poate vorbi atât prin prisma faptului că este un drept, dar esența acesteia este, cu precădere, de obligațiune, însă sarcina probațiunii nu este o obligație clasică, ci una particulară, proprie doar instituției probațiunii, fără constrângere, dar totuși cu o sancțiune specifică.

Totodată, uneori poate fi reglementată și ca o obligație în sensul juridic, iar urmările nefaste le putem diviza în material-juridice și procesuale.

Consecințele procesuale:

În cazul neexecutării obligației probațiunii, pot surveni sancțiuni procesuale concrete, cum ar fi, spre exemplu:

– respingerea cererii de amânare sau de eşalonare a plății taxei de stat, dacă persoana interesată nu a prezentat instanței probe privind temeinicia acestei cereri (art. 86 CPC);

– respingerea cererii de asigurare a acțiunii. Astfel, potrivit art.174 CPC, judecătorul va satisface cererea de asigurare a acțiunii, doar dacă partea va dovedi că, în cazul neasigurării, va fi imposibilă executarea hotărârii judecătorești;

– examinarea cauzei în lipsa pârâtului, dacă acesta nu s-a prezentat la ședință și nu a dovedit temeinicia neprezentării sale (art.206 alin. (3) CPC);

– sancționarea cu amendă a persoanelor care nu sunt participanți la proces și nu au prezentat, din motive neîntemeiate, probele pe care le dețin și au fost reclamate de instanța de judecată (art 119 CPC) etc.

Consecințe material-juridice:

În primul rând, pot fi apreciate ca inexistente faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei²¹¹ și adoptarea unei hotărâri nefavorabile, adică de respingere a acțiunii în procedurile contencioase și de nesatisfacere a cererii în procedurile necontencioase.

Trebuie menționat că efectele negative material-juridice, ce survin în urma neexecutării obligației probațiunii, incubă doar părților și intervenienților, adică acelor participanți la proces care au interese materiale și procesuale.

Dacă sarcina probei este o obligație juridică ce implică anumite consecințe juridice, atunci este destul de firesc să ne întrebăm: cine dintre persoanele care participă la dosar ar trebui să suporte sarcina probațiunii? Într-un proces civil obișnuit, există trei personaje: reclamantul, adică persoana care înaintează acțiunea, pârârul, adică persoana împotriva căreia este înaintată cererea, și judecătorul, care are misiunea de a aprecia dacă cererea este întemeiată²¹². Sarcina probațiunii constă în a ști care dintre aceste personaje va aduce probe pentru constatarea pretențiilor sau a obiecțiilor invocate în cadrul examinării și soluționării cauzei civile concrete. Acest aspect este elucidat prin regulile specifice sarcinii probațiunii.

În ceea ce privește conținutul obligației de probațiune, acesta ar trebui să rezulte din art. 118, având în vedere denumirea lui – Obligația probațiunii în judecată –, însă, examinând normele prevăzute în acest articol, observăm ca ele nu se referă nemijlocit la conținut, adică nu explică în ce

---

²¹¹ CHIFA, F. Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Lecturi AGPI*, ediția X-a, Chișinău, 2007, pp 173-176. p. 174. ISBN 978-9975911-03-0.

²¹² FODOR, M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență. Op.cit.*, p. 99.

constă, propriu-zis, obligația probațiunii, dar vizează sau obiectul probațiunii (alin 3 art. 118 CPC), sau doar repartizarea sarcinii probațiunii. Considerăm oportun, ca propunere *de lege ferenda*, a modifica denumirea art. 118 în *Repartizarea sarcinii probațiunii* și a exclude alin 3, incluzându-l în art. 117¹.

3.2 Conținutul sarcinii probațiunii în procedura civilă

Sarcina (obligația) de a proba încubă un șir de acțiuni, care rezultă din regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii, și anume faptul că fiecare parte trebuie să-și dovedească pretențiile sau, respectiv, obiecțiile sale. În acest compartiment, în calitate de novație, am staruit asupra conținutului sarcinii probațiunii.

Considerăm că, pentru a realiza sarcina probațiunii, partea responsabilă are următoarele obligații:

1. *Obligația de indicare a circumstanțelor de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei, și a probelor care le dovedesc.* Reclamantul, la depunerea cererii de chemare în judecată, trebuie să indice circumstanțele de fapt, care s-au produs și din care rezultă pretențiile sale, prezentând documentele de care dispune la momentul depunerii cererii, care certifică circumstanțele indicate. Totodată, trebuie să depună și „cererile de reclamare a probelor, de efectuare a expertizei, de numire/recuzare a expertului” (art.166 alin. (2) lit. e) e¹, e², e³) și art.167 alin (1) lit. d), f), g) CPC). În cazul nerespectării prevederilor specifice intentării procesului, ce vizează conținutul cererii de chemare în judecată și actele, anexate cererii, cu referire la probațiune, judecătorul emite, „în cel mult 5 zile de la repartizarea cererii, o încheiere de a nu se da curs cererii, comunicând persoanei care a depus cererea acest fapt și acordându-i un termen rezonabil pentru lichidarea neajunsurilor” (art.171 CPC).

Pârâtul va realiza această obligație prin depunerea referinței, potrivit art. 186 CPC.

Ținând cont de cele indicate de părți și de norma juridică care reglementează raportul material litigios, instanța va determina obiectul probațiunii.

2. *Obligația de a participa la colectarea (adunarea) probelor* – acest element este unul complex, format dintr-o serie de acțiuni, care au ca scop formarea temeliei probațiunii. Dintre aceste acțiuni menționăm:

a) *Obligația de a prezenta probe*, care reprezintă transmiterea *de facto* a probelor către instanță. După cum am menționat mai sus, legislația prevede obligația reclamantului de a anexa

documentele care certifică circumstanțele pe care își întemeiază pretențiile și copiile de pe aceste documente pentru pârâți și intervenienți, dacă aceștia nu dispun de ele, nemijlocit la faza de intentare a procesului, odată cu depunerea cererii de chemare în judecată (art. 167 CPC). Totodată, examinând practica judiciară, constatăm că judecătorul poate impune respectarea unor cerințe privind certificarea corespunzătoare a actelor/documentelor prezentate pentru intentarea procesului și prezentarea de probe necesare. În acest sens, în încheierea de restituire a cererii, instanța a constatat că *prin încheierea prin care nu s-a dat curs cererii din 18 aprilie 2023, judecătorul a solicitat ca reclamantii să înlăture următoarele neajunsuri: – să anexeze traducerea înscrisurilor, anexă la cerere, prezentate într-o limbă străină; – să anexeze extrasul din Registrul Bunurilor Imobile în privința bunului imobil ce constituie obiect al contractului de donație a cărui nulitate se solicită; – să prezinte dovada de plată a taxei de stat sau probe în susținerea cererii de scutire*²¹³. Exemplul încheierii menționate denotă și faptul pe care l-am menționat în capitolul anterior și potrivit căruia, la faza intentării procesului, judecătorul „acordă suport” reclamantului, indicând și ce probe trebuie să prezinte.

În faza intentării cauzei civile, la prezentarea de probe participă doar reclamantul, pârâtul având această obligație doar din faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare.

Pregătirea cauzei pentru dezbateri judiciare este faza procesului civil care are ca sarcină prezentarea tuturor probelor (art.183 alin. (2) lit. d) CPC), această sarcină fiind realizată prin mai multe acte procesuale specifice fazei date.

În cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, judecătorul „concretizează dacă reclamantul a prezentat toate probele, oferind, la solicitare, un termen suficient pentru prezentarea sau reclamarea probelor” (art.185 alin (1), lit. a¹), și „cheamă pârâtul să prezinte probe și să depună referință împotriva acțiunii reclamantului” (art. 186 CPC).

Tot la faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare pot fi desfășurate acțiuni procesuale, în scopul prezentării probelor, deși cereri cu solicitările respective pot fi depuse și la faza de intentare a procesului.

---

²¹³ Încheierea Judecătorei Chișinău, din 15 mai 2023, Dosar nr. 2-7538/23 /2-23054718-12-2-13042023-1. [online]. [cit 24.06. 2023]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/251367a7-bd68-4196-bc95-a467a88b9017. În acest context, sunt relevante și alte încheieri de restituire, spre exemplu: Încheierea Judecătorei Chișinău, din 17 mai 2023, Dosarul nr. 2-7147/23. [online]. [cit 24.06. 2023]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1eb2ed70-421f-4ded-a56e-71c09c289f8c; Încheierea Judecătorei Chișinău, din 17 mai 2023, Dosarul nr. 2-7667/23. [online]. [cit 24.06. 2023]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b9723eec-6b71-44e2-b643-3741f9b46552 etc.

Sarcina prezentării probelor este obligația ambelor părți, în temeiul regulii potrivit căreia fiecare parte trebuie să-și dovedească pretențiile și obiecțiile sale, însă instanța judecătorească este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru a se convinge de veridicitatea lor.

Prezentarea probelor poate avea loc în instanța de fond și în cea de apel. Potrivit art. 372 CPC, „în apel pot fi prezentate noi probe, dacă participantul a fost în imposibilitate de a prezenta proba în termen, dacă administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței, dacă probele nu au fost reclamate de către prima instanță, la cererea participanților la proces, sau dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță”. La fel pot fi citați martorii audiați în primă instanță, dacă se contestă depozițiile lor.

Obligația de a prezenta probe implică unele particularități în raport cu fiecare mijloc de probă.

- *Explicațiile reclamantului* privind circumstanțele cazului se conțin chiar în cererea de chemare în judecată (circumstanțe de fapt, pe care reclamantul își întemeiază pretențiile – art. 166 CPC). *Explicațiile pârâtului* sunt expuse în referință (art. 186 CPC). Iar înainte de a stabili consecutivitatea de cercetare a probelor, explicațiile vor fi audiate în faza dezbaterilor judiciare.

- *Propunerea martorilor*, potrivit regulilor generale, se face simultan cu celelalte probe. Părțile indică instanței informația pe care o poate mărturisi referitor la cauza în discuție, comunică numele, prenumele și domiciliul acesteia. Partea căreia i s-a încuviințat proba cu martori este datoare, sub sancțiunea decăderii, să depună, în termenul stabilit de instanță, suma fixată pentru compensarea cheltuielilor suportate în legătură cu prezentarea martorilor în instanță judecătorească, inclusiv cheltuielile de deplasare și cazare, diurnele, precum și salariul mediu pe economie pentru timpul petrecut în instanță sau o sumă care recompensează sustragerea de la ocupația lor (art.91-92 CPC), însă decăderea poate fi evitată prin prezentarea martorilor la termenul fixat pentru audierea lor.

„Partea potrivnică are dreptul să-și însușească martorul la care a renunțat partea ce l-a propus”(art.215 alin.(3) CPC).

Dacă au fost solicitați mai mulți martori, instanța, pentru evitarea tergiversării cauzei, îi poate selecta ținând cont de informația pe care urmează să o expună fiecare. Tot aici, se relevă și un principiu important – cel al egalității armelor, dezvoltat în conținutul CEDO. În literatura de specialitate s-a subliniat că principiul egalității armelor nu vine să asigure o egalitate matematică între părți, acest principiu nu impune ca pentru fiecare martor admis de către instanță să se admită unul de partea

oponentă. De aceea, s-a afirmat că dreptul înscris în art. 6 par. 3 lit. d) din CEDO nu este un drept absolut, judecătorul național având o varietate largă de apreciere în ceea ce privește oportunitatea citării unui martor al apărării, doar ca martorii reclamantului să fie convocați cu respectarea aceluiași condiții. Încheierea de declarare a inadmisibilității probei cu martori trebuie să fie motivată.

Dacă instanța consideră că informația pe care o poate comunica martorul este pertinentă, acesta urmează să fie citat legal. Potrivit legii procesuale, „persoana citată în calitate de martor este obligată să se prezinte în fața instanței la data și ora stabilită, în caz contrar, dacă nu există motive întemeiate, i se aplică o amendă de până la 5 u.c. Dacă nu se prezintă nici după cea de-a doua citare, instanța are dreptul să dispună aducerea lui forțată în judecată și aplicarea unei amenzi repetate de până la 10 u.c.” (art.136 alin. (3) CPC). Excepțiile de la regula potrivit căreia orice persoană care cunoaște o informație pertinentă într-un litigiu poate fi audiată ca martor o constituie persoanele care nu pot fi citate și audiate în calitate de martori (imunitate de martor), prevăzute în art.133 CPC. La fel, în conformitate cu art. 134 CPC, sunt persoane care pot să refuze să depună mărturii. Ținând cont de prevederile art. 135 CPC, martorul care va refuza depunerea mărturiilor este obligat să comunice motivul refuzului, iar instanța va aprecia dacă acest motiv este unul întemeiat sau nu.

Proba prin înscrisuri este propusă de părți, care au obligația să le atașeze la actele procedurale, depuse la instanța care va soluționa cauza. Înscrisul se depune în original sau în copie autenticată în modul stabilit de lege, indicându-se locul de aflare a originalului. Urmează să fie depus originalul înscrisului atunci când, „conform legii sau unui alt act normativ, circumstanțele cauzei trebuie confirmate numai cu documente în original sau când copiile de pe documentul prezentat au cuprinsuri contradictorii, precum și în alte cazuri când instanța consideră necesară prezentarea originalului” (art.138 alin. (4) CPC). Potrivit art. 167 alin. (1) CPC, reclamantul va anexa la cererea de chemare în judecată „documentele care certifică circumstanțele pe care își întemeiază pretențiile și copiile de pe aceste documente pentru pârâți și intervenienți, dacă aceștia nu dispun de ele”. Copiile de pe înscrisuri vor fi certificate de către parte pentru conformitate cu originalul. Dacă înscrisurile sunt făcute într-o limbă străină, instanța dispune prezentarea traducerii lor în modul stabilit de lege. Pârâțul, la rândul său, va alătura la referință copii de pe înscrisurile cu care intenționează să se apere împotriva pretențiilor reclamantului. Copiile certificate se vor depune și pentru instanța de judecată în atâtea exemplare câți reclamanți intervenienți există în proces. Autentificarea (certificarea) corespunderii copiei cu originalul poate fi efectuată în mod diferit, cea mai sigură fiind legalizarea copiilor de către persoana care desfășoară activitate notarială (art. 11 alin (1) lit. k din Legea privind procedura

notarială din 15.11.2018²¹⁴). În procedura de acordare a asistenței juridice, avocatul poate adevăra copii și extrase din acte și poate certifica semnăturile de pe actele necesare, acordare asistenței juridice (art. 8 alin. (4) Legea cu privire la avocatură din 19.07.2002). În această ordine de idei, copiile pot fi autentificate (certificate) de către persoana cu funcție de răspundere din cadrul organizației de la care emană înscrisul.

- Prezentarea și reclamarea *probelor materiale* se desfășurează potrivit regulilor generale (art.119 CPC), fiind adunate și prezentate de către părți și de alți participanți la proces. Uneori, în cazurile în care proba materială nu poate fi prezentată în ședința de judecată, partea va solicita cercetarea acesteia la fața locului.

- *Înregistrările audio-video* Regula specifică acestor mijloace de probă constă în faptul că „persoana care prezintă o înregistrare audio-video pe un suport electronic este obligată să indice persoana care a efectuat înregistrarea, timpul și condițiile înregistrării” (art.146 CPC). Înregistrarea audio-video ascunsă, nu este probă, dacă nu este permisă prin lege. Reglementarea dată are ca scop protecția dreptului la viața privată și secretul corespondenței, care fac parte din sfera dreptului constituțional, prevăzut la art. 28 și 30 al Constituției. În acest fel, statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată, asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare, iar derogări sunt admise doar prin lege, în cazurile când această derogare este necesară în interesele securității naționale, ale bunăstării economice a țării, ale ordinii publice și în scopul prevenirii infracțiunilor. Aceste drepturi sunt garantate și de art. 8 CEDO.

Pot apărea și două cazuri în care viața privată nu este afectată:

- atunci când, prin mijloace secrete, sunt făcute înregistrări ce nu prezintă altceva decât ceea ce poate auzi sau vedea orice persoană în locuri publice, excepția dată fiind însă de strictă interpretare și apreciere;

- atunci când persoana pozează sau se înregistrează benevol sau transmite înregistrările sale la mai multe persoane și numai ulterior dorește ca acestea să nu fie reproduse.

---

²¹⁴ Legea privind procedura notarială din 15.11.2018. Publicat: 01-02-2019. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 30-37, art. 89. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.

Înregistrările audio și video se prezintă în instanță pe diverse suporturi: CD-uri, telefoane mobile, benzi magnetice etc.²¹⁵ Suporturile înregistrărilor se păstrează în instanță, însoțite de un registru special. Instanța ia măsuri pentru păstrarea lor intactă. După ce hotărârea judecătorească devine irevocabilă, suporturile înregistrărilor pot fi restituite persoanei care le-a prezentat. În cazuri excepționale – ca, de exemplu, în cazurile când suporturile înregistrărilor au o valoare materială substanțială pentru proprietar (telefon mobil) – acestea pot fi întoarse înainte ca hotărârea să devină irevocabilă. În acest scop, instanța va emite o încheiere.

- *Expertiza* se dispune de instanță la cererea participanților la proces. Deci partea care are în obligația sa probarea unui fapt ce necesită efectuarea expertizei, va face o cerere către instanță, în scopul dispunerii acesteia. Instanța pronunță o încheiere privind efectuarea expertizei, care poate fi atacată odată cu fondul cauzei. Încuviințarea expertizei propuse de părți este lăsată la discreția instanței de judecată, iar partea are sarcina de a convinge instanța de necesitatea administrării respectivului mijloc de probă, de concludența lui și de faptul că dispunerea ei este de natură să faciliteze soluționarea cauzei.

În cazul admiterii sau respingerii cererii uneia dintre părți, în condițiile în care cealaltă parte se opune, instanța de judecată, prin încheier, va trebui să motiveze poziția adoptată.

În principiu, expertiza este facultativă pentru instanță, în sensul că judecătorii sunt liberi să desemneze sau nu un expert. Cu toate acestea, sunt situații în care expertiza este prevăzută în mod obligatoriu de lege și ea poate să fie ordonată din oficiu, indiferent dacă este sau nu cerută de părți. Spre exemplu, în procedurile privind măsurile de ocrotire, care necesită efectuarea unei expertize psihiatrice, art.304 CPC prevede și posibilitatea trimiterii forțate la expertiză, în cazul eschivării persoanei în privința căreia este pornit un asemenea proces.

„Părțile și alți participanți la proces au dreptul de a cere desemnarea în calitate de expert a unei anumite persoane sau instituții specializate” (art.152 alin.(1) CPC). Totuși, o instituție nu poate fi subiect al expertizei, deoarece numai o persoană fizică poate avea cunoștințe speciale și poate purta răspundere personală pentru corectitudinea concluziilor sale.

De regulă, efectuarea expertizei este dispusă printr-o încheiere în timpul pregătirii cauzei de dezbateri judiciare (art.185 alin.(1) lit.h) CPC), dar instanța poate ordona expertiza și în timpul

---

²¹⁵ **CHIFA F.** Înregistrările audio-video ca mijloc de probă în procesul civil. In: *Integrare prin cercetare și inovare.*: Științe sociale, 10-11 noiembrie 2014, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, 2014, Vol.2, R, SS, pp. 16-19. ISBN 978-9975-149-46-4. pag 16.

dezbatelor. În aceste cazuri, la cererea participanților la proces sau din oficiu, instanța poate suspenda procesul (art.261 lit.d) CPC). „Părțile și alți participanți la proces sunt în drept să formuleze și să prezinte instanței subiectele care trebuie să fie elucidate de expert, însă numai judecătorul sau instanța stabilește definitiv aspectele asupra cărora expertul urmează să-și prezinte raportul” (art.152 alin.(2) CPC). Participanții la proces au dreptul să ia cunoștință de încheierea instanței de judecată privind efectuarea expertizei, să vină cu unele propuneri privind efectuarea expertizei, să participe la investigațiile expertului și să ia cunoștință de raportul de expertiză.

În cazul în care se impune necesitatea efectuării expertizei la fața locului, „este obligatorie citarea părților și a altor participanți la proces, aceștia fiind obligați să dea expertului orice explicație în legătură cu obiectul expertizei”, asigurându-i-se și accesul liber la obiectul respectiv, condiții optime pentru lucru.

De regulă, atunci când expertiza se efectuează în sediul instanței sau în altă parte, în dependență de caracterul cercetării sau de circumstanțele care fac dificilă sau imposibilă aducerea obiectului, participanții la proces pot asista, cu excepția cazurilor în care prezența lor nu este obligatorie sau ar putea împiedica lucrul experților (art.155 alin.(2) CPC).

b) *Reclamarea probelor*. Sarcina instanței constă în a lua toate măsurile posibile pentru a atrage în proces toate probele necesare și a nu admite aglomerarea litigiului cu materiale și date factice care nu au legătură cu cauza²¹⁶. Totodată, dacă în procesul de adunare a probelor apar dificultăți, instanța poate contribui, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, la adunarea probelor. Pentru ca instanța să reclame probele, trebuie întrunite cumulativ două cerințe:

1. Cererea participantului la proces în vederea reclamării probei trebuie să conțină cauzele ce împiedică dobândirea probei și locul aflării ei. Totodată, cererea persoanei va fi respinsă, dacă instanța va constata că aceasta este depusă neîntemeiat și cu scopul vădit de a tergiversa examinarea cauzei.

În temeiul pricipiului contradictorialității și al rolului dirigitor, instanța nu poate reclama proba din propria inițiativă.

2. Proba trebuie să fie pertinentă și admisibilă. Astfel, în cererea de reclamare a probelor trebuie să fie specificate și circumstanțele care ar putea fi confirmate sau infirmate prin acea probă²¹⁷.

---

²¹⁶ CRUGLIȚCHI T. Reguli privind probațiunea în procesul civil. *Op.cit.*, p. 239.

²¹⁷ **CHIFA, F.** Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. In: *Studia Universitatis Moldaviae* (Seria Științe Sociale), 2019, nr. 3(123), pp. 133-137., p.135. ISSN 1814-3199.

Deși reclamarea e prerogativa instanței, totuși ea se va face la cererea părții, iar nedepunerea unei asemenea cereri, atunci când proba obținută e de natură să schimbe mersul procesului, poate însemna nerealizarea sarcinii probațiunii.

În scopul reclamării probei, instanța judecătorească poate elibera, la cererea părților sau a altor participanți la proces, un demers pentru obținerea probei. „Persoana care deține proba reclamată o trimite nemijlocit în judecată sau o înmânează persoanei care deține demersul pentru a o prezenta în judecată. Persoanele care nu dețin probele de rigoare sau nu au posibilitatea de a le prezenta în termenul stabilit de judecată sunt obligate să comunice instanței faptul în decursul a 5 zile de la data primirii cererii acesteia, indicând motivele neprezentării. În caz de neînștiințare, precum și de declarare de către instanță a neîndeplinirii cererii de a se prezenta probe ca fiind neîntemeiată, persoanele vinovate, care nu sunt participanți la proces, se sancționează cu amendă de la 20 la 50 de unități convenționale. Refuzul sau omiterea de către persoanele menționate de a comunica și de a prezenta instanței, în termenul stabilit, din motive imputabile acestora, probele reclamate, dacă în acest mod se tergiversează judecarea cauzei, se sancționează cu amendă de până la 50 de unități convenționale pentru fiecare caz de tergiversare. Aplicarea amenzii nu scutește persoanele care dețin proba reclamată de obligația prezentării ei în instanță”. Probele pot fi reclamate atât de la participanții procesului, cât și de la terțe persoane. Dacă proba se află la partea adversă, neprezentarea ei la solicitarea instanței poate avea și alte consecințe. Astfel, potrivit art. 131 alin.(2), „instanța poate considera suficiente pentru proces circumstanțele determinate în baza explicațiilor uneia dintre părți, dacă cealaltă deține proba solicitată de instanță, dar nu o prezintă”.

Norme speciale cu privire la reclamare sunt prevăzute la reglementarea înscrisurilor. În acest context, în articolul 138 alin. (1) CPC se menționează că, la solicitarea părților și a altor participanți la proces, înscrisurile pot fi reclamate de instanță părților, altor participanți la proces, precum și persoanelor care nu sunt participante la proces. Se vor aplica, în cazul dat, regulile de reclamare a probelor, prevăzute la art.119 CPC. Obținerea și prezentarea înscrisurilor se face pe cheltuiala solicitantului (art. 138, alin. (2) CPC). Persoana care solicită concursul instanței pentru obținerea probei date urmează să menționeze caracteristicile care individualizează înscrisul în raport cu altele, locul lui de aflare și considerentele din care rezultă că înscrisul se află anume în acel loc. Instanța de judecată, la cererea participantului la proces, dispune nemijlocit prezentarea în termen a înscrisului care se păstrează la o autoritate, organizație sau la o altă persoană sau o instituție. Această modalitate nu se referă și la înscrisurile care pot fi obținute fără concursul instanței. Sau instanța poate elibera,

după caz, la cererea părților sau a altor participanți la proces, un demers pentru obținerea probei. În acest caz, persoana care deține înscrisul reclamat îl trimite nemijlocit în judecată sau îl înmânează persoanei ce deține demersul pentru a-l prezenta în judecată. Această modalitate prezintă un avantaj din perspectiva celerității și operativității obținerii de către instanță a înscrisului necesar. Executarea solicitării parvenite din partea instanței este asigurată de anumite pârgii juridice. În caz de nerespectare a dispozițiilor instanței, judecătorii pot opera, după caz, diverse sancțiuni: considerarea ca dovedite a pretențiilor părții care a cerut prezentarea cu privire la cuprinsul aceluși act; aplicarea unei amenzi în mărime de până la 10 u.c. Astfel, dacă, în conformitate cu afirmațiile (argumentate) părții interesate, documentul în original este deținut de partea adversă, instanța va dispune, printr-o încheiere, obligarea acesteia la prezentarea înscrisurilor în original. Dacă partea adversă nu execută încheierea judecătorească privind prezentarea documentului în original, se va utiliza copia de pe original, prezentată de persoana interesată, dacă legea nu prevede altfel. Instanța va aprecia forța probantă a copiei autentificate după intima ei convingere. Dacă partea sau un alt participant la proces încearcă să împiedice utilizarea în judecată a documentului sau a unui alt înscris, prin neprezentarea lor la solicitarea instanței și pe parcursul examinării cauzei, și se constată că acestea sunt deținute de participant, instanța poate considera dovedite afirmațiile participantului care a solicitat prezentarea cu privire la cuprinsul înscrisurilor reclamate. În cazul în care înscrisul se găsește la o terță persoană, străină de proces, aceasta va trimite proba reclamată nemijlocit în judecată sau o va înmâna persoanei care deține demersul de obținere a probei. De la regula prezentării înscrisurilor există unele derogări. Astfel, instanțele de judecată vor respinge cererea de prezentare a înscrisului, în întregime sau în parte, în cazurile în care: a) cuprinsul înscrisului privește chestiuni cu totul personale; b) prezentarea înscrisurilor ar încălca îndatorirea de a păstra secretul; c) prezentarea ar atrage urmărirea penală împotriva părții sau a unei alte persoane.

3. ***Obligația de a participa activ la administrarea probelor.*** Așa cum am menționat mai sus, administrarea probelor incumbă, în special, în sarcina instanței, obligată de a proceda la un examen efectiv al mijloacelor, argumentelor și al elementelor de probă furnizate de părți, cel puțin, pentru a le aprecia pertinenta²¹⁸. Administrarea probelor presupune operațiuni logice, empirice și procesuale ce se vor face în conformitate cu principiile publicității, contradictorialității și nemijlocirii, dar participarea părților la acestea poate fi nu doar importantă, dar chiar determinantă.

---

²¹⁸Horărârea Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>; Hotărârea Van der Hurk vs Olanda, 19.04 1994. [online]. [citat 12.12. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>.

Administrarea probelor se face în consecutivitatea stabilită de lege sau în cea care reiese din specificul cauzei. Conform art. 214 CPC, instanța judecătorească, „după ce ascultă explicațiile participanților la proces, stabilește consecutivitatea cercetării probelor”.

Probele sunt administrate în funcție de specificul fiecărui mijloc de probă și participarea activă la administrarea probelor este o obligație ce rezultă din sarcina probațiunii.

- **Ascultarea explicațiilor părților.** În cercetarea acestui mijloc de probă, părțile participă nemijlocit. După prezentarea raportului asupra cauzei care se examinează în fond, instanța judecătorească ascultă explicațiile reclamantului și ale intervenientului care participă din partea acestuia, ale pârâtului și ale intervenientului care participă din partea lui, precum și ale celorlalți participanți la proces.

Părțile pot depunde explicațiile oral sau în scris (art.131 alin.(1) CPC). Acestea se fac în fața instanței care soluționează cauza. Ca excepție se consideră acele situații în care explicațiile părților au fost consemnate în cadrul executării unei delegații judecătorești sau în cadrul procedurii de asigurare a probelor. În ședința de judecată, se va da citire acestei explicații, consemnate în procese-verbale, însă, dacă se vor prezenta, părțile și persoanele interesate vor da explicații potrivit regulilor generale, principiului nemijlocirii, oralității și contradictorialității în dezbaterile judiciare.

„Procurorul, împuterniciții autorităților publice, ai organizațiilor, persoanele fizice care, în cazurile prevăzute de lege, au intentat procesul în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor persoane dau explicații primii în cadrul examinării în fond a acestor cazuri” (art.213 alin.(1) CPC).

Este de observat că părțile și intervenienții, potrivit legislației noastre, nu răspund penal pentru explicații mincinoase, date cu bună-știință.

Judecătorul are dreptul să pună participanților la proces întrebări în orice moment al explicațiilor acestora și le poate acorda de mai multe ori cuvântul. Dacă partea audiată are mai mulți coparticipanți procesuali, instanța, în funcție de circumstanțele cauzei, determină necesitatea audierii tuturor coparticipanților sau numai a unora dintre ei.

Atunci când partea nu și-a exercitat pe deplin obligația de a dovedi anumite fapte, ea poate înainta instanței judecătorești un demers, prin care solicită audierea părții adverse în privința acestor fapte, dacă solicitarea nu se referă la circumstanțele pe care instanța le consideră dovedite (art. 118 alin. (2) CPC).

Participarea activă a părților la audierea martorilor. Ținând cont de principiul nemijlocirii, audierea martorului are loc în sala de ședințe. Potrivit legislației naționale, în cazul „imposibilității de a se prezenta în ședință, la cererea participanților, a martorului sau din oficiu, instanța poate dispune audierea martorului prin intermediul videoconferinței” Audierea prin videoconferință poate avea loc, după caz, la sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova, la biroul notarial, la sediul organului de probațiune sau biroul executorului judecătoresc, la instituția penitenciară.

Martorii, până la audierea lor, sunt îndepărtați din sala de ședințe. Fiecare martor va fi audiat separat și președintele ședinței, înainte de a-l audia, stabilește identitatea acestuia, îi explică drepturile și obligațiile, îl avertizează asupra răspunderii penale pe care o atrage refuzul de a depune mărturie (art. 313 Cod penal) sau depunerea cu bună-știință a unor mărturii minciunoase (art. 312 Cod penal). Martorul semnează declarația privind cunoașterea obligațiilor și răspunderii lui. Declarația se anexează la procesul-verbal al ședinței.

Mărturia se face oral, în timpul dezbaterilor judiciare. Martorul nu are voie să prezinte un răspuns scris, dar va putea să se folosească de însemnări cu privire la cifre și denumiri, răspunzând întrebărilor instanței și ale participanților la proces.

La audiere, judecătorul constată atitudinea martorului față de participanții la proces, îi propune să comunice instanței tot ceea ce cunoaște personal despre obiectul audierii (art.216 CPC).

Analizând procedura de audiere a martorului, conform prevederilor Codului de procedură civilă, fiecărui martor, inițial, i se solicită să povestească faptele cunoscute de acesta într-o formă liberă, cu respectarea dreptului de a face depoziii în limba maternă și, respectiv, dreptul de a fi asistat de un interpret.

Părțile și alți participanți trebuie să aibă o poziție activă în audierea martorilor. Astfel, martorului i se pot pune întrebări, mai întâi de către partea la a cărei cerere a fost citat și reprezentantul acesteia, apoi de către ceilalți participanți și reprezentanții lor. De regulă, aceste întrebări trebuie să aibă un caracter de clarificare a neînțelegerilor apărute pe parcursul expunerii libere a martorului, nu trebuie să fie întrebări sugestive și nici întrebări care ar determina martorul să facă anumite concluzii, să reflecte propria opinie a martorului sau aprecierea circumstanțelor expuse. În cazul în care constată că întrebarea adresată martorului de către un participant la proces este ofensatoare sau tinde să dovedească un fapt ce nu se referă la cauză, instanța nu o va încuviința. „La cererea participantului

respectiv, instanța emite o încheiere asupra întrebării, precum și asupra motivului respingerii ei” (art.216 alin.(5) CPC).

Dacă cel ce urmează a fi audiat de instanță este cu deficiențe de auz sau de vorbire ori dacă, din alte motive, nu se poate exprima, întrebările și răspunsurile se fac în scris și se anexează la procesul-verbal.

Un alt aspect important care trebuie analizat este faptul că depozițiile martorului la nivel psihologic sunt influențate și de reacția publicului prezent în sala de ședință, dar și de cadrul formal în care se află în sedință. Înanșta este pusă în situația să creeze un cadru procesual favorabil pentru depunerea marturiilor, în scopul realizării obiectivelor de obținere a informației concrete și sigure, care ar reflecta faptele cunoscute de către martor, ce se referă la obiectul litigiului, dar și al detectării mărturiilor false. Totodată, participanții trebuie să aibă un comportament care ar favoriza expunerea martorului.

Instanța poate audia repetat martorul, după caz, în aceeași ședință sau în cea următoare, poate face confruntarea martorilor, pentru a se clarifica asupra depozițiilor contradictorii ale acestora. Se prezumă că această confruntare poate fi efectuată din oficiu sau la cererea părților și numai asupra circumstanțelor și faptelor în privința cărora declarațiile depuse anterior se contrazic, nu în genere asupra faptelor cauzei, clarificând și relațiile dintre confrunțați.

În cazul amânării procesului, instanța poate audia martorii prezenți, dacă în ședință sunt de față părțile. Citarea repetată a acestor martori, într-o nouă ședință, se admite numai în caz de necesitate. Astfel de depoziții, precum și cele adunate prin delegații judecătorești, în procedura asigurării probelor, și obținute de la o persoană care, din cauza sănătății precare, bătrâneții, invalidității sau din alte motive întemeiate, a fost audiată în instanța de la locul aflării sale, sunt citite în ședința de judecată.

După aceasta, participanții la proces pot da explicații asupra respectivelor mijloace de probă (art.221 CPC).

Audierea martorului se înregistrează audio și/sau video, suportul digital se anexează la dosar, iar acest fapt este consemnat în procesul verbal.

„Martorul audiat rămâne în sala de ședință până la încheierea dezbaterilor judiciare, dacă instanța nu va permite retragerea lui din sală”.

Particularitățile audierii martorului minor

Datorită specificului situației de audiere a martorului minor, instanța este obligată să hotărască, în fiecare caz concret, dacă este sau nu necesară și posibilă audierea minorului în calitate de martor, precum și să clarifice dacă este sau nu martorul minor capabil să depună mărturii veridice, ținând cont de dezvoltarea sa fizică și psihică.

Martorul care nu a împlinit vârsta de 16 ani nu poate fi atras la răspundere penală pentru declarația mincinoasă depusă. Judecătorul urmează să-l informeze despre necesitatea de a mărturisi doar adevărul.

În conformitate cu prevederile art. 218, alin. (1) CPC, la „audierea martorului în vârstă de până la 14 ani ori, când instanța judecătorească găsește de cuviință, la audierea martorului în vârstă de la 14 până la 16 ani, va fi citat să asiste un pedagog”. Această prevedere este menită a crea o legătură psihologică cât mai trainică între martorul minor și instanță. Doar printr-o astfel de legătură minorul poate fi audiat în calitate de martor.

În cazuri excepționale, când trebuie constatate anumite circumstanțe, instanța poate dispune, printr-o încheiere, ascultarea martorului în camera de deliberare, fără ca părțile sau alte persoane să fie de față. După revenirea completului de judecată, participanților la proces li se comunică depozițiile martorului minor (art.218 CPC). Trebuie remarcat că pentru minori este caracteristic un nivel redus de cunoștințe, de dezvoltare, un cerc limitat de concepte generale, o stare emoțională specifică, lipsa experienței de viață, a cunoștințelor profesionale, o atitudine lipsită de critică față de informația percepută, incapacitatea de a aprecia corect faptele proprii și ale altor oameni și o imaginație care, uneori, nu face diferența dintre realitate și fantezii.

Martorul minor (în vârstă de până la 16 ani), după audiere, „părăsește sala de ședințe, dacă instanța nu consideră că prezența lui este necesară”.

- **Participarea părților la cercetarea înscrisurilor.** Cercetarea probelor scrise reprezintă totalitatea activităților procesuale, îndreptate spre perceperea nemijlocită a acestora de către instanță, părți și alți participanți la proces. După cum s-a menționat deja, caracterul specific al mijlocului dat de probațiune rezidă în forma sa scrisă. Respectiv, modalitatea cercetării înscrisurilor, a cunoașterii conținutului lor informațional, ar putea consta în lecturarea acestora.

Cu toate acestea, simpla citire a probelor scrise este insuficientă pentru cercetarea lor completă și obiectivă, deoarece, în calitate de obiect al examinării, pe lângă conținut, mai figurează și aspectul formal al acestora. Iată de ce înscrisurile vor fi prezentate participanților la proces, pentru ca ei să se convingă, pe de o parte, de corespunderea celor citite cu conținutul probei scrise, iar, pe de altă parte,

de autenticitatea aspectului formal. În corespundere cu aceasta, articolul 222 CPC menționează că, după citirea înscrisurilor, acestea vor fi prezentate participanților la proces, reprezentanților și, după caz, experților, specialiștilor și martorilor. În urma acestor acțiuni, participanții la proces vor avea posibilitatea să-și exprime poziția și să dea explicații vizavi de autenticitatea, veridicitatea probelor prezentate.

Cercetarea se efectuează, de regulă, în cadrul ședinței de judecată. Totuși, în situațiile în care este dificilă sau imposibilă înfățișarea înscrisurilor în instanța de judecată, acestea vor putea fi examinate și cercetate la locul lor de păstrare sau de aflare. Referitor la examinarea și cercetarea înscrisurilor la locul aflării lor, instanța pronunță o încheiere (art. 225, alin. (1) CPC). Instanța va înștiința pe participanții la proces, precum și pe reprezentanții lor, despre locul, data și ora examinării înscrisurilor; iar neprezentarea lor nu va împiedica cercetarea probelor date. În caz de necesitate, la fața locului pot fi citați experții, specialiștii și martorii.

Acțiunile procesuale desfășurate în legătură cu cercetarea înscrisurilor sunt reflectate în procesul-verbal al ședinței de judecată, unde se va indica faptul că li s-a dat citire și că au fost prezentate participanților la proces, consemnându-se, în același timp, și explicațiile date de aceștia cu referire la probele scrise. Rezultatele examinării și cercetării înscrisurilor la fața locului se înregistrează și ele în procesul-verbal al ședinței de judecată. În plus, la procesul-verbal „se vor anexa planurile, desenele tehnice, schemele, calculele și copiile de pe documentele făcute sau verificate în procesul cercetării probelor, fotografiile de pe înscrisuri făcute în timpul examinării la fața locului, precum și raportul de expertiză sau explicațiile specialistului” (art. 225 alin. (3) CPC).

În cadrul cercetării probelor, instanța trebuie să facă distincție netă între înscrisurile propriuzise (ca probe pe suport material) și explicațiile părților, ale intervenientului, prezentate în formă scrisă, care sunt probe personale și cărora le sunt aplicabile alte reguli procedurale.

Legea procesual civilă instituie o serie de garanții în vederea asigurării secretului corespondenței și al comunicărilor telegrafice personale. Reieșind din conținutul și caracterul confidențial al acestora, ținând cont și de protecția legală a secretului corespondenței, oferită de articolul 30 din Constituția Republicii Moldova și de articolul 8 din CEDO (care garantează că orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului și a corespondenței sale), corespondența și comunicările telegrafice și personale vor putea fi citite și cercetate de instanță în ședință publică, numai cu consimțământul corespondenților (art. 223 CPC). În lipsa acestui consimțământ, corespondența și comunicările telegrafice vor fi citite și cercetate în ședință închisă.

Acordul sau refuzul corespondenților referitor la forma cercetării trebuie exprimat verbal sau în scris și se consemnează în procesul-verbal al ședinței judiciare.

După ce ședința a fost declarată închisă, la ea pot participa, în afară de părți, reprezentanții acestora, interpretul și acei participanți între care s-a purtat corespondența, specialiști, experți, martorii care urmează să fie audiați în privința unor aspecte referitoare la înscrisuri.

După studierea înscrisurilor date, președintele ședinței de judecată trebuie să avertizeze participanții care au asistat în ședința închisă să se abțină de la divulgarea informațiilor de care au luat cunoștință. Nu urmează să fie aplicate aceste reguli în cazul în care nu este cercetat conținutul corespondenței, ci doar se face referire la data expedierii și primirii corespondenței sau dacă înscrisul prezintă interes pentru stabilirea domiciliului adresantului.

În procesul de cercetare a înscrisurilor se pot isca incidente referitoare la veridicitatea probei date. Dacă înscrisul este contestat sau instanța are îndoieli cu privire la veridicitatea lui, se va trece la verificarea autenticității probei scrise.

Astfel, după citirea unor documente oficiale, instanța va verifica competența autorității sau a persoanei cu funcție de răspundere, corespunderea formei, prezența semnăturii persoanei împuternicite, precum și întrunirea tuturor elementelor prescriptibile unor astfel de documente.

La examinarea copiei unui document ori a altui înscris, instanța va verifica procedeul tehnic de copiere, corespunderea identității cuprinsului copiei cu cel al originalului și modul de păstrare a copiei.

În cadrul cercetării înscrisurilor, persoana care se prezumă că le-a semnat poate contesta autenticitatea scrisului ori a semnăturii de pe document sau de pe un alt înscris. În această situație, instanța, pentru verificarea apartinerii scrisului ori a semnăturii persoanei căreia i se atribuie, va recurge la următoarele metode:

1. Confruntarea înscrisului cercetat cu modelul de scriere sau semnătură, solicitat de instanță. Această metodă constă în preluarea de la acel căruia i se atribuie scrisul ori semnătura contestată a unui model al scrisului ori al semnăturii pentru cercetarea comparativă. Nu este exclusă concluzia specialistului. Potrivit articolului 140 alin. (2) CPC, dacă persoana refuză să prezinte modelul de scris, judecătorul care examinează cauza poate califica acest refuz ca o recunoaștere a scrisului, sau a semnăturii. Această prevedere legală urmează să fie considerată drept o prezumție simplă de recunoaștere tacită a scrisului ori a semnăturii, pe care legea o recomandă instanței, dar pe care aceasta o poate reține sau nu, reieșind din împrejurările cauzei.

2. Confruntarea de către instanță a înscrisului contestat sau nerecunoscut cu alte înscrisuri provenite de la aceeași persoană ori cu porțiunea de document necontestată. Această metodă este binevenită și eficientă, ținând cont de posibilitatea inducerii intenționate în eroare a instanței de către persoană, prin denaturarea propriului scris.

3. Expertiza, la care se va recurge, dacă, după confruntarea înscrisului cu scrisul ori semnătura persoanei, instanța nu constată adevărul (art. 140, alin. (4) CPC).

Un înscris fals denaturează realitatea și induce în eroare instanța în procesul de soluționare a cauzei, iată de ce el urmează să fie exclus ca mijloc de probațiune. În acest sens, art. 227 alin. (1) CPC prevede că, „în cazul în care se declară că proba din dosar este falsă, persoana care a prezentat-o poate cere instanței judecătorești să o excludă ca mijloc de probațiune și să soluționeze cauza în baza altor probe”. Starea înscrisurilor în privința cărora se solicită declararea falsurilor urmează să fie consemnată în procesul-verbal al ședinței judiciare. Aceste mențiuni au ca scop evitarea modificării ulterioare a înscrisului, a cărui autenticitate a fost contestată.

În scopul verificării declarației conform căreia înscrisul este fals, la cererea părților, instanța poate dispune efectuarea unei expertize grafoscopice sau poate propune părților să prezinte alte probe.

În unele situații, instanța judecătorească poate fi nevoită să administreze înscrisurile la locul de păstrare sau de aflare, dacă prezentarea lor în judecată este imposibilă sau dificilă. Pentru elucidarea tuturor aspectelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, participanții la proces pot participa și la examinarea la fața locului.

- **Participarea părților la examinarea probelor materiale.** Probele materiale sunt percepute vizual de către instanță sau/și prin atragerea de specialiști și experți la cercetarea lor.

„Probele materiale se cercetează de instanța judecătorească și se prezintă spre examinare participanților la proces și reprezentanților lor, precum și experților, specialiștilor și martorilor, după caz. Declarațiile depuse se înregistrează audio și, după caz, video, fapt care se consemnează în procesul-verbal al ședinței”. (art. 224 alin. CPC).

Spre deosebire de celelalte probe, în cazul cărora judecătorul induce prin raționament existența faptului generator de drepturi și obligații din existența unor probe pe care le percepe personal (înscrisuri, mărturii etc.) – în mod direct sau indirect, prin fapte vecine sau conexe, în cazul probelor materiale, judecătorul percepe prin propriile sale simțuri aceste fapte, iar raționamentul său nu intervine decât pentru a deduce consecințele juridice. Totodată, pentru ajungerea la acest raționament, este deosebit de importantă participarea activă a părților.

Astfel, de exemplu, judecătorul constată personal viciile, defectele, degradările obiectelor prezentate în instanță. De o importanță incontestabilă este cercetarea la fața locului, care își găsește aplicație în practica judiciară, în special, în cazul unor acțiuni reale imobiliare, în acțiunile locative și în alte acțiuni privitoare la bunuri²¹⁹.

Cercetarea la fața locului și cercetarea probelor materiale în ședință trebuie să îndeplinească aceleași reguli procesuale comune și generale, prevăzute de legislația procesuală.

Cercetarea la fața locului, ca acțiune procesuală, se încuviințează, în scopul examinării probelor, atunci când prezentarea în judecată este imposibilă sau dificilă. La locul lor de aflare pot fi cercetate și probele perisabile.

Probele perisabile, care sunt susceptibile de a se deteriora rapid sau de a fi distruse, sunt supuse unei examinări urgente la locul unde se află. Specialiștii au posibilitatea de a efectua măsurători, fotografii, filmări, înregistrări audio și video, pot realiza planuri și pot întreprinde alte acțiuni necesare în acest sens²²⁰.

De regulă, probele materiale se păstrează la dosar sau se predau în camera de păstrare a instanței judecătorești, însoțite de un registru special. Instanța ia toate măsurile pentru păstrarea lor intactă, dovada acestui fapt fiind făcută prin sigiliul aplicat fotografiilor probei materiale făcute la o dată anterioară.

După ce a examinat probele perisabile, instanța dispune restituirea lor către organizația care le poate folosi după destinație. În acest ultim caz, proprietarului bunului îi pot fi restituite obiecte de același gen și calitate sau valoarea lor (Codul de procedură civilă anterior prevedea că valoarea lor se stabilește la momentul restituirii, prevedere omisă în noua reglementare). Celelalte probe materiale se restituie, după ce hotărârea judecătorească rămâne definitivă, fie persoanelor care le-au prezentat, fie celor cărora instanța le-a declarat dreptul asupra lor, fie aceste bunuri se comercializează în modul stabilit de instanță.

„Obiectele care, potrivit legii, nu se pot afla în posesiunea persoanelor fizice se remit persoanelor juridice respective” (art.145 alin. (2) CPC). Dispoziția se referă la bunurile scoase din circuitul civil și care pot fi posedate numai în baza unei autorizații, licențe, posesia lor fără asemenea împuterniciri calificându-se drept contravenție sau infracțiune.

---

²¹⁶ LEȘ, I. *Tratat de drept procesual civil*. București: All Beck, 2001. 922 p., p.467. ISBN 973-655-119-9.

²¹⁷ POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*, ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p., p.140. ISBN 978-9975-53-197-9.

Ca dovadă a restituirii probei materiale, la dosar trebuie anexată o recipisă a persoanei care a primit obiectele respective. Această dispoziție se referă și la cazul bunurilor care se păstrau la locul lor de aflare.

În unele cazuri, probele materiale, după ce sunt examinate de către instanță, se restituie, la cerere, persoanelor care le-au prezentat, chiar înainte de terminarea procesului, (art.145 alin. (3) CPC). Ora, data și locul cercetării la fața locului se consemnează într-un proces-verbal, întocmit la fața locului. Dacă este cazul, procesul-verbal va cuprinde și alte elemente relevante referitoare la obiectele cercetate, care nu pot fi redată prin filmare sau fotografiere. Cercetarea la fața locului se face cu concursul participanților la proces, în prezența specialiștilor și experților, după caz.

- **Participarea părților la reproducerea înregistrărilor audio–video.** Cercetarea înregistrărilor audio se face prin audiere, iar a celor video – prin vizionare. Înregistrările care nu pot fi prezentate în judecată se cercetează la locul aflării lor, consemnându-se semnele distinctive ale surselor și data reproducerii, apoi suporturile sunt sigilate. Procesul-verbal se anexează la dosar. Cercetarea la fața locului se face cu concursul participanților la proces, în prezența martorilor și, mai ales, a specialiștilor și experților în domeniul cercetat, dacă este necesar.

Atunci când „reproducerea înregistrărilor audio-video are loc în sala de ședințe sau într-o altă încăpere special amenajată, se consemnează în procesul-verbal al ședinței de judecată semnele distinctive ale surselor de probă reproductivă și data reproducerii. După aceasta, instanța judecătorească audiază explicațiile participanților la proces. Reproducerea înregistrării audio-video poate fi repetată în întregime sau parțial” (art.226 alin. (2) CPC).

„Instanța, printr-o încheiere, poate atrage – din oficiu sau la cererea oricărui participant la proces – la audierea și vizionarea înregistrărilor audio-video specialiști în domeniul respectiv pentru consultații, explicații și ajutor tehnic”, potrivit art.230 CPC.

Dacă înregistrările au fost făcute cu acordul persoanei respective sau au fost permise de lege, reproducerea și cercetarea acestora poate fi efectuată în ședință publică, numai cu consimțământul persoanelor înregistrate. Fără consimțământul lor expres, acestea se efectuează în ședință închisă, fiind aplicabile și dispozițiile speciale ale art.23 CPC²²¹.

Dacă explicațiile și consultațiile scrise sau orale, răspunsurile specialistului la întrebări nu au elucidat unele date din înregistrările audio-video, instanța judecătorească poate dispune, la cererea

---

²²¹ POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*, Op.cit., p.141.

participanților la proces, efectuarea unei expertize. Dispunerea expertizei poate fi făcută și atunci când nu se apelează la consultația specialistului.

Fiind un ”martor ocular mecanic”, înregistrarea video redă obiectiv faptele reale petrecute și obiectele existente, acest lucru depinzând și de inteligența și spiritul de observație, iar uneori – și de interesul celui care a înregistrat. De aceea, este posibilă și audierea în calitate de martor a persoanei care a făcut înregistrarea²²².

Suporturile înregistrărilor audio-video se păstrează în instanța judecătorească, însoțite de un registru special. Instanța ia măsuri pentru păstrarea lor intactă. Suporturile respective pot fi păstrate, în caz de necesitate, la locul aflării lor, după cercetarea lor fiind descrise în procesul-verbal și sigilate. Cheltuielile de păstrare a suporturilor electronice, magnetice sau de alt tip care conțin înregistrările audio-video se repartizează între părți, conform art.94 CPC.

- **Participarea părților la cercetarea concluziilor expertului.** Administrarea raportului de expertiză reprezintă un ansamblu de acțiuni procesuale, întreprinse pentru a extrage informații cu privire la faptele ce fac parte din obiectul probațiunii și perceperea lor de către participanții la proces. Instanța este obligată, potrivit principiilor nemijlocirii și oralității, să cerceteze personal raportul respectiv. De regulă, expertul nu este prezent la această acțiune. „Concluziei expertului i se dă citire în ședința de judecată. Pentru clarificarea sau completarea concluziei, expertului i se pot adresa întrebări. Prima care adresează întrebări expertului este persoana la a cărei cerere a fost dispusă efectuarea expertizei și reprezentantul ei, apoi urmează ceilalți participanți la proces și reprezentanții lor. Dacă efectuarea expertizei a fost dispusă din oficiul instanței, primii care adresează întrebări expertului sunt reclamantul și reprezentantul lui.” (art. 228 CPC).

Din legislația și practica judiciară a Republicii Moldova rezultă că administrarea probelor este efectuată de către judecător, cu implicarea participanților la proces și a persoanelor care contribuie la înlăptuirea justiției. În plan comparativ, spre exemplu, în România există și procedura de administrare a probelor de către avocați sau consilieri juridici, astfel art. 239 CPC al României prevede posibilitatea alegerii procedurii de administrare a probelor. Judecătorul, la primul termen de judecată, la care părțile sunt legal citate, pune în vedere acestora, dacă sunt reprezentate sau asistate de avocat, că pot să convină ca probele să fie administrate de către avocații lor. Administrarea probelor de către avocați se face doar având consimțământul ambelor părți. Probele pot fi administrate în cabinetul unuia dintre avocați sau în orice alt loc convenit, dacă natura probei impune aceasta. După administrarea probelor,

---

²²²*Ibidem.*

avocații părților vor alcătui pentru fiecare parte câte un dosar și unul pentru instanță, în care vor depune câte un exemplar al tuturor înscrisurilor prin care se constată administrarea fiecărei probe. Instanța va putea hotărî, doar pentru motive temeinice, să administreze noi probe sau să administreze nemijlocit în fața instanței unele dintre probele deja administrate de avocați (procedură prevăzută de art. 366-388 Cod de procedură civilă al României). Considerăm că această procedură are un impact pozitiv în vederea soluționării rapide a cauzelor civile și al favorizării încheierii procesului prin tranzacție.

4. *Obligația de a formula aprecierea de recomandare și de a contribui la formarea concluziei judecătorului despre faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei.* Aprecierii probelor este preponderent funcția instanței de judecată, dar nu putem ignora și rolul părților în această activitate²²³, căci fiecare participant are un rol esențial în formarea concluziei instanței de judecată²²⁴.

Totodată, în articolul 130 CPC este prevăzută doar instanța ca subiect al aprecierii probelor. Considerăm că acest articol ar trebui să conțină și un alieat care s-ar referi la aprecierea dată de către părți. Aceasta va completa principiului contradictorialității și al influenței lui asupra aprecierii probelor. Astfel, de *lege ferenda* art. 130 ar trebui completat cu un alineat care ar prevedea următoarea normă: *În cadrul pledoariilor, părțile se vor expune în privința aprecierii probelor examinate în cadrul ședinței de judecată.*

Dreptul la un proces echitabil nu poate fi considerat drept unul efectiv, decât dacă cererile și observațiile părților sunt cu adevărat reținute, adică analizate corespunzător de către instanța sesizată²²⁵.

Aprecierii probelor reprezintă operațiunea logico-juridică, efectuată de instanță și de participanții la proces, pentru a determina puterea de convingere și valoarea fiecărei probe în mod individual, precum și a tuturor probelor în ansamblu, fiind, totodată, o activitate de gândire a subiecților probațiunii, desfășurată în baza legilor logicii, în condițiile prevăzute de lege, și orientată spre determinarea pertinentei, admisibilității, veridicității, suficienței, interacțiunii probelor.

În funcție de subiect, aprecierea poate fi clasificată în :

– *De recomandare.* Aprecierii părților și a altor participanți la proces are caracter de recomandare, conținându-se în explicațiile și observațiile lor, în concluziile și susținerile orale. Prin

---

²²³ ТРЕУШНИКОВ, М. К. *Судебные доказательства. Op.cit.*, с. 43.

²²⁴ ПАРАЩЕНКО, В. Теоретические и практические проблемы оценки достоверности доказательств, субъектного состава оценки доказательств и представления доказательств в гражданском судопроизводстве. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда*, 2009, № 1, с.122-125., с.122. ISSN 2519-4437.

²²⁵ Horârea Van der Hurk contra Olanda, 19.04 1994. [online]. [citat 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>.

aceasta se asigură și posibilitatea cercetării multiaspectuale a probelor, instanța luând în considerare opiniile respective, dar nefiind obligată să se conformeze lor. Aprecierea de recomandare este făcută de către părți în timpul cercetării probelor, dar și în prin intermediul pledoariilor

– *Imperativă*. Aprecierea instanței este una imperativă, hotărârile sale având autoritate de lucru judecat, aprecierea imperativă rezultă din cercetarea tuturor probelor, a legislației și din aprecierea de recomandare dată de părți.

Totodată, aprecierea are particularități dependente de mijlocul de probă, iar participanții la proces, în special părțile, sunt obligați să participe activ la formarea concepției despre probe, prin indicarea unor aspecte care necesită a fi luate în considerare la aprecierea finală. Astfel:

1) întrucât explicațiile sunt date de persoane interesate în soluționarea cauzei și pot denatura faptele ce au avut loc, cu sau fără intenție, părțile și intervenienții, potrivit legislației noastre, nu răspund pentru explicații mincinoase. De aceea, luând în considerare că aceste persoane, de regulă, încearcă să încline balanța în propria favoare, explicațiile respective urmează a fi verificate și evaluate de instanță deopotrivă cu celelalte probe, neavând o valoare probantă prestabilită, iar partea adversă trebuie să indice judecătorului asupra modului în care acestea au fost expuse, ținând cont de argumentarea logică și de consecvența explicațiilor. Ca și alte probe personale, explicațiile părților se vor aprecia ținând cont și de calitățile psiho-fizice ale persoanei, iar partea interesată ar trebui să indice asupra particularităților acestor aspecte, dacă ele sunt de natură să influențeze aprecierea.

2) aprecierea justă a depozițiilor martorului este o sarcină complicată, ce revine instanțelor judecătorești, în special, celor de fond. De felul cum acestea își îndeplinesc sarcina dată depinde temeinicia hotărârilor. Aprecierea veridicității declarațiilor testimoniale este o sarcină complexă, care, de obicei, nu poate fi efectuată prin simpla parcurgere a textelor depozițiilor. Judecătorul trebuie să-l observe pe martor, să-i vadă reacțiile și să-i pună întrebări, înainte de a-și crea o părere despre credibilitatea lui, soluția contrară ar fi o încălcare a CEDO²²⁶.

Pentru a influența aprecierea probei cu martori, părțile ar trebui să atragă atenția judecătorului asupra unor trăsături individuale ale fiecărei persoane în parte. În primul rând, asupra *măsurii în care martorul este interesat în proces*. Chiar dacă martorul nu are un interes juridic din rezultatul

---

²²⁶ Hotărârea Dan contra Moldovei din 5 iulie 2011. [online]. [citată 08.03. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105507>. Conform acestei hotărâri, reclamantul acuzat de luare de mită a fost achitat în primă instanță. Acuzarea se baza, în principal, pe declarațiile de martor. Audiind martorii acuzării, prima instanță a exprimat dubii cu privire la veridicitatea declarațiilor lor. Cea de-a doua instanță însă a avut o altă părere în această privință și, chiar dacă nu i-a ascultat în persoană, ci doar citindu-le depozițiile, l-a acuzat. CEDO a considerat că neaudierea martorilor a avut drept consecință adoptarea unei hotărâri neîntemeiate.

soluționării cauzei, această circumstanță nu exclude prezența unei altfel de cointeresări, ce rezultă din relații de prietenie cu una din părți, relații de rudenie, simpatie sau apatie, relații de serviciu etc. Lipsa de sinceritate a martorului poate fi sesizată și din modalitatea de a depune mărturii, de exemplu: relatarea faptelor dintr-un trecut mai îndepărtat cu o precizie și cu un lux de amănunte deosebit, declarațiile care dau de bănuț, expunerea constantă a împrejurărilor favorabile unei părți și defavorabile celeilalte.

Odată cu stabilirea gradului de sinceritate a martorului, instanța urmează să stabilească în ce măsură mărturiile date reflectă realitatea, prin examenul facultăților fizico-psișice ale martorului. Instanța trebuie să se raporteze la cele trei momente ale mărturiei: *perceperea* faptului, *memorarea* faptului perceput, *reproducerea* faptului perceput și memorat.

Perceperea faptului depinde de factori obiectivi și subiectivi. Factorii respectivi pot contribui, dar pot și afecta gradul de percepere. Cei obiectivi sunt, de exemplu, distanța dintre martor și faptul perceput, locul, timpul și condițiile în care s-a făcut percepția, gradul de vizibilitate, anumite particularități fizice, care nu permit sau reduc percepția etc. Cei subiectivi pot consta în intensitatea trăirii evenimentelor, starea persoanei care a perceput faptul, atitudinea sa, spiritul de observație, profesia sa, tendințele și aptitudinile de inventare a faptelor etc.

Existența unor dereglări de natură psihică ale persoanei audiate, precum și ale unor deficiențe fizice (probleme cu văzul sau cu auzul) nu înseamnă că persoana dată nu poate deține calitatea de martor în cadrul unui proces de judecată. Persoana care, având probleme cu vederea, poate obține perfect pe cale auditivă informația despre fapte, precum și invers: cele ce au defecte ale auzului pot percepe bine faptele necesare în formă vizuală. În astfel de situații, judecătorul trebuie să acorde o atenție deosebită clarificării modului de percepere a mărturiilor persoanei audiate.

Memorarea și păstrarea faptului perceput depinde, în mod direct, de perioada de timp scursă din momentul săvârșirii lui. După scurgerea unei perioade de timp îndelungate, martorii pot adăuga la cele percepute, în mod involuntar, concluzii proprii și pot uita unele aspecte importante.

Privitor la cel de-al treilea moment – *reproducerea*, putem afirma că, deseori, deși a perceput bine faptul și l-a memorizat în detalii, martorul nu este în stare să-l expună corect, coerent, în special atunci când este foarte emotiv sau are un nivel de cultură generală redus. Rolul definitiv, în acest sens, îl are președintele ședinței, recomandat fiind să permită martorului să se exprime cum poate, să facă o relatare liberă, fără a-l întrerupe, să înlătore întrebările sugestive – toate, în funcție de inteligența martorului și calitățile sale personale.

Fiecare din aceste aspecte trebuie luate în considerare de către instanță, iar indicarea asupra lor este și de obligația părții care își dorește să dovedească un anumit fapt sau care își dorește ca instanța să considere nedovedit faptul prezentat de partea adversă.

3) instanța va aprecia fiecare *probă scrisă* și din punct de vedere al admisibilității acesteia. Apreciind admisibilitatea probei scrise, instanța va reieși din exigențele înaintate, pe de o parte, de normele dreptului material, iar pe de altă parte, de normele procesuale. Din conținutul normelor de drept material rezultă că se va cere forma scrisă a actului juridic în următoarele situații:

a) atunci când înscrisul constituie un element de valabilitate a actului juridic, fiind vorba de forma *ad validitatem*, în acest caz, înscrisul are și valoare de mijloc de probă, și nu numai de element constitutiv;

b) atunci când înscrisul este cerut numai ca mijloc de probă, sau *ad probationem*, pentru dovada existenței și conținutului actelor juridice.

Pe lângă cerințele înaintate de normele de drept material, instanța urmează să aprecieze și respectarea regulilor procedurale cu privire la colectarea, prezentarea și cercetarea înscrisurilor. O primă regulă, în acest sens, fiind stabilită de art. 122 alin. (3) CPC, care prevede că vor fi „considerate inadmisibile probele obținute cu încălcarea prevederilor legii, cum ar fi: inducerea în eroare a participantului la proces, încheierea actului de către o persoană neîmputernicită, încheierea defectuoasă a actului procedural, alte acțiuni ilegale”. În afară de relevanță și admisibilitate, instanța trebuie să decidă și asupra veridicității probelor scrise. Cu privire la veridicitatea informațiilor conținute de înscrisuri, aceasta urmează să fie stabilită în urma unui proces complex de apreciere a modului de formare, păstrare, prezentare și cercetare a probei date. În același sens, instanța se va încredința cu privire la veridicitatea probei scrise prin compararea acesteia cu alte probe (explicațiile date de părți și intervenienți, rapoartele de expertiză etc.). Fiecare parte poate indica asupra acestor aspecte.

Într-un mod deosebit urmează să fie abordată aprecierea copiilor. Din cauza existenței unui risc sporit de denaturare a informației sau de alterare a acesteia, instanța, constatând veridicitatea copiei de pe un document sau de pe un alt înscris, urmează să verifice procedeele tehnice de copiere, garantarea identității cuprinsului copiei cu cel al originalului, modul de conservare a copiei etc.

În realitate, pot fi întâlnite situații de modificare intenționată a conținutului unei copii, comparativ cu cel al originalului, precum și cazuri când denaturarea datelor din cuprinsul copiei s-a

produs involuntar – fie din cauza utilizării unui procedeu tehnic de copiere necorespunzător, fie din cauza unei păstrări inadecvate.

În cazul aprecierii, instanța judecătorească nu va putea considera dovedit un fapt adevărat numai prin copia de pe document sau de pe un alt înscris, dacă originalul este pierdut, iar copiile prezentate de părți nu sunt identice, rămânând imposibilă determinarea, prin intermediul altor probe, a adevăratului cuprins al originalului. Cu toate că este o normă explicită, în practică se întâlnesc situații complicate, generate de copiile al căror conținut este diferit.

La aprecierea veridicității unor înscrisuri dispoziționale, părțile vor ajuta instanța de judecată să stabilească faptul corespunderii conținutului actului scris cu voința reală a persoanei de la care emană, de asemenea se vor referi la consimțământul persoanei, la valabilitatea acestuia (lipsa viciilor).

Nu sunt excluse situațiile în care instanței de judecată să-i fie prezentate înscrisuri deteriorate (cu ștersături, radieri, completări etc.). Puterea probantă a unor astfel de înscrisuri se va stabili de instanță după intima ei convingere, comparându-se actul deteriorat cu alte probe, verificându-se cauzele deteriorării, apelându-se, în caz de necesitate, la serviciile specialistului ori ale expertului.

Aprecierea probelor scrise se va face și în raport cu unele acțiuni ale participanților la proces vizavi de înscrisuri. În acest fel, dacă o parte sau un alt participant la proces dorește să împiedice utilizarea în instanță a unui document sau a altui înscris prin distrugere sau prin aducerea sa într-o stare de inutilizabilitate, instanța poate considera afirmațiile persoanei interesate despre conținutul înscrisului ca fiind dovezi concludente.

4) referitor la valoarea probatorie a *probelor materiale*, afirmăm că ele au aceeași valoare ca orice mijloc de probă. Aceste mijloace de probă sunt denumite și „martori muți” ai înfăptuirii justiției, deoarece acestea pot furniza informații mult mai exacte decât adevărații martori, neridicând suspiciunile relei-credințe întâlnite, de multe ori, la persoanele citate în calitate de martor. Totuși, în momentul aprecierii, părțile trebuie să atenționeze instanța asupra unor aspecte ce țin de situația în care probele materiale sau unele elemente determinative ale acestora pot fi create artificial de către părți, în scopul inducerii în eroare a instanței. De aceea, evaluarea informațiilor furnizate de către acestea trebuie realizată cu maximă atenție, urmărindu-se ca datele desprinse din cercetarea mijloacelor materiale de probă să se coroboreze cu celelalte probe ale cauzei.

Perioada de păstrare a obiectelor, modificările calităților lor și caracterul acestora, posibilitatea de falsificare, de creare artificială și intenționată sau denaturarea calităților și aspectelor acestora urmează să fie consemnate în procesul-verbal. Este necesar a determina corect importanța lor în cauza

concretă, prezența și caracterul interconexiunilor stabilite în complexul de circumstanțe care urmează a fi dovedite.

5) aprecierea înregistrărilor audio-video se face în temeiul regulilor generale, cu unele particularități ce reies din specificul suporturilor pe care sunt prezentate. Specialiștii consideră că înregistrarea prezentată în format digital nu are legătură fizică cu suportul pe care se prezintă și manipulările efectuate cu acesta, practic, nu pot fi stabilite, fiind complicat a afirma cu certitudine că înregistrarea a fost redactată, montată ori copiată. Astfel, instanța trebuie să țină cont de faptul că, în contextul evoluției actuale a mijloacelor tehnice de efectuare a înregistrărilor, este complicat a aprecia cu certitudine veridicitatea lor. Pentru stabilirea veridicității acestora, deseori se numesc expertize, deși unii experți consideră că nu pot fi făcute aprecieri categorice în privința veridicității probelor. Totodată, părțile în proces trebuie să indice despre existența unor posibile manipulări în privința probelor audio-video, dacă cunosc despre acestea.

Raportul de expertiză se apreciază în conformitate cu legislația procesuală în vigoare, sub aspectul exactității, obiectivității și plenitudinii cercetărilor, precum și al eficienței, al caracterului fundamental al metodelor de cercetare, folosite la efectuarea expertizei. În contextul contemporan, o problemă actuală este că nivelul de complexitate al cercetărilor efectuate de expert a crescut și continuă să crească vertiginos, astfel rolul părților este de a indica asupra unor deficiențe ale raportului de expertiză, dar și asupra necesității de a efectua expertize repetate și de a expune părerea lor în privința aprecierii, mai ales atunci când, prin expertiza repetată, s-a ajuns la concluzii total contrare celor ale expertizei primare. Și pentru că legea nu conferă valoare prestabilită probelor, convingerea judecătorului își păstrează, în principiu, autonomia., iar expertiză se coroborează cu celelalte probe.

3.3 Particularitățile repartizării sarcinii probațiunii în dependență de felul de procedură

Din literatura de specialitate, dar și din legislație rezultă regula generală de determinare a sarcinii probațiunii, care prevede că fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel. Dacă e să ne referim la timp, sarcina probațiunii, inițial, revine reclamantului. În cazul excepțiilor invocate de pârât, pentru a combate pretențiile reclamantului, sarcina probei revine pârâtului, deoarece el este cel care face o susținere înaintea judecătorului, transformându-se, astfel, în reclamant în raportul probatoriu – *in excipiendo reus fit actor*. Când pârâtul depune o acțiune reconvențională, el se transformă în reclamant atât în instanță, cât și în raportul probatoriu, iar reclamantul din cererea de

chemare în judecată va avea sarcina probei, după ce pârâtul și-a dovedit susținerile. Prin urmare, fiecare parte, atunci când invocă un fapt nou în sprijinul pretenției sau apărării sale, trebuie să-i dovedească existența²²⁷.

Regula generală privind repartizarea sarcinii de probațiune este expusă și în art. 118 alin. (1) CPC, conform căruia „*fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea nu dispune altfel*”.

Din moment ce reclamantul a făcut dovada afirmațiilor sale, pârâtul este obligat să iasă din pasivitate. Codul de procedură civilă actual prevede, în art. 131 alin 6, norma care „obligă” pârâtul să iasă din pasivitate, altfel, dacă acesta nu neagă faptele afirmate de reclamant, el nu trebuie să le dovedească. Dar dacă pârâtul neagă pretențiile reclamantului, atunci reclamantul trebuie să le dovedească. Dacă, în motivarea negării sale, pârâtul se bazează pe anumite circumstanțe, atunci sarcina probei trece la el. În general se creează impresia că partea care a declarat prima dată existența anumitor circumstanțe nu este obligată să dovedească existența acestora, decât dacă cealaltă parte furnizează instanței probe convingătoare ale absenței acestora²²⁸. Considerăm că regula prevăzută în art.123, alin 6 CPC, de fapt, este o reflectare a regulii generale. Prin urmare, se poate afirma cert că sarcina probațiunii se împarte între reclamant și pârât. În legătură cu determinarea concretă a sarcinilor reclamantului și pârâtului în doctrină și jurisprudență au fost formulate câteva reguli, în temeiul cărora reclamantul trebuie să facă dovada existenței raportului juridic invocat, în timp ce pârâtul va trebui să probeze, faptele care au împiedicat formarea raportului juridic sau/și faptele puteau să modifice sau să stingă raportul juridic respectiv. Totodată trebuie de remarcat că, deși sarcina probațiunii e împărțită între părți, dacă ambele vor fi pasive cel care va suferi consecințele negative va fi reclamantul, deoarece lui îi va fi respinsă acțiunea, iar situația pârâtului va rămâne neschimbată.

Trebuie menționat că în literatura de specialitate au fost propuse și alte modalități de repartizare a sarcinii probațiunii, de exemplu, ca sarcina probațiunii să fie pusă pe seama celui care poate să o îndeplinească mai ușor²²⁹.

Modalitatea de repartizare a sarcinii probațiunii depinde de felul de procedură civilă. În procedura civilă, prin *felul de procedură civilă* urmează să înțelegem modul de intentare, examinare

---

²²⁷ FODOR, M. Considerații asupra reglementării probelor în noul Cod de procedură civilă In: *Dreptul*, 2011, nr.12, pp. 52-84., p.52. ISSN 1018-0435.

²²⁸ СИЛЮК, И. Новое в арбитражном процессе: изменения, которые никого не оставят равнодушными. В: *Корпоративный юрист*, 2010, № 12. с. 60-61. ISSN 2311-0090.

²²⁹ CHIFA, F. Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Revista Română de Dreptul Proprietății intelectuale*, 2008, nr.32, pp 154-160. ISSN 1584-7241.p.156.

și soluționare a cauzelor civile, determinat de categoria și specificul dreptului sau interesului legitim ce urmează a fi protejat²³⁰. Din cuprinsul CPC al Republicii Moldova putem deduce următoarele feluri de procedură:

- a) Procedura contencioasă, numită și procedură în acțiune civilă – Titlul II, capitolele XII – XXI, art. 166-271 CPC;
- b) Procedura contenciosului administrativ – Capitolul XXII, art. 277-278 CPC;
- c) Procedura specială – capitolele XXIII – XXXIV, art. 279-345 CPC;
- d) Procedura în ordonanță (procedura simplificată) – Capitolul XXXV, art. 344-354 CPC;
- e) Procedura de declarare a insolvabilității – Capitolul XXXVI, art.335-356 CPC;
- f) Procedura de recunoaștere a hotărârilor judecătorești și arbitrale străine – Titlul IV, capitolele XL – XLII, art. 454-466 CPC;
- g) Procedura în pricinile de contestare a hotărârilor arbitrale – capitolul XLIII, art.447 – 481 CPC;
- h) Procedura în pricinile de eliberare a titlului de executare silită a hotărârilor arbitrale – Capitolul XLIV, art. 482-486 CPC;
- i) Procedura de confirmare a tranzacției încheiate în scopul prevenirii unui proces civil și de eliberare a titlului executoriu al acesteia – capitolul XLV, art. 487-490 CPC.

În acest context, menționăm că repartizarea sarcinii probațiunii în literatura de specialitate și în legislație este raportată la procedura în *acțiuni civile*: fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept teme al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea organică nu dispune altfel²³¹.

Trebuie să relevăm că, în legislația procesuală, judecătorul, deși are un rol diriguitor, totuși are obligația de a soluționa just cauza, ceea ce prezumă stabilirea unui adevăr judiciar, altfel spus, va fi considerat ca și existent doar ceea ce a fost probat. În acest sens, judecătorul participă în cadrul probațiunii prin unele acțiuni concrete, contribuind la facilitarea probării faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei. Astfel, inițial, instanța va stabili normele de drept aplicabile, din care rezultă faptele ce vor fi incluse în obiectul probațiunii, iar potrivit art. 118 alin. 5, *„instanța judecătorească (judecătorul) este în drept să propună părților și altor participanți la proces, după caz, să prezinte probe suplimentare și să dovedească faptele ce constituie obiectul probațiunii pentru*

---

²³⁰ ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Гражданский процесс*. Москва: Юриспруденция, 2000. 400 с., с.8. ISBN 5-8401-0100-1.

²³¹ Particularitățile repartizării au fost analizate în paragraful precedent.

a se convinge de veridicitatea lor”. Totodată, judecătorul, la necesitate, contribuie la adunarea probelor prin acceptarea cererii de reclamare a acestora, când partea e în imposibilitate de a o prezenta, iar pe tot parcursul procesului participă la cercetarea probelor și, în final, la aprecierea lor. La fel judecătorul poate relua examinarea cauzei chiar și după pledorii, dacă va considera că unele circumstanțe nu au fost clarificate (art 234 alin 2 CPC). Observăm că judecătorul, chiar având în general un rol diriguitor, participă prin acțiuni clar reglementate de CPC în cadrul probațiunii. Considerăm că rolul judecătorului corespunde unui echilibru între contradictorialitate și legalitate, iar implicarea lui în probațiune are ca și efect îndeplinirea sarcinilor procesului civil, care constau în judecarea justă, în termen rezonabil a cauzelor civile, precum și în consolidarea legalității și a ordinii de drept, și în prevenirea cazurilor de încălcare a legii.

Procedura în *contencios administrativ* are ca regulă generală prevederea din art. 93 Codul administrativ, conform căreia fiecare participant probează faptele pe care își întemeiază pretenția, iar prin derogare de la această regulă, fiecare participant probează faptele atribuite exclusiv sferei sale de activitate. De menționat că actualul Cod administrativ a schimbat regula privind repartizarea sarcinii probațiunii, care a existat în art. 24 alin. (3) al Legii contenciosului administrativ, unde se stipulează că sarcina probațiunii în acțiunea de anulare a actelor administrative, prin care au fost lezate drepturile unei persoane, este pusă pe seama pârâtului, iar în materie de despăgubiri revine ambelor părți.

Actualmente, instanța va ține cont de faptul că ambele părți își vor proba argumentele, astfel instanța, examinând cauza în contencios administrativ, a afirmat că, *cu referire la solicitare privind declararea nulității semnăturii arhitectului-șef interimar al mun. Chișinău de pe documentația de proiect, instanța o consideră neîntemeiată, or, contrar prevederilor art. 93 Cod Administrativ, de către reclamant nu au fost prezentate probe sau argumente justificative în acest sens. Totodată, instanța notează că, potrivit art.93 din Codul administrativ, fiecare participant probează faptele pe care își întemeiază pretenția. În speța dată, reclamantul a eșuat să probeze suportarea cheltuielilor de judecată, din care considerente pretenția acestuia privind încasarea cheltuielilor de judecată se respinge ca neîntemeiată*²³².

Comparativ cu acțiunea civilă, în contencios administrativ, judecătorul are un rol activ în cadrul probațiunii și poate cerceta starea de fapt din oficiu. Articolul 194 Cod Administrativ prevede că în procedura în prima instanță se soluționează din oficiu probleme de fapt și de drept. Totodată,

---

²³² Hotărârea Judecătoriei Chișinău din 9 iunie 2022. Dosar nr. nr.3-4605/2019, 2-19190127-12-3-29112019-1. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b848c0cf-f5bb-4c34-af66-30a171877e5f

conform art. 216 Cod Administrativ, pentru pregătirea dezbaterilor judiciare, judecătorul sau, în cazul instanței colegiale, judecătorul raportor efectuează următoarele acțiuni: a) clarifică circumstanțele ce trebuie probate și indică probele suplimentare, care trebuie prezentate de către participanți în termenul stabilit expres de instanța de judecată; b) solicită, la cerere sau din oficiu, probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ printr-o încheiere, în care este stabilit termenul-limită de prezentare a acestora; instanța stabilește felul și volumul cercetărilor și nu este legată nici de expunerile participanților, nici de cererile lor de reclamare a probelor (art. 22, 219 Cod administrativ). Totodată, instanța poate solicita pârâtului și celorlalți participanți la proces referințe cu privire la acțiunea în contencios administrativ – atât la cerere, cât și din oficiu, precum și probele necesare examinării complete și soluționării juste a cauzei de contencios administrativ (art. 216 Cod administrativ), poate să solicite informații și să solicite acte și dosare (art. 87 Cod administrativ). Iar în cazurile de nerespectare a obligației de prezentare a probelor, partea poate fi sancționată. Astfel, *instanța a acordat repetat părților un termen de 15 zile de la data primirii notificării, pentru prezentarea referinței și a tuturor probelor relevante, însă nici în interiorul termenului suplimentar, stabilit de instanță, pârâtul nu a prezentat nici referința, nici actele relevante. Prin încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Râșcani) din 03 decembrie 2019, a fost aplicată în privința autorității pârâte și s-a dispus încasarea din contul acesteia în folosul Statului amenda în mărime de 300 unități convenționale, ceea ce constituie 15000 (cincisprezece mii) de lei*²³³.

Rolul activ al judecătorului este justificat prin prisma specificului procedurii în contencios administrativ, care are ca scop asigurarea respectării drepturilor și a libertăților prevăzute de lege ale persoanelor fizice și juridice, ținându-se cont de interesul public și de regulile statului de drept.

Procedura specială este deosebită de celelalte, inclusiv prin regulile care se referă la probe²³⁴. Reieșind din specificul acesteia – lipsa unui litigiu de drept și a două părți cu interese contrare –, putem afirma că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate, subsidiar, pentru că nu vor fi consecințe negative directe ale neaprobării faptelor afirmate de ei în respectivul proces. Trebuie menționat, în plan comparativ, art. 294 CPC al Ucrainei, care

---

²³³ Decizia Curții de Apel din 30 noiembrie 2020, Dosar nr. 3r-675/20 (2-18173361-02-3r-26102020). [online]. [citat 24.09.2022]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d2352bdd-ef74-4581-b24b-4887b5c184c4

²³⁴ CREȚU, V. Schiță istorică a procedurii civile speciale. In: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova* 2002, nr.6. pag. 22-31., p. 22.

stipulează că judecătorul poate să reclame probe din propria inițiativă în procedura specială²³⁵. Reclamarea are ca scop de a examina pe deplin și obiectiv circumstanțele cauzei²³⁶.

În procedurile speciale de constatare nu există părți cu interese contrarii, așa încât este imposibil să se vorbească despre aplicarea deplină a principiului egalității procesuale a părților și a contradictorialității. Scopul participării petiționarului, dar și a persoanei interesate este clarificarea tuturor circumstanțelor și cercetarea probelor care confirmă prezența sau absența faptelor necesare de a fi stabilite²³⁷. Faptele ce vor trebui probate reies din specificul procedurii speciale concrete, spre exemplu: în procedurile care vizează constatarea unor fapte, petiționarul va dovedi în toate cazurile că:

a) aceasta generează, în virtutea legii, următoarele efecte juridice: apariția, modificarea sau încetarea unor drepturi personale sau reale ale petiționarului;

b) petiționarul nu are o altă posibilitate de a obține sau de a restabili documentele care ar certifica faptul juridic a cărui constatare o solicită. Astfel, *instanța reține că petiționarul urma să obțină probe în restabilirea informației din registrul pe cale extrajudiciară, și anume prin modalitatea expres prevăzută de Regulamentul cu privire la modul de ținere a registrului deținătorilor de valori mobiliare nominative de către registrator și deținătorul nominal, aprobat prin Hotărârea CNVM nr.15/1 din 16.03.2007*²³⁸;

c) constatarea faptului nu este legată de soluționarea unui litigiu de drept, ce tine de competența instanțelor judecătorești.

Iar ulterior, sarcina de a dovedi alte fapte va rezulta din tipul de fapt constatat, spre exemplu:

- în procedura de constatare a faptului raporturilor de rudenie a persoanelor, petiționarul va fi obligat să dovedească legătura de sânge²³⁹;
- în constatarea faptului întreținerii și nașterii dreptului, instanța pune în sarcina petiționarului numeroase fapte de importanță juridică materială. Prezența unei persoane aflate în întreținerea membrului de familie decedat trebuie să aibă loc atât în trecut, cât și la momentul decesului

---

²³⁵Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. [online]. [citat 25.09. 2021]. Disponibil: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_protsestual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.htm

²³⁶ БИЧКОВА, С.С. *Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар* / та ін. ; за заг. ред. С.С. Бичкової. [2-ге вид., допов. і переробл.]. Київ : Атіка, 2010. 896 с., с. 540-541. ISBN 978-966-326-275-8.

²³⁷ КРЕЦУ, В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Științe juridice*, 2005, № 8, стр.267-272., с.267.

²³⁸ Hotărârea Judecătorei Chișinău din 19 noiembrie 2019. Dosar nr.2-6977/19 (12-2-59866-10092018). [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0bcf1f43-d5e1-4619-a655-2197a9606edb

²³⁹ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.*, p. 125.

întreținătorului de familie. Timpul în care persoana a fost dependentă de susținătorul de familie nu contează. De asemenea, faptul că solicitantul are domiciliul comun sau separat cu persoana care îi asigură întreținerea nu are semnificație juridică²⁴⁰;

- în procedura de constatare a faptului înregistrării nașterii, adopției, căsătoriei, divorțului și decesului, petiționarul va fi nevoit să dovedească și imposibilitatea restabilirii înscrierii de act respective privind starea civilă;

- în procedura de constatare a decesului persoanei la o anumită dată și în anumite împrejurări, petiționarul va fi obligat să probeze: 1) refuzul organului stării civile de a înregistra evenimentul decesului și faptul că organele stării civile nu dispun de date privind înregistrarea decesului în privința persoanei date; 2) evenimentul decesului propriu-zis și împrejurările în care a avut loc decesul cetățeanului, faptul decesului căruia trebuie constatat; 4) probele care confirmă o anumită dată (oră) când a survenit moartea persoanei;

Identificarea gamei de probe în cazurile de stabilire a faptului decesului la un moment dat și în anumite împrejurări, precum și prezentarea acestora în fața instanței, revine persoanei în cauză. În primul rând, probele trebuie să confirme incontestabil evenimentul însuși al morții unui cetățean, al cărui fapt trebuie stabilit. Trebuie prezentate dovezi care să confirme împrejurările în care s-a produs decesul: de exemplu, faptul decesului unei persoane într-un incendiu, când nu a fost găsit un cadavru; faptul decesului unei persoane care s-a înecat în fața martorilor, al cărei cadavru nu a fost găsit; stabilirea faptului decesului unei persoane în timpul derivei ghețarilor, când cadavrul nu a fost găsit; faptul decesului unei persoane ca urmare a unui accident aerian, când este exclusă posibilitatea identificării membrilor echipajului și a pasagerilor etc.²⁴¹.

- în procedura de constatare a faptului acceptării succesiunii și locul ei de deschidere, petiționarul va dovedi intrarea de fapt în posesiunea patrimoniului succesoral sau în administrarea acestuia. Acest tip de procedură civilă va putea fi intentată asupra situațiilor care au avut loc înainte de adoptarea modificărilor din 01.03. 2019 a Codului civil, iar decesul înainte de aceasta dată, la fel, reprezintă un fapt necesar de dovedit;

- în procedura de constatare a faptului recunoașterii paternității, petiționarul va dovedi: 1) decesul presupusului tată al copilului; 2) lipsa căsătoriei înregistrate între această persoană și mama

---

²⁴⁰ КРЕЦУ, В. Судебное установление факта нахождения лица на иждивении. В: *Закон и жизнь*, 2005, № 7, с.10-16., с.10. ISSN 1810-309X.

²⁴¹ КРЕЦУ, В. Установление факта смерти лица в определенное время при определенных обстоятельствах. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova Științe juridice.*, 2005 г., N 8, стр.328. ISSN 1857-1204.

copilului; 3) recunoașterea în timpul vieții a copilului dat ca fiind al său; 4) întreținerea copilului sau alte împrejurări care confirmă cert recunoașterea de către cel decedat a paternității sale în timpul vieții;²⁴²

- în procedura de constatare a faptului posesiunii, folosinței și dispoziției unui bun imobil în drept de proprietate, petiționarul va proba: imposibilitatea dobândirii documentului corespunzător sau restabilirii acestuia într-o altă ordine, faptul că petiționarul se folosește, posedă și dispune de un bun imobil în drept de proprietate;

- în procedura de constatare a faptului apartenenței documentelor constatatoare de drepturi, se va proba faptul că organul care a eliberat documentul respectiv refuză să opereze modificările sau să elibereze în schimbul acestuia un alt document și faptul apartenenței documentelor constatatoare de drepturi;

- în procedura de constatare a faptului producerii unui accident, se va proba: a) faptul că actul privind accidentul, în genere, nu s-a întocmit și întocmirea lui în timpul dat este imposibilă; b) actul a fost întocmit, dar ulterior a fost pierdut și reconstituirea lui în ordine extrajudiciară este imposibilă; c) la întocmirea actului a fost comisă o eroare care îl lipsește de puterea probatorie, iar organul corespunzător nu poate să-l corecteze;

- în constatarea faptului de concubinaj, în cazurile stabilite de lege, petiționarul va dovedi: că relațiile de fapt de căsătorie au apărut până la adoptarea Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 8 iunie 1944, potrivit art.39 din Legea privind actele de stare civilă din 26.04.2001, și au continuat până la moartea sau dispariția fără veste a uneia dintre persoanele aflate în atare relații;

- în procedura de constatare a faptului represiunii politice, petiționarul va proba faptul existenței represiunilor politice, indicate în art. 1 din Legea privind reabilitarea victimelor represiunilor politice; adică faptul că în privința lui au fost luate hotărâri despre represare politică, că s-a reușit evitarea represiunii nemijlocite, inclusiv datorită plecării peste hotarele republicii; că sunt membrii familiei persoanelor represate, inclusiv copii născuți în locurile de represiune sau în drum spre aceste locuri; că sunt persoane forțate sau constrânse să-i urmeze pe părinții lor, rudele sale, tutori în deportare sau spre locul ținerii în detenție deosebită, fie că au rămas fără tutela lor, inclusiv copiii persoanelor executate în urma represiunilor politice etc.;

---

²⁴² BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.*, p.128.

- în procedura de constatare a faptului detențiunii în lagărele de concentrare (ghetouri), petiționarul va dovedi detenția persoanei în calitate de deținut în lagărele de concentrare (ghetouri) fasciste într-o anumită perioadă de timp. Trebuie remarcat că timpul aflării în lagărul de concentrare intră în obiectul probațiunii. Pentru constatarea faptului respectiv, se consideră drept probe orice informații, care dovedesc aflarea persoanei în calitate de deținut în lagărele fasciste de concentrare (ghetouri) într-un anumit timp, inclusiv depozițiile martorilor, dacă ele confirmă cu certitudine acest fapt. „Explicațiile în scris ale persoanelor, a căror semnătură este confirmată pe cale notarială, nu pot servi ca probe în cauză, deoarece circumstanțele expuse în ele nu sunt verificate și confirmate de biroul notarial”²⁴³;

- în procedura de constatare a faptului răspândirii informației care lezează onoarea, demnitatea și reputația profesională, petiționarul va dovedi: 1) informațiile sunt răspândite în privința petiționarului; 2) aceste informații lezează onoarea, demnitatea sau reputația profesională a petiționarului; 3) stabilirea identității persoanei care a răspândit astfel de informații este imposibilă.

În alte tipuri de cauze examinate în procedura civilă, la fel, este obligat să dovedească faptele importante pentru stabilirea justă a cauzei:

Încuviințarea adopției. Cauzele privind încuviințarea adopției se examinează de către instanța judecătorească în ordinea procedurii speciale, conform regulilor stabilite în Capitolul XXV (art. 286 - 292), art. 461 alin. (2) CPC. Adopția este reglementată de următoarele acte normative – materiale și procesuale – naționale: Constituția Republicii Moldova; Codul familiei (art. 116-141, 162, 163); Legea nr. 99 din 28.05.2010 privind regimul juridic al adopției; și internaționale: Convenția cu privire la drepturile copilului din 20.11.1989; Convenția asupra protecției copiilor și cooperării în materia adopției internaționale din 29.05.1993 etc. Particularitățile examinării în instanțele judecătorești a pricinilor din categoria respectivă, în afară de actele normative enumerate mai sus, mai sunt reflectate și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 5 din 24.12.2012 privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației privind regimul juridic al adopției.

Indubitabil, procedura de încuviințare a adopției necesită o cercetare minuțioasă a tuturor probelor pe care legiuitorul le-a impus petiționarului, pentru a verifica posibilitatea lui de a adopta un copil. Petiționarul va dovedi: temeiurile adopției, consimțământul celuilalt soț, dacă petiționarul este casătorit, divorțul și faptul că foștii soți nu conviețuiesc, cel puțin, un an, în caz că sunt divorțați, starea de sănătate adecvată a petiționarului, faptul deținerii veniturilor necesare și a locului de trai pentru

---

²⁴³ CREȚU, V. Schiță istorică a procedurii civile speciale. *Op.cit.*, p. 22.

întreținerea copilului²⁴⁴. Conform art. 286 alin. (2) CPC, instanța judecătorească, din inițiativă proprie sau din inițiativa participanților la proces, este în drept a cere prezentarea altor documente, permise de lege: cazierul judecătoresc al adoptatorului; date privind faptul că adoptatorii s-au aflat anterior în relații de căsătorie, au copii din aceste căsătorii, participă la educația lor și ajută la întreținerea lor; istoria de dezvoltare a adoptatului cu date privind contactul părinților cu copilul; registrul de evidență a copiilor, care pot fi adoptați în țară sau în străinătate; date despre legislația privind drepturile copilului a țării în care urmează să plece adoptatul etc.

La cererea privind adopția unui copil, cetățean al Republicii Moldova, depusă de cetățeni ai Republicii Moldova care locuiesc în străinătate sau de cetățeni străini sau apatrizi, se anexează documentele enumerate în art. 289 CPC. Încheierea organului competent al statului petiționarului reprezintă un document obligatoriu și trebuie să conțină: 1) caracteristica socială a personalității adoptatorului (a familiei acestuia); 2) starea patrimonială a persoanei; 3) religia; 4) interesele manifestate și alte date.

În cadrul acestui tip de procedură, judecătorul va fi obligat să întreprindă unele acțiuni, în vederea constatării tuturor circumstanțelor de fapt, astfel, acesta va trimite copiile de pe cererea despre adopție și documentele anexate la aceasta organului de tutelă și curatelă de la locul de trai sau de la locul de aflare a copilului, în scopul pregătirii încheierii privind temeinicia adopției și corespunderea acesteia cu interesele copilului. Judecătorul trimite copiile de pe cererea de adopție și documentele anexate Consiliului Consultativ pentru Adopții, pentru ca acesta să dea încheierea corespunzătoare, dacă se adoptă copilul, cetățean al Republicii Moldova, de către cetățeni străini sau apatrizi.

Înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Petiționarul va dovedi motivele pe care se sprijină, pentru a cere înapoierea copilului, cu anexarea actelor confirmative și cu indicarea prevederilor relevante din legislația statului în care se află reședința reclamantului; Va proba locul aflării copilului și identitatea persoanelor cu care se presupune că se află copilul, însă doar dacă o poate face, acest fapt fiind posibil a fi constatat și prin alte modalități. În cazul în care pârâțul sau reclamantul consideră că satisfacerea sau nesatisfacerea integrală ori parțială a cererii va avea efecte negative asupra copilului, aceasta va fi necesar de probat prin raportul de evaluare psihologică a copilului.

---

²⁴⁴ КРЕЦУ, В. Порядок возбуждения особого производства по делам об усыновлении (удочерении) ребенка, В: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2017, nr.3, pag.50. ISSN 1857-2405.

Principiile acestei proceduri sunt prevăzute și de Convenția de la Haga asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii din 25 octombrie 1980. În vigoare pentru Republica Moldova din 1 iulie 1998. În: *Tratate Internaționale*, 1999, nr.15. ”Convenția stabilește șase argumente posibile sau excepții la înapoierea obligatorie a unui copil. Sarcina probei aparține părintelui care se opune înapoierii. Pentru împotrivirea înapoierii copilului, trebuie să se stabilească următoarele: a) că a trecut mai mult de un an de la momentul deplasării sau neînapoierii ilicite până la momentul introducerii cererii înaintea autorității judiciare sau administrative și copilul este acum acomodat cu noul mediu (art. 12); sau b) că persoana care solicita înapoierea „nu exercita efectiv dreptul privind încredințarea la data deplasării sau neînapoierii” (art. 13 alin. 1 a); sau c) că persoana care solicita înapoierea „consimțise sau încuviințase ulterior acestei deplasări sau neînapoieri” (art. 13 alin. 1 a).²⁴⁵

Declararea capacității depline de exercițiu a minorului (emanciparea). Petiționarul va dovedi: că a atins vârsta de 16 ani (minorul); că activează în bază de contract de muncă sau, cu acordul părinților, adoptatorilor sau curatorilor, practică activitate de întreprinzător, adică are sursă independentă de obținere a veniturilor din munca sa sau din activitatea de întreprinzător, cuantumul salariului sau al oricărui alt venit, care să permită minorului să ducă o existență de sine stătătoare, să îndeplinească obligații de drept civil și alte obligații patrimoniale, să poarte răspundere pentru obligațiile asumate, că lipsește acordul părinților, adoptatorilor sau curatorilor privind emanciparea minorului sau că există un atare acord, însă organul de tutelă și curatelă a refuzat să declare capacitatea deplină de exercițiu minorului.

Declararea persoanei dispărută fără urmă sau decedată. Petiționarul va fi obligat să dovedească următoarele: că stabilirea statutului juridic al celui dispărut fără urmă sau decedat are legătură cu interesul lor legal, iar celelalte fapte necesare de dovedit rezultă din art. 165 și, respectiv, 169 Cod civil, și anume: faptul că persoana care urmează a fi declarată dispărută fără veste lipsește de la domiciliu și a trecut, cel puțin, un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei. Iar în cazul declarării persoanei decedate – faptul că, timp de 3 ani, la domiciliul persoanei ce urmează a fi declarată decedată lipsesc știri despre locul unde se află, sau după 6 luni, dacă a dispărut în împrejurări ce prezentau o primejdie de moarte sau care dau temei a presupune că a decedat în urma unui anumit accident. Dacă persoana ce urmează a fi declarată decedată este militar sau o altă persoană dispărută

---

²⁴⁵ COJOCARU, V. Stabilirea echilibrului echitabil între interesele părinților și interesul superior al copilului. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2020, nr. 4(55), pp. 18-23. ISSN 1857-2405.

fără veste în legătură cu acțiuni militare, ea poate fi declarată decedată numai după expirarea a 2 ani de la încetarea acțiunilor militare, respectiv, se va proba termenul de 2 ani. În practică, această categorie de cauze se confundă uneori cu procedura de constatare a faptului decesului la o anumită dată, așa încât instanțele impun petiționarul să aducă probe privind circumstanțele decesului sau refuzul de la organele administrative de a elibera actul de deces, fapt ce constituie o practică greșită, deoarece, în acest tip de procedură, decesul e doar presupus, iar relevante sunt doar probele care confirmă termenul de absență cerut de lege²⁴⁶.

Încuviințarea spitalizării forțate și a tratamentului forțat al persoanei. Necesitatea spitalizării și tratamentului forțat trebuie să fie confirmate printr-o încheiere a comisiei medicale corespunzătoare, care trebuie să corespundă cerințelor conținute în actele legislative ce stabilesc ordinea și condițiile spitalizării și tratamentului forțat al cetățenilor. La fel se procedează și în cazul necesității prelungirii termenului de spitalizare a persoanei. În consecință, hotărârea instanței de judecată privind prelungirea termenului de spitalizare este emisă exclusiv în baza unui document: avizul medical²⁴⁷.

Încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie.

Condiție obligatorie pentru spitalizarea în staționarul de psihiatrie fără liberul consimțământ al persoanei sau al reprezentantului ei legal cu scopul acordării de ajutor constituie prezența unei tulburări psihice grave (art. 28 din Legea privind sănătatea mintală din 16 decembrie 1997). „Grave” în psihiatrie se numesc tulburările psihice de nivel psihotic, adică bolile însoțite de dereglări grave ale psihicului. Atare boli condiționează:

- pericolul nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur;
- incapacitatea de a-și satisface independent necesitățile vitale;
- prejudicierea gravă a sănătății sale, dacă nu i se acordă asistență psihiatrică;
- incapacitatea de a-și exercita independent drepturile și obligațiile sale, de a purta răspundere juridică, de a conștientiza caracterul faptic și pericolul social al acțiunilor (inacțiunilor) sale sau de a le dirija (iresponsabilitate);
- incapacitatea de a înțelege sensul acțiunilor sale și de a le dirija (incapacitate civilă de drept).

---

²⁴⁶ КРЕЦУ, В. Установление факта смерти лица в определенное время при определенных обстоятельствах. *Op.cit.*, c.328.

²⁴⁷ CREȚU, V. Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie și locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2011, nr. 4, p. 68. ISSN 1857-2405

În legislația privind ocrotirea sănătății (art. 42 din Legea nr. 411 din 28 martie 1995 privind ocrotirea sănătății) și acordarea asistenței psihiatrice nu este prevăzut tratamentul psihiatric fără consimțământul bolnavilor, care nu prezintă tulburări psihice grave (persoane cu discernământ limitat).

La încuviințarea judiciară a examenului psihiatric se poate recurge doar atunci când se exclude modalitatea administrativă – efectuarea examenului personal de către medicul psihiatru. Hotărârea privind examinarea psihiatrică a persoanei fără consimțământul acesteia sau fără consimțământul reprezentantului ei legal se ia de către medicul psihiatru personal:

1) când persoana, supusă examinării, săvârșește acțiuni ce prezintă temeii pentru a presupune existența la aceasta a unei tulburări psihice grave, care cauzează pericol nemijlocit pentru sine sau pentru cei din jur (art. 22 alin. (4) lit. a) din Legea privind asistența psihiatrică);

2) dacă această persoană se află la evidența dispensarului în baza temeiului prevăzut în art. 26 alin. (1) din Legea privind asistența psihiatrică.

Medicul psihiatru depune cererea privind încuviințarea examenului psihiatric al persoanei fără consimțământul ei sau fără consimțământul reprezentantului ei legal la instanța judecătorească de la domiciliul persoanei respective.

Restabilirea în drepturile ce izvorăsc din titlurile de valoare la purtător și din titlurile de valoare la ordin pierdute (procedura de chemare).

Procedura de chemare vizează interesele tuturor persoanelor interesate în titlurile de valoare la purtător sau la ordin pierdute: interesul debitorului în baza titlului de valoare constă în asigurarea garanțiilor acestuia de la executarea repetată a obligațiilor în baza titlului de valoare; interesul deținătorului documentului (de bună-credință) constă în faptul că prin intermediul procedurii de chemare i se oferă posibilitatea de a declara drepturile sale asupra documentului (art. 322 CPC); interesul fostului posesor al titlului de valoare la purtător este îndreptat spre restabilirea drepturilor sale asupra titlului de valoare. În așa fel, procedura de chemare, ca subinstituție a procedurii speciale, este o procedură judiciară de apărare a drepturilor subiective nelitigioase ale posesorilor titlurilor de valoare pe calea recunoașterii titlurilor de valoare ca fiind nevalabile, în cazurile pierderii lor, și restabilirea drepturilor în privința lor.

Prin pierderea titlului de valoare înțelegem lipsa totală a acestuia sau pierderea de către titlul de valoare a indicilor de plată – șterși, pătați, parțial sunt deteriorați în timpul incendiului, al inundației

în apartament, oficiu, este pătat de vopsea, cerneală, sânge, în timpul unui accident rutier sau în urma păstrării neglijente, și din alte motive.

Persoana care a pierdut titlul de valoare la purtător sau titlul de valoare la ordin poate solicita restabilirea drepturilor asupra acestuia în ordinea procedurii speciale, în cazurile prevăzute de lege și dacă nu este cunoscut deținătorul acestuia. În caz contrar, trebuie să fie înaintată o acțiune de revendicare.

O importanță deosebită o au cerințele privind indicarea caracteristicilor de diferențiere a documentului pierdut. Aceasta este important pentru publicarea chemării necunoscutului deținător al documentului, aplicarea interdicției de executare a titlului de valoare și emiterea hotărârii judecătorești despre recunoașterea titlului de valoare ca fiind nevalabil.

Trebuie să fie indicate circumstanțele în care a avut loc pierderea documentului. Acestea trebuie expuse amănunțit, cu anexarea documentelor instituțiilor corespunzătoare, care confirmă atât existența împrejurărilor propriu-zise, cât și probabilitatea pierderii valorilor mobiliare – documente privind incendiul, inundația, actele de control ale organelor de ocrotire a normelor de drept, efectuate la plângerea privitor la pierderea, furtul valorilor mobiliare, certificate privind pornirea urmăririi penale, alte documente, nu se exclude referirea la declarațiile martorilor.

În încheierea despre chemarea publică a deținătorului documentului pentru recunoașterea titlului de valoare ca fiind nevalabil, trebuie să se indice descrierea detaliată a titlului de valoare pierdut, cu evidențierea datelor acestuia. În încheiere trebuie să fie menționat termenul de chemare – trei luni de la data publicării înștiințării, indiferent de tipul titlului de valoare.

Punctul obligatoriu al înștiințării este propunerea adresată deținătorului documentului a cărui pierdere este declarată ca să depună în instanță o cerere în care să-și revendice drepturile asupra documentului.

Înfățișarea deținătorului documentului până la expirarea termenului de chemare (trei luni) și prezentarea de către acesta a titlului de valoare atrage după sine scoaterea cererii de pe rol. În astfel de cazuri, instanța judecătorească stabilește un termen, care nu depășește două luni, în decursul căruia se păstrează acțiunile de asigurare întreprinse. Îndeplinirea actelor procesuale menționate este posibilă, dacă deținătorul documentului nu numai că va prezenta documentul în instanță, ci și – ceea ce este foarte important – își va declara drepturile sale asupra titlului de valoare, dacă atare drepturi îi aparțin. În asemenea cazuri se consideră că apare un litigiu de drept, iar instanța judecătorească explică petiționarului dreptul acestuia de a înainta deținătorului documentului o cerere de chemare în judecată

privind reclamarea titlului de valoare din posesiunea străină ilegală, iar deținătorului documentului – dreptul acestuia de a solicita de la petiționar repararea prejudiciilor cauzate prin aplicarea de către instanța judecătorească a interdicției asupra efectuării plăților și livrărilor în baza documentului litigios.

Constatarea inexactității înscrierilor în registrele de stare civilă. Petiționarul va dovedi faptul că organul de stare civilă a respins cererea despre modificarea, rectificarea sau completarea înscrierii în actul de stare civilă, despre existența înscrisului primar sau restabilit al actului de stare civilă, în care este comisă inexactitatea.

Reconstituirea procedurii judiciare pierdute (procedura de reconstituire). Petiționarul va dovedi obligatoriu scopul adresării în instanța judecătorească în chestiunea reconstituirii procedurii pierdute. Lipsa scopului adresării servește drept temei pentru a nu se da curs cererii, pentru refuzul de a intenta proces sau pentru scoaterea cererii de pe rol (art. 339 alin. (1), (2) CPC). Totodată, examinarea nemijlocită a cauzei implică obligația petiționarului de a convinge instanța de existența procedurii judiciare pierdute, dar implică și activitatea instanței de a constata elementele concrete pierdute. Petiționarul va proba cauza pierderii (păstrarea neglijentă, incendiul sau acțiuni (inacțiuni) intenționate), în măsură în care acest lucru îi este cunoscut, la fel, va proba fapte care ar convinge instanța de conținutul procedurii judiciare pierdute. În timpul examinării pricinii, instanța judecătorească cercetează acea parte a procedurii care s-a păstrat, actele eliberate din dosar participanților la proces până la pierderea procedurii, copiile acestor acte, alte certificate și hârtii care se referă la cauză. În calitate de martori se audiază participanții la procesul pierdut și persoanele prezente în timpul efectuării acțiunilor procesuale privitoare la acestea. Dacă materialele adunate și verificate de către instanța de judecată sunt suficiente, instanța judecătorească hotărăște asupra reconstituirii ei în totalitate sau parțial. În cazul insuficienței materialelor adunate pentru reconstituirea exactă a procedurii judiciare sau de executare pierdute pe pricină civilă, instanța judecătorească emite o încheiere privind încetarea procesului de reconstituire a procedurii²⁴⁸.

Autorizarea testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională. Petiționarul²⁴⁹ prezintă decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale în

---

²⁴⁸BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.*, p.168.

²⁴⁹ Conform art. 6 alin.(3) din Legea nr. 325 din 23.12.2013, evaluarea integrității instituționale și testele de integritate profesională sunt realizate de către Centrul Național Anticorupție și Serviciul de Informații și Securitate. Evaluarea integrității instituționale se inițiază de către: a) Centrul Național Anticorupție – în privința tuturor entităților publice care intră sub incidența Legii nr. 325 din 23.12.2013, cu excepția Serviciului de Informații și Securitate; b) Serviciul de Informații și Securitate – în privința Centrului Național Anticorupție; c) subdiviziunea securitate internă a Serviciului de

cadrul evaluării integrității instituționale, care se ia de către instituția ce evaluează integritatea instituțională și se autorizează de către instanța de judecată. Decizia motivată de inițiere a testării integrității profesionale și autorizarea sunt confidențiale până la transmiterea raportului privind rezultatele evaluării integrității instituționale entității publice sau organului de autoadministrare. Judecătorul se expune prin încheiere cu privire la autorizarea deciziei de inițiere a testării integrității profesionale în cadrul evaluării integrității instituționale, luată de către instituția care evaluează integritatea instituțională. Această încheiere se emite în lipsa participanților la proces²⁵⁰.

*Procedura privind măsurile de ocrotire*²⁵¹ În procedura privind măsurile de ocrotire se examinează ca procedură esențială cauzele de instituire, reînnoire sau revocare a unei măsuri de ocrotire judiciară (ocrotire provizorie, tutelă sau curatelă). Petiționarul va fi obligat să probeze temeiul de instituire a măsurilor de ocrotire, care sunt prevăzute în art. 65 din Codul civil al RM, și anume: faptul că persoana nu are capacitate deplină de exercițiu, faptul că persoana suferă de o boală mintală ori a de o deficiență fizică, mintală sau psihologică și faptul că nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința. Prevederile actuale legale stipulează instituirea diferitor măsuri de ocrotire, în acest sens, petiționarul va dovedi și necesitatea de instituire a respectivei măsuri. Astfel, ocrotirea provizorie se va institui, dacă se va dovedi că, în urma unei boli mintale ori a unei deficiențe fizice, mintale sau psihologice, persoana nu poate, în mod deplin, conștientiza acțiunile sale ori exprima voința și are nevoie de ocrotire temporară sau de reprezentare pentru îndeplinirea doar a anumitor acte juridice.²⁵² De exemplu, persoana cu anumite deficiențe mentale urmărește să-și vândă unica sa locuință (apartament). Instanța de judecată ar putea institui ocrotirea provizorie în privința acestei persoane prin interzicerea de a vinde apartamentul. Toate celelalte acte juridice persoana supusă ocrotirii provizorii le poate încheia²⁵³.

Totodată, va fi necesar, de fiecare dată, să fie dovedit și faptul că persoana nu este ocrotită suficient prin aplicarea dispozițiilor legale privind obligația de întreținere a soțului și a rudelor, privind

---

Informații și Securitate – în privința Serviciului de Informații și Securitate (art. 12 alin. (1) din Legea nr. 325 din 23.12.2013).

²⁵⁰ PRISAC, A. Procedura autorizării testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională, In: *Vector European*, nr. 2, 2021. pp.40-43. ISSN: 2345-1106 / ISSNc 2587-358X. [online]. [cit. 24.09.2022]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/143691

²⁵¹ Introdusă în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova prin Legea nr. 66 din 13.04.2017.

²⁵² BRÎNZĂ, D. Aplicarea ocrotirii provizorii – măsură de protecție procesual civilă în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr. 8(158), pp. 186-193. ISSN 1814-3199, p.187

²⁵³ PRISAC, A. Procedura autorizării testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională, *Op.cit.*, p. 232.

regimul bunurilor comune ale soților, privind asistența la luarea deciziei sau prin mandatul de ocrotire în viitor a persoanei respective.

Procedura privind măsurile de ocrotire pot fi nu doar de instituire a măsurilor, dar și în alte cazuri prevăzute de art. 302 CPC: de modificare a condițiilor în care se exercită o măsură de ocrotire judiciară; de desemnare și revocare a ocrotitorului provizoriu, a curatorului, tutorelui, a membrilor consiliului de familie, a curatorului supleant, a tutorelui supleant, a curatorului special, a tutorelui special; de contestare a deciziilor consiliului de familie sau ale autorității tutelare în orice aspect, ce ține de măsura de ocrotire contractuală sau judiciară; de contestare a faptului producerii efectelor unui mandat de ocrotire în viitor; de suspendare, revocare a mandatului de ocrotire în viitor, precum și de acordare a unor împuterniciri suplimentare mandatarului sau unui mandatar special; de soluționare a altor chestiuni privind măsurile de ocrotire contractuale sau judiciare care, conform legii, sunt de competența instanței de judecată. În fiecare tip separat se va dovedi necesitatea de a fi aplicată cerința respectivă.

Specifică acestei proceduri este prevederea art. 305 CPC că *„la cererea oricărei persoane interesate sau din oficiu, instanța de judecată poate dispune, prin încheiere, ca examinarea cererii de pornire a procesului privind măsura de ocrotire să se desfășoare în contradictoriu”*. Din acest articol al CPC rezultă că, în cazul examinării în contradictoriu, se va aplica regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii, similar procedurii în acțiunile civile, unde fiecare persoană va fi obligată să-și dovedească propriile argumente. O altă particularitate este faptul că instanța de judecată, din oficiu sau la cererea participanților, în pregătirea cauzei către dezbateri judiciare, poate ordona efectuarea expertizei psihiatrice a persoanei fizice. Dacă persoana fizică se eschivează în mod vădit de la expertiză, instanța poate pronunța, în ședință de judecată, cu participarea medicului psihiatru, o încheiere privind supunerea forțată a persoanei unei expertize psihiatrice (art.304 CPC).

Procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie este una specifică, astfel fiind și normele ce se referă la probațiune. Este o procedură menită să asigure protecția victimelor, prin urmare, acestea sunt solicitate să furnizeze informații cu privire la circumstanțele actului de violență, intensitatea acestuia, durata, consecințele suferite și alte aspecte relevante, care evidențiază necesitatea instituirii măsurilor de protecție. Declarația victimei este suficientă pentru adoptarea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice. La cererea instanței de judecată, organul de asistență socială sau poliția pot fi solicitate să prezinte un raport de evaluare privind familia în cauză și presupusul agresor. De asemenea, instanța de judecată poate

solicita și alte documente necesare pentru soluționarea justă a cauzei. Observăm că cerințele pentru sarcina probațiunii și suficiența probelor sunt diferite de alte proceduri. Totodată, trebuie menționat că judecătorul are un rol activ în vederea soluționării acestor cereri.

În procedura privind *suspendarea și retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător*, autoritățile și instituțiile abilitate prin lege să emită acte permissive în domeniul activității de întreprinzător pot cere, în cazurile prevăzute de lege, suspendarea sau, după caz, retragerea actelor permissive ce vizează activitatea de întreprinzător. În asemenea cazuri, acestea vor fi obligate să probeze: faptele ce atestă încălcarea de către întreprinzător a condițiilor de desfășurare a activității prevăzute de lege; faptul că întreprinzătorului i-au fost notificate toate încălcările constatate, modul de remediere a deficiențelor identificate și că întreprinzătorul nu a remediat, în termenul stabilit, aceste deficiențe, precum și alte fapte, care, în conformitate cu prevederile legii, servesc drept temei pentru sistarea valabilității sau, după caz, retragerea licenței/actului permisiv. Aceste fapte pot fi diverse, în dependență de circumstanțele concrete ale cauzei, spre exemplu: Legea privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător din 30.07.2001 prevede că drept temei pentru suspendarea temporară a licenței servesc: neachitarea anuală, în termenul stabilit, a taxei pentru licență; nerespectarea de către titularul de licență a termenului de depunere a cererii de eliberare a duplicatului licenței pierdute sau deteriorate; desfășurarea de către filială și/sau altă subdiviziune separată a titularului de licență a activității licențiate fără copia autorizată de pe licență, în cazurile când obligativitatea obținerii copiilor autorizate de pe licență este stabilită prin lege. Sau, în conformitate cu art. 21 alin. (2) din Legea privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, drept temei pentru retragerea licenței servesc: decizia cu privire la anularea înregistrării de stat a titularului de licență; depistarea unor date neautentice în documentele prezentate autorității de licențiere. Licența se retrage și în alte cazuri prevăzute expres de legile ce reglementează genul de activitate licențiat. De exemplu, licența pentru exercitarea activității farmaceutice poate fi retrasă în cazurile prevăzute de art. 143 din Legea nr. 1456 din 25.05.1993 cu privire la activitatea farmaceutică, care vor fi probate de autoritatea care a depus cererea în instanță²⁵⁴.

Procedurii în ordonanță îi este caracteristic faptul lipsei litigiului de drept, motiv din care aceasta este considerată a fi un fel al procedurii civile necontencioase. Or, existența acestui litigiu cu privire la un drept care se manifestă prin obiecțiile debitorului duce la anularea ordonanței judecătorești, potrivit art. 353 CPC, și la oferirea posibilității de a examina pretenția creditorului

---

²⁵⁴ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.*, p.184.

împotriva debitorului în procedură de examinare a acțiunii civile. Procedura în ordonanță este alternativă acțiunii civile, iar alegerea procedurii ține doar de voința persoanei care depune cererea²⁵⁵.

Totodată, în privința sarcinii probațiunii este aplicabila regula generală de repartizare, astfel creditorul fiind obligat să depună probele pe care le deține împreună cu cererea de eliberare a ordonanței, ulterior debitorul, dacă prezintă obiecții, va trebui să și le probeze. Creditorul va dovedi, în primul rând, faptul că cerința lui se include în una din pretențiile prevăzute de CPC pentru emiterea ordonanței. Astfel, va dovedi spre exemplu că pretenția derivă dintr-un act juridic autentificat notarial, că rezultă dintr-un act juridic încheiat printr-un înscris simplu, iar legea nu dispune altfel, etc. Dacă acesta nu va dovedi încadrarea în unul dintre temeiurile prevăzute exhaustiv la art. 345 CPC, această cauză nu va fi examinată în ordonanță.

Ulterior, va fi necesar a dovedi însăși pretenția. În doctrină, *ordonanță* mai este numită și procedura documentară²⁵⁶, rezultând că înscrisurile sunt absolut necesare pentru dovedirea pretențiilor invocate. Spre exemplu, în cazul în care se solicită returnarea cărților de la bibliotecă, creditorul va fi obligat să dovedească faptul primirii de către cititor a cărții din bibliotecă (printr-un extras din registrul de inventariere a bibliotecii sau o fișă a cititorului) și nereturnarea acesteia. Sau, în cazul restanțelor la impozit, creditorul va dovedi că debitorul era obligat să achite respectivul impozit, potrivit art.8 alin.2 lit.e) Codul Fiscal, de a achita la buget, la timp și integral, ținând cont de prevederile art.7 alin.(5) Codul Fiscal, sumele calculate ale impozitelor și taxelor, asigurând exactitatea și veridicitatea dărilor de seamă fiscale prezentate; că respectivul contribuabil nu a achitat acest impozit; precum și faptul respectării procedurii prealabile. Drept dovadă de respectare a procedurii prealabile de către autoritatea fiscală va fi prezentarea următoarelor înscrisuri:

- avizul despre necesitatea stingerii obligației fiscale, expediat contribuabilului pe un formular tipizat până la expirarea termenului de stingere a obligației fiscale;
- hotărârea autorității de executare silită a obligației fiscale, în cazul neonorării benevole;
- dispoziția incaso trezorerială remisă de instituția financiară organului fiscal, cu mențiunea despre lipsa totală sau parțială a mijloacelor pe contul bancar al contribuabilului (în cazul existenței contului);

---

²⁵⁵ ШУЛЕЙКО, Е., ЗАБЛОЦКАЯ К. Приказное производство в хозяйственном процессе В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2007, № 11, стр.26-34.с.26. ISSN 2519-4437.

²⁵⁶ CREȚU, V., JOSANU, I. Principalele etape de dezvoltare ale procedurii în ordonanță în legislația Republicii Moldova. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2015, nr. 4(35), pp. 44-49. p.49. ISSN 1857-2405.

- actul întocmit de către funcționarul fiscal, prin care se confirmă că contribuabilul nu permite accesul în domiciliul sau reședința sa pentru a i se sechestra bunurile²⁵⁷.

Similar se va repartiza sarcina probațiunii și pe celelate temeuri, creditorul fiind obligat să dovedească că pretenția se include în respectivul tip de procedură și, ulterior, își va proba propriu-zis pretenția (ca mijloace de probă vor fi depuse înscrisurile). CPC impune, totodată, obligatoriu probarea respectării procedurii prealabile, dar și a faptului că debitorul nu este în afara jurisdicției instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova.

În decursul a 10 zile de la primirea copieii de pe ordonanță, debitorul este în drept să înainteze, prin intermediul oricăror mijloace de comunicare ce asigură veridicitatea obiecțiilor și primirea lor la timp, în instanța care a eliberat ordonanța, obiecțiile sale motivate împotriva pretențiilor admise, anexând probele ce le confirmă. Depunerea obiecțiilor nu este o obligație a debitorului. Dar în cazul în care debitorul decide să iasă din pasivitate, el are sarcina de a proba obiecțiile sale, care se referă nemijlocit la legalitatea și/sau temeinicia pretențiilor creditorului, reflectate în ordonanță. Simplul dezacord cu pretențiile nu va fi suficient. Debitorul poate proba pretențiile doar prin mijloace de probă admise de procedura în ordonanță, care limitează probațiunea la înscrisuri. Aceste fapte trebuie probate de către debitor, așa încât să creeze dubii suficiente judecătorului, din care acesta ar deduce necesitatea probării pretențiilor și a obiecțiilor într-un proces contradictoriu, adică în acțiunea civilă.

Procedura în insolabilitate. Legea insolabilității²⁵⁸ conține prevederi cu referire la sarcina probațiunii în diferite etape ale procedurii de insolabilitate, astfel, „la etapa intentării procedurii, instanța de insolabilitate desemnează candidatura administratorului provizoriu, a administratorului insolabilității sau a lichidatorului, propusă de debitor sau de creditorul care a inițiat procedura. În cazul în care debitorul sau creditorul nu prezintă candidatura administratorului/ lichidatorului până la intentarea procedurii, instanța este în drept să numească, în mod aleatoriu, orice persoană din lista administratorilor și a lichidatorilor. În situația în care numirea administratorului sau a lichidatorului s-a efectuat contrar procedurii stabilite, desemnarea este susceptibilă de anulare, la cererea oricărui participant la proces. Sarcina probațiunii revine părții care s-a opus desemnării” (art. 63 alin. 4). În cazul contestării creanțelor, dacă o creanță este contestată de unul dintre creditori, creditorul a cărui

---

²⁵⁷ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 18 din 31.05. 2004 cu privire la unele chestiuni ce vizează procedura de eliberare a ordonanțelor judecătorești. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=102

²⁵⁸ Legea insolabilității nr. 149 din 29-06-2012. Publicat: 14-09-2012. In *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 193-197, art. 663. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.

creanță se contestă poate aduce dovezi și își poate exercita alte drepturi, pentru a contracara contestațiile. Dacă creanța este întemeiată pe un titlu executoriu sau pe o hotărâre judecătorească, sau pe o hotărâre arbitrală definitivă, sarcina probei contrare aparține contestatarilor (art 144 alin 6).

În procedurile considerate *proceduri de control*, în care instanța verifică legalitatea unui act (hotărâre/încheiere), emis de alt organ, neexaminând fondul, sarcina probațiunii e ghidată de principiile regulii generale, doar că nu se vor proba faptele care au generat litigiul, ci doar faptele care fac ca actul emis de alt organ să fie ilegal, deci, în principiu, există o prezumție de legalitate, iar ilegalitatea trebuie dovedită de către pârât. Astfel:

Recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și arbitrale străine

Am indicat mai sus că însuși actul se bucură de o prezumție de legalitate. De aceea, obiectul probațiunii, în aceste cauze, cuprinde fapte care indică prezența sau absența motivelor pentru refuzul de a recunoaște și de a executa hotărârea unei instanțe străine. Ca regulă generală, referitor la repartizarea sarcinii probațiunii putem remarca următoarele: ***reclamantului*** îi revine sarcina de a proba existența hotărârii judecătorești sau arbitrale străine și rămânerea definitivă a acesteia²⁵⁹. În acest sens, reclamantul va depune în instanță actele stipulate de tratatul internațional la care Republica Moldova este parte; dacă în tratatul internațional nu se indică asemenea acte, la cerere se anexează:

- a) copia de pe hotărârea judecătorească străină, pentru a cărei executare se cere încuviințarea, legalizată de judecată în modul stabilit;
- b) actul oficial care confirmă rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești străine, conform legii statului în care s-a emis, dacă faptul acesta nu rezultă din hotărâre;
- c) actul care confirmă că partea împotriva căreia s-a emis hotărârea, deși a fost înștiințată legal, nu a participat la proces;
- d) actul care confirmă executarea anterioară a hotărârii pe teritoriul statului respectiv (art. 469 CPC). Aceste acte vor convinge instanța de faptul existenței hotărârii judecătorești străine. Un temei relativ nou de refuz în recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine este cel introdus prin Legea nr. 31 din 07.03.2013: prin hotărâre judecătorească este dispusă transmiterea acțiunilor băncii licențiate în Republica Moldova. În acest caz, recunoașterea executării silite a hotărârii judecătorești străine este admisă numai cu condiția prezentării permisiunii Băncii Naționale pentru deținerea cotei substanțiale în capitalul social al băncii sau a avizului Băncii Naționale privind posibilitatea deținerii acțiunilor fără permisiune prealabilă. Temeiul dat de refuz în recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine a fost instituit în scopul protecției

---

²⁵⁹ КУРОЧКИН, С. Особенности рассмотрения судами дел о признании и приведении в исполнение решений иностранных судов. В: *Российский судья*, 2007, № 10, с.32-40. с.32. ISSN 1812-3791.

sistemului bancar al Republicii Moldova, supus unor manipulări ilicite cu concursul instanțelor judecătorești și arbitrale naționale și străine. Astfel, în situațiile în care printr-o hotărâre judecătorească străină este dispusă transmiterea acțiunilor băncii licențiate în Republica Moldova, în mod necesar, se va solicita permisiunea Băncii Naționale pentru deținerea cotei substanțiale în capitalul social al băncii sau avizul Băncii Naționale a Moldovei privind posibilitatea deținerii acțiunilor fără permisiune prealabilă, iar existența permisiunilor va fi probată de persoana care solicită recunoașterea hotărârii judecătorești străine.

Sarcina de a dovedi ilegalitatea hotărârilor judecătorești străine revine pârâtului, care va fi obligat să dovedească, după caz, unul din temeiurile care duc la refuz, în acest sens, în funcție de natura lor, motivele de refuz în recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine pot fi grupate în două categorii:

1. Motive care trebuie invocate și dovedite de către partea împotriva căreia hotărârea este invocată – art. 471 alin. (1) lit. a), b), d), f) și g) CPC;

2. Motive care pot fi constatate de către instanța de judecată din oficiu – art. 471 alin. (1) lit. c), e) și h).

În acest caz, pârâtul va fi obligat să dovedească, cel puțin, un fapt care este indicat de lege: 1) că hotărârea, conform legislației statului pe al cărui teritoriu a fost pronunțată, nu a devenit irevocabilă sau nu este executorie; 2) că partea împotriva căreia este emisă hotărârea a fost lipsită de posibilitatea prezentării la proces, nefiind înștiințată legal despre locul, data și ora examinării pricinii; 3) că există o hotărâre, chiar și nedefinitivă, a instanței judecătorești a Republicii Moldova, emisă în litigiul dintre aceleași părți, cu privire la același obiect și având aceleași temeiuri, sau că în procedura instanței judecătorești a Republicii Moldova se află în judecată o pricină în litigiul dintre aceleași părți, cu privire la același obiect și având aceleași temeiuri, la data sesizării instanței străine; 4) că a expirat termenul de prescripție pentru prezentarea hotărârii spre executare silită și cererea creditorului de repunere în acest termen nu a fost satisfăcută de judecata Republicii Moldova; conform prevederilor art. 467 alin. (3) CPC, hotărârea judecătorească străină poate fi înaintată spre executare silită în Republica Moldova în termen de 3 ani de la data rămânerii ei definitive, potrivit legii statului în care a fost pronunțată, cu posibilitatea repunerii în termenul omis din motive întemeiate de către instanța judecătorească a Republicii Moldova, în modul stabilit la art. 116; astfel, trei aspecte se impun în acest caz: verificarea momentului când hotărârea judecătorească străină a devenit definitivă, care se face în baza legii procesuale a țării în care hotărârea a fost pronunțată, încadrarea depunerii cererii

în termenul de trei ani, care a început să curgă de la data rămânerii definitive a hotărârii judecătorești străine, și repunerea în termen de către instanța Republicii Moldova, în cazul omiterii termenului de prescripție; 5) că hotărârea judecătorească străină este rezultatul unei fraude comise în procedura din străinătate; în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 7 din 29.06.2009 referitor la noțiunea de „fraudă”, prevăzută la art. 471 CPC alin.(1) lit.g), s-a explicat că fraudă este o operație, prin care părțile unui raport juridic, utilizând unele dispoziții legale convenabile lor, eludează alte dispoziții legale defavorabile acestora; părțile își creează în mod voit condiții sau împrejurări prin care se sustrag de sub autoritatea unor dispoziții legale imperative spre alte dispoziții legale mai convenabile. Rezultatul fraudei se concretizează în schimbarea punctelor de legătură, pentru a avea posibilitatea de a opta pentru o anumită competență jurisdicțională și pentru a evita competența firească care poate fi defavorabilă părților. Schimbarea punctelor de legătură presupune:

- schimbarea cetățeniei sau domiciliului, pentru a evita o dispoziție nefavorabilă, prevăzută de legea lor personală, cum ar fi, de exemplu, un impediment în căsătorie, o dispoziție care prohibește divorțul;

- schimbarea domiciliului, pentru a determina schimbarea competenței judecătorești sau a sediului; în cazul persoanelor juridice - pentru a se schimba legea competentă;

- schimbarea locului de încheiere a actului juridic, pentru a se schimba dispozițiile legale privind forma exterioară a actului sau pentru a se schimba legea care cârmuiește fondul raportului juridic. Pentru a realiza acest scop, părțile vor schimba locul de executare, dacă legea competentă este determinată de acest loc, etc.

Intenția în cazul fraudei constă în utilizarea artificială a unui punct de legătură, având drept scop schimbarea rezultatului scontat, aceste circumstanțe trebuie probate de către pârât.

Din a doua categorie de temeiuri de refuz în recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești străine, cele invocate din oficiu de către instanță, fac parte:

- 6) examinarea pricinii este de competență exclusivă a instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova;

- 7) executarea hotărârii poate prejudicia suveranitatea, poate amenința securitatea Republicii Moldova ori poate să contravină ordinii ei publice; probarea efectivă a temeiului nu ține de obligația pârâtului, instanța având obligația să verifice aceste temeiuri din oficiu.

Remarcăm ca faptele menționate mai sus sunt cele pe care instanța le verifică, fiind exclusă examinarea temeiniciei și legalității hotărârii²⁶⁰.

În privința hotărârilor arbitrale străine. Reclamantul este obligat să probeze faptul existenței hotărârii arbitrale și a convenției de arbitraj sau a clauzei compromisorii, în acest sens, el va depune în instanță: a) originalul hotărârii arbitrale sau o copie de pe aceasta legalizată în modul stabilit; b) originalul convenției arbitrale sau o copie de pe aceasta legalizată în modul stabilit; c) adițional, în caz de necesitate, se va prezenta o declarație pe propria răspundere privind faptul dacă și în ce măsură hotărârea arbitrală a fost executată. Iar pârâtul va fi obligat să probeze, cel puțin, un fapt care ar duce la refuz în recunoașterea hotărârii arbitrale, cum ar fi: a) faptul că una dintre părțile convenției arbitrale nu avea capacitate deplină de exercițiu sau convenția arbitrală nu este valabilă, potrivit legii căreia părțile au subordonat-o, ori, în lipsa stabilirii acesteia, potrivit legii țării în care a fost pronunțată hotărârea; b) faptul că partea împotriva căreia este emisă hotărârea nu a fost informată în modul corespunzător cu privire la desemnarea arbitrului sau cu privire la procedura arbitrală ori, din alte motive, nu a putut să își prezinte mijloacele sale de apărare; c) faptul că hotărârea a fost pronunțată asupra unui litigiu care nu este prevăzut de convenția arbitrală sau care nu cade sub incidența condițiilor convenției arbitrale ori hotărârea conține dispoziții asupra unor chestiuni ce depășesc limitele convenției arbitrale; d) faptul că constituirea tribunalului arbitral sau procedura arbitrală nu a corespuns convenției părților ori, în lipsa unei asemenea convenții, nu a fost conform legii țării în care a avut loc arbitrajul; e) faptul că hotărârea arbitrală nu a devenit obligatorie pentru părți sau a fost desființată ori executarea ei a fost suspendată de instanța judecătorească sau de o autoritate competentă a țării în care sau conform legii căreia ea a fost pronunțată.

Recunoașterea și încuviințarea executării silite a hotărârii arbitrale străine pot fi refuzate, de asemenea, dacă instanța judecătorească constată că: a) obiectul litigiului nu poate fi soluționat prin arbitraj, conform legii Republicii Moldova, sau b) recunoașterea sau încuviințarea executării silite a hotărârii arbitrale contravine ordinii publice a Republicii Moldova.

În unele situații, sarcina probațiunii poate fi mai complexă. Astfel, dacă pârâtul invocă faptul că convenția arbitrală este lipsită de valabilitate, reclamantul poate evita refuzul recunoașterii, probând că pârâtul a participat la constituirea tribunalului arbitral sau, în cazul în care nu a participat la

---

²⁶⁰ ВИШИНСКИС, В. Судебная система Литовской Республики. Порядок признания и исполнения иностранных судебных решений. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2006 г., N 21, с.169. ISSN 2519-4437.

constituirea tribunalului arbitral, a participat în procedura arbitrală și, anterior depunerii apărării, nu a ridicat excepția de lipsă a competenței tribunalului arbitral, pe temei de lipsă a valabilității convenției arbitrale. Similară este și situația cu invocarea de lipsă a informării cu privire la desemnarea arbitrului, dacă reclamantul va dovedi că pârâtul a participat în procedura arbitrală și, anterior depunerii apărării, nu a ridicat excepția de lipsă a competenței tribunalului arbitral, pe temei că tribunalul arbitral a fost constituit cu încălcarea legii aplicabile. Dacă va fi invocată depășirea limitelor convenției arbitrale, reclamantul va evita refuzul, dovedind că pârâtul a participat în procedura arbitrală și, cunoscând depășirea limitelor convenției arbitrale de către tribunalul arbitral, nu a ridicat excepția de depășire a limitelor convenției arbitrale de către tribunalul arbitral.

Un alt tip de procedură de control este ***procedura în cauzele de contestare a hotărârilor arbitrale***. În acest tip de procedură, sunt aplicabile normele analizate ca regulă generală, adică fiecare parte își va proba pretențiile și obiecțiile (ceea ce rezultă din art. 479 alin 4). Astfel, inițial, sarcina probațiunii va reveni petiționarului care va fi nevoit să probeze, cel puțin, un fapt care poate duce la desființarea hotărârii, cum ar fi faptul că: a) litigiul examinat de arbitraj nu poate fi, potrivit legii, obiectul dezbaterii arbitrale; b) convenția arbitrală este nulă în temeiul legii; sau oricare alt temei prevăzut la art. 480 CPC. Toate aceste temeiuri pot fi probate de către petiționar, dar, totodată, de instanță, care va desființa hotărârea arbitrală din oficiu, indiferent dacă partea a formulat în această parte pretenții, ori de câte ori va depista că litigiul examinat de arbitraj nu poate fi, potrivit legii, obiectul dezbaterii arbitrale, în cazurile în care hotărârea arbitrală încalcă principiile fundamentale ale legislației Republicii Moldova sau bunele moravuri și în cazul în care hotărârea arbitrală contravine ordinii publice a Republicii Moldova²⁶¹.

Procedura de examinare a cererii de eliberare a titlului de executare a hotărârii arbitrale.

În acest tip de procedură sarcina probațiunii este similară procedurii examinate mai sus, cu unele excepții. Astfel, unul din temeiurile care pot fi probate de către parte, specifice procedurii de examinare a cererii privind eliberarea titlurilor de executare silită pentru executarea hotărârilor arbitrale, îl constituie cel instituit la art. 485 alin. (1) lit. e) CPC, conform căruia instanța va refuza să elibereze titlul de executare silită a hotărârii arbitrale, numai dacă partea care nu a avut câștig de cauză prezintă în judecată probe despre faptul că hotărârea arbitrală nu a devenit obligatorie pentru părțile în arbitraj ori a fost desființată de judecată, conform legii în al cărei temei a fost pronunțată. În conformitate cu prevederile art. 33 alin. (1) din Legea cu privire la arbitraj, hotărârea arbitrală este

---

²⁶¹ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială. Op.cit.*, p.406-407.

obligatorie, urmând să fie executată benevol, imediat sau în termenul indicat în ea, de partea împotriva căreia s-a pronunțat. Totodată, conform prevederilor art. 28 alin. (6) din Legea cu privire la arbitraj, hotărârea arbitrală remisă părților are efectele unei hotărâri judecătorești definitive și deci este obligatorie pentru părți. Conform normelor Legii cu privire la arbitraj, remiterea către părți a hotărârii arbitrale are loc în, cel mult, 10 zile de la pronunțare, însă norma respectivă nu prevede o sancțiune pentru nerespectarea acestui termen. Totodată, temei de refuz în eliberarea titlului de executare silită va constitui și faptul desființării ei, în acest sens debitorul va trebui să prezinte instanței încheierea judecătorească prin care desființarea a fost dispusă.

Dacă prin hotărârea arbitrală s-a fixat un termen pentru executare, aceasta se va executa în termenul (termenele) stabilit. Termenul de executare stabilit de tribunalul arbitral nu poate preceda termenul la care hotărârea se va comunica, afară de cazul în care părțile în litigiu convin altfel. Dacă prin hotărâre nu s-a stabilit un termen, aceasta trebuie executată „imediat”. Termenul „imediat” folosit de legiuitor urmează să fie interpretat în sensul că debitorul trebuie să-și execute obligația imediat ce hotărârea i-a fost comunicată, și nu imediat ce ea a fost pronunțată, acest lucru fiind prevăzut în art. 28 alin. (6) din Legea cu privire la arbitraj, menționat mai sus²⁶².

Procedura de confirmare a tranzacției încheiate în scopul prevenirii unui proces civil și de eliberare a titlului executoriu al acesteia. În acest tip de procedură de control, scopul este de a verifica legalitatea tranzacției. Deși tranzacțiile pot fi încheiate și direct între părți, totuși procedura respectivă e utilizată preponderent pentru tranzacțiile care au fost încheiate cu participarea mediatorului. Medierea este o procedură alternativă de soluționare a litigiului dintre părți, iar rezultatul medierii reprezintă înțelegerea părților, care ia forma unei tranzacții²⁶³. În acest sens, reclamantul va dovedi existența tranzacției, fiind nevoit să depună în instanță: a) tranzacția în original; b) convenția de mediere, dacă o astfel de convenție a fost încheiată; trebuie menționat că depunerea convenției este opțională, or, potrivit legii, aceasta nu există în fiecare proces de mediere, fiecărui proces de mediere fiindu-i specific contractul de mediere, ca act obligatoriu; c) copia de pe procesul-verbal privind încetarea procesului de mediere; d) după caz, actele ce atestă executarea parțială a tranzacției.

În ceea ce privește pârâțul, el va fi nevoit să-și dovedească obiecțiile, care pot fi de natură să ducă la refuzul în confirmarea tranzacției. Astfel, acesta poate proba că: 1) contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului; 2) a fost

---

²⁶² *Ibidem*, p. 411,

²⁶³ **CHIFA, F., GAVRILĂ, A.** Soluționarea disputelor prin mediere în spațiul virtual, In: *Curierul Judiciar*, București: Editura C. H. Beck, 2020, nr. 6, p. 316-319., p.317. ISSN 1582-7526.

încheiată cu încălcarea prevederilor Legii cu privire la mediere. Potrivit Legii cu privire la mediere, art. 32, nu se permite includerea în tranzacție a clauzelor care: a) se referă la drepturi și obligații de care părțile nu pot dispune liber prin tranzacție; b) încalcă normele imperative ale legii, ordinea publică și bunele moravuri; c) sunt în mod evident inechitabile, la acest temei jucătorul trebuie să verifice dacă în tranzacție există concesi reciprocă²⁶⁴; d) prejudiciază interesul superior al copilului; e) încalcă drepturile unor terțe persoane, neantrenate în procesul medierii. Menționăm că ilegalitatea de natură să ducă la nulitatea absolută a tranzacției poate fi aplicată și din oficiu de către instanță. Când privește temeiurile ce rezultă din legea cu privire la mediere și cele ce țin de nulitatea relativă, considerăm ca pârâțul ar trebui să le dovedească. La fel, pârâțul va fi obligat să probeze încălcări ce țin de aplicarea Legii cu privire la mediere, cum sunt cele care vizează încălcarea normelor imperative ce țin de procedura de mediere. Spre exemplu: lipsa contractului de mediere, impunerea la participarea la mediere, încălcarea principiului de liberă alegere a mediatorului etc. Acest tip de procedură fiind cel mai nou, sunt frecvente încălcările ce țin de sarcina probațiunii, comise de către judecători. Astfel, din analiza mai multor încheieri de refuz în confirmarea tranzacției, putem concluziona că judecătorii au respins neîntemeiat confirmarea tranzacției, pe motivul neaprobării elementelor din litigiul inițial, fapt ce contravine esenței procedurii de control, fiind regăsită sintagma: „În speță, judecătorul notează că nu este clar temeiul apariției obligațiunii de rambursare a datoriei invocate pârâților..... nefiind clar stabilită proveniența sumelor solicitate”²⁶⁵ sau „din suportul probatoriu anexat speței, judecătorul nu a reținut o informație despre efectuarea achitărilor de către debitorul împrumutat, dacă au fost asemenea achitări, modalitatea de repartizare a costurilor și alte informații care să releve starea corpului împrumutului la momentul încheierii tranzacției”²⁶⁶. Considerăm această practică incorectă, deoarece judecătorul ar trebui să se refere în exclusivitate la legalitate, nu și la fondul litigiului, totodată, trebuie remarcat că și aspectele ce țin de legalitate trebuie să fie aplicate precaut.

De la regula generală de repartizare a sarcinilor de probațiune sunt și excepții, stabilite de reguli speciale, care se conțin în norme separate de drept material. Asemenea norme materiale (civile, de muncă, familiei ș.a.) conțin reguli de probațiune, care propun dovedirea faptelor nu de partea care

---

²⁶⁴ БЕЗБОРОДОВА, О. Мировое соглашение и пределы доказывания при его утверждении В: Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации, 2003, №19, с 77-79., с.79. ISBN: 0869-7426

²⁶⁵ Încheierea Judecătorei Chișinău, din 04 noiembrie 2022, nr. 2-15900/222-22104100-12-2-20072022. [online]. [citat 24.12. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/9c0ea76f-d4e6-455a-b192-31510ce35fb9

²⁶⁶ Încheierea Judecătorei Chișinău, din 04 noiembrie 2022, nr. 2-15900/222-22104100-12-2-20072022. [online]. [citat 24.12. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/9c0ea76f-d4e6-455a-b192-31510ce35fb9

le invocă, ci de partea opusă, cu ajutorul sau prin intermediul prezumțiilor, acestea fiind reguli speciale de repartizare a sarcinii de probațiune.

3.4 Reguli speciale de determinare a sarcinii probațiunii în procedura civilă

În anumite cazuri, sarcina probațiunii nu revine celui care afirmă, iar legea prevede anumite regulii specifice de repartizare a sarcinii probațiunii, care determină inversarea acesteia sau care impun niște prevederi speciale de probare prin instituirea unor ficțiuni sau prin indicarea expresă a persoanei care, în respectivul caz, va fi nevoită să probeze un anumit fapt în cursul soluționării cauzei civile.

Prezumția este o presupunere inductivă, probabilă, direct sau indirect fixată într-o normă juridică, bazată pe legătura statică dintre faptul prezumat și faptul real, care se referă la circumstanțele ce au însemnătate juridică²⁶⁷ și care schimbă sarcina probațiunii, așa încât faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. CPC prevede că *faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată, dacă legea nu dispune altfel* (art.123, alin 4). O prevedere similară, dar care conține și unele precizări, este stipulată în art. 328 CPC al României, din care rezultă că *„prezumția legală scutește de dovadă pe acela în folosul căruia este stabilită în tot ceea ce privește faptele considerate de lege ca fiind dovedite. Cu toate acestea, partea care profită de prezumție trebuie să dovedească faptul cunoscut, vecin și conex, pe care se întemeiază aceasta. Prezumția legală poate fi înlăturată prin proba contrară, dacă legea nu dispune altfel”*.

Deosebirea dintre prevederea CPC al României și cea din CPC al RM constă în relevarea mai concretă a faptului că prezumțiile sunt niște construcții specifice, care nu sunt lipsite de activitatea de probațiune, fiind indicate faptele care necesită a fi dovedite de fiecare parte. Bunăoară, partea în favoarea căreia este instituită prezumția va dovedi faptul conex, vecin, iar partea adversă va dovedi inexistența faptului stabilit de prezumție. Ca un exemplu ar fi aplicarea prezumției prevăzute la art. 572 alin.2 CC: *„orice bun dobândit de soți în timpul căsătoriei se prezumă proprietate comună în devălmășie până la proba contrară”*. În acest caz, partea în favoarea căreia este instituită prezumția într-un caz concret va dovedi dobândirea bunurilor, iar partea adversă va trebui să dovedească că bunurile sunt proprietatea lui personală. Modelul dat de probațiune este aplicabil și în practica noastră,

---

²⁶⁷ BĂIEȘU, S., ARAPU, E. *Prezumțiile în dreptul civil*, Chișinău: CEP USM, 2011, 150 p., p.14. ISBN 978-9975-71-073-2.

chiar dacă nu e prevăzut expres. Totodată, nu este exclusă situația când partea în defavoarea căreia este instituită prezumția va proba toate faptele incluse în obiectul probațiunii, dacă el este cel care le afirmă. Pentru claritatea procesului de probațiune, CPC ar trebui să prevadă o mențiune că celelalte fapte importante pentru soluționarea justă a cauzei vor fi probate conform regulilor generale, adică de partea care le invocă, similar CPC român.

Beneficiarul prezumției poate fi oricare parte din procesul civil, adică atât reclamantul, cât și pârâtul.

Cercetarea prezumțiilor se bazează pe raționamentul judecătorului, iar metodele utilizate sunt inducția și deducția. Atunci când se ajunge la anumite concluzii, atât legea, cât și judecătorul trebuie să ia în considerare existența unei corelații între faptul cunoscut și cel care trebuie dovedit. Cercetarea prezumțiilor presupune folosirea raționamentului judicios, iar metodele utilizate pot fi inducția sau deducția. Prezumțiile implică o inferență a existenței unui fapt generativ de drepturi, bazată pe existența unui fapt probatoriu cunoscut, datorită legăturii dintre cele două fapte.

În cazul prezumțiilor, procedeul constă în deplasarea obiectului probei de la un fapt necunoscut la un fapt cunoscut, pentru a face apoi concluzia existenței celui dintâi din cunoașterea celui de-al doilea. Specifică prezumției este o dublă deplasare a obiectului probațiunii: o dată – de la faptul generator de drepturi necunoscut la un fapt vecin și conex cu acesta și o dată – de la acest fapt vecin și conex la un fapt probator²⁶⁸. Apar ca relevante, cel puțin, două caracteristici specifice ale prezumțiilor față de celelalte probe: pe când, la celelalte probe, deplasarea obiectului este simplă, deoarece ea se face de la faptul de dovedit la faptul probatoriu, la prezumții, deplasarea obiectului probei este complexă, căci ea se face, mai întâi, de la faptul de dovedit la faptul conex și, după aceea, de la acesta din urmă la faptul probatoriu, care îl dovedește; pe când, la celelalte probe, faptul asupra căruia se deplasează obiectul probei este un fapt probatoriu, care poate fi pre-constituit, adică creat tocmai pentru a servi, la nevoie, ca dovadă, la prezumții, faptul asupra căruia se deplasează obiectul probei este un indiciu, adică un fapt conex care există independent de eventuala lui funcție probatorie. Sub cel de-al doilea aspect, caracteristic prezumțiilor simple este faptul că deplasarea obiectului probei se face de către judecător, care are deplina libertate de a aprecia puterea lor doveditoare; în cazul

---

²⁶⁸ PATRIK, L., MĂNUC, L. Raportul dintre prezumții și alte mijloace de probă. In: *Legea și viața*, 2010, nr. 4, p. 48-52., p.50. ISSN: 1810-309X.

prezumțiilor legale, deplasarea obiectului probei se face de lege, care prevede, totodată, și puterea lor doveditoare²⁶⁹.

Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată, *dacă legea nu dispune altfel*. În literatura de specialitate, prezumția a fost definită ca fiind o presupunere inductivă, o presupunere legală/juridică²⁷⁰.

Dintr-un alt punct de vedere, putem defini prezumția ca o obligație a instanței de judecată de a considera unele fapte dovedite, dacă partea a dovedit un fapt conex cu aceasta²⁷¹.

Cuvântul *prezumție* își are originea în latinescul *praesumptio*, care s-ar traduce direct ca „presupunere”.

Prezumțiile prezintă următoarele caracteristici:

- ele sunt generalități construite pe baza raționamentului inductiv, ceea ce înseamnă că concluzia generală este formulată pe baza generalizării unui număr limitat de cazuri;
- ele reflectă ordinea obișnuită a obiectelor și fenomenelor din lumea materială;
- ele reprezintă generalizări cu diferite grade de probabilitate;
- ele sunt posibile numai atunci când există o relație cauză - efect între obiecte și fenomene;
- folosirea lor este determinată de sarcinile reglementării juridice²⁷².

Potrivit CPC, prezumția rezultă din lege, deși în literatura de specialitate există părerea potrivit căreia prezumțiile sunt nu doar legale, dar și de fapt, considerând că „fiecare persoană în gândirea sa folosește prezumții faptice – presupuneri că un fapt, un fenomen, un semn presupus va fi considerat existent²⁷³. Unii specialiști consideră că prezumțiile de fapt sunt ipoteze care nu sunt consacrate în lege – nici direct, nici indirect, dar sunt folosite de judecători atunci când își formează convingerile, alții însă sunt de părerea că prezumția ar trebui considerată un fenomen exclusiv juridic, părere cu care suntem de acord, deoarece determinarea în calitate de prezumție a oricărei presupuneri faptice denaturează conceptul și îl privează de valoare practică. Astfel, prezumțiile sunt presupuneri exclusiv legale și trebuie utilizate în cadrul probațiunii, indiferent de voința și dorința participanților la proces,

---

²⁶⁹ DELEANU, I., MĂRGINEANU, V. *Prezumțiile în drept. Presumții absolute*. Cluj-Napoca: Dacia, 1981. 236 p., p.34. ISBN: 347.946(498).

²⁷⁰ БОННЕР, А.Т. *Установление обстоятельств гражданских дел*. Москва: Городец, 2000, 328 с., с.112. ISBN 5925800087.

²⁷¹ КИЕНКО, О. Обязанность доказывания, доказательственные презумпции. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2005 г., № 3, стр.58-66., с.58. ISSN 2519-4437.

²⁷² NEGRU, B., SOJOCARU, V. *Tehnica legislativă*. Chișinău: Tipografia centrală, 1997. 112 p. ISBN 9975-923-36-4.

²⁷³ ФЕДОТОВ, А.В. Понятие и классификация доказательственных презумпций. В: *Журнал российского права*. 2001. №. 4, с. 45-56., с.46. ISSN 1605-6590.

datorită faptului că sunt consacrate în normele legale. Totodată, prezumția este o normă de procedură, care instituie o regulă specială de repartizare a sarcinilor probațiunii, dar este și o presupunere despre existența oricărui fapt, eveniment, acțiune sau stare.

În literatura de specialitate se discută despre caracterul concluziei pe care o face judecătorul, dacă se va baza doar pe faptul stabilit în norma legală. În opinia unor cercetători, concluzia instanței făcută pe baza unei prezumții legale consacrate în statul de drept este una probabilă. În esență, reprezentanții acestui punct de vedere consideră că, în acest caz, nu s-a exercitat activitatea de probațiune, doar s-a aplicat o normă juridică. Nu putem fi de acord cu acest punct de vedere, deoarece instanța, după ce a examinat materialele cauzei și nu a constatat fapte dovedite care să infirme prezumția, este obligată să o aplice, iar concluzia făcută de către instanță este una care coincide cu adevărul stabilit în instanță²⁷⁴.

Prezumțiile pot fi clasificate după mai multe criterii, care permit stabilirea unor particularități ale acestora.

În Dreptul roman erau cunoscute câteva feluri de prezumții:

- *praesumptio hominis* – o presupunere probabilă, făcută de judecător;
- *praesumptio juris* – prezumție relativă legală;
- *praesumptio juri seu de jure* – prezumție absolută²⁷⁵.

Art. 123 alin. (4) CPC conferă valoare juridică prezumțiilor legale, care pot fi clasificate în:

1. Prezumții directe și indirecte

Această delimitare are ca temei forma în care ele sunt reflectate în normele juridice. O prezumție este directă, dacă legea o prevede expres, fiind posibile câteva formulări, ca: „*se prezumă*”, „*până nu se va dovedi contrariul*”. Drept exemplu, art. 10 alin. (1) Cod civil prevede: „*Buna credință se prezumă până la proba contrară*”. Mai complicată este însă determinarea prezumțiilor indirecte, care necesită unele procedee logice deductive. De exemplu, bunurile transmise unei persoane juridice, în calitate de aport la formarea capitalului social la fondare, se prezumă că sunt transmise cu drept de proprietate (art. 253 alin (2) Cod civil)²⁷⁶. Acestea trebuie deduse din normele juridice prin interpretare, de aceea nu există două studii științifice care ar expune același număr de prezumții.

---

²⁷⁴ СЕРИКОВ, Ю.А. Уровни логико-правового анализа правовых презумпций в гражданском процессуальном праве. В: *Арбитражный и гражданский процесс*. 2003, №.11, с. 2-4., с.3. ISSN 1812-383X.

²⁷⁵ ДОЖДЕВ, Д. *Римское частное право*. Москва: ИНФРА-М-НОРМА, 1996. 685 с., с.226. ISBN 5-89123-035-6.

²⁷⁶ *Bunurile se consideră a fi transmise cu titlu de proprietate, dacă actul de constituire nu prevede altfel* (art. 253 alin (2) Cod civil).

2. Prezumții absolute, sau *juris et de jure* (de drept și asupra dreptului) și **prezumții relative**, sau *juris tantum* (numai de drept).

Temelie a acestei clasificări este valoarea probantă a prezumțiilor. Majoritatea prezumțiilor fac parte din categoria prezumțiilor relative și reprezintă o categorie în raport cu care legea admite posibilitatea contestării și care se consideră veridice, până când nu se probează contrariul. În privința acestora nu există divergențe în literatură, fiind unanim recunoscută natura lor²⁷⁷.

Prezumțiile legale absolute sunt cele a căror contestare nu se permite. Existența lor induce spre o dilemă logică, care constă în faptul că se consideră absolut adevărat ceea ce e doar o presupunere. Teoretic, s-ar putea ca părțile să conteste prezumțiile absolute, dar practic, aceasta nu va avea nicio importanță. Astfel, vom considera ca prezumție absolută prevederile din care rezultă că până la șapte ani persoana fizică nu are capacitatea de exercițiu, necesară încheierii actelor juridice. Într-o situație concretă, un copil poate să-și dea seama de acțiunile sale și până la această vârstă, dar totuși probarea acestui fapt nu va avea nicio consecință juridică, căci judecătorul va reieși din presupunerea că un asemenea subiect nu are capacitatea de exercițiu.

Remarcăm că legislația procesual civilă a Republicii Moldova (art.123 alin.(4) CPC) permite existența prezumțiilor absolute prin sintagma: „...*prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată, dacă legea nu dispune altfel*. Cu alte cuvinte, nu este exclusă posibilitatea ca legea să prevadă imposibilitatea de a contesta o oarecare prezumție.

Prezintă interes, în acest context, raportul prezumțiilor cu obiectul și sarcina probațiunii. Prezumțiile absolute au o influență directă asupra obiectului probațiunii, căci contestarea lor nu este permisă de lege, deci ar fi temeiuri de degrevare de probațiune. Cele relative doar influențează sarcina probației, și anume repartizarea ei.

Prezumțiile *procesual-juridice* și *material-juridice* constituie două categorii diferite, în funcție de natura normei juridice. Altfel spus, dacă prezumția reiese dintr-un act ce reglementează direct relațiile sociale, este material-juridică (de ex., prezumția paternității), iar dacă dintr-o normă care prevede ordinea de aplicare a celor materiale, atunci ea este procesuală (prezumția imparțialității judecătorilor, care nu cad sub incidența art. 50 CPC). Prezumțiile pot avea conținut material-juridic

---

²⁷⁷СЕРИКОВ, Ю. Классификация презумпции в науке гражданского процессуального права. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2004, №. 5. с. 18-29. ISSN 1812-383X.

sau procesual, dar întotdeauna vor avea un impact determinant în repartizarea sarcinii probației în procesul civil.

Unii autorii consideră că, pentru a evidenția particularitățile prezumțiilor, este necesar a le delimita după instituții concrete²⁷⁸. Referindu-ne la această clasificare, constatăm următoarele tipuri de prezumții:

1. Prezumțiile vizând dreptul de proprietate, ca: posesorul se prezumă a fi proprietar (art. 490 Cod civil);

2. Prezumțiile dreptului obligațional, cum ar fi: dacă o clauză a fost propusă ca parte a unor clauze standard, se prezumă că ea nu a fost negociată individual (art. 1069 alin. (3) Cod civil); până la proba contrară, împrumutul care are ca obiect o sumă de bani se prezumă a fi cu titlu oneros (art. 1242 alin. (3) Cod civil);

3. Prezumțiile dreptului delictual, de exemplu: prezumția de culpă a părinților pentru prejudiciul cauzat de copiii lor minori (art. 2008 și 2009 Cod civil);

4. Prezumția legată de domiciliu, spre exemplu: domiciliul sau reședința temporară a persoanei fizice se prezumă că se află la locul menționat ca atare în buletinul de identitate sau, după caz, în alt act de identitate prevăzut de lege (art. 39 Cod civil);

5. Prezumțiile dreptului succesoral: prezumția morții concomitente a persoanelor decedate care au vocație succesorală reciprocă (art. 2168 Cod civil);

6. Prezumțiile dreptului familiei, ca prezumția paternității (art. 47 alin. (3) Codul familiei);

7. Prezumții mixte, care vizează mai multe instituții, cum ar fi prezumția proprietății devălmașe a soților (art. 19 Codul familiei și art. 571 Cod civil). Această prezumție se referă atât la prezumțiile dreptului familiei, cât și la cele vizând dreptul de proprietate sau al buneii-credințe, care este un edificiu al obligațiilor civile și al exercitării drepturilor care, dacă nu ar exista, ar putea zdruncina toate relațiile sociale. Totodată, trebuie remarcat că, indiferent în ce lege sunt expuse și referitor la ce instituție se aplică, prezumțiile vor avea o natură procesuală și vor influența repartizarea sarcinii probațiunii.

Prezumțiile reprezintă o categorie variabilă în timp. Ele apar, se modifică și dispar în concordanță cu ideologia juridică a societății, când există un interes de apărare a unor relații sociale.

Prezumțiile au ca scop facilitarea activității de probație exercitată de părți. Totodată, în literatura de specialitate nu există o părere unică referitor la considerentele care duc la apariția

---

²⁷⁸ СЕРИКОВ, Ю. Классификация презумпции в науке гражданского процессуального права. *Op.cit.*

prezumțiilor. Uneori, prezumțiile sunt formulate în interesul protejării drepturilor unei părți, aflate în condiții mai dificile de a proba un anumit fapt, adică sunt instituite pentru a facilita poziția procesuală a unor participanți la proces. Alteori, se instituie pentru a garanta scopurile probațiunii, pentru că, altfel, există circumstanțe a căror dovadă este extrem de dificilă, dacă nu imposibilă. Alții consideră că la apariția prezumțiilor duc numeroasele observații și generalizări ale unei relații stabile între evenimente, fenomene, fapte²⁷⁹. Considerăm ca motivele care au dus la apariția prezumțiilor pot fi diverse și necesită a fi examinate raportate la o oarecare prezumție concretă.

După cum am menționat, la aplicarea prezumției, se va schimba obligația de a proba de la o parte la cealaltă. Inversarea sarcinii probațiunii nu modifică în niciun fel obligațiile instanței în cadrul activității de probațiune. Astfel, pe lângă aplicarea corectă a prezumțiilor, instanța va avea rolul ei obișnuit în cadrul probațiunii. O apreciere incorectă a esenței prezumției și a semnificației acesteia în proces poate duce, în practica judiciară, la erori în determinarea subiectului probei, iar apoi – în repartizarea sarcinii probei. Astfel, includerea unor fapte prezumate în obiectul probei într-o cerere de despăgubire reprezintă o încălcare semnificativă a drepturilor persoanei în favoarea căreia este instituită prezumția²⁸⁰.

Ficțiunile

Referindu-ne la definiția din DEX, *ficțiunea* este o „reprezentare produsă de imaginația cuiva și care nu corespunde realității sau nu are corespondent în realitate; plăsmuire a imaginației”²⁸¹. Ficțiunea este o categorie lipsită de adevăr încă de la apariție. Utilizarea ficțiunilor în diverse domenii științifice se bazează, în mare măsură, pe beneficiile oferite de această metodă, eliminând nevoia de a oferi explicații suplimentare cu privire la anumite obiecte sau fenomene, precum și utilizarea mai multor metode de cercetare științifică (acceptarea condiționată a adevărului, probațiunea de la contrariu etc.). În domeniul juridic, aplicarea ficțiunilor reprezintă o metodă utilizată în dreptul obiectiv și în jurisprudență, în scopul reglementării relațiilor sociale și soluționării litigiilor, unde conținutul lor permite recunoașterea entităților inexistente și viceversa. Prin urmare, din punct de vedere formal, ficțiunea juridică reprezintă în sine o metodă aplicată în domeniul dreptului, constând în stabilirea unei teze care este lipsită de adevăr încă

---

²⁷⁹ БАУЛИН, О.В. *Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел. Op.cit.*

²⁸⁰ КИЕНКО, О. *Обязанность доказывания, доказательственные презумпции. Op.cit., c.58,*

²⁸¹ Dicționarul explicativ al limbii române. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/fic%C8%9Biune>

de la apariție²⁸². Ficțiunea este un procedeu de tehnică legislativă, potrivit căruia un anumit fapt este considerat ca existent sau ca stabilit, deși el nu există în realitate sau nu a fost stabilit, astfel fiind întărit caracterul său fictiv. Legislația actuală – atât materială, cât și procesuală – conține ficțiuni. Astfel, la moment, spre exemplu, sunt de neconceput raporturile juridice civile fără participarea persoanelor juridice, care, în esență, reprezintă o ficțiune. În general, ficțiunile, ca tehnică legislativă, sunt folosite când se consideră absolut necesar. Ficțiunea va elibera participantul la proces de necesitatea de a dovedi un anumit fapt, iar instanța de judecată – de necesitatea de a constata faptul respectiv.

Trebuie să remarcăm că legislația procesuală nu conține nicio referire la ficțiune, totodată, nu putem nega existența și importanța lor pentru probațiune. Spre exemplu, art. 165 CC prevede că, *„persoana fizică poate fi declarată dispărută fără veste, dacă lipsește de la domiciliu și a trecut cel puțin un an din ziua primirii ultimelor știri despre locul aflării ei”*, iar în continuare adaugă o ficțiune, prin mențiunea că *„în cazul imposibilității de a se determina ziua primirii ultimelor informații despre dispărut, termenul pentru declararea dispariției fără veste va începe să curgă din prima zi a lunii următoare celei în care au fost primite ultimele informații despre dispărut, iar în cazul imposibilității de a determina această lună, de la întâi ianuarie al următorului an”*. O ficțiune similară este prevăzută și în art. 168, alin 3 CC, care stabilește că *„ziua morții persoanei declarate decedată se consideră ziua în care hotărârea judecătorească privind declararea decesului ei a rămas definitivă”*. Analizând această prevedere, putem constata cu certitudine că teza aleasă de legiuitor chiar de la instituire era clară că nu corespunde realității, adică este evident că ziua decesului *de facto* al persoanei vizate nu este ziua în care hotărârea instanței a rămas definitivă și, chiar dacă ar fi fost și o coincidență. Instituirea de către legiuitor a prevederilor care nu corespund realității este o măsură excepțională, care se folosește de către legiuitor, pentru a reglementa relațiile sociale în interesele societății prin mijloacele cele mai optime.

Ficțiunile și prezumțiile au unele caracteristici comune, spre exemplu, faptul că ambele categorii sunt instituite legislativ ca fiind adevăruri, deoarece, inițial, faptul real și posibil în fiecare caz concret al dezvoltării relațiilor sociale nu este cunoscut. Cu toate acestea, prezumția poate fi

---

²⁸² TROFIMOV, N. Aplicarea ficțiunilor în domeniul dreptului. In: *Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, Universitatea Tehnică a Moldovei, 15-17 noiembrie, 2012*. Chișinău, 2013, vol. 2, p. 207-210., p.207. ISBN 978-9975-45-249-6. ISBN 978-9975-45-251-9. [online]. [cit. 24.06. 2023]. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/1641/Conf_UTM_2012_II_pg207-210.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

contestată, oferind posibilitatea de a aduce argumente și probe, care să pună la îndoială validitatea acesteia, iar în cazul ficțiunii, stabilirea unui alt adevăr nici nu se cere.

Totodată, au și deosebiri esențiale: astfel, prezumțiile juridice reprezintă prin sine fixarea normativă a unor obișnuințe, cel mai des întâlnite în societate. Tezele fixate în ficțiuni se formează de însuși legiuitorul, în scopul reglementării unor relații sociale a căror desfășurare reală, adică adevărul, este, practic, imposibil de stabilit. În literatura de specialitate s-a menționat că „trăsătura distinctivă a prezumției este că teza exprimată în ea se bazează pe gradul înalt de probabilitate și, prin urmare, în majoritatea covârșitoare a cazurilor, ea va exprima starea reală a lucrurilor, pentru ficțiuni însă este caracteristică afirmația că o teză este recunoscută ca fiind adevăr, știind că aceasta nu corespunde adevărului. Prezumția, bazându-se pe experiența socială, stabilește ceea ce deseori se întâmplă, ficțiunea însă, pe baza născocirii, declară ca e adevărat ceea ce cu bună-știință nu are loc în realitate. Prima este rezultatul concluziilor formate în mod firesc, a doua - rezultatul curat al născocirii”²⁸³.

În legislație există și alte construcții juridice, care ar schimba sarcina probațiunii, nefiind prezumții, astfel, spre exemplu, art. 129, alin. (3) Cod administrativ, prevede faptul că, în caz de îndoială, autoritatea publică este cea care probează ajungerea actului administrativ individual la destinatar, precum și data/ora ajungerii lui. Această prevedere nu este o prezumție, dar, totodată, indică concret partea care trebuie să dovedească un fapt, protejând, astfel, partea care se află într-o poziție mai complicată de a proba un anumit fapt.

3.5 Concluzii la capitolul 3

Cercetarea efectuată în prezentul capitol ne-a permis să elucidăm conceptul sarcinii probațiunii, să determinăm natura juridică a acesteia, să concretizăm conținutul obligației probațiunii, să analizăm regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii în diferite feluri de procedură, dar și să evidențiem specificul excepțiilor de la regula generală.

Deși în literatura de specialitate, cercetările se referă mai mult la repartizarea sarcinii probațiunii, decât la alte aspecte ce caracterizează această instituție, am ajuns la concluzia că este necesară **definirea sarcinii probațiunii** ca fiind *obligația ce incubă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta, sub forma unor sancțiuni specifice procesului civil*. Totodată, am constatat că regulile de repartizare a sarcinii probei sunt determinate de normele de drept procesual și de drept material, subiectul care

---

²⁸³ TROFIMOV N. Aplicarea ficțiunilor în domeniul dreptului. *Op.cit.*, p.209.

distribuie sarcina probei în proces este instanța de judecată, iar obligația de a dovedi împrejurările de importanță juridică revine persoanelor care participă la cauză.

Referitor la natura juridică a sarcinii probațiunii, considerăm că aceasta este o obligațiune de natură procesuală, din considerentul că, fără activitatea instanței de judecată, nu poate fi constatat conținutul sarcinii probațiunii, dar nici nu poate fi realizată repartizarea acesteia, dar nu putem nega nici influența legislației materiale, care conține norme importante ce reglementează sarcina probațiunii în anumite cauze civile. Totodată, sarcina probațiunii nu este o obligație clasică, ci una particulară, proprie doar instituției probațiunii, fără constrângere, dar totuși cu o sancțiune specifică. Uneori, poate fi reglementată ca o obligație în sensul juridic, iar urmările nefaste le putem diviza în material-juridice (pot fi apreciate ca inexistente faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei și adoptarea unei hotărâri nefavorabile) și procesuale (de ex., respingerea cererii de amânare sau eșalonare a plății taxei de stat, respingerea cererii de asigurare a acțiunii).

Remarcăm că art. 118 CPC, *Obligația probațiunii în judecată*, nu se referă nemijlocit la conținutul sarcinii probațiunii, adică la faptul în ce constă, propriu-zis, obligația probațiunii, dar conține norme ce se referă sau la obiectul probațiunii (alin 3 art. 118 CPC), sau doar la repartizarea sarcinii probațiunii. Considerăm oportună o propunere *de lege ferenda* de a modifica denumirea art. 118 în *Repartizarea sarcinii probațiunii* și de a exclude alin 3, incluzându-l în art. 117¹.

Elementele structurale care ar reprezenta conținutul sarcinii probațiunii nu sunt analizate în literatura de specialitate, totuși considerăm important a concretiza la care anume acțiuni sunt obligate părțile, în vederea realizării sarcinii probațiunii, acestea fiind: 1) Obligația de indicare a circumstanțelor de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc; 2) Obligația de a participa la colectarea (adunarea) probelor, prin prezentarea probelor și a mijloacelor de probă, dar și prin cererea de reclamare, care trebuie să fie argumentată în așa mod, ca să convingă instanța de necesitatea reclamării probei; 3) Obligația de a participa activ la administrarea probelor, ținând cont de particularitățile fiecărui mijloc de probă: părțile vor participa activ la cercetarea probelor. 4) Obligația de a formula aprecierea de recomandare și de a contribui la formarea concluziei judecătorului despre faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei. Fiecare probă care rezultă din examinarea mijloacelor de probă prevăzute de lege are diferite particularități privind aprecierea, iar părțile vor fi obligate să remarce fiecare element care ar fi în măsură să schimbe aprecierea făcută de instanță. Aprecierea probelor este, preponderent, funcția instanței de judecată, dar nu putem ignora și rolul părților în această activitate, căci fiecare participant are un rol esențial în formarea concluziei

instanței de judecată. Totodată, în articolul 130 CPC este prevăzută doar instanța ca subiect al aprecierii probelor. Considerăm că acest articol ar trebui să conțină și un alineat care s-ar referi la aprecierea dată de către părți. Astfel, art. 130 ar trebui completat cu un alineat, care ar prevedea următoarea normă: *În cadrul pledoariilor, părțile se vor expune în privința aprecierii probelor examinate în cadrul ședinței de judecată.*

Regula generală privind repartizarea sarcinii de probațiune este expusă și în art. 118 alin. (1) CPC, conform căruia fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea nu dispune altfel. Regula generală se referă la procedurile contencioase, în special, la procedura în acțiuni civile.

Pentru a analiza repartizarea sarcinii probațiunii, trebuie analizat modul de distribuire în fiecare fel de procedură. Astfel, am constatat, în procedura în contencios administrativ, că fiecare participant probează faptele pe care își întemeiază pretenția, prin derogare de la această regulă, fiecare participant probează faptele atribuite exclusiv sferei sale de activitate (art.93 CA). Comparativ cu acțiunea civilă, în contencios administrativ, judecătorul are un rol activ în cadrul probațiunii și poate cerceta starea de fapt din oficiu. Instanța stabilește felul și volumul cercetărilor și nu este legată nici de expunerile participanților, nici de cererile lor de reclamare a probelor.

În procedura specială, putem afirma că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate, deoarece nu vor fi consecințe negative directe ale a neaprobării faptelor afirmate de ei în respectivul proces. Scopul participării în cadrul probațiunii a petiționarului, dar și a persoanei interesate este clarificarea tuturor circumstanțelor și cercetarea probelor care confirmă prezența sau absența faptelor necesare a fi stabilite. În majoritatea procedurilor speciale, legislația prevede expres ce este obligat să probeze petiționarul, pentru a-i fi satisfăcută cererea. Prevederile acestea, care rezultă din CPC sau din alte legi, vin să faciliteze și activitatea instanței de judecată în cadrul probațiunii. Totodată, în practică, încă se mai comit erori. Spre exemplu, procedura de declarare a persoanei decedată se confundă cu procedura de constatare a faptului decesului la o anumită dată, astfel, instanțele impun petiționarul să aducă probe privind circumstanțele decesului sau refuzul de la organele administrative de a elibera actul de deces, fapt ce constituie o practică greșită, deoarece, în acest tip de procedură, decesul e doar presupus, iar relevante sunt doar probele care confirmă termenul de absență cerut de lege.

O obligație specifică a probațiunii este în procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie, unde declarația victimei este suficientă pentru emiterea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice.

În *procedura în ordonanță* este aplicabila regula generală de repartizare a sarcinii probațiunii, astfel creditorul fiind obligat să depună probele pe care le deține, inclusiv cele care dovedesc respectarea procedurii prealabile, împreună cu cererea de eliberare a ordonanței, ulterior, dacă debitorul prezintă obiecții, tot el va trebui să și le probeze.

În procedura în insolvență, în cazul contestării creanțelor, dacă o creanță este contestată de unul dintre creditori, creditorul a cărui creanță se contestă poate aduce dovezi și își poate exercita alte drepturi, pentru a contracara contestațiile. Dacă creanța este întemeiată pe un titlu executoriu sau pe o hotărâre judecătorească, sau pe o hotărâre arbitrală definitivă, sarcina probei contrare aparține contestatarilor (art 144 alin 6, Legea cu privire la insolvență, respectiv, pe lângă prevederile generale, legiuitorul prevede concret cine trebuie să dovedească anumite fapte).

În procedura privind suspendarea și retragerea actelor permissive, ce vizează activitatea de întreprinzător, autoritățile vor fi obligate să probeze: faptele ce atestă încălcarea de către întreprinzător a condițiilor de desfășurare a activității prevăzute de lege; faptul că întreprinzătorului i-au fost notificate toate încălcările constatate, modul de remediere a deficiențelor identificate și că întreprinzătorul nu a remediat în termenul stabilit aceste deficiențe, precum și alte fapte, care, în conformitate cu prevederile legii, servesc drept temei pentru sistarea valabilității sau, după caz, retragerea licenței/actului permisiv.

În procedurile considerate proceduri de control, în care instanța verifică legalitatea unui act (hotărâre/încheiere), emis de alt organ, neexaminând fondul, sarcina probațiunii e ghidată de principiile regulii generale, doar că nu se vor proba faptele care au generat litigiul, ci doar cele care fac ca actul emis de alt organ să fie ilegal, deci, în principiu, există o prezumție de legalitate, iar ilegalitatea trebuie dovedită de către cel care o invocă. Totodată, cercetând subiectul, am constatat că instanțele de judecată solicită neîntemeiat și prezentarea de probe, care s-ar referi și la litigiul ce a stat la baza actului care urmează a fi supus procedurii de control.

În anumite cazuri, sarcina probațiunii nu revine celui care afirmă, iar legea prevede anumite reguli specifice de repartizare a sarcinii probațiunii, care determină inversarea acesteia sau care impun niște modalități speciale de probare, prin instituirea unor ficțiuni sau prin indicarea expresă a persoanei care, în respectivul caz, va fi nevoită să probeze un anumit fapt în cursul soluționării cauzei civile.

Cele mai răspândite excepții de la regula generală sunt prezumțiile, iar faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune. Prezumțiile sunt niște construcții specifice, care nu sunt lipsite de activitatea de probațiune, fiind indicate faptele care necesită a fi dovedite de fiecare parte. Bunăoară, partea în favoarea căreia este instituită prezumția va dovedi faptul conex, vecin, iar partea adversă va dovedi inexistența faptului stabilit de prezumție. Din perspectiva unei propuneri *de lege ferenda*, CPC ar trebui să prevadă o mențiune că celelalte fapte importante pentru soluționarea justă a cauzei vor fi probate conform regulilor generale, adică de partea care le invocă.

O altă excepție este ficțiunea juridică, metodă aplicată în domeniul dreptului, ce se manifestă ca un procedeu de tehnică legislativă, în care anumite fapte sunt considerate existente sau stabilite, chiar dacă ele nu există în realitate sau nu au fost stabilite, întărind astfel caracterul lor fictiv. Ficțiunile și prezumțiile au unele caracteristici comune, totodată, au și deosebiri esențiale: astfel, prezumțiile reprezintă prin sine fixarea normativă a unor obișnuințe, iar ficțiunile se formează de legiuitor, în scopul reglementării unor relații sociale, în care unele aspecte, adică adevărul, este, practic, imposibil a fi stabilit.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea efectuată a confirmat actualitatea și importanța tematicii abordate. Analizele și constatările înfăptuite au condus la atingerea scopului și la realizarea obiectivelor preconizate.

Valoarea practică a tezei, impactul elaborărilor în dezvoltarea științei, legislației și a practicii judiciare sunt determinate de faptul că rezultatele cercetării sunt direcționate spre perfecționarea legislației și a activității de aplicare a normelor de drept în domeniul vizat. Acestea pot fi utilizate în activitatea de cercetare științifică și în procesul didactic. Totodată, recomandările practice, expuse în lucrare, pot fi de un real folos pentru judecători și avocați, în sensul aplicării corecte și uniforme a normelor de drept procesual civil, dar și folosite în procesul de legiferare.

Rezultatele științifice obținute ca urmare a cercetărilor efectuate s-au reflectat în: soluționarea unei probleme științifice importante, ce rezidă în elaborarea cadrului conceptual modern a elementelor de bază a probațiunii prin stabilirea conținutului obiectului probațiunii, a particularităților temeiurilor de degrevare de probațiune, a naturii juridice și a conținutului sarcinii probațiunii, care va clarifica pentru teoreticienii și practicienii din domeniul dreptului procesual civil aspectele relevante în vederea aplicării corecte a normelor juridice ce se referă la aceste instituții. În acest sens studiul realizat ne permite să formulăm un șir de **concluzii** teoretico-aplicative care reflectă rezultatele obținute și modul în care au fost realizate obiectivele cercetării, așadar menționăm următoarele:

1. Am reușit să relevăm caracteristicile de bază ale probațiunii, ale obiectului probațiunii și ale sarcinii probațiunii prin examinarea multiaspectuală a acestor instituții. Astfel în particular am remarcat că:

- Obiectul și sarcina probațiunii, dar și, în general, probațiunea constituie un subiect de importanță și interes major în cadrul procesului civil. Respectarea normelor ce reglementează probațiunea contribuie neîndoiește la asigurarea unui proces echitabil, la realizarea efectivă a principiilor și a sarcinilor procesului civil. În doctrina autohtonă din domeniul procesului civil lipsesc cercetări temeinice care ar dezvălui multilateral conceptele ce reprezintă subiectul cercetării prezentei teze. (Cap.1. parag. 1.1)

- Examinarea studiilor științifice din domeniu ne-au condus la concluzia că probațiunea, obiectul și sarcina probațiunii sunt abordate diferit și este dificil de a le constata. (Cap.1, parag.1.1. Cap.2, parag. 2.1, 2.2)

- Sinteza legislației procesual-civile indică asupra faptului că legiuitorul nu a acordat întotdeauna atenția cuvenită reglementării instituției probațiunii, fapt care-și lasă amprenta unei interpretări științifice contradictorii a acestui subiect.(Cap.1, parag.1.2)

- În legislația Republicii Moldova nu se regăsește o definiție a probațiunii, iar în literatura de specialitate nu atestăm un concept al probațiunii, care ar fi unanim acceptat. Cercetarea minuțioasă a instituției ne permite să definim *probațiunea* ca fiind o *activitate logico-juridică, pe care o desfășoară participanții la proces și instanța de judecată, exercitată în prin determinarea obiectului probațiunii, adunarea, cercetarea, aprecierea probelor și formarea unei concluzii despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea*. Totodată, subiecți ai probațiunii sunt participanții la proces, în special părțile, dar și instanța de judecată. (Cap. 2, paragr. 2.1 și în publicațiile autorului²⁸⁴)

- Probațiunea este o activitate complexă și, prin examinarea caracteristicilor acesteia, *am stabilit că are următoarele etape*: - indicarea circumstanțelor de fapt importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc; - determinarea obiectului probațiunii; - colectarea (adunarea) probelor; - administrarea (cercetarea) probelor; - aprecierea probelor (etapă care, de regulă, este considerată ultima în literatura de specialitate); și -concluzia despre existența sau inexistența faptelor pe care se întemeiază acțiunea – etapă importantă, deoarece concluzia nu se formează doar din aprecierea probelor. Includerea acesteia în calitate de etapă a probațiunii reprezintă o noutate pentru doctrina din Republica Moldova. (Cap. 2, paragr. 2.1)

- Având în vedere că activitatea de probare are ca element de bază proba, *considerăm că proba* nu reprezintă elementele de fapt, cum prevede art. 117 alin 1 CPC, ci informația despre faptele care au importanță pentru soluționarea cauzei concrete. Această concluzie permite conștientizarea esenței probei și a fost remarcată de către autor în Cap. 2, par. 1.1, dar și în publicația *Clasificarea probelor în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice, 7-8 noiembrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, SJE, pp. 305-308. ISBN 978-9975-149-46-4.*

- Codul de procedură civilă apreciază drept mijloace de probă admisibile: explicațiile părților și ale altor persoane interesate în soluționarea cauzei, depozițiile martorilor, înscrisuri, probe materiale, înregistrări audio-video, concluziile experților, iar fiecare mijloc de probă comportă

---

²⁸⁴ BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea generală. / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p., p.264. ISBN 978-9975-4072-9-8; CHIFA, F. Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială. In: Revista Institutului Național al Justiției, 2023, nr. 3(66), pp. 35-41., p.35 ISSN 1857-2405. DOI: [https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).05)

anumite particularități. În literatura de specialitate s-a pus la îndoială necesitatea existenței explicațiilor date de părți în calitate de mijloc de probă, noi, dimpotrivă, le *considerăm* necesare, deoarece acești participanți la proces sunt cunoscătorii direcți ai faptelor importante pentru soluționarea justă a cauzei, deci sunt purtători de informație și pot să comunice instanței, detaliat și relativ complet, faptele ce au avut loc. Totodată, legiuitorul nu distinge fotografia ca mijloc de probă aparte. În acest sens, *considerăm* că fotografia trebuie cercetată și apreciată ca probă materială, dacă importante pentru soluționarea cauzei sunt calitățile materiale ale acesteia, iar dacă ne interesează conținutul ei, adică imaginea propriu-zisă, atunci ea trebuie calificată ca înregistrare video, deoarece modul de formare a acesteia este identic cu cel de formare a probelor video. (Cap. 2, paragr. 2.1)

- Prezentarea probelor se va face până la termenul stabilit de judecător, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Totodată, legiuitorul a prevăzut anumite excepții de la regulă, aceste excepții pot fi justificate prin dreptul la apărare, doar în cazul în care participantul nu a avut posibilitatea obiectivă de a le prezenta în termen. Celelalte excepții menționate au ca scop de a cerceta cauza multiaspectual, însă *considerăm* că legiuitorul ar trebui să responsabilizeze părțile, ca acestea să prezinte probele la timp, inclusiv prin includerea unor măsuri de sancționare specifice. (Cap. 2, paragr. 2.1)

- Am elucidat conceptul *obiectul probațiunii* ca fiind orice fapt sau circumstanță, a căror probare are anumite consecințe juridice. Totodată, *considerăm* oportun din punct de vedere științific de a utiliza în definirea obiectului probațiunii atât fapte ce au importanță pentru soluționarea justă a cauzei, cât și circumstanțele care se referă la aceste fapte. În opinia noastră, obiectul probațiunii reprezintă totalitatea de fapte și/sau circumstanțe care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei civile, fiind inoportun ca în cadrul probațiunii să fie folosite și alte noțiuni, precum „limitele probațiunii” sau „obiect al cunoașterii”, noțiuni care, din punct de vedere practic, complică percepția probațiunii. (Cap. 2, paragr. 2.2 și în publicațiile autorului²⁸⁵).

2. Am identificat modul de determinare a obiectului probațiunii și a aspectelor ce țin de conținutul acestuia, prin stabilirea cercului de fapte care fac parte din categoria celor necesare a fi dovedite pentru a soluționa just o cauză civilă. În particular am constatat că:

- Obligația de determinare a obiectului probațiunii incumbă judecătorului. Instanța va determina obiectul în temeiul pretențiilor și obiecțiilor părților, dar și al ipotezei și dispoziției normei sau a unui

---

²⁸⁵ CHIFA, F. Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86., p.84. ISBN 978-9975-149-46-4.

șir de norme de drept material și procesual, ce urmează a fi aplicate. O dificultate esențială o prezintă determinarea obiectului probațiunii în cazul soluționării litigiilor izvorâte din raporturile reglementate de normele de drept material cu ipoteză relativ-determinată. *Considerăm* că aplicarea normelor cu o ipoteză relativ determinată, spre deosebire de cele cu ipoteză determinată se realizează în trei etape: a) dovedirea faptelor, care pot avea importanță juridică; b) aprecierea circumstanțelor stabilite; c) concluzia juridică. În cazul aplicării normelor juridice cu o ipoteză determinată, a doua etapă lipsește. Concluzia respectivă fiind reflectată în Cap. 2, parag. 2.2, și în publicația, *Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86., p.84. ISBN 978-9975-149-46-4.*

- *Am constatat* că activitatea de determinare a obiectului probațiunii începe încă înainte de depunerea cererii de chemare în judecată, adică extra proces, când reclamantul este singurul subiect principal al probațiunii și trebuie să-și formuleze pretențiile și să adune probele necesare pentru dovedirea acestora, care vor fi depuse în modul stabilit de art. 166 și 167 CPC. În caz că regulile de depunere a probelor nu vor fi respectate, în vederea aplicării acestor norme, judecătorul va adopta încheieri în care va indica motivul de neacceptare a cererii, astfel contribuind de fapt la activitatea de probare la care este obligat reclamantul, chiar în contradicție cu normele generale care rezultă din principiul contradictorialității. Pârâtul, deși este obligat, conform CPC, să prezente referința, în caz de neprezentare a ei și de neanexare a probelor necesare, judecătorul nu îi va explica cum ar trebui să o facă printr-o încheiere, doar va aplica o sancțiune care îl decade pe pârât din dreptul de a mai prezenta probe, dacă legea nu prevede altfel, iar cauza este examinată în baza materialelor anexate la dosar (art.186 CPC , alin 2). (Cap. 2, parag. 2.2)

- *Am constatat* că, deși sarcina de determinare a obiectului probațiunii este prevăzută la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, limitele finale ale obiectului probațiunii pe un anumit caz, la soluționarea acestuia în prima instanță, le putem deduce după adoptarea hotărârilor, cercetând motivarea lor. În dreptul comparat, o importanță deosebită o au *convențiile* asupra probelor, adică acordurile de voință, prin care părțile derogă de la normele legale cu privire la probațiunea judiciară, aceste acorduri pot fi anterioare procesului sau în cursul acestuia. (Cap.2, parag. 2.2)

- Fixarea tuturor faptelor necesare de a fi dovedite va decide în final soarta procesului și a actelor procesuale, fapt pentru care considerăm oportun a indica asupra ponderii determinării corecte prin prisma câtorva aspecte: – Precizarea corectă a obiectului probațiunii este elementul primar și

primordial al probațiunii. – Determinarea justă a obiectului probațiunii va decide legalitatea și temeinicia actelor procesuale. – Precizarea corectă a obiectului probațiunii face procesul mai organizat, asigurând finalizarea lui într-un termen rezonabil. (Cap. 2, parag. 2.2 și în publicațiile autorului²⁸⁶)

- *Am precizat* că clasificarea faptelor ce fac parte din obiectul probațiunii în temeiul mai multor criterii scoate în evidență particularități esențiale, care au importanță teoretico-practică. (Cap. 2, parag. 2.3)

3. Am stabilit particularitățile și caracterele temeiurilor de degrevare de probațiune, constatând următoarele:

- Articolul 123 CPC prevede temeiurile de degrevare de probațiune, acestea fiind faptele notorii, care sunt unanim recunoscute, care au un element obiectiv, ce reclamă cunoașterea acestuia de către un număr nedeterminat de persoane, și un factor subiectiv, care presupune cunoașterea lui de către judecătorul care judecă cauza. Considerăm că, dacă lipsește elementul subiectiv, acest fapt se transformă din notoriu într-un fapt material-juridic, care trebuie dovedit, iar partea nu trebuie să dovedească notorietatea faptului în acest caz, ci însuși faptul. La fel, opinăm că trebuie declarat notoriu un fapt pe care instanța nu-l cunoaște, dar care poate fi cunoscut instanței din surse credibile, spre exemplu, prin accesarea unui site guvernamental. Totodată, notorietate au faptele, nu și părerea cuiva despre fapte, chiar dacă o împărtășește majoritatea populației. (Cap. 2, parag. 2.4 și în publicația autorului: *Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică)*. In: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82. ISSN 1811-0770.)

- Efect prejudicial îl au hotărârile judecătorești irevocabile, indiferent de tipul de procedură în care au fost adoptate (acțiune civilă, contencios administrativ sau procedură specială). Dacă hotărârile nu sunt irevocabile, ele vor fi administrate în calitate de înscrisuri. Prejudicialitatea se referă la cazurile în care participă aceleași persoane: *menționăm* că nu este determinantă participarea efectivă a persoanelor în proces, ci participarea în sens procesual. Comparativ cu hotărârea judecătorească, CPC prevede limite mult mai restrânse pentru sentința penală în raport cu hotărârea civilă anterioară, rezumându-se la faptul dacă infracțiunea a avut loc și numai în măsura în care a fost săvârșită de o anumită persoană. Celelalte fapte însă necesită a fi stabilite în ordine generală, inclusiv în cazul în

---

²⁸⁶CHIFA, F., Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86., p.84. ISBN 978-9975-149-46-4; BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. Drept procesual civil. Partea generală. / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p., p.264. ISBN 978-9975-4072-9-8;

care instanța penală s-a referit și la alte momente. Cât privește limitele subiective, autoritatea de lucru judecat a hotărârii penale referitoare la aceste elemente are efecte *erga omnes*, chiar și pentru persoanele care nu au participat la proces. Deci interesează numai identitatea persoanei inculpatului. Lipsa de identitate între ceilalți participanți din proces este irelevantă. (Cap. 2, parag. 2.4 și în publicațiile autorului²⁸⁷)

- Trebuie remarcat că art.123 nu prevede ca temei de degrevare de probațiune faptele și/sau raporturile juridice stabilite în hotărârile contravenționale, ce sunt acte prin care se înfăptuiește justiția în cauzele contravenționale. *Considerăm* că și aceste hotărâri ar trebui să aibă efect prejudicial, deoarece instanța, examinând cauza contravențională, încadrează juridic fapta și, totodată, stabilește și vinovăția persoanei, fapte care pot avea importanță într-o oarecare cauză civilă și probarea acestora tergiversează procesul civil prin probațiunea unor fapte deja constatate. În afară de aceasta, nu sunt excluse situațiile în care instanța ar putea ajunge la concluzii diferite, ceea ce ar putea știrbi din imaginea de ansamblu a justiției. (Cap. 2, parag.2.4)

- Un alt temei de degrevare este recunoașterea faptelor de către una dintre părți. În dreptul nostru, recunoașterea faptului nu are o valoare probatorie absolută. Prin urmare, este lăsată la libera apreciere a judecătorului. Acesta este în drept să evalueze recunoașterea făcută de parte și să o rețină în întregime sau numai în parte. Din legislația procesuală a Republicii Moldova rezultă un rol activ al părților în cadrul probațiunii, bazat pe principiul contradictorialității, astfel faptele invocate de una din părți nu trebuie dovedite în măsura în care cealaltă parte nu le-a negat. (Cap2, parag.2.4 și în publicația autorului: *Temeiurile degrevării de probațiune. In: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol.2, pp. 539-547. ISBN 978-9975-149- 88-4.*)

4. Am determinat natura juridică și conținutului sarcinii probațiunii, astfel menționăm că:

- Deși în literatura de specialitate, cercetările se referă mai mult la repartizarea sarcinii probațiunii, decât la alte aspecte ce caracterizează această instituție, am ajuns la concluzia că este necesară definirea *sarcinii probațiunii* ca fiind *obligația ce incumbă unui participant la proces de a dovedi anumite circumstanțe de fapt, a căror neprobare ar avea consecințe negative pentru acesta sub forma unor sancțiuni specifice procesului civil*. Totodată, am constatat că regulile de repartizare a sarcinii probei sunt determinate de normele de drept procesual și de drept material, subiectul care

---

²⁸⁷ CHIFA, F. Temeiurile degrevării de probațiune. In: Realități și perspective ale învățământului juridic național: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol.2, pp. 539-547. ISBN 978-9975-149- 88

distribuie sarcina probei în proces este instanța de judecată, iar obligația de a dovedi împrejurările de importanță juridică revine persoanelor care participă la cauză. (Cap. 3, parag. 3.1)

- Referitor la natura juridică a sarcinii probațiunii, suntem de părerea că aceasta este o obligațiune de natură procesuală, din considerentul că, fără activitatea instanței de judecată, nu poate fi constatat conținutul sarcinii probațiunii, dar nici nu poate fi realizată repartizarea acesteia. Totodată, nu putem nega influența legislației materiale, care conține norme importante ce reglementează sarcina probațiunii în anumite cauze civile. Totuși sarcina probațiunii nu este o obligație clasică, ci una particulară, proprie doar instituției probațiunii, fără constrângere, dar cu o sancțiune specifică. Uneori însă poate fi reglementată ca și o obligație în sensul juridic, iar urmările nefaste le putem diviza în material juridic (pot fi apreciate ca inexistente faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei și adoptarea unei hotărâri nefavorabile) și procesual (de ex., respingerea cererii de amânare sau eșalonare a plății taxei de stat, dacă persoana interesată nu a prezentat instanței probele necesare.) (Cap. 3, parag. 3.1 și în publicația autorului *Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: Lecturi AGPI, ediția X-a, Chișinău, 2007, pp 173-176. p. 174. ISBN 978-9975911-03-0*)

- Elementele structurale care ar reprezenta conținutul sarcinii probațiunii nu sunt analizate în literatura de specialitate, de aceea este important a concretiza la care anume acțiuni sunt obligate părțile, în vederea realizării obligației probațiunii. Considerăm că, pentru a realiza sarcina probațiunii sunt indicate:

1) obligația de indicare a circumstanțelor de fapt, importante pentru soluționarea justă a cauzei și a probelor care le dovedesc;

2) obligația de a participa la colectarea (adunarea) probelor, prin prezentarea probelor și a mijloacelor de probă, dar și prin cererea de reclamare, care trebuie să fie argumentată în așa mod, încât să convingă instanța de necesitatea reclamării probelor;

3) obligația de a participa activ la administrarea probelor: ținând cont de particularitățile fiecărui mijloc de probă, părțile vor participa activ la cercetarea probelor;

4) obligația de a formula aprecierea de recomandare și de a contribui la formarea concluziei judecătorului despre faptele importante pentru soluționarea justă a cauzei. (Cap. 3, parag. 3.2)

5. Am stabilit modul de repartizare a sarcinii probațiunii și a excepțiilor de la repartizarea sarcinii probațiunii, în acest sens remarcăm că:

- Regula generală privind repartizarea sarcinii de probațiune este expusă și în art. 118 alin. (1) CPC, conform căruia fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale, dacă legea nu dispune altfel. Regula generală se referă la procedurile contencioase, în special la procedura în acțiuni civile, celelalte feluri de procedură au reguli specifice, deseori legiuitorul indicând expres ce trebuie dovedit în fiecare caz și cine are sarcina de a dovedi. În procedura specială, *putem afirma* că sarcina probațiunii îi revine, în general, petiționarului și doar subsidiar – persoanei interesate, deoarece nu vor fi consecințe negative directe ale neaprobării faptelor afirmate de ei în respectivul proces. O obligație specifică a probațiunii este și procedura de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie, unde declarația victimei este suficientă pentru emiterea ordonanței de protecție, în caz de pericol iminent de comitere a violenței fizice. În procedurile considerate proceduri de control, în care instanța verifică legalitatea unui act (hotărâre / încheiere) emis de alt organ, neexaminând fondul, sarcina probațiunii e ghidată de principiile regulii generale, doar că nu se vor proba faptele care au generat litigiul, ci doar faptele care fac ca actul emis de alt organ să fie ilegal, deci, în principiu, există o prezumție de legalitate, iar ilegalitatea trebuie dovedită de către cel care o invocă. Totodată, cercetând subiectul, am constatat că instanțele de judecată solicită neîntemeiat și prezentarea de probe care s-ar referi și la litigiul ce a stat la baza actului care urmează a fi supus procedurii de control. (Cap. 3, parag. 3.3 și în publicații autorului²⁸⁸)

- În anumite cazuri, sarcina probațiunii nu revine celui care afirmă, iar legea prevede anumite reguli specifice de repartizare a sarcinii probațiunii, care determină inversarea acesteia sau care impun niște reguli speciale de probare, prin instituirea unor ficțiuni sau prin indicarea expresă a persoanei care, în respectivul caz, va fi nevoită să probeze un anumit fapt în cursul soluționării cauzei civile. (Cap. 3, parag. 3.4)

- Am *constatat* că cele mai răspândite excepții de la regula generală sunt prezumțiile, iar faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. Prezumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune. Prezumțiile sunt niște construcții specifice, care nu sunt lipsite de activitatea de probațiune, fiind indicate faptele care necesită a fi dovedite de fiecare parte. Bunăoară, partea în favoarea căreia este instituită prezumția va dovedi faptul conex, vecin, iar partea adversă va dovedi inexistența faptului stabilit de prezumție. O altă excepție este ficțiunea juridică, ce reprezintă prin sine metoda care se

---

²⁸⁸ CHIFA, F., Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială. In: Revista Institutului Național al Justiției, 2023, nr. 3(66), pp. 35-41. ISSN 1857-2405. DOI: [https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).05)

aplică în domeniul dreptului și care constă în fixarea unei teze lipsite de adevăr din momentul apariției. Ea se manifestă ca un procedeu de tehnică legislativă, potrivit căruia un anumit fapt este considerat ca existent sau ca stabilit, deși el nu există în realitate sau nu a fost stabilit, astfel fiind întărit caracterul său fictiv. Ficțiunile și prezumțiile au unele caracteristici comune, dar au și deosebiri esențiale: astfel, prezumțiile reprezintă prin sine fixarea normativă a unor obișnuințe, iar tezele fixate în ficțiuni se formază de însuși legiuitorul, în scopul reglementării unor relații sociale a căror desfășurare reală, adică adevărul, este, practic, imposibil de stabilit. (Cap. 3, parag. 3.2)

Astfel considerăm că rezultatele obținute au permis elaborarea și sistematizarea unor concepte moderne, care pot fi luate în considerare în cadrul eficientizării și optimizării procesului civil și vor putea oferi opinii, trimiteri, soluții utile judecătorilor, avocaților, participanților la proces, cadrelor didactice, studenților și tuturor celor interesați de procesul civil.

Totodată, reieșind din constatările cercetării realizate și conștientizând impactul lor asupra cadrului legal național și asupra practicii jurisprudențiale, precum și apreciind valoarea lor analitică, înaintăm următoarele **recomandări** de utilizare a rezultatelor obținute în domeniul perfecționării legislației în calitate *de lege ferenda*:

1. Modificarea art. 117 alin 1 CPC, după cum urmează: „*Probe în cauze civile reprezintă informația despre fapte, dobândită în modul prevăzut de lege, care servește la constatarea circumstanțelor ce justifică pretențiile și obiecțiile părților, precum și a altor circumstanțe importante pentru justa soluționare a cauzei*”, deoarece, după cum am remarcat, probele nu sunt elemente de fapt, dar reprezintă informații despre fapte.

2. Introducerea unui articol nou, 117¹, care s-ar referi la obiectul probațiunii. Acest articol ar prelua norma din art. 118 alin 3 și ar prevedea o nouă definiție în primul alineat, astfel, se propune următorul conținut: art. 117¹ *Obiectul probațiunii. (1) Obiectul probațiunii îl constituie faptele și circumstanțele importante pentru soluționarea justă a cauzei. (2) Faptele și circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească, pornind de la pretențiile și obiecțiile părților și ale altor participanți la proces, precum și de la normele de drept material și procedural ce urmează a fi aplicate.*

3. În vederea prezentării probelor la timp, considerăm că CPC ar trebui modificat prin includerea în art. 119¹ a alin 6, care ar prevedea că *partea care a prezentat tardiv proba va suporta cheltuielile de prezentare a probelor în temeiul alin.3 lit. b și a alin.4. Respectivetele cheltuieli nu vor fi repartizate între părți după finalizarea procesului.*

4. Am menționat că CPC este foarte ambiguu din punct de vedere terminologic, fapt ce creează neclarități la aplicarea în practică a aspectelor ce țin de obiectul probațiunii. În acest sens, considerăm că art. 240 CPC alin 1 ar trebui să aibă următoarea redacție: *„La deliberarea hotărârii, instanța judecătorească apreciază probele, precizează circumstanțele ce au importanță pentru soluționarea cauzelor, care au fost sau nu constatate, caracterul raportului juridic dintre părți, legea aplicabilă soluționării cauzei și admisibilitatea acțiunii”*.

5. Art. 183, alin 2, lit. b ar trebui să aibă următorul conținut: *determinarea circumstanțelor care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei*.

6. Temeiul de casare din art. 386 alin. (1) lit. a) se referă la greșeala de determinare a circumstanțelor importante pentru soluționarea justă a cauzei și ar trebui să aibă următorul conținut: *circumstanțele importante pentru soluționarea cauzei nu au fost determinate și elucidate pe deplin*.

7. Art. 118 CPC *Obligația probațiunii în judecată* nu se referă nemijlocit la conținutul sarcinii probațiunii, adică nu precizează în ce constă, propriu-zis, obligația probațiunii, ci are în vedere doar repartizarea sarcinii probațiunii. Considerăm oportun de a modifica denumirea art. 118 în *Repartizarea sarcinii probațiunii* și de a exclude alin 3 și a-l include în art. 117¹ CPC.

8. Aprecierea probelor este preponderent funcția instanței de judecată, dar nu putem ignora și rolul părților în această activitate. Astfel, considerăm necesară introducerea alin 3 în art. 130, care ar prevedea: *în cadrul pledoariilor, părțile se vor expune în privința aprecierii probelor examinate în cadrul ședinței de judecată*.

9. În opinia noastră, este necesară modificarea art. 123 prin excluderea alin 4, or prezumțiile nu sunt temeiuri de degrevare de probațiune.

10. Considerăm necesară introducerea unui art. nou, 123¹, cu următorul conținut: *Articolul 123¹ Presumțiile. (1) Faptele care, conform legii, sunt prezumate a fi stabilite nu trebuie dovedite de persoana în a cărei favoare se prezumă. (2) Persoana în favoarea căreia este stabilită prezumția trebuie să dovedească faptul cunoscut, vecin și conex, pe care se întemeiază aceasta. (3) Presumarea faptelor poate fi contestată, conform regulilor generale de probațiune, de persoana interesată, dacă legea nu dispune altfel*.

11. Se impune și o analiză, în plan legislativ, a oportunității includerii *convențiilor asupra probelor* în Codul de procedură civilă, dar și completarea temeiurilor de degrevare de probațiune cu alte acte judecătorești (încheieri) și cu *hotărârile contravenționale*.

Planul cercetărilor de perspectivă la tema lucrării. Analizând cele menționate, apreciem că prin prezenta lucrare de doctorat am reușit să elucidăm cele mai importante aspecte ale probațiunii, obiectul și sarcina probațiunii în procedura civilă. Rezultatele obținute cu ocazia elaborării tezei de doctor determină (condiționează) și direcțiile unor cercetări de perspectivă, dintre care putem indica următoarele:

- cercetarea complexă a obiectului și sarcinii probațiunii în procedurile cu element de extraneitate;
- cercetarea complexă a probațiunii în procedura insolvenței;
- cercetarea aspectelor de aplicare a tuturor particularităților mijloacelor de probă, cu stabilirea necesității includerii în CPC a unor noi mijloace de probă.

BIBLIOGRAFIE

Acte normative naționale:

1. Codul administrativ al Republicii Moldova nr.116 din 19.07.2018. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 17.08.2018, nr. 309-320. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
2. Codul civil al Republicii Moldova. Nr.1107 din 06.06.2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.66-75. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
3. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225 din 30.05.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.130-134. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr.122-XV din 14.03.2003. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110/447. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.248-251/699. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
5. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. Republicat în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.78/140. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
6. Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție Nr. 64 din 30-03-2023 Publicată: 06-04-2023. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 117-118, art. 190. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
7. Legea insolvabilității nr. 149 din 29-06-2012. Publicat: 14-09-2012. In *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 193-197, art. 663. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
8. Legea nr. 724 din 07-12-2001 pentru ratificarea Convenției europene în domeniul informației asupra dreptului străin și a Protocolului adițional la Convenția europeană în domeniul informației asupra dreptului străin. Publicat: 04-01-2002. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1-3, art. 10. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
9. Legea pentru aprobarea Strategiei privind asigurarea independenței și integrității sectorului justiției pentru anii 2022–2025 și a Planului de acțiuni pentru implementarea acesteia, nr. LP211 din 06.12.2021. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 325-333, art. 496. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
10. Legea privind procedura notarială din 15.11.2018. Publicat: 01-02-2019. In: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 30-37, art. 89. ISSN 2587-389 X; E-ISSN: 2587-3903.
11. Notă informativă la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție). [online]. [citat 25.03.2023]. Disponibil:
https://justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_pl_cadrul_conex_csj.pdf

12. Proiect de lege cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție), remis spre coordonare, nr. de ordine 687. [online]. [citată 25.03.2023]. Disponibil: https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/pl_cadrul_conex_csj.pdf

Acte internaționale:

13. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Roma, 04.11.1950. Publicat: 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr. 1 art. 342. [online]. [citată 03.03.2022]. Disponibil în: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115582&lang=ro
14. Declarația universală a drepturilor omului. New York, 10.12.1948. Publicat : 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr. 1 art. 12. . [online]. [citată 25.03.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro
15. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. New York, 16.12.1966. Publicat: 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr. 1 art. 31. [online]. [citată 25.03.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro

Acte normative străine:

16. Cod Civil Français, [online]. [citată 25.09.2022] Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006070721/LEGISCTA000006118074/#LEGISCTA000032042346
17. Code de Procédure Civile Français. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20050514>
18. Code of Civil Procedure of Québec. [online]. [citată 25.09. 2022] Disponibil: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/C-25.01>
19. Codul de procedură civilă al Poloniei (Kodeks postępowania cywilnego) [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-cywilnego-16786199/art-227>
20. Codul de procedură civilă al României, nr.134/2010, din 01.07.2010. În: *Monitorul Oficial al României*, 2015, nr. 247. [online]. [citată 25.09.2022]. Disponibil http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php .
21. Federal Rules of Evidence, USA. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: <https://www.rulesofevidence.org/>
22. Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, Consiliul European/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2018. [online]. [citată 25.09.2022]. Disponibil:

- https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ROM.pdf
23. Singapore Evidence Act 1893. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://sso.agc.gov.sg/Act/EA1893?ProvIds=P12-#pr59->
24. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=743
25. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации. [online]. [citat 25.09. 2022] Disponibil: <https://docs.cntd.ru/document/901832805>
26. Гражданский процессуальный кодекс Украины от 18.03.2004. [online]. [citat 25.09. 2021]. Disponibil: http://kodeksy.com.ua/ka/grajdanskij_protsesual_nij_kodeks_ukraini/statja-363.htm
27. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 19.12.2003 N 23 (ред. от 23.06.2015) "О судебном решении". [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_45640/

Jurisprudența internațională:

28. Hotărârea Albina contra României, din 28.04.2005. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122732>
29. Hotărârea Bulut contra Austriei, 22.02.1996. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57971>
30. Hotărârea Dombó Beheer B.V. contra Țărilor de Jos, 27.10.1993. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57850>
31. Hotărârea J.J. contra Pays-Bas, 27.03.1994. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58147>
32. Hotărârea Ruiz-Mateos contra Spaniei, 23.06.1993. [online]. [citat 03.02.2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838>
33. Hotărârea Regner contra Republicii Cehe, 19.09.2017. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2018/12/Regner-impotriva-Republicii-Cehe.pdf>
34. Hotărârea Morel contra Franței 6.09.2000. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58598&filename=CASE%20OF%20MOREL%20v.%20FRANCE>
35. Hotărârea Airey contra Irlandei, 9.10.1979. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=00157420&filename=CASE%20OF%20AIREY%20v.%20IRELAND>.
36. Hotărârea Farange S.A. contra Franța, 13.07.2006. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-76406>
37. Hotărârea García Ruiz contra Spaniei, 21.01.99. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%22itemid%22:%22001-58907%22%7D>

38. Hotărârea Fomin contra Moldovei din 11.10.2011. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106789>
39. Hotărârea Dan contra Moldovei din 5 iulie 2011. [online]. [citat 08.03. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-105507>
40. Hotărârea Kraska contra Elveției, 19.04.1993. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-57828&filename=CASE%20OF%20KRASKA%20v.%20SWITZERLAND>
41. Hotărârea Mantovanelli contra Franței, 18.03.97. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-58023&filename=CASE%20OF%20MANTOVANELLI%20v.%20FRANCE>
42. Hotărârea Perez contra Franței, 12.02.2004. [online]. [citat 25.09. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-61629>
43. Hotărârea Van der Hurk contra Olandei, 19.04.1994. [online]. [citat 12.02. 2022]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57878>

Practica judiciară națională

44. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27 februarie 2019, Dosarul nr. 2ra-311/19. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=49555
45. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 15 ianuarie 2020, Dosarul nr. 3r-1/20 (3r-251/19). [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=54924
46. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 10 august 2016, Dosarul nr. 3ra-1079/16.[online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30267
47. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 13 iulie 2016, Dosarul nr. nr. 2rac-158/16. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=29850
48. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 21 februarie 2018, Dosarul nr. 2rac-49/18. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=42287
49. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 29 decembrie 2020, Dosarul nr. nr. 3ra-361/20. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=59623
50. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 20 decembrie 2019, Dosarul nr.2ra-1918/19. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=54722

51. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 18 februarie 2015, Dosarul nr. 2rac-59/15. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=16956
52. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 4 martie 2015, Dosarul nr.2ra-309/15. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=17433
53. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 6 iunie 2018, Dosarul nr. 2ra-1046/18. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=44492
54. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16 iunie 2021, Dosarul nr. 2ra-503/21. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61991
55. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 16 iunie 2021, Dosarul nr. 2rac-98/21. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=61963
56. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții de Apel Chișinău din 9 noiembrie 2017, Dosarul nr. 2a-1172/17. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a5df4303-9bd9-e711-80d5-0050568b7027
57. Decizia Curții de Apel din 30 noiembrie 2020, Dosar nr. 3r-675/20 (2-18173361-02-3r-26102020). [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/d2352bdd-ef74-4581-b24b-4887b5c184c4
58. Hotărârea Judecătoriei Chișinău din 19 mai 2023. Dosarul nr.2-21884/20. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/68d0a8ba-108c-4e10-bdb1-c60c2d886c87
59. Hotărârea Judecătoriei Chișinău din 19 noiembrie 2019. Dosar nr.2-6977/19 (12-2-59866-10092018). [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0bcf1f43-d5e1-4619-a655-2197a9606edb
60. Hotărârea Judecătoriei Chișinău din 9 iunie 2022. Dosar nr. nr.3-4605/2019, 2-19190127-12-3-29112019-1. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b848c0cf-f5bb-4c34-af66-30a171877e5f
61. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova privind procedura de judecare a cauzelor civile în ordine de recurs nr. 5 din 11.11.2013, Modificată de: Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.25 din 22.10.2018. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=357
62. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr. 18 din 31.05. 2004 cu privire la unele chestiuni ce vizează procedura de eliberare a ordonanțelor judecătorești. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=102

63. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 13 aprilie 2016, Dosarul nr. 2ra-824/16. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=27445
64. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 18 noiembrie 2020, 1 Dosarul nr. 2ra-1322/20. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=58960
65. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 19 octombrie 2022, Dosarul nr.2rac-198/22. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=68949
66. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 31 martie 2021, Dosarul nr. 2ra-258/21. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=60555
67. Încheierea Judecătorei Chișinău, din 04 noiembrie 2022, nr. 2-15900/222-22104100-12-2-20072022. [online]. [citată 24.12. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/9c0ea76f-d4e6-455a-b192-31510ce35fb9
68. Încheierea Judecătorei Chișinău, din 04 noiembrie 2022, Dosar nr 2-22495/222-22148788-12-2-12102022. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/f0d03dc5-f9c4-4ab9-aa3a-74bd9345c956
69. Încheierea Judecătorei Chișinău, din 15 mai 2023, Dosar nr. 2-7538/23 /2-23054718-12-2-13042023-1. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/251367a7-bd68-4196-bc95-a467a88b9017.
70. Încheierea Judecătorei Chișinău, din 17 mai 2023, Dosarul nr. 2-7147/23. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/1eb2ed70-421f-4ded-a56e-71c09c289f8c
71. Încheierea Judecătorei Chișinău, din 17 mai 2023, Dosarul nr. 2-7667/23. [online]. [citată 24.09. 2022]. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/b9723eec-6b71-44e2-b643-3741f9b46552.
72. Recomandarea CSJ nr. 66 Cu privire la încasarea prejudiciului moral în litigiile de muncă. [online]. [citată 25.09. 2022]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_rec_csj.php?id=100

Surse științifice

73. ANGHEL, D. *Problele în procesul civil. Practica judiciară*. București: Ed. Hamangiu, 2017, 552 p. ISBN: 978-606-27-0928-0.
74. ARAMĂ, E., PANĂ, O. Unele reflecții privind constituirea ramurii de drept probator. In: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova*. 2002, nr. 6/55.
75. BĂIEȘU, S., ARAPU, E. *Prezumțiile în dreptul civil*, Chișinău: CEP USM, 2011, 150 p. ISBN 978-9975-71-073-2.

76. BĂIEȘU, S., ROȘCA, N. *Drept civil, Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică.* / Ediția V, revizuită. Chișinău: Î.S. FEP „Tipografia Centrală”, 2014. 390 pag.
77. BĂC, V. Probele în procesul civil. Dispoziții generale, In: *Studium Legis*, 2016, nr. 12 , pp. 4-12. ISSN: 2069 – 3680.
78. BĂCU, A. *Drept procesual civil: Partea generală: Curs universitar.* Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”. 2013. 344 p. ISBN 978-9975-56-094-8.
79. BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea generală.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 464 p. ISBN 978-9975-4072-9-8.
80. BELEI, E., BORS, A., CHIFA, F. ș.a. *Drept procesual civil. Partea specială.* / Red.șt.-fic A.Cojuhari. Coord. E.Belei. Chișinău: Lexon-Prim, 2016. 492 p. ISBN 978-9975-4072-2-9.
81. BOJCZUK, W. *Evidence: Textbook.* / 5-th ed. London: HLT Publications, 1993. 242 p. ISBN: 1853523771, 9781853523779.
82. BONTEA, O. Unele considerente teoretice privind faptele juridice. In: *Legea și viața*, 2003, nr. 5/41, pp. 41-54. ISSN 1810-309X.
83. BOROI, Gh. *Drept civil. Partea generală. Persoanele.* București: All Beck, 2002. 414 p. ISBN: 973-655-217-9.
84. BRÎNZĂ, D. Aplicarea ocrotirii provizorii – măsură de protecție procesual civilă în cadrul procedurii de instituire a măsurilor de ocrotire judiciare. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2022, nr. 8(158), pp. 186-193. ISSN 1814-3199.
85. BRONIEWICZ, W., MARCINIĄK, A., KUNICKI, I. *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa: Wolters Kluwer, 2020. 668 p. ISBN 978-83-8187-979-8.
86. CHIFA, F., Particularitățile sarcinii probațiunii în procedura specială. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2023, nr. 3(66), pp. 35-41. ISSN 1857-2405. DOI: [https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3\(66\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.3(66).05).
87. CHIFA, F., GAVRILĂ, A. Soluționarea disputelor prin mediere în spațiul virtual, In: *Curierul Judiciar*, București: Editura C. H. Beck, 2020, nr. 6, p. 316-319. ISSN 1582-7526.
88. CHIFA, F. Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Lecturi AGPI*, ediția X-a, Chișinău, 2007, pp 173-176. ISBN 978-9975911-03-0.
89. CHIFA, F. Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice. Științe economice*, 26-28 septembrie 2013. Chișinău: CEP USM, 2013, R, SJ, SE, pp. 84-86. ISBN 978-9975-149-46-4.
90. CHIFA, F. Efectul prejudicial al hotărârilor judecătorești civile. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice*, 9-10 noiembrie 2017. Chișinău: CEP USM, 2017, R, SJ, pp. 222-225. ISBN 978-9975-71-924.
91. CHIFA, F. Înregistrările audio-video ca mijloc de probă în procesul civil. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe sociale*, 10-11 noiembrie 2014. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2014, Vol.2, R, SS, pp. 16-19. ISBN 978-9975-149-46-4.
92. CHIFA, F. Prezentarea probelor la examinarea cauzelor civile. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2019, nr. 3(123), pp. 133-137. ISSN 1814-3199.

93. **CHIFA, F.** Temeiurile degrevării de probațiune. In: *Realități și perspective ale învățământului juridic național*: Culegerea comunicărilor, 1-2 octombrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, Vol.2, pp. 539-547. ISBN 978-9975-149- 88-4.
94. **CHIFA, F.** Clasificarea probelor în procesul civil. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe juridice și economice*, 7-8 noiembrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, SJE, pp. 305-308. ISBN 978-9975-149-46-4.
95. **CHIFA, F.** Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publică). In: *Revista Națională de Drept*, 2007, nr. 7(82), pp. 79-82. ISSN 1811-0770.
96. **CHIFA, F.** Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil, In: *Simpozionul Internațional „UNIVERSUL ȘTIINTELOR”/ Rezumatele comunicărilor*, Ediția a V-a, 7 septembrie 2014, Iași, România. ISSN 2285-8407.
97. **CHIFA, F.** Particularitățile obiectului probațiunii în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Intellectus*, 2008, nr.2, pp.55-59. ISSN 1810-7079.
98. **CHIFA, F.** Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil. In: *Revista Națională de Drept*, 2009, nr. 10-12(109), p. 144. ISSN 1811-0770.
99. **CHIFA, F.** Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe. In: *Revista Română de Dreptul Proprietății intelectuale*, 2008, nr.32, pp 154-160. ISSN 1584-7241.
100. **CHIHAI, L.** *Dicționar Enciclopedic*. Chișinău: Cartier, 2001. 1696 p. ISBN: 9975-79-0801.
101. **CIOBANU, V. M.,** *Tratat teoretic și practic de procedură civilă*, Vol.II, Judecata în prima instanță. Căile de atac. Proceduri Speciale. Arbitrajul. Activitatea Notarială. București: Editura National, 1997. 733 p. ISBN: 973-9308-00-7.
102. **COJOCARU, V.** Stabilirea echilibrului echitabil între interesele părinților și interesul superior al copilului. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2020, nr. 4(55), pp. 18-23. ISSN 1857-2405.
103. **COJOCARU, V.** Cooperarea internațională prin intermediul rețelei judiciare europene. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe juridice*, Vol.2, 28-29 septembrie 2016, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: CEP USM, 2016, 2016, Vol.2, R, SJ, pp. 77-80. ISBN 978-9975-71-816-5.
104. **COJOCARU, V.** Cadrul legal al asistenței judiciare internaționale. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe sociale*, 10-11 noiembrie 2014. Chisinau, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Moldova, 2014, Vol.2, R, SS, pp. 165-168.
105. **CREȚU, V.** Schiță istorică a procedurii civile speciale. In: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova* 2002, nr.6. pag. 22-31.
106. **CREȚU, V.** Reflecții privind esența juridică a procedurii judiciare referitoare la încuviințarea examenului psihiatric sau spitalizării în staționarul de psihiatrie și locul acestuia în sistemul felurilor de proceduri judiciare civile. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2011, nr. 4, pag 68. ISSN 1857-2405.
107. **CREȚU, V., JOSANU, I.** Principalele etape de dezvoltare ale procedurii în ordonanță în legislația Republicii Moldova. In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2015, nr. 4(35), pp. 44-49. ISSN 1857-2405.

108. CROSS, R., WILKINS, N. *Outline of the Law of Evidence*. London : Butterworths, 1986. 307 p. ISBN: 0406570817.
109. CROZE, H., MOREL, C., FRADIN, O., *Procédure civile*. Manuel pédagogique et pratique, Paris: Editions Litec, 2001, 458 p. ISBN 2711002187.
110. CRUGLIȚCHI, T. Reguli privind probațiunea în procesul civil. In: *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor. Volumul II*. Bălți, 2020. ISBN 978-9975-50-256-6.
111. DELEANU, I., MĂRGINEANU, V. *Prezumțiile în drept. Prezumții absolute*. Cluj-Napoca: Dacia, 1981. 236 p. ISBN: 347.946(498).
112. Dicționarul explicativ al limbii române. (ediția aII-a revăzută și adăugită). București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: <https://dexonline.ro>
113. DORFMAN, I. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Foxtrot, 2005. 124 p. ISBN 9975-9738-1-7.
114. FALĂ, N., ȘPAC, V., Temeiurile casării sau modificării hotărârii judecătorești în ordine de apel. In: *Studii Juridice Universitare*, 2017, nr. 3-4(39-40). Pp. 140-167. ISSN 1857-4122.
115. FODOR, M. Considerații asupra reglementării probelor în noul Cod de procedură civilă In: *Dreptul*, 2011, nr.12, pp. 52-84. ISSN 1018-0435.
116. FODOR, M. *Probele în procesul civil. Legislație, doctrină, jurisprudență*. București: Universul Juridic, 2021. 1368 p. ISBN/ISSN: 978-606-39-0783-8.
117. GOFU, N. Unele considerații în legătură cu sistemul mijloacelor de probă în concepția noului Cod de procedură penală. In: *Dreptul*, 2011, nr.1, pp.128-129. ISSN 1018-0435.
118. GUINCHARD, S., FERRAND, F., CHAINAIS, C. *Procédure civile: droit interne et droit communautaire*. Dalloz, 2008. 1382 p. ISBN: 2247080022, 9782247080021.
119. HOFFSCHIR, N. *La charge de la preuve en droit civil*. Dalloz, 2016. 576 p. ISBN: 978-2-247-15952-9.
120. LEȘ, I. *Drept procesual civil*. București: Lumina Lex, 2002, 696 p. ISBN 973-588-548.
121. LEȘ, I. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*, București: Ed. Hamangiu, 2008. 384 p. ISBN 978-973-1836-50-8.
122. LEȘ, I. *Tratat de drept procesual civil*. București: All Beck, 2001. 922 p.. ISBN 973-655-119-9.
123. MARTIN, M. *Basic problems of Evidence*. American Law Institute-American Bar Association Committee on Continuing Professional Education, 1988. 498 p. ISBN: 0831805250, 9780831805258.
124. MĂGUREANU, F. *Înscrierile. Mijloace de proba în procesul civil*. București: ALL BECK, 1998, 232 p. ISBN: 973-98765-1-X.
125. MIHULEAC, E. *Expertiza judiciară*. București: Ed. Științifică, 1971. 351 p.
126. MUNTEANU, A. Criterii de delimitare între ilegalitatea și netemeinicia hotărârii în jurisprudența Curții Federale de Justiție a Germaniei. In: *Revista Națională de Drept*, 2010, nr. 3(114), pp. 55-56. ISSN 1811-0770.

127. MUNTEANU, A., STERNIOALĂ, O. Admisibilitatea recursului în procedura civilă: experiența Republicii Moldova în contextul regional (I). In: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2017, nr. 4(43), pp. 28-35. ISSN 1857-2405.
128. NEGRU, B., COJOCARU, V. *Tehnica legislativă*. Chișinău: Tipografia centrală, 1997. 112 p. ISBN 9975-923-36-4.
129. PATRIK, L., MĂNUC, L. Raportul dintre prezumții și alte mijloace de probă. In: *Legea și viața*, 2010, nr. 4, p. 48-52. ISSN: 1810-309X.
130. PETRE, A. *Înregistrările audio și audio-video, mijloace de probă în procesul penal*. București: C.H. Beck, 2008. 184 p. ISBN: 978-973-115-367-4.
131. PHIPSON, E., ELLIOTT, D.W. *Manual of the Law of Evidence*, 12 ed. London: Sweet & Maxwell, 1987. 376 p. ISBN: 0421237406, 9780421237407.
132. PISARENCO, O. *Drept procesual civil*. Chișinău: Tehnica Info, 2012, 404 p, ISBN 978-9975-45-180-2.
133. POALELUNGI, M., FILINCOVA, S., SÂRCU, I. și alții. *Manualul judecătorului pentru cauze civile /*, ediția a II-a. Chișinău: Tipografia centrală, 2013. 1200 p. ISBN 978-9975-53-197-9.
134. PRISAC, A. Procedura autorizării testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională, In: *Vector European*, nr. 2, 2021. pp.40-43. ISSN: 2345-1106 / ISSNe 2587-358X. [online]. [citat 24.09. 2022]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/143691
135. PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p. ISBN 978-9975-72-309-1.
136. SAVVA, A., TIHON, V. *Drept procesual civil (partea generală)*. Chișinău: Bons Offices, 2012, 220 p. ISBN 978-9975-80-544-5.
137. STOENESCU, I., ZILBERSTEIN, S., *Drept procesual civil. Teoria generală*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1977, 531 p.
138. TROFIMOV, N. Aplicarea ficțiunilor în domeniul dreptului. In: *Conferința Tehnico-Științifică a Colaboratorilor, Doctoranzilor și Studenților, Universitatea Tehnică a Moldovei, 15-17 noiembrie, 2012*. Chișinău, 2013, vol. 2, p. 207-210. ISBN 978-9975-45-249-6. ISBN 978-9975-45-251-9. [online]. [citat 24.06. 2023]. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/1641/Conf_UTM_2012_II_pg207-210.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

În limba rusă:

139. АБРАМОВ, С.Н. *Гражданский процесс*. Москва: Госюриздат, 1952, 420 с.
140. АМОСОВ, С. Предмет доказывания в арбитражном процессе. В: *Хозяйство и право*. 1997. №. 9, с.111-114. ISSN 0134-2398.
141. АФНАСЬЕВ, С. Ф. *Проблема истины в гражданском судопроизводстве*. Саратов: СГАП, 1999. 136 с.

142. АФАНАСЬЕВ, С.Ф., ЗАЙЦЕВ, А.И. *Гражданский процесс*. Москва: Норма, 2004. 495 с. ISBN 5-89123-855-1.
143. БАУЛИН, О.В. *Время доказывания при разбирательстве гражданских дел*. Москва: Городец, 2004, 272 с. ISBN: 5-9584-0018-5.
144. БЕЗБОРОДОВА, О. Мировое соглашение и пределы доказывания при его утверждении В: *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации*, 2003, №19, с 77-79. ISBN: 0869-7426.
145. БЕЗРУКОВ, А. *Преюдициальная связь судебных актов*. Автореф. дисс. канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2005. 28 с.
146. БЕРЕЗИЙ, А, МУСИН, В. О преюдиции судебных актов. В: *Вестник Высшего Арбитражного Суда РФ*, нр. 6, 2001, с. 65-66. ISSN 0869-7426.
147. БИЧКОВА, С.С. *Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар /*. та ін. ; за заг. ред. С.С. Бичкової. [2-ге вид., допов.і переробл.]. Київ : Атіка, 2010. 896 с. ISBN 978-966-326-275-8.
148. БОННЕР, А.Т. *Установление обстоятельств гражданских дел*. Москва: Городец, 2000, 328 с. ISBN 5925800087.
149. ВАСЬКОВСКИЙ, Е.В. *Учебник гражданского процесса*. / Под ред. В.А. Томсинова. Москва: Зерцало, 2003. 464 с. ISBN 5-8078-0090-7.
150. ВИШИНСКИС, В. Судебная система Литовской Республики. Порядок признания и исполнения иностранных судебных решений. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2006 г., N 21, с.169. ISSN 2519-4437.
151. ВЛАСОВ, А.А. *Адвокат как субъект доказывания в гражданском и арбитражном процессе*. Москва: Юрлитинформ, 2000, 240 с. ISBN 5-93295-013-7.
152. ГУРВИЧ, М.А. *Судебное решение*. Москва: Юридическая литература, 1976. 176 с.
153. ГУРВИЧ, М. Является ли доказывание в гражданском процессе юридической обязанностью? В: *Советская юстиция*, 1975, №5, с. 14-17.
154. ДЕВИЦКИЙ, И. К вопросу о понятии предмета доказывания в российском гражданском процессе. В: *Академический юридический журнал*, 2001, №. 4, с.38-44. ISSN 1819-0928.
155. ДОЖДЕВ, Д. *Римское частное право*. Москва: ИНФРА-М-НОРМА, 1996. 685 с. ISBN 5-89123-035-6.
156. ИВАНОВ, О.В. *Доказательства и доказывание в гражданском процессе*. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1974. 113 с.
157. КАМЕНКОВ, В. Предмет доказывания в хозяйственном процессе Беларуси. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2009, № 13, с.2-8. ISSN 2519-4437.
158. КАШПЕРСКИЙ, Р. Предмет доказывания по делам особого производства. В: *Legea și viața*, 2012, нр. 4. ISSN 1810-309X.
159. КИЕНКО, О. Обязанность доказывания, доказательственные презумпции. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2005 г., № 3, стр.58-66. ISSN 2519-4437.

160. КЛЕЙНМАН, А. Ф. *Новейшие течения в советской науке процессуального права*. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1967, 119 с.
161. КЛЕЙНМАН, А.Ф. *Основные вопросы теории доказательств в советском гражданском процессе*. Москва: Изд-во АН СССР, 1950. 72 с.
162. КРЕЦУ, В. Рассмотрение судами дел об установлении фактов, имеющих юридическое значение. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Științe juridice*, 2005, № 8, стр.267-272.
163. КРЕЦУ, В. Судебное установление факта нахождения лица на иждивении. В: *Закон и жизнь*, 2005, № 7, с.10-16. ISSN 1810-309X.
164. КРЕЦУ, В. Установление факта смерти лица в определенное время при определенных обстоятельствах. В: *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova Științe juridice.*, 2005 г., N 8, стр.328. ISSN 1857-1204.
165. КРЕЦУ, В. Порядок возбуждения особого производства по делам об усыновлении (удочерении) ребенка. В: *Revista Institutului Național al Justiției*, 2017, nr.3, pag.50-56. ISSN 1857-2405.
166. КРЫЖАНОВСКИЙ, Д. *Обязанность по доказыванию в арбитражном процессе*. Дисс. на соиск.учен. степ. канд. юрид. наук. Саратов, 2006. 165 с.
167. КУРОЧКИН, С. Особенности рассмотрения судами дел о признании и приведении в исполнение решений иностранных судов. В: *Российский судья*, 2007, № 10, с.32-40. ISSN 1812-3791.
168. КУРЫЛЕВ, С.В. Доказывание и его место в процессе судебного познания. В: *Труды Иркутского университета*, т. XIII, Иркутск, 1955. с.65-67.
169. КУРЫЛЕВ, С.В. *Основы теории доказывания в советском правосудии*. Минск: Изд-во БГУ, 1969. 204 с.
170. ЛИМ, А. *Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2008. 201 с.
171. ЛОЗОВИЦКАЯ, А. *Раскрытие доказательств в гражданском процессе Англии*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук, Москва, 2021, 220 с.
172. МОЛАЧНОВ В. *Основы теории доказательств в гражданском процессуальном праве: Учебное пособие*. Москва: ИКД «Зерцало-М», 2012, 360 с. ISBN 978-5-94373-203-4.
173. МОХОВ, А. А. Подлежат ли доказыванию, факты не подлежащие доказыванию. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2002, №. 5, с.16-17. ISSN 1812-383X.
174. НОВИЦКИЙ, В.А. Теории доказывания: проблемы и их решение. В: *Проблемы понимания права и государства. Материалы научно-практической конференции* Ставрополь, 2003. с. 22-26.
175. ОРЛОВ, И. Некоторые проблемные аспекты распределения обязанностей по доказыванию в состязательном судопроизводстве В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2009, № 2, с.133-136. ISSN 2519-4437.

176. ОСОКИНА, Г. *Гражданский процесс. Общая часть*. Москва: Юристъ, 2004. 667 с. ISBN 5-7975-0636X.
177. ПАПКОВА, О. А. Судебное доказывание и усмотрение суда в гражданском процессе. В: *Государство и право*, 2000, №. 2. ISSN 1026-9452.
178. ПАРАЩЕНКО, В. Теоретические и практические проблемы оценки достоверности доказательств, субъектного состава оценки доказательств и представления доказательств в гражданском судопроизводстве. В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда*, 2009, № 1, с.122-125. ISSN 2519-4437.
179. РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Курс доказательственного права в российском гражданском судопроизводстве*, Москва: Норма, 2000, 288 с.. ISBN 5-89123-465-3.
180. РЕШЕТНИКОВА, И.В. *Доказательственное право Англии и США*. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1997, 240 с. ISBN 5-7845-0025-2.
181. СЕРИКОВ, Ю. Классификация презумпции в науке гражданского процессуального права. В: *Арбитражный и гражданский процесс*, 2004, №. 5. ISSN 1812-383X.
182. СЕРИКОВ, Ю.А. Уровни логико-правового анализа правовых презумпций в гражданском процессуальном праве. В: *Арбитражный и гражданский процесс*. 2003, №.11, с. 2-4. ISSN 1812-383X.
183. СИЛЮК, И. Новое в арбитражном процессе: изменения, которые никого не оставят равнодушными. В: *Корпоративный юрист*, 2010, № 12. с. 60-61. ISSN 2311-0090.
184. СКУРАТОВСКИЙ, М. Л. *Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде первой инстанции*. Автореф. дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук, Екатеринбург, 2006, 26 с.
185. ТРЕУШНИКОВ, М. К. *Судебные доказательства*. Москва: Городец, 2005, 288 с. ISBN ISBN 5-9584-0094-0.
186. ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Гражданский процесс*. Москва: Юриспруденция, 2000. 400 с. ISBN 5-8401-0100-1.
187. ТРЕУШНИКОВ, М.К. *Судебные доказательства*. Москва: Городец, 1997. 320 с, ISBN 5-89391-014-1.
188. ФЕДОТОВ, А.В. Понятие и классификация доказательственных презумпций. В: *Журнал российского права*. 2001. №. 4, с. 45-56. ISSN 1605-6590.
189. ЧАГАРОВ, Р. *Особенности доказывания при пересмотре гражданских дел*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук, Саратов, 2013. 180 с.
190. ЧЕРЕПАНОВ, В. *Доказательства и доказывание в гражданском процессе Гонконга, Сингапура и Малайзии*. Дисс. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2017.
191. ШТУТИН, Я. Л. *Предмет доказывания в советском гражданском процессе*, Москва: Госюриздат, 1963, 186 с.
192. ШУЛЕЙКО, Е., ЗАБЛОЦКАЯ К. Приказное производство в хозяйственном процессе В: *Вестник Высшего Хозяйственного Суда Республики Беларусь*, 2007, № 11, стр.26-34. ISSN 2519-4437.

- 193.** ЮДЕЛЬСОН, К.С. *Проблема доказывания в советском гражданском процессе.* Москва: Госюриздат, 1951. 296 с.
- 194.** ЯРКОВ, В. В. *Гражданский процесс.* 6-е издание. Москва: Волтерс Клувер, 2006, 736 с. ISBN: 5-466-00094-9.

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnata, CHIFA Felicia, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

CHIFA, Felicia

Semnătura

Data

CV-ul AUTORULUI

INFORMAȚII PERSONALE

Nume, prenume: CHIFA Felicia

Adresa: Chișinău, Alba Iulia 200/3 ap.31

Telefon: 069166641

Data, anul nașterii: 04.01.1983

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

Perioada	Locul	Funcția
2006-prezent	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul Drept Procedural	Lector
2022-2023	Institutul Național al Justiției din Republica Moldova	Formator
2009-prezent	Organizația de mediere „Remediarea”.	Mediator
2018-prezent	Consiliul de mediere din Republica Moldova	Președinte
2018-prezent	Proiectul „Medierea Comercială și Arbitrajul în Moldova” , implementat de către Organizația Internațională pentru Dezvoltare Dreptului (IDLO) împreună cu Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) și finanțat de către USAID	Expert național
2017-prezent	Asociația obștească, organizația de mediere „Remediarea”	Președinte
2016-prezent	Centrul de mediere al Camerei de comerț și industrie a Republicii Moldova și Smart Learning SRL (furnizori de formare acreditați la nivel național)	Formator în mediere
01.06.2022-30.12.2022	Proiectul „Medierea Comercială și Arbitrajul în Kârgâzstan”, implementat și finanțat de către Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD)	Expert internațional
2020-2022	Proiectul „Accesul la Justiție în Moldova”, implementat de Millennium DPI Partners LLC	Expert național
2020-2022	Institutul de Reforme Penale	Expert în domeniul medierii
2019-2021	Asociația Obștească „Reprezentanța din Moldova a National Democratic Institute SUA. (NDI)”	Mentor în programul ”Femei cu idei”
2016-2018	Consiliul de mediere din Republica Moldova	Membru

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

Perioada	Tipul studiilor	Instituția
2007-prezent	Doctorat	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea Drept, specializarea Drept Procesual Civil
2005-2006	Masterat	Universitatea de Stat din Moldova,

		Facultatea de Drept, Specialitatea Drept Civil
2000-2005	Licență	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Specializarea Drept economic
2019	Acreditare mediatori	Centrul pentru Soluționarea Efectivă a Disputelor (CEDR) din Londra, Marea Britanie
2008	Formare inițială în domeniul medierii	Institutul Național al Justiției din Republica Moldova
2016-2023	Cursuri de formare continuă în domeniul medierii (14 cursuri)	Institutul de Reforme Penale din Republica Moldova; Institutul Național al Justiției din Republica Moldova; Centrului pentru Soluționarea Efectivă a Disputelor (CEDR) din Londra, Marea Britanie; USM; ULIM.
2006	Curs de Psihopedagogie	Universitatea de Stat din Moldova
28/29.03.2019 22/23.11.2018	Seminare de formare pentru implementarea în practică a Codului Administrativ	Fundația Germană de Cooperare Juridică Internațională și Asociația Judecătorilor din Republica Moldova.
16.04.2019 19.11.2018 10.02.2010	Seminare de formare continuă în domeniul pedagogic și didactic	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept,
06.04.2021 09.11.2018	Seminare de formare continuă domeniul protecției datelor cu caracter personal	European Neighborhood and Partnership Instrument și Centru national pentru protecția datelor cu caracter personal.
10.12.2008- 17.12.2008	Formare în domeniul relațiilor internaționale	The Polish-Moldavian School. Uniwersytet Warszawski (Warsaw, Poland)

COMPETENȚE PERSONALE

Limba maternă: româna

Alte limbi cunoscute:

Limba străină	ÎNȚELEGERE		VORBIRE		SCRIERE
	Ascultare	Citire	Participare la convorbire	Discurs oral	Sciere
rusa	C2	C2	C2	C2	C2
ucraineană	B1	B1	B1	B1	A2
franceză	B1	B1	A2	A2	A2
engleză	B1	B1	A2	A2	A2

Niveluri: A1/A2: Utilizator elementar - B1/B2: Utilizator independent - C1/C2: Utilizator experimentat Cadrul european comun de referință pentru limbi străine

Competențe informatice

Cunoștințe avansate ale sistemului aplicativ Microsoft și a pachetelor Office (word, excel, acces, internet etc.). Capacitate bună de navigare pe Internet și de identificare a materialelor informative utile activităților profesionale.

Competențe de comunicare: participarea la conferințe de presă; participarea la interviuri TV și radio; bune competențe de relaționare dobândite în activitatea în domeniul juridic; comunicarea eficientă cu autoritățile administrației publice locale și centrale în implementarea politicilor în domeniul medierii.

Competențe organizaționale/manageriale: leadership; organizarea activității grupurilor de lucru; competențe manageriale; capacități de organizare a activității organizației.

Competențe dobândite la locul de muncă: capacități analitice, organizatorice; competențe relaționale.

ACTIVITATEA ȘTIINȚIFICĂ:

30.10.22-1.10.22 Conferința științifică internațională „Interesul superior al copilului: abordare socio-culturală, normativă și jurisprudențială”. *Discurs: Asigurarea respectării interesului superior al copilului în procedura de mediere.*

30 iunie-1 iulie 2022 Conferința științifică națională cu participare internațională. Forumul Național în domeniul Medierii 2022. *Discurs: Strategia de dezvoltare a medierii 2022-2024. Probleme practice privind executarea tranzacției.*

22 februarie 2022. Conferința națională „Consolidarea medierii garantate de stat în Republica Moldova” *Discurs: Modele de îmbunătățire a medierii garantate de stat*

7-8 noiembrie 2020 Conferința științifică Integrare prin cercetare și inovare, *discurs: Particularitățile medierii online*”, Chișinău, USM

8 octombrie 2020 Conferința „Medierea garantată de stat” *discurs: ”Medierea garantată de stat în Republica Moldova”*

7-8 noiembrie 2019 Conferința științifică Integrare prin cercetare și inovare, *discurs Clasificarea probelor în cadrul procesului civil*, Chișinău, USM,

15-16 octombrie 2019, Conferința națională cu participare internațională, științifico-practică, *Medierea-abordare integrativă a conflictului*, Chișinău, USM, *Consiliul de mediere*, prezentarea: Medierea realizări și perspective

01-02 octombrie 2019 Conferința națională cu participare internațională *Realități și perspective ale învățământului juridic național*, Chișinău, USM, *discurs: Temeiurile degrevării de probațiune.*

18 aprilie 2019 Workshop „Medierea -formă alternativă de soluționare a litigiilor”, ULIM, DAAD.

09-10 noiembrie 2017 Conferința științifică *Integrare prin cercetare și inovare*, *discurs: Efectul prejudicial al hotărârilor judecătorești*, Chișinău, USM,

20 decembrie 2017 Conferința internațională *Răspunderea penală, materială și disciplinară a executorului judecătoresc.*

31 octombrie 2015 Seminar pentru notari. Tema: Asigurarea probelor de către notari.

10-11 noiembrie 2014 Conferința științifică națională cu participare internațională *Integrare prin cercetare și inovare* Chișinău, USM,. *Discurs: Înregistrările audio-video ca mijloc de probă în procesul civil.*

7 septembrie 2014 -Simpozionul Internațional „UNIVERSUL ȘTIINTELOR“, Ediția a V-a din 7 septembrie 2014, Iași, România. *Discurs: Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil.*

26-28 septembrie 2013- Conferința științifică „*Integrare prin cercetare și inovare*” Tema: „Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil,,

28– 30 octombrie 2010 *Conferința internațională* bienală Ediția a VIII-a, Universitatea de Vest din

Timișoara, România. Tema: „Natura juridică a sarcinii probațiunii”

20-21 noiembrie 2009, *Conferința internațională “Dreptul și provocările mileniului trei”*, Universitatea “1 decembrie 1918” din Alba Iulia, România Tema: „The determination and the sources of the object of probation”

16 octombrie 2009 *Conferința internațională științifico-practică Educație și cercetare într-un stat bazat pe drept*. Chișinău 16 octombrie 2009. Tema prezentată: „Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil”

17-19 noiembrie 2008, *Conferința internațională “Legislația internă și Convenția Europeană pentru apărarea Drepturilor Omului”*, Alba-Iulia, România. Tema prezentată: „The effects of the European Court Decisions of Human Rights on the legislation and national judicial practice”

19-20 aprilie 2007 Simpozionul anual ediția X-a Lecturi AGPI. Tema „Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe” Chișinău, 2007.

PUBLICAȚII:

- 1. Drept procesual civil. Partea generală**, red. E. Belei, Chișinău 2016, Cap. XIV „*Probațiunea și probele judiciare în procesul civil*”.
- 2. Drept procesual civil. Partea specială (curs universitar)** red. E. Belei, Chișinău, 2016. Cap. VII „*Suspendarea și retragerea licenței/autorizației privind activitatea de întreprinzător*”.
- 3. Modele de acte judecătorești. Procedură civilă**, Ediția III, Capitolul I, Chișinău, 2014.
- 4. Drept procesual civil. Partea generală**, red. E. Belei, Chișinău 2014, Cap. XIV „*Probațiunea și probele judiciare în procesul civil*”.
- 5. Culegere de teste și situații de drept la disciplina Drept procesual civil** (în colectiv de autori), Chișinău 2013.
- 6. Drept procesual civil. Partea specială (curs universitar)** red. A. Cojuhari, Chișinău, 2009, Cap II (§ 5) „*Concilierea părților prin încheierea tranzacției și prin mediere*”; Cap VII „*Suspendarea și retragerea licenței/autorizației privind activitatea de întreprinzător*”; Cap XV „*Procedura de adresare și soluționare a cererilor la Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO)*”
- 7. Medierea garantată de stat. Analiză empirică a situației și perspective pentru Republica Moldova**, Chișinău 2020. Disponibil: <https://irp.md/library/1306-cercetarea-mediarea-garantat-de-stat-analiz-empiric-a-situației-i-perspective-pentru-republica-moldova.html>
- 8. Procesul de mediere online**. In: *Curierul Judiciar*, nr. 6/2020, București, Editura C. H. Beck, 2020.
- 9. Prezentarea probelor în procesul civil**. In: *Studia Universitatis Moldaviae*, Chișinău, 2018.
- 10. The determination and the sources of the object of probation**. In: *Revista Drept* (Seria jurisprudentială) nr.13, Alba-Iulia (România), 2010.
- 11. Particularitățile probațiunii faptelor negative în procesul civil**. În: *Revista Națională de Drept*, nr 10-12, Chișinău, 2000.
- 12. The effects of the european court decisions of human rights on the legislation and national judicial practice**. In: *Annales Universitatis Apulensis* (Seria jurisprudentială), nr.11, Alba-Iulia, România 2008.
- 13. Special features of the allocation of the substantiation assignment in the causes regarding the defense of the copyrights and related rights**. In: *Revista Română de Dreptul Proprietății intelectuale*, nr.3, București (România), 2008
- 14. Particularitățile obiectului probațiunii în pricinile privind dreptul de autor și drepturile conexe**. In: *Revista Intellectus*, nr.2, Chișinău, 2008.
- 15. Particularitățile repartizării sarcinii probației în pricinile privind dreptul de autor și**

drepturile conexe. In: *Lecturi AGPI*, ediția X-a, Chișinău, 2007.

16. **Degrevarea de probațiune în temeiul faptelor unanim cunoscute (de notorietate publica).**
In: *Revista Națională de Drept*. Nr.8, Chișinău, 2007.

Rezumatele comunicărilor Conferințelor științifice

1. **Rolul notarului în procesul de mediere.** In: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare, Chișinău, 2020.
2. **Particularitățile medierii online.** In: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare, Chișinău, 2020.
3. **Temeiurile degrevării de probațiune.** In: Volumul Conferinței naționale cu participare internațională Realități și perspective ale învățământului juridic național, Chișinău, USM, 01-02 octombrie 2019.
4. **Clasificarea probelor în cadrul procesului civil.** In: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare, Volumul 2, pag 15-18. Chișinău, USM, 7-8 noiembrie 2019.
5. **Efectul prejudicial al hotărârilor judecătorești.** In: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare, Chișinău, USM, 2017.
6. **Înregistrările audio-video ca mijloc de probă în procesul civil.** In: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare, Volumul 2, pag 15-18. Chișinău, USM, 10-11 noiembrie 2014.
7. **Importanța determinării corecte a obiectului probațiunii în procesul civil.** In: Volumul Simpozionul Internațional UNIVERSUL STIINTELOR, Ediția a V-a din 7 septembrie 2014, Iași, România.
8. **Determinarea obiectului probațiunii în procesul civil.** In: Rezumate ale comunicărilor Conferinței științifice Integrare prin cercetare și inovare pag. 85-88, Chișinău, 26-28 septembrie 2013

Curriculumuri și programe de studii

1. Curriculum Soluționarea prin mediere a conflictelor penale,(20 ore) Chișinău 2020
<https://irp.md/library/publications/1295-curriculum-soluionarea-prin-mediere-a-conflictelor-penalecurs-de-formare-continuu-20-ore.html>
2. Curriculum Soluționarea prin mediere a conflictelor penale,(10 ore) Chișinău 2020
<https://irp.md/library/publications/1296-curriculum-soluionarea-prin-mediere-a-conflictelor-penalecurs-de-formare-continuu-10-ore.html>
3. Proceduri judiciare civile, culegere de curriculum-uri la master. (în colectiv de autori), Chișinău 2013 <http://drept.usm.md/public/files/Proceduri-Judiciare-Civile55825.pdf>

DISTINCȚII

- 2019 Diploma de onoare acordată de Ministerul Justiției pentru activitatea didactico-științifică.
2014 Diploma de gradul I la Simpozionul Internațional UNIVERSUL STIINTELOR, Ediția a V-a, din 7 septembrie 2014, Iași, România .
2014 Diplomă de merit din partea Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova.
2004 Locul I la Olimpiada Republicană la Drept, disciplina Drept Procesual civil.